

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป

ผอ. ม.อ. (พ.ศ. ๒๕๖๒) / ดร. ช. ๕.

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป

๕๗ ๑๑-๕๒

22 ส.ค. 2528

เอกสารประกอบการบรรยาย
 เรียบเรียงตามหลักสูตรมหาวิทยาลัย
 สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 10110 โทร. 2584002-3

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาณุ ภาณุวัฒน์ ป.ม., พ.ม., ศ.บ., ศ.ม.

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

155644

เอกสารประกอบคำบรรยายวิชา "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป" หรือประวัติ 452
ชุดนี้ ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงจากความรู้ที่ได้จากบรรพบุรุษอาจารย์ผู้ประสาคดีให้มาอยู่ที่ศึกษาอยู่
ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกอบกับเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรายละเอียดอื่น ๆ

เอกสารนี้กำเนิดขึ้นในปีการศึกษา 2518 ในครั้งนั้น ข้าพเจ้าออกเป็นชุดตาม
สะดวก กล่าวคือ ขอสอบเสร็จ ก็ย้ายไปเรียบเรียงส่งพิมพ์แจกจ่ายแก่ผู้เรียนทันที ทั้งนี้โดย
เรียบเรียงจากการเตรียมการสอบแต่ละครั้งนั่นเอง

ข้าพเจ้าใคร่ทราบและยอมรับอย่างไม่มีปฏิเสธใด ๆ ว่าเอกสารนี้มีข้อบกพร่องอยู่
ไม่น้อย แต่ก็มุ่งหวังว่า จะให้ผู้เรียนมี "สิ่ง" คิดมีต่อไป อาจจะไม่เรียกว่าเป็นที่ระลึกก็ได้
นอกเหนือจากความรู้ที่มีอยู่ในเอกสารชุดนี้

และในการรวบรวมเป็นรูปเล่มและเข้าปกใช้ เผยแพร่ในปีการศึกษา 2519 นี้
เนื่องจากเป็นเวลาระงับพิมพ์ และค่าค่านิดง่าจะมีผู้ลงทะเบียมาก ไม่มีเวลาตรวจทาน
แก้ไข เพิ่มเติมใด ๆ หากกระชายใจเกาโรเบียวโศไปพลาญถอย ข้าพเจ้าตั้งใจว่าในปี
ต่อ ๆ ไป จะแก้ไขเพิ่มเติมให้สมบูรณ์มากกว่าเดิมอย่างแน่นอน

คำนำการพิมพ์ครั้งที่สอง

ในการจัดทำเอกสารประกอบการบรรยายวิชา "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป" ครั้งนี้
ข้าพเจ้าได้พยายามแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ รวมทั้งได้จัดแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 บทด้วยกัน เรียงตาม
ลำดับเหตุการณ์ในอดีตกาล เพื่อสะดวกต่อการศึกษาค้นคว้า และได้เพิ่มเติมเนื้อหาให้ละเอียดมากขึ้น
กว่าเดิมอีกด้วย

อย่างไรก็ดี คงจะมีข้อบกพร่องอยู่บ้างไม่มากนัก ซึ่งข้าพเจ้ายินดีรับคำแนะนำต่าง ๆ
จากท่านผู้รุดความเต็มใจเป็นอย่างยิ่ง

ชวี เกาชาวัต

มิถุนายน 2520

สารบัญ

--
เรื่อง

หน้า

บทนำ

บทที่ 1

1. ความมุ่งหมายในการศึกษา	1
2. การแบ่งระยะเวลาในการศึกษา	4
ยุคสมัยกลาง	5
1. เทวสิทธิ์กับศาสนาคริสต์เคียน	5
2. ระบบศักดินาหรือเจ้าขุนมูลนาย	7
2.1 ศักดินาในแง่การเมือง	8
2.2 ศักดินาในแง่เศรษฐกิจ	10
3. ระบบแมนเนอร์	11
3.1 การทำมาหากินของประชาชน	12
3.2 ลักษณะประชากรในแมนเนอร์	14
4. เมืองและการค้าในยุคสมัยกลาง	17
4.1 เมือง	17
4.2 การค้าขาย	17
4.2.1 การค้าขายในเมืองและในประเทศ	17
4.2.2 การค้าขายในต่างประเทศ	20
4.2.3 สภาพการค้าสมัยยุคกลางโดยทั่ว ๆ ไป	21
- ศูนย์การค้าภาคเหนือ	21
- ศูนย์การค้าแถบยุโรปใต้	22
- ศูนย์การค้าแถบกลางของยุโรป	23
5. การเงินและการคลังในสมัยยุคกลาง	23
6. การสลายตัวของระบบแมนเนอร์	25
6.1 การลงทุน	26
6.2 การให้เช่าที่นา	28
6.3 การกนรว	28

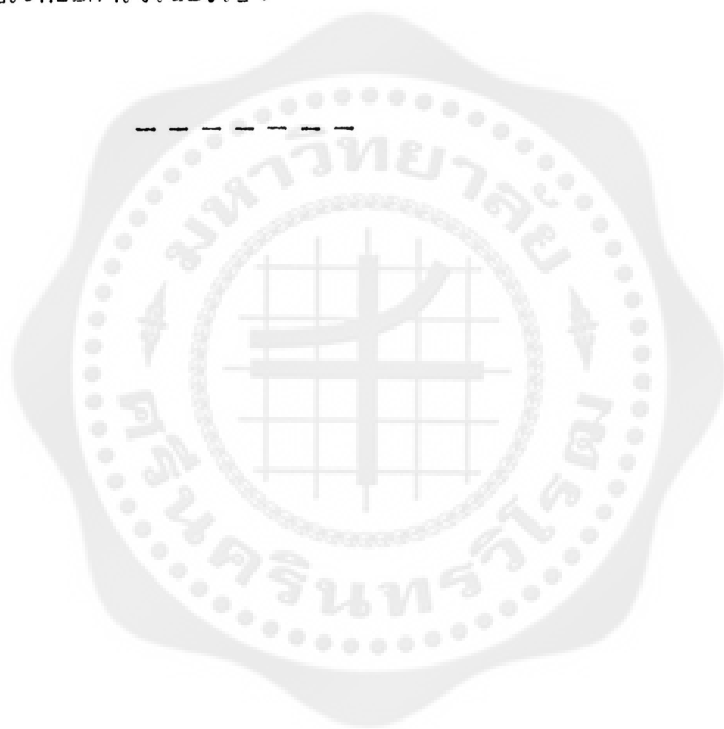
เรื่อง	หน้า
7. การสิ้นสุดสมัยยุคกลาง	29
7.1 การฟื้นฟูศิลปวิทยา	30
- สาเหตุของการฟื้นฟูศิลปวิทยา	30
- ผลของการฟื้นฟูศิลปวิทยา	30
- แนวความคิดเห็นของประชาชน	32
7.2 การค้นพบดินแดนใหม่	32
- การค้นพบอเมริกา	33
- การเดินทางรอบโลก	34
- การเดินทางสู่ทวีปเอเชีย	34
- ผลของการค้นพบดินแดนใหม่	35
ก. การปฏิวัติระบบราคา	35
ข. การปฏิวัติทางการค้า	36
7.3 การปฏิรูปศาสนา	37
7.4 การเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจการเงิน	38
7.5 การเปลี่ยนแปลงทางการค้าและระบบนายทุน	38
7.6 การเกิดประเทศใหม่	39
ยุคการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ	40
1. ความทั่วไป	40
2. การค้นพบดินแดนใหม่และผลที่เกิดตามมา	41
3. การปฏิรูปคานทาง ๆ	43
3.1 การพัฒนาการถือกรรม	43
- การกัณฑ์	43
- ผลของการกัณฑ์	44
- การแทรกแซงของรัฐบาล	44
- การซื้อขายที่ดิน และการแก่งำไรในที่ดิน	45

เรื่อง	หน้า
3.2 การพัฒนาอุตสาหกรรม	45
- การทอผ้า	46
- ถานหินและเหล็กกล้า	46
3.3 การพัฒนากานพาณิชย์กรรม	47
4. ลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม	48
4.1 ลักษณะสำคัญของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม	48
4.2 นโยบายของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยมทางด้านการค้าขาย	48
- ทฤษฎีเงินและทองคำ	49
- ทฤษฎีดุลยภาพการค้า	50
4.3 นโยบายการกสิกรรมของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม	51
4.4 นโยบายการอุตสาหกรรมของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม	51
4.5 การคมนาคมกับลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม	52
4.6 อาณานิคมกับลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม	52
4.7 การเสื่อมของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม	53
4.8 การเริ่มต้นของทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์เสรีนิยม	55
ก. ฟรังซัว เกสเนย	56
ข. เควิท ฮูม	57
ค. อคัม สปีทซ์	58
ง. โรเบิร์ต มัลทัส	59
จ. เควิท ริคาโด	60
บุคลากรที่วิวัฒนาการอุตสาหกรรม	63
1. สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไป	63
2. การเปลี่ยนแปลงด้านระบบกสิกรรม	64
3. การเปลี่ยนแปลงด้านเทคนิคกสิกรรม	64
- Jethro Tull	64
- Lord Townsand	65
- Robert Bakewell	66
- Thomas Coke	67
- Arthur Young	68

เรื่อง	หน้า
4. อุปสรรคแห่งความก้าวหน้าทางเกษตรกรรม	68
5. ผลของการปฏิวัติเกษตรกรรม	69
6. การปฏิวัติอุตสาหกรรม	70
6.1 การปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ	72
- การประดิษฐ์ต่าง ๆ	73
- พลังงานและเชื้อเพลิง	73
- กำลังแรงงาน	73
- การคมนาคม	73
- การออมทรัพย์และการลงทุน	74
- การธนาคารในประเทศอังกฤษ	77
6.2 ระบบโรงงานและอุตสาหกรรมบางประเภท	82
- อุตสาหกรรมพลังงานไอน้ำ	84
- อุตสาหกรรมถ่านหิน	85
- อุตสาหกรรมเหล็ก	86
- อุตสาหกรรมทอผ้า	86
6.3 สหภาพกรรมกรและนายจ้าง	88
- สหภาพกรรมกร	88
- นายจ้าง	90
6.4 ราคาสินค้าระหว่างการปฏิวัติอุตสาหกรรม	92
6.5 ผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรม	94
7. การพัฒนาคมนาคม	95
7.1 การคมนาคมทางบก	95
- การคมนาคมทางบกยุคเก่า	95
- การคมนาคมทางบกยุคใหม่	97

เรื่อง	หน้า
7.2 การคมนาคมทางน้ำ	98
- การคมนาคมทางน้ำยุคเก่า	98
- การคมนาคมทางน้ำยุคใหม่	99
7.3 การคมนาคมยุคเครื่องจักรกล	103
- กำเนิดรถไฟ	103
- ประโยชน์ของรถไฟ	104
ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่	107
1. สถานะการณ์ทั่วไป	107
1.1 ฐานะกสิกรรมระหว่าง ค.ศ.1850 - 1900	108
1.2 การสหกรณ์	109
1.3 การอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19	111
1.4 เกษตรอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ	113
2. การเลิกนโยบายเสรีนิยม	114
3. สถานะการณ์สงครามโลก	116
3.1 สงครามโลกครั้งที่หนึ่งและเศรษฐกิจหลังสงคราม	117
- ความเค็มโตและการตกต่ำทางเศรษฐกิจ	120
- การแก้ไขต่าง ๆ	123
3.2 สงครามโลกครั้งที่สอง	124
- ข้อแตกต่างของสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2	124
- เหตุการณ์สงครามย่อย ๆ	125
- สงครามเศรษฐกิจ	126
- เศรษฐกิจของยุโรประยะหลังสงคราม	128

เรื่อง	หน้า
3.3 ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่	129
- ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม	131
- ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม	134
ก) ประเทศอังกฤษ	135
ข) ประเทศยูโกสลาเวีย	138
ตัวอย่างข้อสอบ	143
เอกสารที่ใช้ประกอบการเรียบเรียง	

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป

บทนำ

(1) ความมุ่งหมายในการศึกษา

วิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป เป็นสาขาหนึ่งของวิชาประวัติศาสตร์ แต่เราแยกพิจารณาเพียงด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ วิชาที่เกี่ยวข้องของมีหลายวิชา เช่น ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ เป็นต้น

วิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ เป็นการศึกษาถึงแนวความคิดเห็นหรือหลักปรัชญาของนักเศรษฐศาสตร์แต่ละท่าน แต่ละสำนัก เช่น สำนักคลาสสิก เคนส์ และฟิลิโอะเคอส์ ฯลฯ

วิชาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ กล่าวถึงทฤษฎีต่าง ๆ ที่เป็นแนวความคิดและปรัชญาทางเศรษฐกิจ เช่น เรื่องของการเสนอ การสนอง การจ้างงาน ผลผลิตตอบแทนลดน้อยถอยลง ฯลฯ ซึ่งก็ได้จากการสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันในอดีต และพยายามหาเหตุผลมาอธิบาย แล้วตั้งขึ้นเป็นกฎ เป็นทฤษฎีขึ้น หลังจากเรียนรู้เกี่ยวกับทฤษฎีแล้ว ก็จำเป็นต้องศึกษาข้อเท็จจริง ทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อนำมาชี้และพิจารณาร่วมกัน

วิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ กล่าวถึงข้อเท็จจริงทางเศรษฐกิจที่ได้เกิดขึ้นแล้ว ในอดีตกาล และในขณะเดียวกัน ก็ศึกษาถึง ปัญหาสังคม การเมือง และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องควบคู่ไปด้วย กล่าวได้คือว่า วิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจนั้น เป็นการศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจของสังคม ของประเทศในอดีตกาลว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง นั่นเอง

เศรษฐกิจ คืออะไร ?

เศรษฐกิจ หรือการศึกษาเรื่องของเศรษฐกิจ หมายถึงการศึกษาถึงสถาบันเศรษฐกิจ อันเป็นเครื่องประกอบการหาเลี้ยงชีพ ประเด็นสำคัญของการศึกษาเศรษฐกิจ คือ วัตถุประสงค์ของมนุษย์มีขอบเขตไม่จำกัด แต่หาว่า แนวทางที่จะได้รับ มีขอบเขตจำกัด ดังนั้น ในการศึกษาวิชาที่เกี่ยวข้องทางเศรษฐกิจ มักเป็นไปในลักษณะดังนี้

- 1) จุดมุ่งหมาย คือ มนุษย์ทุกคนย่อมมีความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในระบบเศรษฐกิจ ในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง เช่น ต้องการประกอบอาชีพ ต้องการหารายได้ ต้องการทรัพย์สิน ฯลฯ
- 2) หนทางสู่จุดหมาย ซึ่งต้องมีการอาศัยความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ถนัดทางมีขอบเขตจำกัด มนุษย์ก็ไม่ได้ถึงจุดหมาย ในการพัฒนาประเทศนั้น ทุกประเทศย่อมต้องการหลายอย่าง เช่น ประสงค์ให้คนในประเทศ

มีรายไคสูง ระบายราคาสินค้ามีเสถียรภาพ มีกำรจ้างงานเต็มที่ มีดุลการชำระเงิน ดุลการค้า ไคเปรียบ
เป็นคน ซึ่งความทองการนั้น ๆ มักจะไม่บรรลุลูกหมาย ทุกอย่างเสมอไป

สำหรับการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ นั้น เป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับการทำงานของ
มนุษย์ของแต่ละยุค ภายในไคอิทธิ 3 ประการ คือ

ก) สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยงานจะสำเร็จไค ขึ้นอยู่กับธรรมชาติที่แวดล้อมมนุษย์อยู่
เช่น ดินฟ้าอากาศ ดินแร่ไคดิน ที่ดินอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ ตัวอย่างคือ มนุษย์จะประกอบอาชีพทางการ
ขุดถ่านหิน ไคไค หากในไคดิน ไม่มีถ่านหิน จะปลูกข้าวในทะเลทราย ไคไค ฯลฯ ไคไคไม่หมายถึงว่า
มนุษย์จะเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ ไคไคเลย จริง ๆ นั้น มนุษย์ไคกระทำมาแล้วไคโบราณกาล เช่น
การทศน้ำ การกั้นเขื่อนกั้นน้ำ การหักร้างถางพงเป็นเรือกสวนไร่นา เป็นต้น และเห็นไคชัดเจนมาก
ในการเอาชนะธรรมชาติในสมัยปัจจุบัน

ข) ความรู้และเครื่องมือที่มี โดยงานต่าง ๆ จะสำเร็จไค มนุษย์ทองมีความรู้ เข้าใจ มี
เครื่องใช้เครื่องมือที่เหมาะสม เช่น ในยุคหิน ไม่มีเครื่องมือไคถางป่า ทองมีการถลุงเหล็กไคไค ก็
ทำการถางป่าเป็นเรือกสวนไร่นาไค การเพาะปลูก การกสิกรรม ก็ขยายตัวมากมาย เพราะมีไคเหล็ก
ใช้ในดินเหนียว ๆ ไคไค การมียานพาหนะ เช่น รถไฟ เรือไฟ ก็ช่วยให้มีการผลิตสินค้า เพาะปลูก
จำหน่ายสินค้าจำนวนมาก ๆ ไคไค ความรู้ทางดานการบัญชี ก็ทำให้มีการวางแผนการผลิต การขยาย
การผลิต ฯลฯ เกิดขึ้นมากอีกด้วย

ค) สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเหตุที่มนุษย์ทองพึ่งพาอาศัยกันและกัน การดำรง
ชีวิตในกลุ่มคน ในสังคม มีผลกระทบกระเทือนต่อการประกอบกรงานอาชีพของแต่ละคนไป กล่าวคือ

- การแบ่งงานกันทำ พวกปลูกผัก ก็นำผลผลิตมาแลก กับพวกที่ทำการผลิตสินค้าสำเร็จรูป
พวกแรก ไคแบกรรคากสิกร อีกพวกก็ไคแบกผลิตสินค้าอุตสาหกรรม หรือกรรมกร
และเมื่อสังคมเจริญขึ้น ก็มีอีกพวกเกิดขึ้น ไคแบกพวกพศฯ ฯลฯ
- ศาสนาหรือลัทธิทางศาสนา คำสอนทางศาสนา หรือลัทธิศาสนา อาจมีผลกระทบถึง
การประกอบอาชีพของมนุษย์ เช่น คริสต์ศาสนาสอนว่า ไคควรรหาเลี้ยงชีพโดยการเอา
เงินให้คนอื่น ๆ แล้วคิดคอกเบี้ย ผลก็คือ ในสมัยกลาง มีเพียงพวกยิว เท่านั้น มีอาชีพ
ใหญ่เงิน ซึ่งพวกชาติอื่น ๆ ไคไคกล้ากระทำ เพราะกลัวบาปมาก ฝึกคำสั่งสอนของ
พระผู้เป็นเจ้า

- การปกครอง เพื่อความปลอดภัย มนุษย์แต่ละกลุ่ม จะมีหัวหน้าคุ้มครองปกครองดูแล เช่น รัฐบาลในหลายประเทศ จะมีการออกพระราชบัญญัติให้ประชาชนในประเทศปฏิบัติตาม ทั้งนี้ เพื่อความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ และเพื่อประโยชน์ของประชาชน โดยทั่วไปนั่นเอง

เนื่องจากสังคมทุก ๆ สังคม ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเร็วหรือช้า ฉะนั้น ความสัมพันธ์ในอดีตกาล และระยะปัจจุบัน ย่อมมีการเกี่ยวของกันตลอดไป พลังต่าง ๆ ที่มีส่วนส่งเสริมความก้าวหน้า หรือก่อความเสื่อมในสังคมของอดีต มักมีอิทธิพลเหนือปัจจุบัน จึงหากได้ศึกษาและเข้าใจอดีตกาล รวมทั้งปัจจุบันได้เข้าใจแล้ว จะช่วยให้การคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคตกาลได้ก็พอสมควร

ดังนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ จะช่วยให้เข้าใจระบบเศรษฐกิจระยะปัจจุบันก็ขึ้น เพราะได้ทราบวาระระบบเศรษฐกิจได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาเป็นขั้น ๆ อยางไรบาง รู้ถึงประสบการณ์บทเรียนการกระทำในอดีตกาลว่า ปัจจัยสำคัญอะไรบาง ที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป และบุคคล หรือ มนุษย์ชาติ ได้รับความกระทบกระเทือนอย่างไรบาง มีปฏิกิริยาโต้ตอบเป็นประการใด เหตุการณ์ใด ๆ สามารถนำมาเป็นแนวทางแก้ไขเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ในปัจจุบันให้ดีขึ้นได้

- 1) เป็นการศึกษาเศรษฐกิจตามวิธีประวัติศาสตร์ โดยเอาเหตุการณ์ในอดีตกาลเป็นห้องปฏิบัติการที่ดี นำเหตุการณ์ในอดีตเป็นเครื่องทดสอบทางทฤษฎี เช่น ลัทธิเสรีนิยม ใช้ไม่ได้ และเลิกลงไปใน ศตวรรษที่ 20 เพราะเมื่อสภาพการเปลี่ยนแปลงไป สังคมเปลี่ยนแปลงไป นั่นเอง ขณะนี้ ประเทศค่อยพัฒนาเศรษฐกิจ อาจกำลังเผชิญกับปัญหา และเหตุการณ์คล้ายที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตกาลก็ได้ การศึกษาวิชานี้ จะสามารถใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน และในอนาคตก็ได้
- 2) ช่วยให้เราเห็นว่า เหตุใดประเทศนั้น ๆ ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ มีอะไรเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญ ภาคเอกชน หรือภาครัฐบาล เขามีส่วนในการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากน้อยเพียงใดบ้าง เหตุการณ์นั้น ๆ นำมาเทียบกับเหตุการณ์ปัจจุบันของประเทศต่าง ๆ ที่มีสภาพใกล้เคียงกัน พิจารณาความคล้ายคลึง และความแตกต่าง ๆ ได้

(2) การแบ่งระยะเวลาในการศึกษา

วิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจนี้ เป็นวิชาใหม่ มีการสนใจกันอย่างจริงจังทั้งในยุโรป และในประเทศสหรัฐอเมริกา ใน ศตวรรษที่ 19 เป็นหลักสูตรการศึกษาในมหาวิทยาลัยในระยะปลาย ๆ ศตวรรษที่ 19 สำหรับประเทศไทยนั้น เพิ่งจัดสอนกันในระยะใกล้ ๆ นี้เอง สำหรับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ นั้น จัดให้มีวิชานี้ขึ้นในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2518

การศึกษาวิชานี้ เริ่มด้วยการศึกษาเค้าโครงการเศรษฐกิจของประเทศอังกฤษ ตามระยะเวลาต่าง ๆ กัน การที่นำเอาประเทศอังกฤษมาเป็นแม่แบบในการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรปนั้น เป็นเพราะประเทศอังกฤษ มีการปฏิวัติพัฒนาการเศรษฐกิจก่อนประเทศอื่นใดในโลก มีการปฏิพัฒนาอุตสาหกรรม การคมนาคม การเกษตรกรรม ฯลฯ นับว่ามีประสบการณ์หลายด้านก่อนประเทศใด ๆ ซึ่งในการศึกษา จะแบ่งออกเป็นระยะ ๆ ดังนี้ คือ

- (1) เหตุการณ์ระหว่าง ค.ศ. 500 - 1500 ยุคสมัยกลาง
- (2) เหตุการณ์ระหว่าง ค.ศ. 1500 - 1760 ยุคสมัยการเปลี่ยนแปลง
- (3) เหตุการณ์ระหว่าง ค.ศ. 1760 - 1900 ยุคแห่งการปฏิพัฒนาเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ
- (4) เหตุการณ์ตั้งแต่ ค.ศ. 1900 - ปัจจุบัน เป็นยุคของสมัยใหม่ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี ระยะเวลาที่แบ่งออกเพื่อสะดวกในการศึกษาดังกล่าวข้างต้นนี้ จริง ๆ แล้ว เหตุการณ์ต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ มีความต่อเนื่องกันตลอดเวลา ยากจะทำการแบ่งได้ตายตัว ขอได้โปรดทำความเข้าใจให้ถ้อย

บุคคลบึงกลาง

เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาความเป็นอยู่จากการดำรงชีพในป่า ในถ้ำ มาอยู่ในที่ปลอดภัยกว่า ในที่มีอาหารสมบูรณ์ ก็มีการเลี้ยงภัย เช่น ภัยธรรมชาติจากการไล่ล่าแสวงหาแหล่งดำรงชีวิต และเนื่องจากมนุษย์มีสัญชาตญาณในการรวมกันเป็นหมู่ เพื่ออาศัยซึ่งกันและกัน โดยทางคนยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเอง คนละเล็กคนละน้อย การเอาชนะภัยต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นได้ เช่น มีการเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูก การสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ

อย่างไรก็ดี แม้ภัยธรรมชาติ จะสามารถขจัดให้ลดน้อยลงได้ แต่ที่มาประสบกับปัญหาสังคม มีการเอารัดเอาเปรียบ การทำร้ายจากผู้มีอำนาจ แต่จากการที่มนุษย์อยากอยู่รวมกัน มักจะยอมทนต่อการเอารัดเอาเปรียบ และประกอบกับความกลัวต่าง ๆ ก็เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสำคัญ ให้คนไม่ยอมทิ้งสังคมไป หวังไป เพื่อกลับไปสู่ป่าเขาลำเนาไพรและถ้ำ ค้างในอดีตกาล เพราะเป็นชีวิตที่ลำบากทารุณกว่ามากมายนัก ทั้ง ๆ ที่ในสังคมนั้น มีความโหดร้ายมากกว่าธรรมชาติ จนเปรียบเทียบไม่ได้

(1) เทวสิทธิ์กับศาสนาทวิตเถียน

มนุษย์มีพฤติกรรมกลาย ๆ กันอยู่ประการหนึ่ง ก็คือ "ความเชื่อถือ" ซึ่งมักมีสมมติฐานเป็นรากฐานค้ำอยู่ ซึ่งบางคนก็เข้าใจสมมติฐานนั้น ๆ แต่ส่วนใหญ่แล้ว ไม่เข้าใจเลย ไม่รู้ และไม่สังเกตดูว่า ขอสมมติฐานแห่งการกระทำของตน นั้น ๆ คืออะไร ทำพิธีกรรมไหว้บูชาผีต่างเทวศา ก็โดยใครรับ การสั่งสอนจากผู้ที่เกิดก่อน แล้วได้รับการถ่ายทอดสืบกันต่อ ๆ มา ความเชื่อถือนั้น ๆ อาจเป็นอธิบายให้คนอื่น ทกอยู่ภายใต้อิทธิพลคนก็ได้ ความเชื่อเหล่านั้น ไม่อาจพิสูจน์ได้โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

ความเชื่อถือและเลื่อมใส โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลใด ๆ ดังกล่าวนั้น ก่อให้เกิดลัทธิหนึ่งขึ้นมา ซึ่งเกี่ยวพันไปถึงศาสนามั่ว ๆ ได้แก่ลัทธิ "เทวสิทธิ์" (Divine Right) เป็นลัทธิที่พยายามชักจูงให้ประชาชนมีความนับถือเลื่อมใส และจงรักภักดีต่อกษัตริย์อย่างจริงจัง โดยพยายามโฆษณาให้เป็นที่ยอมรับว่า กษัตริย์นั้น เป็นเสมือนตัวแทนของพระเจ้า ดังปรากฏใน New Testament ว่า กษัตริย์นั้น เป็นเสมือนตัวแทนพระเจ้า และได้รับการแต่งตั้งจากพระองค์พระผู้เป็นเจ้าให้มาเป็นกษัตริย์ คือรัฐบาลเป็นสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง จึงการที่ประชาชนปฏิเสธรัฐบาลหรือกษัตริย์ ก็เปรียบเสมือนปฏิเสธต่อพระเจ้าด้วย อันนี้

โดยมาก เพราะความวุ่นวาย และความไม่สงบต่าง ๆ ไม่เคยปรากฏเลย นอกจากนั้น ประชาชนยังมีความ
 เคารพในสถาบันศาสนาควบคู่ไปกับกษัตริย์ด้วย เพราะสันตะปาปาเกรกอรีที่ 7 กล่าวถึงพระเจ้าไวว่า
 พระเจ้าไคมอหมายหรือแก๊งค์ให้สันตะปาปาเป็นผู้ปกครองในทางโลกและทางธรรม แต่สันตะปาปาไคมอ
 หมายอำนาจทางโลกให้กษัตริย์ ซึ่งเท่ากับว่า กองการให้ประชาชนทั้งหลายเข้าใจว่า พระเจ้าไคมอ
 อำนาจให้กษัตริย์โดยผ่านทางสันตะปาปา ส่วนสันตะปาปาเจลาซิอัสที่ 1 โดกล่าวว่า อำนาจที่พระเจ้าให้มา
 นั้น ไคแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ไม่ไคมอบผ่านทางผู้ใดคนหนึ่งเลย เป็นการมอบโดยตรง คือพระเจ้าไค
 มอบอำนาจการปกครองทางโลกให้กษัตริย์ อำนาจทางธรรมให้กษัตริย์ และยังมีทฤษฎีอีกหลาย
 ทฤษฎีเกี่ยวกับพระเจ้ากับกษัตริย์ แต่สรุปแล้ว ไคความว่า กษัตริย์นั้น เป็นคนของพระเจ้า รับโองการของ
 พระเจ้าทั้งทางตรงและทางอ้อมให้มาทำการปกครองดูแลประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ปกครองให้พหุภยพิบัติ
 เป็นหน้าที่ของกษัตริย์ของไคความยุติธรรม ให้ที่ท่ามาหากินแก่ประชาชน ฯลฯ ประชาชนมีหน้าที่เคารพและ
 เชื่อฟังกษัตริย์ ซึ่งก็เสมือนกับการเชื่อฟังพระผู้เป็นเจ้า นั่นเอง ทฤษฎีหรือลัทธิเทวสิทธิ์นั้น ถือว่า กษัตริย์
 ที่รับโองการจากพระผู้เป็นเจ้านี้ ต้องเป็นกษัตริย์ที่มีถือศาสนาคริสต์เถียนเท่านั้น เมื่วาระยะสมัยกลางจะมี
 กษัตริย์อื่น ๆ มากมายในหลายประเทศ ถือว่ากษัตริย์ที่ไม่ไคนับถือศาสนาคริสต์เถียน เป็นกษัตริย์ของมนุษย์
 หรือประชาชนที่นับาย เป็นกษัตริย์ที่ไม่ไครับการแต่งตั้งจากพระเจ้า พระเจ้าไคไคยอมรับในตัวของกษัตริย์ผู้นั้น
 จะให้พระเจ้ายอมรับ ต้องนับถือศาสนาคริสต์เถียน เมื่อนับถือศาสนาคริสต์เถียนแล้ว จะเป็นกษัตริย์ที่สมบูรณ์
 นั่นคือลัทธิเทวสิทธิ์ เป็นลัทธิที่ประชาชนในยุโรปสมัยกลาง ยอมรับกันว่า กษัตริย์ที่ปกครองตน
 เป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้า ไครับการแต่งตั้งจากพระผู้เป็นเจ้า ยุคกลาง เป็นยุคที่ศาสนาอิทธิพลสูง
 ประชาชนในยุคนี้ ประพฤติปฏิบัติไคในทุกอย่าง หากไคคิดว่าการกระทำนั้น ๆ เป็นความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า
 ยอมแม้กระทั่งการสละชีวิต ลัทธิเทวสิทธิ์ยังมุ่งให้คนทุกคน กระทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้
 การที่คนเกิดมาเป็นทาส ก็ให้ยอมรับสภาพ ทำหน้าที่ทาสให้ดีที่สุด เพราะเป็นความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า
 ที่ให้เกิดมาเป็นทาส การเกิดมาทำหน้าที่ทาส ถือว่าเป็นการเกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้า เช่นเดียวกับ
 การเกิดเป็นกษัตริย์ ซึ่งรับโองการจากพระผู้เป็นเจ้าให้มาเกิดเป็นกษัตริย์ ทำหน้าที่กษัตริย์ปกครองประชาชน
 เช่นกัน ดังนั้น สังคมในยุคนี้ จึงมีแต่ความสงบ ทางคนต่างทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ไม่ไคมีการคำนึงถึงความ
 อดอยากลำบากทางสังคมแก่ประการใด เพราะมีความคิดอยู่เพียงว่า พระเจ้าให้ตนมีหน้าที่ทางค่านนั้น ๆ โดย
 เฉพาะเท่านั้น นั่นเอง

ประเทศอังกฤษ ได้รับอิทธิพลทางศาสนาคริสต์เียนจากยุโรป ซึ่งมีอิทธิพลสูงมากมาก่อนยุคกลางแล้ว ศาสนาคริสต์เียน เป็นรากฐานแห่งการกระทำของประชาชนในประเทศอังกฤษ ขบธรรมเนียมต่าง ๆ ล้วนอยู่ในกรอบแห่งคำสอนทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ศาสนาคริสต์เียนยังเป็นรากฐานของประชาธิปไตยอีกด้วย ได้แก่คำสอนที่ว่า " มนุษย์ทั้งหลาย เกิดมาพร้อมสิทธิเท่ากัน ในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า "

ก่อนสมัยกลางมาถึงยุโรปนั้น ประชาชนทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นทาส หน้านั้น มนุษย์ทั่วไปส่วนน้อย ได้ใช้ระบบทาสรายกาจเพื่อประโยชน์ส่วนตัว เขาคนลงเป็นทาส ชักศาสนามาก แคระยะก่อนยุคกลางนั้น เป็นระยะที่ศาสนาเริ่มก่อตัว กำลังอยู่ในระหว่างพัฒนา เจ้าของทาส เขาไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการส่วนตัวทาส ได้ทุกประการ ทุกกรณีด้วย

เมื่อศาสนาคริสต์เียนแพร่หลายขึ้น ทาสทั้งหลาย ก็กลายเป็นทาสประเพณีไป (serfs) คือ ทาสมีสิทธิเสรีภาพจำกัดก็จริง แต่ฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าทาสเียนเดิมมาก เพราะมีสิทธิส่วนตัวเพิ่มขึ้น ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปถว่าเียน เกิดมีการปกครองระบบ "ศักดินา" ขึ้นมาแทน

(2) ระบบศักดินา หรือเจ้าขุนมูลนาย

เมื่อแอง โกลแซกซอน เข้ามามีอำนาจในประเทศอังกฤษ หรือก่อนที่กษัตริย์ "วิลเลียม" ขึ้นครองราชย์นั้น ได้มีสภามันการเมืองอยู่ก่อนแล้ว เรียกกันว่า "มนตรีสภา" สภานี้ประกอบไปด้วย พระ ขุนนาง และนักปราชญ์ จำนวนมาก ประมาณ 100 คน มีหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือแก่กษัตริย์ ในการบริหารประเทศ รวมทั้งให้คำแนะนำเกี่ยวกับการออกกฎหมาย กำหนดภาษี แต่งตั้งข้าราชการ ระคมทหารยามมีศึกสงคราม รวมทั้งการพิจารณาแต่งตั้งกษัตริย์ ด้วย จึงกล่าวได้ว่า พวกแอง โกลแซกซอนได้มีรากฐานการบริหารประเทศที่พอสมควรทีเดียว

เพื่อเป็นการเสริมประสบการณ์ จะขอล่าวถึงชาติต่าง ๆ ที่ เข้ามามีอำนาจปกครองประเทศอังกฤษคราว ๆ เพื่อจะได้ศึกษาต่อไปได้อย่างสะดวก คือ

ในระยะพื้มีแรกแห่งคริสต์กราช ประเทศอังกฤษถูกครอบครองจากต่างชาติถึง 4 ครั้ง ได้แก่

- ก. จูเรียสซีซาร์ จักรพรรดิโรมัน เป็นระยะประมาณ 400 ปี (ไม่รวมเวสต์ สก็อต และ ไอร์แลนค์) ระยะนี้ โรมันทำความเจริญต่าง ๆ เอาไว้มาก เช่น การปกครอง เกษตรกรรม การพาณิชย์ กฎหมาย การสร้างถนน (คนอังกฤษคนพบใน ศตวรรษที่ 19)

ข. เม้าทิวทอน (Teutonic Tribe) คือพวก Angles พวก Saxons และพวก Jutes เติบโตมาอยู่ทางแถบตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเยอรมันในปัจจุบัน เรียกกันว่าเป็นสมัยของพวก Anglo - Saxon Period พวกนี้ ได้ทำลายอารยธรรมของโรมันสิ้น

ค. ระหว่างศตวรรษที่ 9 - 10 ษัตริย์เดนมาร์ก เขากรอบครอง พวกเดนมาร์กเป็นนักเดินเรือ ทำให้การค้าอังกฤษเจริญมาก วิธีการสร้างเรือ รักการผจญภัย ได้เกิดเป็นนิสัยของคนอังกฤษมาก ในระยะต่อมา

ง. ชาวเยอรมัน เขากรองใน ค.ศ. 1066 เป็นสมัยชัยชนะของชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นพวกเดนมาร์ก เช่นกัน แต่ไปตั้งถิ่นฐานทางภาคเหนือของประเทศฝรั่งเศส เป็นพวกที่เก่งทางงานสถาปัตยกรรม ช่างฝีมือทอผ้าขนสัตว์ มาก

เมื่อ ษัตริย์วิลเลียม ขึ้นเป็น ษัตริย์ ประเทศอังกฤษ ประมาณ ค.ศ. 1066 การบริหารก็ไม่มีอุปสรรค แต่เพราะพระองค์มีเชื้อสายเยอรมัน จึงนำความคิด และศิลปะวิทยาหลายอย่างของเยอรมันเข้ามาเผยแพร่ ที่สำคัญได้แก่การสถาปนาการปกครองระบบ "ศักดินา" ซึ่งได้แพร่หลายอยู่ทั่วไปในยุโรปในระยะต่อมา

สาระสำคัญอยู่ที่การกำหนดสิทธิและภาระหน้าที่ของบุคคลในค่านทรัพย์สิน (ที่ดิน) และในค่านสังคม โดยถือตำแหน่งและฐานะทางสังคมเป็นเกณฑ์

2.1 ศักดินาในการเมือง

ศักดินาในการเมือง ประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ ดังนี้ คือ

- การถืออำนาจศักดินา เป็นวิธีกำหนดสิทธิทางสังคมของชนชั้นต่าง ๆ ในสมัยกลาง คือประกอบไปด้วย ษัตริย์และขุนนาง (Nobility) พระ (Dergy) เสรีชน (Freeman) และทาสประเพณี (Serfs)

การบริหารประเทศจะราบรื่นได้ก็ต่อเมื่อมีการกำหนดสิทธิภาระหน้าที่ของชนชั้นต่าง ๆ ไว้แน่นอน และมีสันติสุข ปลอดภัย เมื่อมีการประกันว่า ทหารข้าราชการบริหารจะไม่ทรยศต่อ ษัตริย์

ดังนั้น ษัตริย์วิลเลียม จึงแบ่งการปกครองประเทศ โดยมอบอำนาจให้แก่ข้าราชการบริหาร เช่น บารอน ซึ่งเคยเป็นแม่ทัพนายกอง เป็นผู้ดูแลต่างพระเนตรพระกรรณ แต่พวกบารอน อาจคิดขบถได้ จึงให้ทำพิธีถืออำนาจศักดินา ขึ้น โดยนัยแห่งพิธีนี้ ทหาร แม่ทัพ นายกอง พร้อมทั้งจะต่อสู้เพื่อประเทศชาติ

เสียสละที่จะเข้ารับราชการทหารในยามศึก และผลตอบแทนที่จะได้รับ ได้แก่สิทธิในการถือครองที่ดินเป็นจำนวนมาก และบารอนก็จะแบ่งที่ดินให้แก่ชนนางชั้นต่ำ ๆ ลงมาเป็นทอด ๆ ไป ส่วนชนชั้นทาส ซึ่งเป็นชาวนา (หรือกรรมกร) เป็นเพียงผู้เช่าเท่านั้น ไม่มีสิทธิครอบครองที่ดินเป็นของตนเองแต่อย่างใด ๆ

- การประธาณบัตรแก่ชาวเมือง ซึ่งชาวเมืองส่วนใหญ่ ได้แก่บรรดาพ่อค้า และพวกช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ และเป็นชนที่มีมีความสำคัญทางการเมืองอีกด้วย จึงจำต้องได้รับความช่วยเหลือร่วมมือจากบุคคลเหล่านี้ บรรดาพ่อค้า และช่างฝีมือ เป็นชนที่มีทรัพย์สิน เป็นเสรีชน เวลาที่กรีฑการการเงินหรือเก็บภาษี อันจำเป็นแก่การบริหารประเทศ ก็มักจะไต่บุคคลกลุ่มนี้ ภาษีวิวัลเลียม จึงมอบประธาณบัตรให้ คือ กำหนดเสรีภาพให้แก่ชาวเมือง หมายความว่า ชาวเมืองไม่คงเสียค่าธรรมเนียมต่าง ๆ หากแต่คงเสียภาษี (หรือไม่คง แลแล้วแต่กรณี ๆ ไป) ปีละครั้ง และได้รับการยกเว้นไม่คงเป็นทหารอีกด้วย

- การจักระบบศาลโดยการตั้ง Curia Regis ขึ้น ก่อน ค.ศ. 1066 พวกแองโกลแซกซอน ได้จัดตั้งศาลเอาไว้มากแล้ว คือ มีศาลอยู่ 2 ระดับด้วยกัน ได้แก่

ก) ศาลทางศาสนา มีพระเป็นผู้บริหาร

ข) ศาลพลเรือน ทำการพิพากษาคดีความแพ่งทั้งหลายทั้งปวง

ต่อมาเมื่อที่กริชวิลเลียม ได้จัดตั้งศาลขึ้นอีก ได้แก่ศาลที่เรียกว่า Curia Regis ทำหน้าที่เหนือศาลทั้งหลายในราชอาณาจักร กุลาการของศาล ได้แก่บรรดาที่ปรึกษาของกษัตริย์ นั่นเอง

ศาลที่ตั้งใหม่ ทำหน้าที่เป็น King's Law กษัตริย์ จึงมีอำนาจเหนือบรรดาบารอนและขุนนางทั้งหลาย นอกจากนี้ ศาลแห่งนี้ ยังเป็นที่เก็บค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เขาของพระคลัง ทำหน้าที่เป็นกรมตุลาการและสรรพากร ด้วย ศาลนี้ คุมการเมืองมาอยู่ในมือของกษัตริย์โดยเด็ดขาด เป็นสถาบันพื้นฐานอันสำคัญยิ่ง แห่งการปกครองในระบบศักดินา นอกจากนี้ กษัตริย์วิลเลียม ยังจัดสำรวจทรัพย์สินทั่วราชอาณาจักร เพื่อประเมินเก็บภาษีให้ได้อีกคง เรียกกันว่า Domesday Book

ในระยะเวลาต่อมา เมื่อกษัตริย์จอห์น ขึ้นครองประเทศอังกฤษ ในประมาณศตวรรษที่ 13 พวกบารอนมีอิทธิพลอำนาจสูงมาก ร้องขอสิทธิบางอย่าง ซึ่งกษัตริย์ทรงยินยอม ขอตกลงนี้ เรียกกันว่า Magna Carta หรือกฎบัตรอันยิ่งใหญ่ เป็นเอกสารสำคัญในขณะนั้นในประเทศอังกฤษ บรรดาบารอนดังกล่าวนี้ได้รับการวิวัฒนาการเป็นสมาชิกขุนนาง และในระยะต่อมา ๆ มา ในศตวรรษที่ 15, 16 และ 17 ตลอดถึงศตวรรษที่ 18 พวกเสรีชน หรือชนชั้นกลาง มีความสำคัญมาก ๆ ขึ้น ได้กลายเป็นสมาชิกผู้แทนไป (ส.ส.)

2.2 ศักดิ์ในแง่เศรษฐกิจ

ในเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจนั้น เราศึกษาระบบศักดิ์ใน โดยมุ่งถึงการจรรยาบรรณงานที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ ในกรณี

- ระหว่างบุคคล หรือสิทธิของบุคคล
- ระหว่างบุคคลต่อทรัพย์สิน (ที่ดิน) หรือ กรรมสิทธิ์
- ระหว่างบุคคลต่อเจ้าขุนมูลนาย หรือ การปกครอง โดยชนชั้น

2.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ในระบบศักดินา มีการกำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ระหว่างราชการ ข้าราชการบริพาร ซึ่งตามประเพณี ข้าราชการบริพารต้องได้นำทรัพย์สินส่วยมา ต่อเจ้าขุนมูลนาย จะรับใช้ในราชการทหาร และอื่น ๆ ตามที่เจ้าขุนมูลนายประสงค์ ไม่กีดกตขอยศต่อแผ่นดิน เช่น ทหารในหัวเมืองจะไม่จับอาวุธก่อการแข็งเมือง เป็นการกอบขบถทรยศขึ้น เป็นต้น ข้าราชการบริพาร ต้องจ่ายเงินช่วย และเป็นคาส่วยต่าง ๆ แก่บรรดาเจ้าขุนมูลนาย เพื่อการบริหารประเทศ ความสัมพันธ์นี้ คือการกำหนดสิทธิ และเสรีภาพของบุคคล นั้นเอง

2.2.2 การถือครองที่ดิน หรือการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ในยุคสมัยกลางนี้ ชีวิตคนผูกพันกับที่ดินเป็นอย่างมาก อาชีพที่สำคัญของมนุษย์ยุคนี้ ก็คือการเกษตรกรรม ได้แก่การปลูกข้าว และเลี้ยงสัตว์

สิทธิการถือครองที่ดิน เป็นไปตามฐานะของบุคคล ขึ้นอยู่กับชนชั้นในสังคมเป็นเกณฑ์ กรรมสิทธิ์เปลี่ยนแปลงได้ ในแบบที่เรียกกันว่า Promogeniture คือบุตรชายคนโตที่สุดเท่านั้น เป็นผู้ได้รับมรดก

ชนชั้นสูง เช่น พวก บารอน ลอร์ด พระ และขุนนาง ได้สิทธิถือครองที่ดินจากกษัตริย์ อันเป็นผลตอบแทนในการเป็นทหาร หรือเสี้ยกาส่วยอากรให้แก่กษัตริย์ พวกเสรีชน และพวกทาส ไม่ใคร่ได้สิทธิ์ หรือหากมีเงินเอยุ่ได้รับสิทธิ์ก็กลัวว่า ก็เสียเปรียบ เพราะถือครองได้น้อยกว่า ชนชั้นสูงมากมายทีเดียว

2.2.3 ระบบชนชั้นในระบบศักดินา ในระบบศักดินานั้น มีความเหลื่อมล้ำมากทางสังคม ซึ่งมาจากแนวความคิดทางศาสนา อันมีอิทธิพลมากต่อชีวิตของชุมชนในยุโรป ยุคกลางนี้

ชนชั้นสูง จะมีฐานะทางสังคมสูงตลอดไป ส่วนชนชั้นต่ำ ก็กำหนดกฎบัตร ความประพฤติตลอดไป เพราะการศึกษาตกอยู่ในมือพวก พระ ชุนนาง และ เจ้าขุนมูลนาย โดยเด็ดขาด ชนชั้นต่ำ หรือทาสประเพณี ไม่มีโอกาสได้เล่าเรียน ศึกษาแต่อย่างใด ๆ เลย

นั่นคือ สถาบันระบบศักดินา เป็นโครงสร้างอันสำคัญของ เศรษฐกิจการเกษตรกรรมในยุคนี้ ซึ่ง ได้ชื่อเรียกกันว่า "เศรษฐกิจแบบชุมชน" หรือ "ระบบแมนเนอร์ (Manorial System)" นั่นเอง

(3) ระบบแมนเนอร์

ประชาชนชาวอังกฤษในยุคสมัยกลางนี้ ถูกพันกับระบบแมนเนอร์เป็นอันมาก ซึ่งระบบนี้ ได้แพร่หลาย มากในระหว่าง ศตวรรษที่ 11 ถึง ศตวรรษที่ 14 แล้วจึงสลายไป ระบบนี้ เป็นรากฐานสำคัญของคน มีทรัพยากรสำคัญเกี่ยวข้องอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ที่ดิน และแรงงาน เท่านั้น

ในยุคสมัยกลาง สถานะภาพของรัฐทั่ว ๆ ไป ไม่มั่นคงเท่าใดนัก เพราะว่ บรรดาบารอนต่าง ๆ จะทำการแข็งข้อ แข็งเมือง เมื่อใด ก็ได้ ระบบนี้ จึงเป็นจุดรวม ทำให้บานเมืองสงบได้พอสมควรที่เกี่ยว ระบบแมนเนอร์ คืออะไร ?

- แมนเนอร์ในแง่ของการปกครอง ถือว่า เป็นหน่วยการปกครอง มีท่านลอร์ด เป็นผู้ปกครอง (แมนเนอร์ อาจมีพระ ชุนนาง เจ้าเมือง ษัตรีย์ เป็นผู้ปกครอง ก็ได้) นิยมเรียกรวม ๆ กันว่า ขุนนางแมนเนอร์ ผู้ปกครองมีสิทธิเก็บภาษีจากคนในแมนเนอร์ ผู้ปกครอง หรือขุนนางแมนเนอร์ มีสิทธิในการครอบครองที่ดินในอาณาเขตของแมนเนอร์ ชุนนางแมนเนอร์มักมีความมั่งคั่ง มีอำนาจมากในทางปกครอง

- แมนเนอร์ในแง่ของสังคม ถือว่า เป็นหน่วยหนึ่ง เป็นสังคมหน่วยหนึ่งในยุคนั้น เป็นกลุ่ม ของประชาชน อาศัยอยู่ในแมนเนอร์ด้วยกัน สัมพันธ์และผูกพันกันแน่นแฟ้นกับระเบียบประเพณีในแมนเนอร์นั้น ๆ

- แมนเนอร์ในแง่ของเศรษฐกิจ ถือว่า เป็นหน่วยเศรษฐกิจหน่วยหนึ่ง มีประชาชนร่วมกัน ทำงานผลิตสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ ทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ในทุ่งนาเดียวกัน จับปลาในแหล่ง เดียวกัน จ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ปกครอง หรือขุนนางแมนเนอร์คนเดียวกัน ประกอบการกุศลในโบสถ์เดียวกัน

เศรษฐกิจในชีวิตประจำวันเป็นแบบเดียวกัน การผลิตใด ๆ ก็รวมมือกัน และการใช้เงินเป็นสื่อกลางก็ อยู่ในขอบเขตอันจำกัดเป็นอันมาก

นั่นคือ "แมนเนอร์" เป็นหมู่บ้านใหญ่ ๆ ประกอบด้วยบ้านมากมาย มีขอบเขตพื้นที่เป็นสัดส่วน ผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เรียกกันว่า "เทอเรนท์ (Tenants)" สถานที่สำคัญในหมู่บ้านคือ "โบสถ์" แมนเนอร์แต่ละแห่ง แต่ละประเทศ ต่างกันไปในรายละเอียดอื่น ๆ

3.1 การทำมาหากินของประชาชน

การผลิตอาหารและสิ่งของของชาวแมนเนอร์ ผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง และส่วนหนึ่งของ ผลผลิตเป็นของชนนางเจ้าของที่ดิน คนในแมนเนอร์ทำไร่นาเชกเดียวกัน เลี้ยงสัตว์ทุก ๆ อย่าง ลักษณะ แมนเนอร์เป็นหมู่บ้าน และมีนาโล่ง ๆ ใจกลางมีถนน 2 สาย (หรือมากกว่า) ทัดกัน บางกรณีอาจมีลำธาร นำมาวนควย บางแห่งก็จะเป็นชุมทางการค้า ไกล ๆ ชุมทางจะมีวัดตั้ง สองข้างถนนเป็นที่อยู่ของทาส ประเพณี หรือทาสกิน เจ้าของที่ดินอยู่ไกล ๆ ชุมทางริมถนน แต่ละบ้านมีเชก เป็นรั้วเล็ก ๆ ใหญ่กว่าเป็น เชกบาน

นอกหมู่บ้าน ริมถนนออกไป จะเป็นพื้นที่สำหรับเพาะปลูก เป็นที่นาโล่ง ๆ ไม่มีรั้วกัน พืชที่นา ออกไป จะเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ และเป็นที่พัก ซึ่งปลูกอะไรก็ได้ อาจเป็นป่าละเมาะ และเป็นป่าไม้ สำหรับหมู่บ้านแมนเนอร์ใช้ประโยชน์เกี่ยวกับไม้ทำที่อยู่อาศัย รวมทั้งเป็นพื้นที่เชื้อเพลิง ควย

ในการเพาะปลูกนั้น ได้จัดไว้เป็น 2 ระบบด้วยกัน คือ

- ระบบ 2 ไร่

- ระบบ 3 ไร่

สำหรับระบบ 2 ไร่ นั้น ไม่ค่อยแพร่หลายนัก จัดกันเป็นแห่ง ๆ ไปเท่านั้น แต่ในระบบ 3 ไร่ มีอยู่ทั่วไป โดยมีการไถดินทิ้งเอาไว้เฉย ๆ เสีย 1 ส่วน ไม่ทำการเพาะปลูกใด ๆ ทั้งสิ้น อีก 2 ส่วนนั้น จะทำการเพาะปลูก ข้าว และในกรณีที่มีการเพาะปลูกในส่วนใด จะมีฟางหญ้าวางเรียงรายเป็นอาณาเขต กันเอาไว้ และพอพบนานาเพาะปลูกแล้ว วัวหรือสัตว์เลี้ยงของแมนเนอร์ ก็จะพากันเดินเข้ามากินไถสละคว การกระทำการหมุนเวียนดังกล่าวนี้ เป็นวิธีการรักษาดินไม่ให้จืดเร็ว และเป็นการเพิ่มปุ๋ยธรรมชาติคือมูลสัตว์ ไปในตัว นั่นเอง

ส่วนในเขตที่เป็นทุ่งหญ้านั้น ได้มีการแบ่งสรรปันส่วนที่ดินปลูกหญ้าไว้ เช่นเกี่ยวกับการปลูกข้าว กังกลาวข้างต้นเหมือนกัน การครอบครองทุ่งหญ้า ก็ให้แต่ละคนมีเพียงพอจะเลี้ยงสัตว์ หลังนาเก็บเกี่ยวแล้ว

บรรดาสัตว์เลี้ยงทั้งหลาย ก็เข้าไปเล็มหญ้า ได้ความใจชอบ และขุนนางเจ้าของที่ดินแมนเนอร์ จะได้ประโยชน์มากกว่าผู้อื่น เช่นเดิม ในทุ่งหญ้าอาจมีการกันรั้ว เพื่อไม่ให้สัตว์ปะปนกันก็ได้

ในการทำนา ชาวแมนเนอร์ ใช้วัวไถนา ปกติในฤดูหนาว มักจะขาดแคลนอาหารสัตว์มาก ชาวแมนเนอร์จะฆ่าสัตว์เลี้ยงเป็นอาหารเสีย เนื้อที่เหลือจะแช่เกลือ หรือทำเป็นเนื้อแห้ง ดังนั้น วัวมักจะมีไม่เพียงพอในฤดูการทำนา ชาวหมู่บ้านจึงใช้วิธีอากัยกันและกัน ใช้ไถร่วมกัน

การถือที่ดินทำกินในแมนเนอร์ นั้น มีวิธีการดังนี้ คือ

ก/ ที่ดินดีมีนส์ (Demesme) เป็นที่ดินภายใน ซึ่งขุนนางแมนเนอร์เป็นผู้ครอบครองไว้ มักเป็นที่ดินที่ดีที่สุดในแมนเนอร์

ข/ วิลเลนเนเจียม (Villenagium) เป็นที่ดินภายนอกที่ทาสประเพณี หรือทาสดิน เป็นผู้ครอบครอง การครอบครองของทาสดินนี้ ไม่มีกรรมสิทธิ์ ครอบครองในลักษณะของการเช่า ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ครอบครองแมนเนอร์ หรือขุนนางแมนเนอร์ นั่นเอง

โดยที่ขุนนางแมนเนอร์ ท้องอาศัยทาส ไม่มีความประสงค์จะไล่ทาส ออกจากที่ดิน เพราะแมนเนอร์ ส่วนรวม จะได้รับความเสียหายเอง หากไล่ทาสออกจากแมนเนอร์ หรือจากที่ดิน เพราะจะขาดคนรับใช้ในการทำนา ทำการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ หรืออื่น ๆ จะทำให้ภาวะความเป็นอยู่ของขุนนางแมนเนอร์ ของตระกูลโทรม ตกต่ำลงไปเอง เพราะแรงงานในการประกอบภารกิจต่าง ๆ ส่วนของอาศัยพวกทาสทั้งหลาย ทั้งสิ้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ในแมนเนอร์ ระบบสิทธิกรรม พึ่งแรงงานทาสดินหรือทาสประเพณี ที่ดินในแมนเนอร์ทั้งหมดเป็นของขุนนางแมนเนอร์ และของพึ่งแรงงานจากทาสดิน การครอบครองที่ดิน บรรดาทาสดิน ครอบครองในฐานะผู้เช่า จ่ายค่าเช่าในรูปสิ่งของและแรงงาน ไม่ใช่เงิน

สำหรับการเพาะปลูก มีลักษณะคล้ายสหกรณ์ในเดี๋ยวนี้ กล่าวคือ ทุกคนร่วมทุน ร่วมแรง และอาศัยกันและกัน การงานอื่น ๆ ก็ช่วยกันประกอบอีกด้วย เป็นผลดีในคานส่ง เสริมความสนิทชิดชอบในระหว่างคนในแมนเนอร์มากกว่าบุคคลภายนอกหมู่บ้านแมนเนอร์

ข้อเสียของระบบนี้ ก็คือ ไม่ส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าทางสิทธิกรรม ไม่มีการปรับปรุงการเพาะปลูก ปูยาทำควมมาเรื่อย ๆ ประสิทธิภาพก็ตกน้อยอย่างลวก ๆ เพราะผลผลิตส่วนใหญ่จะตกอยู่กับขุนนางแมนเนอร์หมด นอกจากนี้ การแบ่งสรรที่ดิน ก็ไม่สมควร ที่ดินจำนวนมากถูกปล่อยให้ปล่อยปละละเลย สัตว์เลี้ยงปล่อยเพิ่มพูน อาจเป็นโรคระบาด ติดต่อกันได้ง่าย

ความผันของแมนเนอร์ที่เด่นชัดก็คือ การผลิตให้พอในแมนเนอร์ ไม่มีความประสงค์ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยแมนเนอร์อื่น ๆ ใกล้เคียง ซึ่งถือว่าเป็นการขัดขวางความเจริญ ขัดขวางการการะหว่างเมืองระหว่างแมนเนอร์ และระหว่างประเทศ ในที่สุดเป็นส่วนรวมควย

แต่โดยที่ธรรมชาติในโลก ไม่มีการเท่าเทียมกันเสมอไป อุดมคติ "ไม่พึ่งใคร" ของแมนเนอร์ ยังไม่สามารถยึดถือปฏิบัติต่อไปได้ควยก็ ได้มีการการะหว่างแมนเนอร์อยู่บาง เพราะบางแมนเนอร์ทำการผลิตอาหารได้มาก แต่บางแมนเนอร์ขาดแคลน จึงมีการซื้อขายและแลกเปลี่ยนกัน และมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ในระยะหลัง ๆ คอ ๆ มา

ความผันที่จะไม่พึ่งใคร ๆ ก็กลายเป็นสิ่งที่เป็นไม่ได้ควยก็ เพราะชนชั้นปกครอง ซื้อเครื่องแต่งตัวแปลก ๆ และแพง ๆ มาจากต่างเมือง ต่างประเทศ หรือต่างแมนเนอร์ มาใช้ในครอบครัว และบรรดาชาวแมนเนอร์เอง ก็ต้องซื้อเหล็ก ตะปู เข็ม เกลือ เครื่องเทศ ฯลฯ จากที่อื่น ๆ มาอุปโภคบริโภคเช่นกัน พึ่งการ "ไม่พึ่งใคร" เป็นได้เพียงความผัน ของชาวแมนเนอร์เท่านั้นเอง

3.2 ลักษณะประชากรในแมนเนอร์

ผู้คนที่อาศัยอยู่ในแมนเนอร์ สามารถแบ่งออกได้เป็นดังนี้ คือ

3.2.1 **คนมีอิสระ** ได้แก่ขุนนางแมนเนอร์รวมทั้งครอบครัว ผู้ดูแลแมนเนอร์ พระและบุคคลอื่น ๆ อีกบาง ไม่มากคนนัก

คนมีอิสระนอกจากขุนนางนั้น มีสิทธิดังต่อไปนี้ คือ สามารถฟ้องขุนนางในศาลได้ ไม่ทงทำงานให้ขุนนางเหมือนทาสประเพณีหรือทาสดินทั้งหลาย รวมทั้งสามารถจะโยกย้ายภูมิลำเนาไปที่อื่น ๆ ได้

3.2.2 **คนไร้อิสระ** คนกลุ่มนี้มีมาก และมีความสำคัญเป็นอย่างมากทางเศรษฐกิจ เป็นอุปทานแรงงานทั้งดินของแมนเนอร์ ได้แก่พวกทาสดินหรือทาสประเพณี คนกลุ่มนี้ จะทำงานให้ขุนนางแมนเนอร์ และทำงานเลี้ยงตัวเองไปควย จะทำงานทั้งใน ไรคัมินส์ (Demesne) และในไรท์คินวิลเลนเนเจียม (Villenagium) ควย คนกลุ่มนี้ ไม่มีสิทธิที่จะละทิ้งที่ดิน และตามประเพณี ทงทำงานให้ขุนนางแมนเนอร์สำหรับงานอื่น ๆ ที่จำเป็นควย

ทาสดินหรือทาสประเพณี จะแบ่งออกได้เป็น 2 ชั้นด้วยกัน ได้แก่

- พวกวิลเลนซ์ (Villeins) พวกนี้มีฐานะค่อนข้างดี
- พวกคอตทา หรือบอร์เคอร์ส (Cottars or Bordors) พวกนี้มีฐานะค่อนข้างต่ำมาก

ปกติในแง่ของทางกฎหมายแล้ว ทั้ง 2 ชั้นนี้ ไม่มีความแตกต่างกันแต่ประการใด ๆ เพราะทาสดินหรือทาสประเพณี จะทำการฟ่องร้องขุนนางแมนเนอร์ไม่ได้ แต่จะทำการฟ่องร้องบุคคลอื่น ๆ ในศาลได้ (ที่ฟ่องร้องขุนนางแมนเนอร์ไม่ได้ เพราะศาลเป็นของขุนนางแมนเนอร์ ฟ่องไปก็แพเปล่า) สำหรับสิทธิของทาสดินหรือทาสประเพณี เช่นการถือเข้าที่ดินนั้น รวมทั้งสิทธิในการเลี้ยงสัตว์ในทุ่งหญ้า เป็นสิทธิที่โคกตกทอดมาจากชนบทรรมนิยมเก่า

3.2.2.1 วิลเลนซ์ (Villeins) เป็นทาสประเพณีที่มีฐานะดี ครอบที่ดินได้ถึง 30 เอเคอร์ แยกของรับใช้ขุนนางมากส่วนควย พวกนี้ ต้องทำงานให้ขุนนางแมนเนอร์สัปดาห์ละ 2 - 3 วัน โดยของไถนา หวานขาว เกมเกี่ยวพืชผล ตักไม้ ตักฟอกขนแกะ ซอมร่วบ้าน ฯลฯ เวลาไปทำงานให้ขุนนางแมนเนอร์ ก็ต้องหาอาหารไปกินเอง และประเพณีได้กำหนดเอาไว้ว่า ทำงาน 1 วัน เท่ากับไถนาได้ 1 เอเคอร์ จึงใน 1 วัน หากทำงานเสร็จก่อนกำหนด (คือไถนาเสร็จ 1 เอเคอร์แล้ว) เวลาที่เหลือก็จะเป็นเวลาของทาสประเพณี ไถนาของตนเองได้

ในฤดูงานซุก พวกทาสประเพณีหรือทาสดินนี้ มักจะถูกเกณฑ์ไปทำงานพิเศษ โดยฝ่ายขุนนางจะจัดหาอาหารมาเลี้ยงให้ และหากปรากฏว่า ทาสดินประเพณีถึงแก่กรรมลง ทายาทที่จะสืบการครอบครองที่ดินต่อ ต้องนำวัวตัวที่มีราคาแพงสูงที่สุดมามอบให้ขุนนางแมนเนอร์ เป็นค่ากรรมนิยม

คามขบธรรมเนียมของยุคกลางนั้น ทาสประเพณีหรือทาสดิน จะโยกย้าย
ภูมิลำเนาไปจากแมนเนอร์ที่อยู่อาศัยเดิม ไม่ได้เลย เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจาก
ขุนนางแมนเนอร์ ทาสดินหรือทาสประเพณี รวมตลอดถึงบรรดาลูกหลาน ถูกห้าม
ไม่ให้ศึกษาเล่าเรียนหนังสือ ผู้มีสิทธิได้รับการศึกษาเล่าเรียนนั้น ได้เฉพาะพวก
นักบวช ขุนนาง และพวกที่มีอิสรภาพเท่านั้น นอกจากนี้ ในการทำขนมปังบริโภค
เป็นอาหารประจำวัน ทาสประเพณีหรือทาสดิน ต้องนำข้าวสาลีไปสีในโรงสีของ
ขุนนางแมนเนอร์ ซึ่งมีอยู่เพียงแห่งเดียวในแต่ละแมนเนอร์ โดยต้องเสียค่าธรรมเนียม
ให้ตามที่กำหนดเอาไว้

3.2.2.2 คอตทา หรือบอร์เดอร์ (Cottars or Bords) พวกนี้ครอบครองที่ดิน
ได้เพียงจำนวนน้อย ประมาณ 5 เอเคอร์ แต่มีโซขุนนางแมนเนอร์เพียงสัปดาห์
ละ 1 วันเท่านั้น มีเวลาว่างทำงานส่วนตัวมากมาย แม้ว่าทางกฎหมายจะไม่
แตกต่างกับพวกวิลเลนซ์แต่ประการใด ๆ แต่ฐานะทางเศรษฐกิจนั้น มีความแตกต่าง
กันมาก เช่นใคร่ได้สิทธิครอบครองที่ดิน เขาจะยกว่า ไม่มีดีตัวเลี้ยง เช่น วัว และ
ไถ ทาสดินพวกนี้ จึงหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เลี้ยงตัว ได้แก่การเป็นกรรมกร
รับจ้างงานเกษตรกรรม คือรับจ้างพวกวิลเลนซ์(เรียกกันต่อ ๆ มาว่า ลูกจ้าง
เกษตรกรรม) แต่บางส่วนก็หากินทางเป็นช่างฝีมือต่าง ๆ เป็นช่างฝีมือเย็บ
ประจำแมนเนอร์ (พวกนี้นับพบที่สำคัญในยุคสมาคมช่างฝีมือ) พวกช่างทั้งหลาย
นี้ จะเป็นมูลนิธิสินค้าต่าง ๆ ส่งขายในที่ต่าง ๆ โดยมีพวกอิสรชนนำไป (พวก
อิสรชนส่วนนี้ คือพวกพอดา ทำประโยชน์ให้ประเทศอังกฤษมากในระยะต่อ ๆ มา)

ปกตินั้น ทาสดินหรือทาสประเพณี จะต้องเป็นทาสตลอดไปจนชั่วลูกหลาน ต่อมาสภาพสังคม
เปลี่ยนแปลงไป ในระยะปลาย ๆ ยุคสมัยกลางนั้น ศาสนาคริสต์เคยได้ยกเลิกทาสไปหลายครั้ง
ทาสดินทั้งหลาย ก็มีโอกาที่จะเป็นอิสรชนได้ (ซึ่งยากมาก) คือ

- ซื้อความเป็นอิสรชนจากขุนนางแมนเนอร์ โดยจ่ายเงินค่าไถ่ตัวเอง
- ขอให้พระบวชคนเสีย
- หนีจากแมนเนอร์ไปให้พ้น ไท่ครบเวลา 1 ปี 1 วัน (หากถูกจับมาได้ก่อนแล้ว
ต้องเป็นทาสประเพณีต่อไป)

(4) เมือง และการค้าในยุคสมัยกลาง

4.1 เมือง ส่วนใหญ่เริ่มตนจากแมนเนอร์ หรือหมู่บ้าน ทั้งหลายนั่นเอง ซึ่งในระยะต่อ ๆ มา ได้วิวัฒนาการขยายตัวใหญ่โตขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างขุนนางแมนเนอร์ เจ้าวาสด (พระ) คนอิสระ และ ทาสกินหรือทาสประเพณี คอย ๆ เสื่อมลง แล้วยุคสมัยนั้นถึงในที่สุด เมืองกลายเป็นศูนย์กลางการค้าขาย ของพ่อค้าชาวต่างประเทศ การแลกเปลี่ยนสิ่งของภายในตลาดของเมืองนี้เอง เป็นสาเหตุสำคัญส่งเสริมให้ เกิดการใช้เงิน (Money) เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมากขึ้น ๆ ที่ตั้งของเมืองมักจะอยู่ในที่ที่ ชาติก็โจมตีโดยยาก อาจมีป้อมปราการแข็งแรง มีการคมนาคมที่พอสมควร เมืองใหญ่รุ่งเรืองขึ้นมาในระยะ หลัง ค.ศ. 1066

เมื่อความสัมพันธ์ของชนชั้นต่าง ๆ ไคล่ละน้อยลงแล้ว ก็มีการเกิดชนชั้นวรรณะขึ้นมาใหม่ ซึ่งมีความ สำคัญทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ไค้แก่พวกช่างประคิษฐ์ ช่างฝีมือทำการผลิตสินค้า และพวกพ่อค้า ในระยะนี้ สิทธิของขุนนางแมนเนอร์ต่าง ๆ ไค้เริ่มลดน้อยลงเป็นอย่างมาก

4.2 การค้าขาย

4.2.1 การค้าขายในเมืองและในประเทศ พวกพ่อค้าในระยะนี้ ไค้รวมตัวกันตั้ง สมาคม มีสมาชิกเป็นพวกพ่อค้าทั้งสิ้น (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกอิสระชน) เรียกกลุ่มตนว่า "เบอร์เจส" (Burgess) พวกนี้เป็นผู้มีสิทธิอันสมบูรณ์นาประการ ซึ่งไค้จากการซื้อสิทธิไค้จากขุนนางแมนเนอร์ เจ้าของที่ดินที่เมืองตั้งอยู่

เมืองที่กษัตริย์เป็นเจ้าของเมือง มักจะมอบพระบรมราชานุญาต (Charter) แก่พวก กลุ่มพ่อค้า (โดยพ่อค้าจ่ายเงินแลกเปลี่ยน) พระบรมราชานุญาตมักไค้เกี่ยวกับ การกำหนดเขตสิทธิอำนาจ ของพวกพ่อค้า ซึ่งในเขตเมืองนั้น เจ้าหน้าที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับภายในสิทธิต่าง ๆ ที่พวกพ่อค้ากำหนด กฎเกณฑ์ตนเองไม่ได้ พ่อค้าจะมีสิทธิตั้งศาลขึ้นเอง มีการจัดเปิดตลาดนัดค้าขายขึ้นเอง ไค้ทั้งสิ้น

ตลาดนัด นั้น จะเป็นศูนย์กลางของพวกพ่อค้าคงเดิมมาชุมนุมซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันและกัน ตลาดนัด จึงเป็นแหล่งส่งเสริมการค้าขายระหว่างประเทศ (ขัดข้อกมกัไม่พึงใครของระบบแมนเนอร์) และมักจัดให้มีขึ้นเสมอ ส่วนมากอาทิตย์ละหนึ่งครั้ง ส่วนตลาดซื้อขายทั่ว ๆ ไป จะมีเป็นประจำทุกวันไป นอกจากนี้ ยังมีการจัดให้มีงานแฟร์ (Fairs) ขึ้นอีกด้วย นาน ๆ หนึ่ง มักจัดกันในงานวาระสำคัญ ๆ เป็นตลาดใหญ่ มีสินค้ามากมายจากเมืองไกล ๆ

ขณะที่คัดค้านนั้น พวกพ่อค้าจะเป็นผู้ดูแลความปลอดภัยของผู้ซื้อ และผู้ขาย มีการตุลาการขึ้นในศาลนั้น ๆ เรียกว่า Piepowder Court (ศาลตุลาการที่เป็นฟุ้งพระหลม) กฎหมายที่ใช้เพื่อทำการตัดสินข้อพิพาทกันระหว่างพ่อค้าในศาลนี้ เป็นกฎหมายที่ใช้ถือปฏิบัติกันทุกเมือง ไม่ว่าในประเทศอังกฤษหรือที่อื่นใด

เนื่องจากคนในสมัยยุคกลางมีชีวิตอยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นเหล่า เช่นเดียวกับในแมนเนอร์ทั้งหลาย พวก "เบอร์เยส" ซึ่งเป็นคนมีอิสระรวมอยู่มากที่เกี่ยวข้อง ก็พากันตั้งสมาคมขึ้น กล่าวคือ

- พวกพ่อค้า พากันตั้ง "สมาคมพ่อค้า" (Merchant)
- พวกช่างฝีมือ ก็ตั้ง "สมาคมช่างฝีมือ" (Graft Guild)

4.2.1.1. สมาคมพ่อค้า

ชาวเมืองทุก ๆ คน มีสิทธิเข้าเป็นสมาชิกได้ โดยเสียค่าธรรมเนียม สิทธิต่าง ๆ ของสมาคมให้ไว้โดยยกครีโย หรือขุนนางแมนเนอร์ สมาชิกได้สิทธิต่าง ๆ ของสมาคม และสิทธิที่สำคัญ คือ การผูกขาดการค้าขาย (Monopoly of Trade) ในอาณาเขตเมือง สมาชิกพ่อค้าซื้อขายได้โดยเสรี ไม่ต้องจ่ายค่าธรรมเนียมใด ๆ แก่ผู้ใดอีก แต่สำหรับพ่อค้าทางดิน หรือพ่อค้าต่างประเทศ จะเข้ามาขายสินค้าในเมือง ต้องจ่ายค่าธรรมเนียมให้แก่สมาชิก แล้วทำการขายสินค้าไปในนามของสมาชิคนั้น พ่อค้าทางแดนจะทำการขายปลีกไม่ได้ หรือจะขายกับคนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกพ่อค้าก็ได้เช่นกัน สำหรับสินค้าประเภทอาหารนั้น อนุญาตให้ทุก ๆ คนซื้อขายได้ ผู้ไม่ใช่มชิกสมาคมพ่อค้า ก็ค้าขายอาหารได้โดยไม่มีห้ามแก่ประการใด

ในสมัยยุคกลางนี้ พ่อค้าถูกประณามมาก เพราะไม่ใช่ผู้ผลิต สินค้าถูก เอามาขายราคาแพง มีกำไรเกินควร กิจกรรมพ่อค้ามุ่งเอากำไร ผิดหลักจริยธรรม และเป็นสิ่งที่สังคมรังเกียจ ไม่พึงปรารถนา จึงเพื่อเป็นการควบคุมกิจการของบรรดาพ่อค้าทั้งหลาย ได้มีการตั้งอุดมคติสำคัญขึ้นคือ "ราคายุติธรรม" (Just Price) ทุก ๆ คนจะซื้อขายกันในระดับราคายุติธรรม ราคานี้ได้จากการคำนวณจากต้นทุนที่ทำการผลิตสินค้าขึ้นมา และกำหนดให้ขายได้สูงกว่าต้นทุนพอสมควรเล็กน้อย ส่วนเกินนั้น คือกำไร ซึ่งเพียงพอสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายยังชีพของพ่อค้าผู้นั้น ๆ

การตั้งราคายุติธรรมขึ้น เพื่อให้ผู้ซื้อได้ประโยชน์ และป้องกันการขาดทุนของพ่อค้า สมาคมพ่อค้าได้ตั้งคณะกรรมการควบคุมการค้า มีอำนาจเขาทำการตรวจสอบสินค้าต่าง ๆ คณะกรรมการดังกล่าวจะเขาสอดส่องคุณภาพ น้ำหนัก กำหนดราคา และฐานะของผู้ขายหรือพ่อค้าอีกด้วย หากปรากฏว่าพ่อค้ามีฐานะ

ก็ ย่อมหมายถึงว่า พ่อค้าผู้นั้น เอากำไรจากขายสินค้ามากเกินไปสมควร หากพ่อค้ามีฐานะทำ แสดงว่า เอา กำไรพอสมควรเท่านั้น ปกติสมาคมพ่อค้า จะซื้อสินค้าส่วนใหญ่จำนวนมาก ๆ แล้วเอามาแบ่งสรรให้แก่บรรดา สมาชิกของสมาคมแต่ละคนตามส่วนที่เหมาะสม ความส่วนของขนาดกิจการที่พ่อค้าสมาชิกประกอบการอยู่ โดยถือ หลักว่า ให้พ่อค้าสมาชิกได้กำไรในอัตราพอสมควร

4.2.1.2. สมาคมช่างฝีมือ

ในยุคสมัยกลาง ผู้ผลิตสินค้าคือ ช่างฝีมือ หรือนักหัตถกรรมมีฝีมือ เป็นผู้ ทำการประดิษฐ์ และช่างทำ บรรดาช่างฝีมือทั้งหลายคบหาสมาคมกัน เกิดทั้งสมาคมขึ้นบาง เรียกกันว่า สมาคมช่าง (Craft Guilds)

เหตุสำคัญที่ก่อตั้งเป็นสมาคมช่างขึ้นนั้น เป็นเพราะถูกบังคับจากเจาหนาท คือพวกสมาคมคณะกรรมการของสมาคมพ่อค้า นั้นเอง พวกพ่อค้า ต้องการให้สินค้ามีคุณภาพมาตรฐานเดียวกัน และรักษามาตรฐาน สูงเสมอไป การมีสมาคมช่างทำให้สมาคมพ่อค้าซื้อสินค้าได้สะดวก ในราคาพอสมควร และมีคุณภาพดี

นอกจากนี้ พวกบรรดาช่างฝีมือทั้งปวง ก็มีความประสงค์จะป้องกันตัวเองจาก "อำนาจซื้อผูกขาด" อีกด้วย อาชีพการช่างมีมากหลายประเภท หลายชนิด เช่น ทอผ้า คัดเส้น ทำหมวก ทำเครื่องหนัง ทำเครื่อง เหล็ก ช่างเงิน ช่างทอง ฯลฯ ซึ่งแต่ละประเภท ก็มีสมาคมดูแลผลประโยชน์ฝ่ายตนอยู่สำหรับอาชีพนั้น ๆ และทุก ๆ ช่างคงกล่าว ก็ยังเป็นสมาชิกของสมาคมช่าง หรือสมาชิกสมาคมหัตถกรรม อีกด้วย

ช่างผู้ใด ไม่เป็นสมาชิก ถูกห้ามไม่ให้ประกอบอาชีพ นั้น ๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรักษามาตรฐาน การผลิต และชื่อเสียงฝีมือเยี่ยม ๆ เอาไว้ มีการตั้ง "บุคคลผู้ตรวจสอบ" ซึ่งมีอำนาจเข้าไปตรวจดูกิจการ ต่าง ๆ และตรวจสอบดูโรงงานของบรรดาสมาชิก สมาชิกผู้ใด ประพฤติผิดคำสั่งของผู้ตรวจสอบแล้ว อาจจะ ถูกลงโทษ ทัตออกจากความเป็นสมาชิกของสมาคมได้

หน้าที่ของ "บุคคลผู้ตรวจสอบ" นั้น จะสามารถกระทำได้ทั้งแท้

- การซื้อที่ดูคืบ โดยต้องมีคุณภาพตามกำหนด
- ควบคุมความสามารถของช่างทำการผลิตสินค้า
- ทำการกำหนดราคาขายสินค้าที่ผลิตออกมาได้

ในยุคของสมัยกลางนี้ นักหัตถกรรม หรือช่างฝีมือ สามารถจะแบ่งออกได้เป็น 3 พวก คือ

ก) ช่างฝีมือเยี่ยมที่เป็นนายจ้าง (Master) ใดแก้บรรคานายช่าง ที่มีโรงงานเล็ก ๆ ของตนเอง เป็นเจ้าของเครื่องมือและวัตถุดิบต่าง ๆ นายช่าง จะทำงานเอง และทำงานรวมมือกับลูกจ้าง ซึ่งมี 2 หรือ 3 คน

ข) ช่างลูกมือ (Journeymen) เป็นช่างเช่นเดียวกับนายช่าง แต่ทำงานรับจ้าง นายช่าง โดยได้ค่าจ้าง (Wages) เป็นเครื่องตอบแทน พวกนี้ มีฝีมือดี แต่ไร้ทุนทรัพย์ ได้เข้ามาทำงานกับนายจ้าง (ประเภท ก. ช่างคน) อยู่กินกับนายจ้างคู่พึ่งพ้องกัน ทำงานร่วมกันคู่จุนในครัวเรือนเดียวกัน อันเป็นสภาพของยุคสมัยกลางตอนต้น แต่ต่อมาในระยะปลาย ๆ ยุคสมัยกลาง ความสัมพันธ์ดังกล่าวเริ่มแตกกราวลง สาเหตุก็เกิดจาก นายจ้างได้เพิ่มพูนทรัพย์สิน มีความร่ำรวยมั่งคั่งขึ้น ได้ทำการขยายงานผลิตสินค้าออกกว้างขวาง มีการจ้างลูกมือเพิ่มขึ้น ในระยะแรก ๆ ทำงานรวมกัน ก็คล้ายกลายเป็นคนคุมงาน คุมลูกจ้างให้ทำการผลิต คุมการทำงาน ทำให้ความสนิทสนมต่าง ๆ เริ่มเสื่อมคลายลงไป บรรดาลูกจ้างนั้น ส่วนมากมีทุนน้อย ทางแห่งการออมทรัพย์เพื่อหวังว่าในวันหนึ่งข้างหน้าจะไม่เป็นลูกจ้าง จะตั้งตัวขึ้นเป็น "นายจ้างหรือนายช่าง" เริ่มมีคัมภีร์ของทางกาวหนาของนายช่างลูกมือถูกคัดลอกมา สิ่งเหล่านี้ เป็นสาเหตุแห่งการขัดแย้งสำคัญระหว่าง นายจ้าง และลูกจ้าง ผลได้ ผลเสีย ของทั้งสองฝ่าย คือนายจ้าง และลูกจ้าง กลายเป็นสาเหตุขอพิพาทในการผลิตสินค้า รัฐบาลเองก็ไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะทำการชจัด และป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นได้อีกด้วย

ค) นักเรียนฝึกหัด (Apprentice) ในยุคของสมัยกลางนี้ นักเรียนฝึกหัด เริ่มฝึกฝนกันตั้งแต่เด็ก ๆ โดยต้องไปขอฝึกหัดตัวอยู่ในความดูแลของนายจ้าง (ประเภท ก.) นักเรียนจะอยู่กับหลับนอนกับนายจ้างดังกล่าว จะช่วยทำงานตามคำสั่ง ทำการฝึกหัดอยู่จนอายุประมาณ 21 ปี จากนั้นนักเรียนก็จะได้รับการเลื่อนฐานะขึ้นเป็นนายช่างลูกมือ (คือประเภท ข.) ระยะทำการฝึกหัดนี้ สมาคมหัตถกรรมจะเป็นผู้กำหนดการฝึกด้วย ในอาชีพบางประเภท ต้องฝึกฝนนานมาก โดยเฉพาะแล้วประมาณ 7 ปี

4.2.2 การค้าต่างประเทศ ในยุคของสมัยกลาง การค้าต่างประเทศล้วนอยู่ในกำมือของพ่อค้าต่างชาติ ซึ่งนำสินค้าเข้ามาทำการค้าขายในประเทศอังกฤษ แล้วก็นำสินค้าของอังกฤษออกไป ระยะนี้ประเทศอังกฤษเอง ก็ไม่ต้องการชักชวนให้ชนชาติใด ๆ มาค้าขายด้วย บรรดาพ่อค้าต่างชาตินั้นเป็นพวกที่ค่อนข้างสงสัยเสมอมา ได้มีการวางหลักเกณฑ์บังคับมากมาย เว้น การเก็บภาษี ให้ขายส่งเท่านั้น และจะพักอยู่ในอังกฤษได้ไม่เกิน 40 วัน ทั้งขณะอยู่ในอังกฤษ ก็ให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของพ่อค้าอังกฤษ ที่สำคัญคือ การที่เมื่อพ่อค้าต่างชาตินำสินค้าเข้ามาหมดสิ้นลงแล้ว จะนำเงินตราออกไปจากอังกฤษไม่ได้ ต้องนำสินค้าของอังกฤษออกไป อย่างไรก็ดี แม้ว่า พ่อค้าต่างชาตินั้นถูกชาวอังกฤษไม่ชอบดั่งกล่าว

แต่กะตริยให้ความคุ้มครองมากที่สุด เป็นการชดเชยกันนโยบายของสมาคมพ่อค้า ซึ่งประสงค์ทำการผูกขาด การค้าในประเทศ ที่กะตริยให้ความคุ้มครองนั้น เพราะได้ภาษีอากรจากพวกพ่อค้าต่างดาวเป็นจำนวนมาก จึงทำการคุ้มครองให้ บรรดาพ่อค้าต่างดาวในระยะหลัง ๆ นั้น ได้รับสิทธิตั้งโกดังสินค้าตามเมืองท่าต่าง ๆ อีกด้วย

สินค้าหลักในระยะนั้น มี ขนแกะ หนังคิบ หนังฟอก คีบูก ตะกั่ว สำหรับสินค้าขนแกะนั้น เป็นสินค้าที่สำคัญที่สุด พ่อค้าส่งขนแกะเรียกกันว่า Merchant Staples ระยะต่อมาตอนปลาย ๆ ยุคกลางนั้น ประเทศอังกฤษได้มีการพัฒนาการพาณิชย์ จึงแทนจะส่งขนแกะออกไป กลับส่งผ้าขนแกะออกไป ขายต่างประเทศแทน พ่อค้าขายผ้าขนแกะเรียกว่า "พ่อค้าผจญภัย" (Merchant Adventureers) พวกนี้เท่านั้น ได้รับสิทธิในการส่งผ้าขนแกะออกขายยังต่างประเทศได้ สำหรับพวก merchant staples ส่งขายได้เพียง "ขนแกะ" เท่านั้น

4.2.3 สภาพการค้าสมัยกลางโดยทั่วไป สภาพการค้าในยุโรปโดยทั่วไปนั้น เนื่องจาก ในระยะนี้ การอุตสาหกรรมยังไม่ขยายตัว การผลิตยังอยู่ในวงแคบ ๆ ฉะนั้น การเกษตรกรรม จึงเป็น หลักสำคัญในยุคนี้ ผลผลิตส่วนใหญ่ก็ได้จากทางกสิกรรม ฉะนั้น การพาณิชย์จึงขึ้นกับการขายตัวทางการ เกษตรกรรม และอุตสาหกรรม นั่นเอง ปริมาณส่วนที่ผลิตขึ้นพอบริโภคในประเทศ ในเมือง ก็ก่อให้เกิด การค้าระหว่างประเทศ ระหว่างเมือง ขึ้น

ในยุคสมัยกลางนี้ การคมนาคม ยังไม่ทันสมัย การเดินทางไม่สะดวก ทองอาศัย์แรงงานของ คนและสัตว์เป็นสิ่งสำคัญในการขนส่งสินค้า ทั้งทางบกและทางน้ำ ในยุคนี้ ได้มีศูนย์การค้า หรือ ภูมิภาคการค้า เกิดขึ้น ได้แก่

- ศูนย์การค้าทางภาคเหนือ
- ศูนย์การค้าทางภาคใต้
- ศูนย์การค้าทางแถบภาคกลางของยุโรป

4.2.3.1 ศูนย์การค้าภาคเหนือ

ตั้งอยู่ทางแถบแหลมสแกนดิเนเวีย (นอร์เวย์, ฟินแลนด์, เดนมาร์ก และเยอรมัน) สินค้าส่วนใหญ่ได้แก่ ทองแดง เหล็ก คีบูก ไม้ ขนแกะ ฯลฯ

นอกจากนั้น ยังมีสินค้า "อาหาร" ได้แก่ ปลา เกลือ เบียร์ ข้าวต่าง ๆ ฯลฯ ลักษณะสินค้าที่ขนส่ง มีการขนส่งขนาดใหญ่ จำนวนมาก ๆ มีน้ำหนัก แกรวดราคามาก การขนส่งแพง ที่สำคัญได้แก่ การขนส่งทางน้ำ

สินค้าที่ถือว่าเป็นสิ่งพิมพ์เพียงอย่างเดียวในยุคสมัยนี้ ได้แก่ เหลืองบุ๋น รากาไม่แพงนั๊ก คนชั้นกลางที่หาซื้อได้ นอกจากนั้น ยังมีขนสัตว์ ส่วนสินค้าที่จำเป็น ได้แก่ ปลาตาก ๆ เพราะวาในแถบนี้ มีปลาชุมมาก อาชีพการประมงก็เป็นอาชีพสำคัญอีกประเภทหนึ่งในแถบนี้ในยุคนี้ และเพราะวาปลาเป็นสินค้าที่สำคัญมาก มีการบรรทุกปลาจากแถบเหนือลงไปขายถึงประเทศอิตาลีและสเปน การส่งปลาขาย ทำให้เกิดอาชีพพ่อเมือง ไปอีก เช่น การทำนาเกลือ การทอเรือ การทำนาเกลือเกิดแพร่หลายในประเทศที่มีการประมง นอกจากนั้น ยังมี การคนพบเหล็ก ทองแดง อิก ในประเทศสวีเดน ทำให้เกิดการถลุงแร่ขึ้นอีกอาชีพหนึ่ง

ในยุคกลาง ในภาคเหนือของยุโรปนี้ การค้าอยู่ในมือของชาวเยอรมัน ซึ่งได้จัดตั้ง "สันนิบาตพ่อค้า" ขึ้น ทั้งประมาณ ค.ศ. 1000 โดยมีพ่อค้าที่มีอิทธิพลประมาณ 60 - 80 หัวเมืองเข้าร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการค้า แยกกระจายไปทั่วยุโรปเหนือ พวกนี้ ขอสัมปทานทั้งท่าเลการค้าไว้ในเมืองสำคัญ ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ประสงค์ทำการผูกขาดการค้า มูลเหตุนี้ เกิดมาจาก

- พอการะหว่างภูมิภาค ต้องการลดเสี่ยงภัยจากการเดินทางในนอยลง เพราะการเดินทางในทะเลตามลำพัง มีอันตรายและเสี่ยงภัยมาก มีโจรสลัดชุกชุม ซึ่งควรตั้งเป็นกองเรือสินค้าร่วมเดินทางกันไปจำนวนมาก ๆ ลดการเสี่ยงภัยได้

- เพื่อให้มีอำนาจในการต่อรอง ทำให้ต้นทุนลดลง เช่น การต่อรองขอสัมปทาน แยกกับสมาคมพ่อค้าตามเมืองต่าง ๆ เป็นต้น

- พ่อค้าต่างประเทศ พยายามคุ้มครองอุตสาหกรรมการค้าขายกัน การรวมกลุ่ม สามารถคุ้มครองการค้ากันยุโรปเหนือได้เป็นอย่างดี

- ปลาเฮอริง เป็นสินค้าออกที่ดี ชาวกลุ่มสันนิบาต คือ โดกาสผูกขาด เพราะปลาเฮอริง บริโภคกันทั่วยุโรป การควบคุมตลาดปลาได้ หมายถึงการคุมยุโรปภาคเหนือได้ทั้งหมดนั่นเอง

การมีอิทธิพลดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของชาวต่างประเทศมาก เพราะชาวต่างประเทศ เมื่อเข้าไปตั้งท่าเลการค้าในประเทศใด ๆ แล้ว ก็จะสะสมทรัพย์สินและผลกำไรเอาไว้เป็นของตนเองทั้งหมด ไม่ทำเพื่อเจ้าของประเทศแต่ประการใด ๆ เลย

4.2.3.2 ศูนย์การค้าแถบยุโรปใต้

ไคแกแถบเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งขยายมากกว่าแถบเหนือ เพราะบริเวณแถบเมดิเตอร์เรเนียนเป็นทางผ่านของสินค้าระหว่างเอเชีย และยุโรป ประเทศแถบนี้ มีผลไม้มาก มีสินค้ามากขึ้นดีกว่าทางแถบภาคเหนือของยุโรป และขนาดปริมาณสินค้าเมื่อเทียบระหว่างตลาดยุโรปส่งออก กับส่งจากเอเชียเข้ามาแล้ว ปรากฏว่า สินค้าจากเอเชียมีมากกว่า ทางเหนือมีปลาเฮอริง ทางใต้มีเครื่องเทศ เป็นสำคัญ

ในระยะที่มีสงครามครูเสด ซึ่งเป็นสงครามทางศาสนา แห่งเมืองเยรูซาเล็ม ซึ่งกินเวลานานถึง 200 ปี ผลของสงครามทำให้ยุโรปมีการเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ

- มีการสังคมนั้น มีการแลกเปลี่ยนความคิด ขนบธรรมเนียมประเพณี กันและกัน
  - ความเป็นอยู่ของชาวตะวันตกเปลี่ยนแปลงไป เกิดการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ การขนส่ง การค้าขายก็ขยายตัวออกไปมากมาย
  - เกิดเมืองใหม่ ๆ มีเมืองท่าเกิดขึ้น เกิดนักการทูต นักอุตสาหกรรม มีรัฐบาลที่มีสมรรถภาพให้ควบคุมครองประชาชนมากกว่าเดิม การค้าไกลถึงชาวมุสลิมมาสู่ชาวคริสเตียน ได้อีกด้วย
- ผลของสงครามครูเสดต่อการค้านั้น ทำให้สมัยยุคกลางเกิดอเอเซียใต้อรวม 3 ทางด้วยกัน คือ
- ก. ทางคานเหนือ เริ่มในประเทศจีน ผ่านเปอร์เซีย อิทธิพล มุ่งสู่รัสเซีย
  - ผ่านเอเชียไมเนอร์

- ข. ทางแม่น้ำไทกริส ยูเฟติส ผ่านฝั่งซีเรีย ถึงเมดิเตอร์เรเนียน
- ค. ผ่านมหาสมุทรอินเดีย และทะเลแดง ผ่านทะเลทราย สู่แม่น้ำไนล์ ถึงอเล็กซานเดรีย และโคโร ซึ่งเดิมนี้ การค้าอยู่ในกำมือของชาวอาหรับและยิว ซึ่งชำนาญการเดินทางแบบคาราวาน การค้าขาย

4.2.3.3 ศูนย์การค้าแถบกลางของยุโรป

เป็นการค้าระหว่างยุโรปเหนือและใต้ บริเวณแม่น้ำไรน์ ในประเทศฝรั่งเศส และแม่น้ำดานูบของประเทศออสเตรีย ทางเหนือมีการผลิตทางอุตสาหกรรม ทางแถบใต้มีการผลิตทางด้านอุตสาหกรรม จึงมีการแลกเปลี่ยนกันเกิดขึ้น ทั้งสองภาคนี้ ไชอันและแม่น้ำ เป็นสำคัญในการขนส่งค้าขาย ไชเกเวียนเป็นพาหนะสำคัญในการขนส่งทางบก การคมนาคมขนส่ง เชื่องช้า และขนส่งได้จำนวนน้อยกว่าทางทะเลมาก การค้าแถบนี้ มีอุปสรรคมาก ทั้งการเดินทาง การเสียค่าผ่านทาง และในระยะหลัง ๆ มีพวกเตอร์ก หรือเตอร์กมีอำนาจมาก จนยุโรป ต้องหาทางค้ากับอินเดีย และเอเชียตะวันออก แทน

(5) การเงินและการคลังในสมัยกลาง

ในยุคสมัยกลาง ได้กล่าวแล้ว ศาสนาคริสต์มีอิทธิพลมาก บรรดาพระทั้งหลาย ได้คิดเกี่ยวกับการหาเงิน และการสะสมทรัพย์มาก ถือว่าบาป ในยุคนี้ ไม่นิยมใช้เงิน ไม่ว่าจะเป็นค่านลงทุน หรือออกดอกเบี้ย มีการตั้งราคายุติธรรมขึ้น ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ธุรกิจการกู้ยืม ก็ตกอยู่ในมือพวก "ยิว" ซึ่งให้เกียรติ และชนชั้นสูงกู้ยืมเงิน โดยมีการคิดดอกเบี้ยในอัตราสูง ปรากฏว่าดอกเบี้ยยูนัน ตกประมาณ 42 % กรณีนี้ ก่อให้เกิดความเกลียดชังยิวมาก จนถูกห้ามและขับยิวออกนอกประเทศ ต่อมาพวกฝรั่งเศส และอิตาลี ก็เข้ามาประกอบอาชีพให้กู้ยืมเงินแทน ชาวยิว ต่อไป

ในยุคสมัยกลาง มีการใช้เงินกันน้อย เงินตราที่หมุนเวียน ได้แก่เหรียญ "เพนนี" ทำขึ้นง่าย ๆ ปลอมแปลงได้ง่ายอีกด้วย เงินทำด้วยโลหะเงิน หรือทองคำ รัฐบาลเริ่มเป็นผู้ตั้งโรงหล่อเงินเพนนี ก่อน โดยกำหนดว่า "เงินตรา 1 หน่วยเนื้อโลหะเงินหนัก 1 ปอนด์ หลอมเหรียญได้ 20 ซิลลิง หรือ 240 เพนนี" ซึ่งในทางปฏิบัติ มีปัญหา มาก เพราะเงินที่หลอมมีเนื้อโลหะต่ำกว่าค่าของเหรียญเสมอมา ระยะเวลา ๆ "เกรแฮม" ให้อีกว่า "เงินเลวโลเงินดี" คือเหรียญใด ๆ ที่มีเนื้อเงินสมบูรณ์เต็มค่า จะถูกหลอมเป็นแท่งเงิน ส่งขายหมด เหลือแค่เงินเนื้อโลหะไม่สมบูรณ์ จนระยะเวลา ๆ หลายประเทศ เช่น ฝรั่งเศส อังกฤษ อิตาลี สเปน ไม่มีเหรียญเงินหมุนเวียนเลย ซึ่งเกียรติยศต่าง ๆ ก็แก้ไขโดยการ "ลดค่าเงิน" โดยการลดปริมาณโลหะเงินหรือทองคำที่ผสมทำเหรียญลง เราเรียกกันว่า

Debasement

การขาดเงินตราโลหะ กลัลดายลงเมื่อการค้าเจริญขึ้น รวมทั้งรู้จักใช้วิธีเครดิตด้วย ประเทศอังกฤษในประมาณ ค.ศ. 1345 ได้ลดค่าเงินซึ่งเดิม 1 ปอนด์ เท่ากับ 240 เพนนี (20 ซิลลิง) ให้เป็น 1 ปอนด์ เท่ากับ 260 เพนนี ทำให้รอกพ้นจากความปั่นป่วนได้ (แต่การขาดแคลนเงินตรา มีผลต่อราคาสินค้า คือ ราคามีราคาตกลงมา ไม่ได้เป็นการลดย่างแท้จริงนัก เพราะเป็นการลดน้ำหนัก และขนาดของเหรียญเท่านั้น และยังมีระบบราคายุติธรรมควบคุมอยู่)

สำหรับเหรียญทองคำนั้น ในยุคสมัยกลาง มีใช้ แขนงน้อยมาก เพราะการกษาและอุตสาหกรรมยังอยู่ในวงแคบ ๆ และประกอบด้วยว่า ในการที่ประเทศต่าง ๆ ใช้เหรียญสองประเภท คือเหรียญเงิน และเหรียญทองคำ พรอม ๆ กันเกิดปัญหามาก ต้องมีการกำหนดอัตราส่วนไว้แน่นอน ไม่จะเกิดเหรียญอย่างใด อย่างหนึ่งไหลออกนอกระบบ (เงินเลวโลเงินดี) ซึ่งเหตุการณ์นี้ เกิดขึ้นบ่อย ๆ ที่เดียว

เหตุที่ค่าของ "เพนนี" เปลี่ยนแปลง (กรณีโลหะเงิน และโลหะทองคำ) ก็คือ

- 1) มีการฉลิบ (Clipping) ออก เอาเศษโลหะไปหลอม
- 2) มีการชุกเสียดสี (Sweating) โดยเอาเหรียญมาห่อในถุงหนังหยาบ ๆ เชย ๆ

นาน ๆ เศษโลหะก็จะร่วง เอาไปหลอมเป็นแท่ง ขาย ได้ วิธีการดังกล่าว ในสมัยพระเจ้าเฮนรี่ 8 รับผิดชอบให้เสนาบดีกระทรวงการคลังชื่อ เกรแฮม (Grashame) ค้นหาเหตุ จนเกิดพฤติการณ์เงิน

อันมีชื่อเสียงขึ้นมา คือ "เงินเลวโลเงินดี" เรียกกันว่า Grachame's Law

นั่นคือ ความบกพร่องของเงินตรา สรุปได้ว่า เพราะ

- 1) การลงลวกลายเหรียญเพนี้ หยามาก ปลอมง่าย ทั้ง ๆ ที่มีโทษ ถึงคัมมือ หากจับได้
- 2) ผู้ออกเหรียญมากเกินไป มีทั้งกษัตริย์ พระ ขุนนาง ตามเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเทศเยอรมัน มีถึง 600 คนทีเดียว
- 3) เสถียรภาพโลหะผสมในทวีเหรียญไม่แน่นอน ราคาเงินขึ้น - ลง เสมอ แต่กรณีนี้ ไม่กระทบถึงการค้ำ เพราะมีราคาขายคิธรรมอยู่ แต่การค้ำระหว่างประเทศ มีผลกระทบกระเทือนมาก คือ หากเหรียญโลหะผสม ควยเงินหรือทองคำ น้อยลง ราคาสินค้าจากนอกประเทศจะสูงขึ้น
- 4) เกิดการไหลออก ไหลเข้า ของทองคำ ระหว่างประเทศ เพราะแต่ละประเทศกำหนดค่าของทองคำ คอเงิน ไว้ ต่าง ๆ กัน ตัวอย่างเช่น

สเปน กำหนดค่า ทองคำ 11 หน่วย เท่ากับ เงิน 98 หน่วย (เหรียญเพนี้)

อิตาลี " ทองคำ 10 หน่วย " เงิน 105 หน่วย (เหรียญเพนี้)

ตามตัวอย่างนี้ ทำให้ทองคำ จากประเทศอิตาลี ไหลไปสู่ ประเทศสเปน เป็นการใหญ่ เพราะใช้เงิน จำนวนน้อยกว่า แต่แลกได้ทองคำ มากกว่า เป็นต้น

(6) การสลายตัวของระบบแมนเนอร์

ในระยะแรก ๆ ของยุคสมัยกลางนั้น ศาสนามีอิทธิพลมากต่อความเป็นอยู่และประเพณีได้เชื่อมโยงขุนนางแมนเนอร์ ทาสกิน เอาไว้ด้วยกันได้ดีพอสมควร และในระยะที่ศาสนาอิทธิพลสูงนั้น ทาสกินยังมีจำนวนน้อย ขนบธรรมเนียมและประเพณีเป็นสิ่งที่บรรดาทาสกินทั้งปวง ระวังจากความอยุติธรรมทั้งหลาย ในระยะต่อ ๆ มาทาสกินมีฐานะดีขึ้น ภาวะเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป เศรษฐกิจที่อาศัยแต่เพียงคำภีร์ไบเบิล ไปไม่รอด ขนบธรรมเนียมประเพณีมีค่านับถือน้อยลง คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น

สมาคมพ่อค้า ใช้อำนาจเพื่อตนเองโดยไม่คำนึงว่า ผู้อื่นจะเดือดร้อนแต่อย่างใด ราคาขายคิธรรม เป็นราคาในท้องถิ่นของพ่อค้า เอาเปรียบผู้ผลิตสินค้า รวมทั้งเอาเปรียบผู้ซื้อ เกิดการป้องกันตัวขึ้น การป้องกันตัว เป็นสัญญาณของการแตกแยกระหว่างผู้ซื้อ ช่างหัตถกรรม และพ่อค้าทั้งหลาย

ในแมนเนอร์นั้น ขุนนางเจ้าของที่ดิน เห็นแก่ตัวมากขึ้นกว่าเดิม ไม่เคอรวขนบธรรมเนียมและประเพณีเดิมที่ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณอีกต่อไปแล้ว เช่น มีการกันล้อมรั้วบริเวณอาณาเขตพำนา ทำกสิกรรม เป็นต้น

อย่างไรก็ดี สาเหตุใหญ่ที่ทำให้ระบบแมนเนอร์สลายตัวลงนั้น ได้แก่

- การลงทุน
- การให้เช่าที่ดิน
- การกั้นรั้ว

6.1 การลงทุน

การลงทุนในยุคสมัยกลาง ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้น เพราะการลงทุนในระยะนี้ เป็นการลงทุนเพื่อการก่อสร้างเป็นสิ่งสำคัญ เช่น มีการลงทุนในการสร้างป้อม คุก อาวุธ โดยบรรดาขุนนางนักรบ ได้ทำการเกณฑ์ผู้คนจำนวนมากมาย ทำการสร้างสิ่งเหล่านี้ เพื่อสร้างความปลอดภัยแก่ตนเอง และเพื่อเป็นสิ่งแสดงถึงความเชิดหน้าชูตาของฝ่ายตน เมื่อมีการลงทุนด้านก่อสร้างนั้น ทางแง่เศรษฐกิจศาสตร์แล้ว เท่ากับ เป็นเพียงการโยกย้ายทรัพยากรธรรมชาติ จากการนำไปผลิตเป็นสินค้าสำหรับอุปโภคบริโภค มาสร้างเป็นทรัพย์สินถาวร ที่ไม่ช่วยก่อประโยชน์แก่คนส่วนรวมในลักษณะเดียวกับสินค้า แต่ประการใด ๆ เลย

อีกด้านหนึ่ง ในระยะหลัง ๆ นี้ ประชากรมีเพิ่มขึ้น สังคมขยายตัวออกไป คนมีความต้องการอาหารเพิ่มขึ้น ต้องการสินค้าเพิ่ม แต่ผลผลิตไม่เพิ่มตามหรือมีอัตราเพิ่มคงที่ตลอดมา ฉะนั้น ราคาสินค้าก็เพิ่มขึ้นตลอดไป ในปลายยุคสมัยกลาง ราคาสินค้าเพิ่มสูงมากทีเดียว มีภาวะเงินเฟ้อค่อนข้างมากทีเดียว

ในระยะมีเงินเฟ้อนี้เอง บรรดาพ่อค้า นักอุตสาหกรรม มีความร่ำรวยมาก ผู้ทำงานเป็นลูกจ้าง มีค่าจ้างแรงงานตอบแทน มีความเป็นอยู่ยากจนลง ค่าจ้างขึ้นตามระดับราคาสินค้าไม่ทัน ผู้ได้รับค่าจ้างเป็นรายไประจำ เห็นผลถูกเอาเปรียบ เพราะ "รายได้แท้จริง (Real Income)" ลดลงมาก เนื่องจากภาวะเงินเฟ้อดังกล่าวแล้ว

นอกจากนี้ เงินที่เอามาสร้างป้อมปราการ คุก โดม โดยไม่เป็นธรรมอีกด้วย บางรายโกงเอามา และบางกรณีในการสร้างวัด โบสถ์ ก็สร้างด้วยเงินคอกเบี้ยของผู้ใหญ่เงิน การกู้เงินในสมัยยุคกลาง ถือกันว่า เป็นการผิดศาสนา ทำให้คนตกนรกได้ พระได้หาทางออกให้ แก่การตกนรกได้โดยการนำเงินคอกเบี้ยมาสร้างวัด สร้างโบสถ์ ยิ่งสร้างให้ใหญ่โตสวยงามเท่าใด ยิ่งมีบาปน้อยลงเท่านั้น อาจได้ขึ้นสวรรค์ด้วยซ้ำไปเสียอีก สมัยยุคกลาง ห้ามเก็บคอกเบี้ย แต่หากพระเก็บคอกเบี้ย ไม่เป็นไร เพราะเอามาสร้างทำนุบำรุงการพระศาสนา เช่นสร้าง วัด โบสถ์ แก่มาปได้ในตัวเอง

ยุคปลายสมัยกลาง ได้มีการใช้เงินแทนการไปรับใช้ขุนนางแมนเนอร์ของบรรดาทาสดิน ซึ่งโดยปกตินั้น ต้องทำงานให้ขุนนาง โดยไม่ได้รับอะไรตอบแทน ระยะหลัง ๆ ขุนนางเริ่มจ่ายเงินให้ทาสดินเป็นการตอบแทน อีกทางค่านหนึ่ง ทาสดินเองนั้น ก็มีการจ่ายเงินให้ขุนนางแมนเนอร์แทนการไปรับใช้ตามประเพณี

ถึงเค็ม ๆ มา บรรดาชนนางแมนเนอร์ทั้งหลาย ก็เลยบังคับให้ทาสคืน จ่ายเป็นเงินให้พวกตนไปเลย คือแทนการทอ ไปรับใช้ ให้จ่ายเงินแทน รวมทั้งบังคับให้จ่ายเงินแทนผลผลิตที่จะทอ นำส่งให้ขุนนางแมนเนอร์ ตามประเพณีอีกด้วย (จ่ายแทนผลผลิตทางเกษตรกรรม)

ประโยชน์ของการใช้เงิน นี้ มีมากที่สุดทีเดียว เราสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้คือ

ก. ฝ่ายขุนนางแมนเนอร์

- 1) ได้เงินมากจ่ายเป็นค่าจ้างคนทำงานในไร่นาได้มีนึ่ง สละหาคนทำงานดี ๆ ได้ คนงานก็ตั้งหน้าตั้งตาทำงาน เพราะกลัวถูกออก ผลงานก็มีประสิทธิภาพสูง
- 2) สมัยก่อน ๆ ขุนนาง ๆ ทอจ้างคนทอทาสคืนทำงาน ซึ่งทุกคนรู้อา ผลผลิตตนไม่ได้มีส่วนได้เสียด้วย ก็คงจะทำงานไปวัน ๆ อย่างหยาม ๆ ผลผลิตก็ไคน้อย เมื่อมีการได้รับเงินทดแทนขึ้น ขุนนางก็สามารถจะคัดรายจ่ายจ้างคนทอมาคืนทันที
- 3) ขุนนาง ได้ผลประโยชน์มากกว่าเค็ม จากสาเหตุข้อ 1 และ ข้อ 2 ข้างตน

ข. ฝ่ายบรรดาทาสคืน ทาสประเพณีทั้งหลาย

1. ลดหน้าที่และภาระโคก เป็นภาระช่วยกระดกทาส ให้สูงขึ้น
2. ช่วยให้บรรดาทาสคืน เป็นอิสระได้ในระยะต่อ ๆ มา
3. ปกติเงินมีค่าเปลี่ยนแปลงเสมอ แลกเงินทาสคืน ที่ทอจ่ายมีราคาตายตัวตลอดเวลา ฝ่ายทาสคืนได้เปรียบ

จากการมีการใช้เงิน เป็นการทำลายอุดมคติ ไม่พึงใครของระบบแมนเนอร์อย่างสำคัญ เพราะเมื่อเมืองขยายมาก การผลิตและการอุปโภคบริโภคก็มีมากเป็นเงาตามตัว ตลาดก็กลายเป็นสถานที่สำคัญไป ชาวชนบท จะนำพืชผลทางเกษตรกรรมมาขาย ได้เงินก็จะจับจ่ายซื้อของใช้อื่น ๆ กลางง่าย ๆ ชาวนาจะพึ่งพาสลาค ชาวเมือง ก็พึ่งชาวนา เกิดการแบ่งงานกันทำโดยปริยาย คือ

- ชาวชนบทหรือชาวนา ทำการผลิตอาหาร
- ชาวเมือง ผลิตเครื่องใช้ไม่สอย หรือเครื่องอุปโภคบริโภคง่าย ๆ เป็นการบังคับให้พึ่งพากัน

และกัน นั่นเอง

นอกจากนี้ การมีสมาคมพ่อค้า สมาคมช่างฝีมือ ซึ่งบรรดาสมาคมเหล่านี้ ทางซื้อสิทธิจากบรรดาขุนนางเจ้าของที่ดิน หรือกษัตริย์ จนสมาคมมีอำนาจในการผูกขาดขึ้น เพื่อความมั่งมีมั่นคงของสมาชิกก็กักกันคนอื่น ๆ ~~เข้าประชุม~~ และการผูกขาดนั้น ๆ ก็เป็นการเอารัคเอาเปรียบประชาชนทั่ว ๆ ไป

ไม่ใช่เพื่อการผลิต และการแจกจ่ายผลผลิต เป็นการขัดต่อหลักกิจกรรม ซึ่งเชื่อถือกันมาก ในสมัยยุคกลางนี้

6.2 การให้เช่าที่นา

เมื่อมีประชากรเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ ขณะที่กาลเวลาผ่านไป สัดส่วนของประชากรต่อที่ดินในการเกษตรกรรม ก็เปลี่ยนแปลงไป คือที่ดินเกษตรกรรมต่อคนลดสัดส่วนลงเรื่อย ๆ และเจ้าของที่ดินได้เปรียบมาก ประมาณปี ค.ศ. 1348 - 1349 ได้เกิดโรคระบาดกาฬโรคขึ้น ทำให้ผู้คนชาวอังกฤษล้มตายไปถึงประมาณ 1/3 ที่เกี่ยวข้อง การเกิดโรคระบาดครั้งกล่าวนี้นี้ ได้มีผลกระทบต่อเกษตรกรรมและสังคมมาก ชาวนาได้เปรียบ เพราะที่ดินมีมาก แต่มีคนทำงานในที่ดินน้อยลง ชาวนาและลูกจ้างเกษตรกรรมลดจำนวนลงไป ค่าจ้างแรงงานสูงขึ้น ราคาที่ดินตกต่ำลง ขนางแผนเนอร์โดยทั่ว ๆ ไป พยายามเพิ่มค่าแรงงานให้เพื่อจูงคนงานมาทำงานในไร่นามีผลของตน บางแห่งกลับใช้ระบบเช่า คือ มีการบังคับให้รับจ้าง แทนรับเงินจากทาสดิน ยิ่งไปกว่านั้น ได้มีการออกกฎหมายกำหนดค่าจ้างแรงงานขึ้น กฎหมายนี้ ก่อให้เกิดการปฏิวัติขึ้นในระยะหลัง ซึ่งชาวนาได้พากันเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก

หลังการเกิดโรคระบาดแล้ว ขนางเจ้าของที่ดิน ชาดแกลนแรงงาน ก็แก้ปัญหาโดยการให้เช่าที่ดินไป โดยเช่าที่ดินนั้น ผู้เช่า ได้แก่ Bailiff ซึ่งเป็นคนจัดการกิจการแผนเนอร์ให้ขนางนั่นเอง พวกนี้ เคยทำหน้าที่ควบคุมไร่นา และรัฐการการนัด การเช่าที่ดินนี้ จ่ายเงินเป็นค่าเช่า และมีระยะเวลาเช่าสั้น ๆ เวลาราคาพืชผลเกษตรกรรมและอาหารแพง ขนางก็ขึ้นราคาค่าเช่าที่ดินตามไปด้วย หมายความว่าค่าเช่าไร่นา ขึ้นอยู่กับระดับราคาอาหารและพืชผลกรรมนั่นเอง

การเปลี่ยนแปลงการครอบครองที่ดินคิมิสันนี้ ทำให้ระบบแผนเนอร์สลายตัว และการเสียค่าเช่าที่ดินตายตัว โดยมีกำหนดการเช่าตายตัวนั้น เรียกกันว่า "Ferm" ผู้เช่าเรียกกันว่า Fermor และต่อมากลายเป็น Farmer นั่นเอง

6.3 การกันรั้ว

ระบบแผนเนอร์ เป็นการทำนาชนิดนาโลง ๆ และทำนาโดยวิธีร่วมกัน ไร่นาไม่มีรั้วกันอันเป็นสัญลักษณ์ของแผนเนอร์ ในระยะปลายยุคสมัยกลาง เกิดมีการกันรั้วไร่นากันมากขึ้น การกันรั้วถือเป็นการสลายตัวของแผนเนอร์

การกันรั้วนี้ เกิดเพราะขาดขาดแคลนแรงงานทำกสิกรรม และเป็นเพราะปลายยุคสมัยกลางสินค้าขนแกะเกิดมีราคาแพงมาก ขนแกะของประเทศอังกฤษ มีคุณภาพสูง ทำให้ชาวนาอังกฤษ เปลี่ยนอาชีพจากการเพาะปลูก ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงงานมาก มาเป็นการเลี้ยงแกะแทน ภายหลังจากเกิดโรคระบาดนั้น ชาดแกลนแรงงานกสิกรรม ก็พากันเปลี่ยนการเพาะปลูกที่อาศัยแรงงานมาก มาเป็นการเลี้ยงแกะที่ใช้แรงงาน

น้อย จึงจำเป็นต้องมีการกัณฑ์ ขุนนางเป็นฝ่ายเริ่มกัณฑ์ก่อน ปกตินั้น เกมห้ามการกัณฑ์ แต่กฎหมายอยู่ในมือของขุนนาง ทาสดินจะบอกว่า ยากที่จะฟ้องร้องโทษขุนนางได้ เพราะต้องใช้จ่ายเงินในศาลมาก

ในระยะแรก ๆ ของ ศตวรรษที่ 16 นั้น การเพาะปลูกแบบทุ่งนาโล่ง ๆ มีอยู่บ้าง แต่ก็น้อยมาก จำนวนมากมีรั้วกัน ทาสดินในระบบแมนเนอร์ กลายเป็นกรรมกรไป มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมากขึ้น อิทธิพลของธรรมเนียมประเพณีมีน้อยลง คนทั่วไป เห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม การค้าได้เจริญรุ่งขึ้น บรรดาพ่อค้าเริ่มทำการแข่งขันกันมากขึ้น ๆ

(7) การสิ้นสุดยุคสมัยกลาง

ตอนปลาย ๆ สมัยยุคกลาง ได้กระเษัยครั้งหลังของศตวรรษที่ 15 และในระยะแรก ๆ ของศตวรรษที่ 16 ได้มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ หลายกรณีที่สำคัญ ๆ เป็นสัญลักษณ์ของการสิ้นสุดยุคสมัยใหม่ ได้แก่ ระยะเวลา ประมาณ ค.ศ. 1500 - 1760 เป็นการเริ่มยุคใหม่ ทางด้านการค้า การเงิน การธนาคาร ซึ่งเป็นยุคของพวกพาณิชย์นิยม หรือพาณิชย์ชาตินิยม (Mercantilism) สัญลักษณ์ที่ถือเสมือนเป็นการสิ้นสุดของยุคสมัยกลาง ประกอบด้วย

- การฟื้นฟูศิลปวิทยา
- การค้นคว้าพบดินแดนใหม่
- การปฏิรูปทางศาสนา
- การเปลี่ยนสภาพทางเศรษฐกิจการเงิน
- การเปลี่ยนแปลงทางการค้า การกีดกันของระบบเศรษฐกิจนายทุน

ซึ่งเหตุการณ์ทั้ง 5 กรณีนี้ ได้เกิดมาก่อนแล้ว แต่กลับในยุคสมัยกลาง รู้ตัวชัดเจนในครั้งหลังของศตวรรษที่ 15 และระยะศตวรรษที่ 16 ตอนต้น

ตอนหลังศตวรรษที่ 15 สภาพยุโรป ประเทศต่าง ๆ เริ่มมีอาณาเขต มีการรวมกันเป็นปึกแผ่น มีความมั่นคงขึ้น กษัตริย์มีอำนาจจํากัดกว่าแต่ก่อน ๆ เนื่องจากบางประเทศมีการปกครองแบบรัฐสภา ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม เพราะมีระเบียบ มีกฎหมายคุ้มครองดีกว่าเดิม เราจะแยกพิจารณาดังต่อไปนี้ คือ

7.1 การฟื้นฟูศิลปวิทยา

การฟื้นฟูศิลปวิทยา มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพการเมืองและเศรษฐกิจ เกิดจุดเริ่มยุคสมัยใหม่ เลิกเชื่อคำสั่งสอนเก่า ๆ เช่น การคนพบระบบสุริยะจักรวาล การคนพบคินีน ทำให้มีกองทัพประจำ เลิกทหารรับจ้าง มีการคนพบวิธีพิมพ์หนังสือด้วยตัวโลหะ ซึ่งก่อให้เกิดการปฏิรูปทางศาสนาด้วย

7.1.1 สาเหตุของการฟื้นฟูศิลปวิทยา การฟื้นฟูหมายถึงการคนควาทางคานวิทยาศาสตร์ และวิชากรนานาประเภท ซึ่งเมื่อกรุงคอนสแตนติโนเปิลแตกในระยษประมาณ ค.ศ. 1453 นั้น ทำให้บรรคานักปราชญ์ชาวกรีก (ของกรีก) ในสมัยยุคนั้น พากันอพยพสู่ประเทศอิตาลีเป็นอันมาก ทำให้เกิดการฟื้นฟูศิลปวิทยาการขึ้นในประเทศอิตาลีภาคเหนือ และกอ ๆ มา ก็ขยายไปทั่วภาคพื้นยุโรป เพราะประเทศต่าง ๆ ในยุโรปมีการติดต่อกับประเทศอิตาลีอยู่เสมอ ๆ

สภาพทางเศรษฐกิจของประชาชน ก่อนมีการฟื้นฟูศิลปวิทยานั้น เดิมชวานา มีสภาพเป็นทาสคินหรือทาสประเพณีอยู่ พอเขาจะระยสลาย ๆ ศตวรรษที่ 15 ระบบคังกล่าว ได้สูญสิ้นไป บรรคาทาสคินหรือทาสประเพณี พากันไคกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน ชวานาทั้งในประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส มีเสรีภาพจะออกจากที่ดินไปไหน ๆ ได้ และแทนที่จะทำการเกษตรกรรมให้แก่ขุนนางแมนเนอร์ อาจจะจ่ายเงินแทนได้เพื่อให้ขุนนางทำการจ้างบุคคลอื่น ๆ ทำนาแทน บางครั้งขุนนางก็ให้ชวานา ทำการเกษตรในที่ดินคิมินส์ ผลผลิตที่ไคก็จะแบ่งกับชวานา การเกษตรกรรมยังใช้ระบบ 3 หุงเป็นส่วนใหญ่ เพราะการวิทยาศาสตร์ยังไม่รุ่งเรืองนัก ประกอบกับเครื่องมือในการเกษตรกรรม ก็ยังเป็นแบบเก่า ๆ สัตว์เลี้ยงคั้นนั้น ก็ยากที่จะเลี้ยง ไคคสอภี เพราะในฤดูหนาวนั้น หนาวเลี้ยงสัตว์หายากมาก

ระยษต่อมา เมื่อผู้คนในเมืองทัวจำนวนมากขึ้น ก็สมยนี้ หากมีคนถึง 5000 คน ก็ถือคันว่าเป็นเมืองใหญ่พอสมควรแล้ว ที่ดินภายในเมือง เดิมถือว่า เป็นของ ขุนนาง วัด ระยษนี้ ที่ดินทั้งปวง เป็นของภษัตริย์ทั้งหมด สมากมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมา กลายเป็นสมากมของพวกทรงอิทธิพล และเกิดการต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์กัน และท้ายที่สุด ก็ถูกยุบเลิกไป

7.1.2 ผลของการฟื้นฟูศิลปวิทยา

ก) ก่อให้เกิดลัทธิมนุษยธรรมขึ้น (Humanism) คือ เป็นการสร้างทฤษฎีการศึกษาขึ้นใหม่ ซึ่งแต่เดิมนั้น พระ ขุนนาง ฯลฯ เท่านั้น มีสิทธิในการศึกษาเล่าเรียน ต่อมาเห็นคันว่า ทุก ๆ คน มีสิทธิในการศึกษาเล่าเรียน และมีสิทธิในการแสดงความคิดความเห็นได้

- ข) ก่อให้เกิดวรรณกรรมชิ้นเอก เช่น คังเต้ เขียนหนังสือเล่าถึงการเดินทาง
ไปสวรรค์ โดยแทรกความเป็นอยู่ของสังคมในสมัยนั้น เข้าไว้ เป็นการ
เสียดสีสังคม มีชื่อเสียงมาก เป็นประโยชน์แก่การศึกษาสภาพความเป็นอยู่
ของมนุษยสมัยโบราณได้เป็นอย่างดี
- ค) ก่อให้เกิดศิลปะกรรมชิ้นเอก ขึ้น ในยุคนี้ ได้มีนักวาดภาพฝีมือเยี่ยม ๆ
และได้ฝากผลงานเอาไว้มากชิ้นด้วยกัน
- ง) ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ ทำให้ชาวโลกเลิกเชื่อความคิดเก่า ๆ
เช่น การค้นพบระบบสุริยะจักรวาลของ โคเปอร์นิคัส และกาลิเลโอ พบ
การเคลื่อนไหวของวัตถุบนโลก ได้สร้างกล้องดูดาวขึ้น ทำการสำรวจดาว
บนท้องฟ้า เป็นประโยชน์สำหรับการเดินเรือในมหาสมุทรเป็นอย่างมากใน
ระยะต่อ ๆ มา
- จ) ความเจริญทางด้านภาษาและการพิมพ์ การดนตรี เช่น
- ภาษา สมัยยุคกลาง ภาษาลatin เป็นภาษาที่ใช้กันโดยทั่ว ๆ ไป แต่ละ
ประเทศ ยังไม่มีภาษาของตนเอง โดยเฉพาะ เพื่อใช้ติดต่อกันใน
ชีวิตประจำวัน ต่อมาในระยะสมัยนี้ ได้มีการฟื้นฟูภาษากันขึ้น ชาติ
ต่าง ๆ ได้คำนึงถึงภาษาของตนเองมาก วรรณกรรมต่าง ๆ เริ่ม
พากันใช้ภาษาประจำชาติมาก ๆ ขึ้น
  - การพิมพ์ ก่อให้เกิดความเจริญมาก เพราะสามารถถ่ายทอดวิชาการ
ได้ง่าย ความเจริญได้แพร่หลายทั่วไปอย่างรวดเร็ว เพราะมีทุนค่า
ได้มีการประดิษฐ์ตัวพิมพ์สวย โลหะขึ้นใช้ในระยะนี้
  - การดนตรี ได้มีการคิดประดิษฐ์ "ไวโอลิน" ได้ ทำให้เกิดมีการ
แต่งเพลงที่ไพเราะเอาไว้มากมาย มีนักแต่งเพลงเก่ง ๆ หลายคน
- ฉ) การค้า เริ่มทำการขายสินค้ากันเพียงในเมือง และเมืองใกล้เคียงเป็นส่วน
ใหญ่ ต่อมาก็มีการค้าเมืองไกลกันมากขึ้น คานตะวันตกได้เดินทางค้าไป
ถึงประเทศจีน และประเทศอินเดีย เมืองท่าในประเทศอิตาลีระยะนี้มี
ความสำคัญมาก และเจริญนำหน้ากว่าเมืองต่าง ๆ ในทวีปยุโรปด้วยซ้ำไป

7.1.3 แนวความคิดเห็นของประชาชน โดยเฉพาะเกี่ยวกับการพระศาสนา เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป มีความสนใจต่อความเป็นอยู่ของตนเองมากขึ้น ไม่มีคัมภีร์เหมือนระยะต้นสมัยกลาง ซึ่งชีวิตและการดำรงชีพเกี่ยวพันกับพระศาสนาเป็นอันมาก ยุคต้นสมัยกลางนั้น ชีวิตมนุษย์ย่อมจะสละให้ได้อย่างเต็มใจเพื่อการพระศาสนา

ต่อมาความเชื่อทางพระศาสนา ได้เปลี่ยนแปลงไป พอใจต่อความสุขส่วนตัวมากขึ้น หันมาศึกษาเรื่องของกรีก โรมัน นักปรัชญา เห็นกันว่า มนุษย์ควรจะหาความสุขในโลก ชีวิตควรมีค่า พยายามแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง ไม่ใช่คอยอาศัยแต่สิ่งอื่น ๆ ที่เชื่อกันว่า มีอำนาจเหนือมนุษย์ ซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตยในระยะหลัง ๆ นั้นเอง

7.2 การค้นพบดินแดนใหม่ (ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญในการกำเบี่ยงไกลในระยะต่อ ๆ มาด้วย)

ก่อนค้นพบดินแดนใหม่ มีขบวนการทางวิชาการเกิดขึ้นก่อน เช่นวิชาภูมิศาสตร์ วิชาการท่องเที่ยว วิชาการใช้เข็มทิศเดินทาง วิชาการแผนที่ วิชาการทำแผนที่เดินเรือ ฯลฯ รวมทั้งประเทศหลายประเทศมีกองเรือที่ประกอบไปด้วยเรือเดินทางลำใหญ่ สามารถเดินทางในระยะไกล ๆ ได้เป็นอย่างดี

ระยะแรก ๆ นั้น มนุษย์ไม่กล้าออกเดินทางไปในท้องทะเลไกล ๆ เพราะเชื่อกันว่าโลกไม่กลม โลกแบน เดินทางไปไกลเกินไป จะตกโลกตาย ต่อมามีการยืนยันกันว่า โลกไม่แบน โลกนี้กลม จึงเกิดความกล้ากันขึ้น ประกอบกับคนยุคกลางตอนปลาย ๆ มีความทะเยอทะยาน รวมทั้งความมั่งคั่ง ทางด้านตะวันออกที่ "มารโคโพลโล" นำมาเล่าให้ฟัง ทำให้ขอบดินทางผจญภัยไปสู่ตะวันออก ทางทะเลแอกแตนคิด ซึ่งไม่มีใครรู้จักกันมาก่อน ดังนี้ คือ

- กลุ่มแรก เจ้าเฮนรี่ แห่งประเทศปอร์ตุเกส สนับสนุนให้มีการสำรวจยิบรอลตา และสามารถเดินทางไปจนถึงแหลม "โบจาโคร์" และเริ่มมีการค้นพบทองคำ มีการนำทาสนิโกรกลับมาใช้แรงงานภายในประเทศ คนอื่น ๆ ประเทศอื่น ๆ ก็ดำเนินรอยตาม
- ภัยศึกริย์ จอนห์ที่ 2 แห่งประเทศปอร์ตุเกส ส่งเรือออกเดินทางไปสู่ประเทศอินเดีย โดยได้เดินทางผ่านทะเลแดงไป
- นักเดินเรือชาวปอร์ตุเกส ชื่อ "Batholomeu Diaz" ได้เดินเรือผ่าน "แหลมแห่งพายุ" หรือที่เรียกกันว่า Cape of Storm ได้สำเร็จ แหลมนี้ต่อมาเปลี่ยนเป็นชื่อว่า Cape Of Good Hope

- วาสโก โคคา กามา (Vasco Da Gama) สามารถเดินเรือไปสู่ประเทศอินเดียได้สำเร็จ ได้นำเครื่องเทศกลับไปขายในยุโรป ได้กำไรมากมาย กำไรได้มากกว่าต้นทุนถึง 60 เท่า ที่อินเดีย

นอกจากนี้ การออกเดินทาง ทางมหาสมุทร เพื่อค้นหาดินแดนใหม่ ชาวยุโรป ได้ค้นพบ ดินแดนที่สำคัญ และมีผลต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจอย่างมหาศาลในยุคต่อ ๆ มา. กังตอ ไปนี้ คือ

7.2.1 คนพบอเมริกา

โคลัมบัส เชื่อมั่นว่า จะเดินทางไปสู่ประเทศอินเดีย ประเทศจีน ได้โดยเดินทางผ่าน มหาสมุทรแอตแลนติก และเชื่ออีกว่า ระยะทางต้องสั้นกว่า ใช้เวลาน้อยกว่าเส้นทางเดิมอื่น ๆ อีกด้วย จึงเสนอโครงการเดินทางต่อ จอนที่ 2 แห่งปอร์ตุเกส แดกยูปฏิเสธ เพราะระยะนั้นปอร์ตุเกส กำลังสนใจการ

เดินทางสู่ประเทศอินเดีย โดยผ่านทางทวีปแอฟริกา ผ่านทางแหลมแห่งพายุ หรือ Cape of Storm (Good Hope) (or Hope) โคลัมบัส ไม่ละความพยายาม ได้เดินทางไปทูลกษัตริย์แห่งประเทศสเปน ซึ่งพระองค์ให้ความ สนใจ และให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือตามที่ต้องการ โคลัมบัส จึงออกเดินทางสำรวจเส้นทางดังกล่าว โดย ใช้เรือรวมเดินทาง ไปด้วยกันเพียง 3 ลำ มีลูกเรือรวม 120 คน ได้รอนแรมไปในมหาสมุทร ในที่สุดไปพบ เกาะ San Salvador และ Bahamas ซึ่ง โคลัมบัส หลงเชื่อว่า เป็นแดนเอเชีย โคลัมบัส ก็เดินทางกลับแล้ว ไปทูลถึงความสำเร็จของตนต่อกษัตริย์จอนที่ 2 แห่งปอร์ตุเกส พระองค์เลยไม่เมื่อง เออว่า ดินแดนที่โคลัมบัส ไปพบนี้ เป็นของประเทศปอร์ตุเกสทันที เพราะคนชาติปอร์ตุเกสเป็นผู้ค้นพบคนแรก โคลัมบัสเป็นคนชื่อ ก็แอบแจ้ง ไปให้กษัตริย์แห่งประเทศสเปนที่ช่วยเหลือในการเดินทางสำรวจจนสำเร็จแต่แรก ได้ทราบ ทางประเทศสเปนโกรธมาก หาวาประเทศปอร์ตุเกส ชุมมือเบิบ โดยไม่ไ้ลงทุนประการใด ๆ เลย เป็นการเอาเปรียบกันมาก

เพื่อหาหลักประกัน เรื่องนี้ กษัตริย์จอนที่ 2 แห่งปอร์ตุเกส ได้ส่งผู้แทน เข้าเฝ้าองค์สันตะปาปา ที่กรุง โรม เพื่อขอความสนับสนุนตัดสินให้ สันตะปาปาก็เลยออกประกาศว่า

"ดินแดนทางซีกโลกตะวันออกครึ่ง โลก ให้เป็นของประเทศปอร์ตุเกส สำหรับอีกครึ่ง โลกทางทิศตะวันตกนั้น ให้เป็นสิทธิของประเทศสเปน"

ประกาศดังกล่าวนี้ ก็อึม ๆ ทำให้เกิดสงครามขึ้น ต่อมาเกิดการตกลงกันได้ระหว่างประเทศ ทั้งสองนั้น และได้มีการลงนามกัน ทำสัญญากันในประมาณปี ค.ศ. 1494 ต่อมา กษัตริย์แห่งประเทศปอร์ตุเกส รับสั่งให้ Americo Vespucci สำรวจเส้นทางแ่งเขตดังกล่าว ใน ค.ศ. 1501 ซึ่งก็ได้พบว่า ดินแดน ที่โคลัมบัสพบนั้น ไม่ใช่ทวีปเอเชียดังเข้าใจกัน ซึ่งดินแดนดังกล่าวต่อมาถูกขนานนามว่า America นั่นเอง

7.2.2 การเดินทางรอบโลก

นาย Ferdinand Magellan ซึ่งเป็นชาวปอร์ตุเกส แต่ได้ทำงานให้ประเทศสเปน ออกเดินทางตั้งใจจะไปยึดเกาะเครื่องเทศ (Moluccas) ในประเทศสเปน และเพื่อจะเลี้ยงชีพ ยึดครองของประเทศปอร์ตุเกส จึงมุ่งเดินทาง ไปสู่คานาอเมริกาใต้ แล้วเดินทางตัดข้ามมหาสมุทรปาซิฟิกไปเลย เขาได้เดินทางไปถึงประเทศฟิลิปปินส์ และได้ถูกชาวพื้นเมืองฆ่าตายที่เกาะนี้ บรรดาลูกเรือที่เหลือรอดอยู่ ได้พากันนำเรือกลับ โดยทำการบรรทุกเครื่องเทศมาด้วย การเดินทางกลับนั้น กลับทางคานามหาสมุทรอินเดีย และสามารถกลับถึงประเทศสเปนได้อย่างเรียบร้อยและปลอดภัย ใช้เวลาเดินทางรอบรวมทั้งสิ้น 3 ปี มี ลูกเรือ 18 คน ประเทศสเปนก็ได้เกาะเครื่องเทศ หรือเกาะโมลุกกะ และประเทศฟิลิปปินส์ เป็นอาณานิคม และเป็นการพิสูจน์ให้บรรดาชาวโลกทั้งหลายได้ทราบว่า โลกนี้กลม ไม่แบนดังที่ได้เชื่อกันมานานแต่โบราณกาล

7.2.3 การเดินทางสู่ทวีปเอเชีย

- ชาวยุโรปประสงค์จะไปสู่เอเชียมาก มูลเหตุแห่งความปรารถนานั้น มีดังต่อไปนี้ คือ
- ก) ความต้องการสินค้าจากทางเอเชีย โดยเฉพาะเครื่องเทศ ชาวยุโรปต้องการมาก เพราะเป็นอาหาร และเครื่องประดับประจำของชาวยุโรป พอลูกเรือเทศก็มีกำไรดี เค็มนั้น ชาวอิตาลีผู้เดียวเป็นผู้ผูกขาดค้าขาย ชาวยุโรปไม่ประสงค์จะให้พวกอื่นทำการผูกขาดคอกพวกตน จึงหาทางเดินเรือผ่านยามมหาสมุทรอินเดีย เป็นการหาเส้นทางสายใหม่ เส้นทางเก่าใหม่ และยึดเส้นทางที่ตนพบนั้น เป็นของพวกตนแต่ฝ่ายเดียว
  - ข) ประเทศปอร์ตุเกส มีโครงการขยายการค้าต่างประเทศในทั่วโลก ซึ่งสามารถจะทำได้ โดยใช้เกาะกัว เป็นศูนย์กลางค้าของประเทศปอร์ตุเกสในตะวันออก และใช้เกาะโมลุกกะ เกาะมะลากา เป็นศูนย์กลางสินค้าเครื่องเทศ ส่วน Mascall และ Ormuz นั้น เป็นศูนย์กลางในอ่าวเปอร์เซีย และใช้เกาะมาเก๊า เป็นศูนย์กลางทางค้าประเทศญี่ปุ่น และประเทศจีน
  - ค) ยุโรป ประสงค์จะเผยแพร่การพระศาสนา ซึ่งในยุคนั้นกลางมีความเชื่อมั่นมาก จึงพยายามทำการเผยแพร่ศาสนาออกไปให้ไกลเท่าที่จะสามารถกระทำกันได้ จะเห็นได้ว่า หมอศาสนา มักจะเดินทางไปพร้อม ๆ กับการค้าเมืองไกลในยุคนั้น
  - ง) เส้นทางสู่คานาเอเชีย โดยเฉพาะเส้นทางผ่านทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ได้ถูกยึดครองโดยพวกทอริดี ซึ่งรบนชนะและยึดครองกรุงคอนสแตนติโนเปิล ทำให้ชาวยุโรปต่างพยายามหาเส้นทางมาสู่เอเชีย ไม่ว่าจะเป็นทางตรง หรือทางอ้อม ก็ตาม

จ) ความต้องการเป็นวีระบุรุษของชาวยุโรป ในยุคสมัยนี้ มีความกระหาย
ต่อการผจญภัย และความมีชื่อเสียง จึงใคร่ทำอะไรให้ชาวโลกได้ประจักษ์
แก่การเลี้ยงชีวิต การเดินทางสู่ดินแดนที่ไม่รู้จัก ก็ยินดีเสี่ยงกระทำกัน

7.2.4 ผลของการค้นพบดินแดนใหม่

ใคก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากภายในด้านการค้า การอุตสาหกรรม รวมทั้งชีวิต
ความเป็นอยู่ของชาวยุโรป ซึ่งพิจารณาทางด้านเศรษฐกิจแล้ว จะมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

7.2.4.1 การปฏิวัติระบบราคา

การค้นพบดินแดนใหม่ และมีอาณานิคม นั้น ทำให้ปริมาณของโลหะทองคำ
และโลหะเงิน ในทวีปยุโรป มีมากขึ้น มีผลโดยตรงทำให้ระดับราคาสินค้าในยุโรปแพงขึ้น มีผลต่อไปถึงสภาพ
ของสังคม การเมือง ตลอดจนไปเป็นลูกโซ่ ทั้งนี้ ประกอบกับประชากรเพิ่มสูงขึ้น ความต้องการข้าวสาลี
เพิ่มขึ้น ทำให้ระดับราคาข้าวสาลีเพิ่มขึ้นประมาณหนึ่งเท่าตัวในประมาณ ค.ศ. 1501 - 1550 ซึ่งสาเหตุ
ที่ระดับราคาเพิ่มสูงขึ้น มีมูลสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

- ปริมาณทองคำ และเงิน มีการเพิ่มขึ้นเร็วกว่า ปริมาณสินค้าสำหรับอุปโภคบริโภคในยุโรป
- อัตราการหมุนเวียนของเงิน (Money) สูงขึ้น เพราะการค้าได้ขยายตัวออกไป
- ประชาชนพากันเกรงกลัวไปว่า จะเกิดการขาดแคลนอาหาร และคาดกันว่า ระดับราคาจะ
ขยับสูงขึ้นไปอีก จึงได้พากันรีบซื้อข้าว ซื้อสินค้าต่าง ๆ กันคึกคักมากขึ้นโดยทั่ว ๆ ไป

การที่ระดับราคาสูงขึ้น ก่อให้ประเทศอังกฤษ ประสบปัญหาบางอย่างในสังคมและเศรษฐกิจ คือ
ระดับราคาผ้าขนแกะ หรือผ้าขนสัตว์ สูงขึ้นไป ทำให้คนมองเห็นประโยชน์จากการที่ระดับราคาสินค้าสูง
ดังกล่าวนั้น เจ้าของที่ดิน ก็พากันหันมาอาชีพเลี้ยงสัตว์ (แกะ) แทนการเพาะปลูก การเลี้ยงแกะก็มีการ
เลี้ยงขนาดใหญ่ มีรั้วล้อม เมื่อความนิยมเลี้ยงสัตว์กระจายไปทั่วประเทศ ก็เกิดปัญหาว่างงานเกิดขึ้นทันที
คนชั้นกรรมกร (ทาสกิน) บางส่วนกลับกลายเป็นขอทานเพิ่มขึ้น ๆ (ระหว่างศตวรรษที่ 15 - 16)

รัฐบาลประเทศอังกฤษ ก็จำต้องเข้ามาบีบบังคับห้ามมิชอบ ทำการช่วยเหลือการว่างงานดังกล่าว
เพราะเกรงจะเกิดความอดอยากไปทั่วประเทศ (เพราะไม่มีการปลูกข้าวสาลีกันแล้ว เลี้ยงสัตว์ดีกว่า ทำ
รายได้ดีกว่า และผ้าขนสัตว์ราคาสูง) รัฐบาลอังกฤษ ได้ทำการออกกฎหมายควบคุมการปลูกรั่ว ๆ จำกัดขนาด
ขนาดปลูกรั่ว ห้ามการเปลี่ยนท้องนาเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ พอมีการจำกัดดังกล่าว ก็เกิดผลสะท้อนตามมาอีก
กล่าวคือ โรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าต่าง ๆ พากันเคืองครอน เพราะวัตถุดิบ (ขนแกะ) ถูกจำกัดจำนวนลง

ของพวกนักลกรผลิตยาเสพติด พวกนักลกรจ้างงาน เพื่อให้โรงงานอยู่รอด รวมทั้งการลดค่าจ้างแรงงาน
ควย บรรดากรรมกรคนงานทั้งหลาย ก็มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ทางที่พวกนี้ร้องเรียกขอขึ้นค่าจ้าง
ค่าแรงงานให้สูงขึ้น เกิดมีการนัดหยุดงาน (Strike) รัฐบาลจำต้องออกกฎหมายอีก เป็น
กฎหมายห้ามการนัดหยุดงาน ห้ามทำการสไตรท์ มีการประกันค่าจ้างขั้นต่ำ ขึ้นสูง เอาไว้

ในขณะเดียวกันนี้เอง ในประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้มีการลงทุนมากมายเอาไว้ในทางแดน
โดยเฉพาะในทางแดนที่เป็นอาณานิคม เช่น มีการลงทุนด้านกิจการ ได้รับผลผลิตสูงมากขึ้น ได้มีการใช้
เทคนิคใหม่ ๆ ในการผลิต มีการเริ่มอุตสาหกรรมแบบที่เรียกกันว่า Agro - industries คือเป็น
อุตสาหกรรมประเภท ที่แปรสภาพ ผลผลิตจากกิจการ เป็นสินค้าประเภทใหม่ ๆ เช่น ชอคโกแลต กาแฟ
เครื่องเทศ รวมทั้งอุตสาหกรรมท่อเรือ อุปกรณ์เรือต่าง ๆ ประเทศอื่น ๆ ในยุโรปก็ดำเนินการตามกันเป็น
อันมาก

7.2.4.2 การปฏิวัติทางการค้า

ในการค้นพบดินแดนใหม่ รวมทั้งการมีอาณานิคมของประเทศในยุโรป
ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการค้าขายระหว่างประเทศ ดังนี้ คือ

ก) สภาพการเดินเรือ เมื่อมีการค้นพบเส้นทางใหม่ ๆ ศูนย์กลางการค้าในสมัยเก่าก็เปลี่ยนไป
เมืองเวนิซ เมืองเจนัว ในประเทศอิตาลี ก็หมดความหมาย ความสำคัญลง เส้นทางค้าขายใหม่ ก็มีดังนี้

- สายเมืองท่าฝั่งแอตแลนติก เช่น ลิสบอน ไปสู่ประเทศอินเดีย โดยอ้อม
แหลมกูคโฮไป

→ สายขามมหาสมุทรแอตแลนติกไปสู่ประเทศอเมริกาเหนือและประเทศ
อเมริกาใต้

- สายขามมหาสมุทรแปซิฟิกไปสู่ทวีปเอเชีย

ข) สภาพการค้า เกิดสายเดินเรือใหม่ ๆ แลว ดินค้าที่ขายกันก็เพิ่มขึ้นและปริมาณขึ้น ชาว
อาณานิคมต่าง ๆ ต้องการสินค้าสำเร็จรูป เช่น เครื่องเหล็ก ยาสูบ วัสดุ และเมื่อการต่อเรือได้เจริญ
ก้าวหน้าขึ้นในระยะต่อ ๆ มา ก็ยิ่งทำให้การค้ารุ่งเรืองมากไปอีก อัตราการหมุนเวียนของเงิน (Money)
ยังมีสูงขึ้น รวมทั้งสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนก็มีปริมาณมากขึ้นกว่าเดิม เช่นเดียวกัน

ค) เกิดการค้าแบบใหม่ขึ้น ในระยะแรก ๆ นั้น เจ้าของอาณานิคมก็ทำการค้าขายกับอาณานิคม
และประเทศอื่น ๆ ต่อเมื่อโลหะทองคำได้หลั่งไหลเข้าประเทศเนมาก ทำให้มีความมั่งคั่งมั่นคงมากมาย เช่น

ประเทศเสปญ เป็นคน ทำให้เกิดระบบการค้าแบบใหม่ ที่เรียกกันว่า "พาณิชย์นิยม หรือพาณิชย์ชาตินิยม" (Mercantilism) ขึ้น หลักการสำคัญของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม ก็คือ มุ่งค้าขายให้ดุลการค้าและดุลการชำระเงินได้เปรียบตลอดเวลา เพราะเชื่อกันว่า จะทำให้ประเทศเจริญรุ่งเรืองได้ มีการกีดกันประเทศอื่น ๆ ในการค้าขาย ในลักษณะของการตั้งอัตราภาษีศุลกากรไว้อ่างสูง ๆ ที่เรียกกันว่า "กำแพงภาษี" การค้นพบดินแดนใหม่ ทำให้หลายประเทศ เช่น อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ (หรือฮอลันดา) อิตาลี ปอร์ตุเกส และเสปญ ทำการพัฒนาคานการเดินเรือเป็นการใหญ่ และแต่ละประเทศก็มีเรือเดินทะเลเพิ่มขึ้นอย่างมากมายทีเดียว

7.3 การปฏิรูปศาสนา

ในยุคสมัยกลาง ประชาชนเลื่อมใสเชื่อถือการพระศาสนามาก แต่พอถึงระยะต้นๆ ศตวรรษที่ 16 ความเชื่อเริ่มเสื่อมคลายลง ไปมาก เพราะในระยะนี้ มนุษย์เริ่มมีเหตุผลขึ้นในการประพฤติปฏิบัติในคานทาง ๆ รู้จักใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง ทางยุโรปตะวันตกเริ่มมีการเหยียดศาสนา ทอมา "มาคินลุเธอร" ได้ทำการปฏิรูปศาสนาขึ้น มีการตั้งศาสนานิกายใหม่ คือ "โปรเตสแตนท์" ขึ้นมา

สาเหตุที่สำคัญ ๆ อันทำให้ศาสนาคริสต์เสื่อมลงนั้น ได้แก่

ก) ความร่ำรวยของศาสนจักร และการขายตำแหน่งทางสมณศักดิ์ ระยะนี้ ตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางศาสนา มีความสามารถจะหาประโยชน์ร่ำรวยได้ เช่น การขายใบไถบาป ซื่อแล้วขึ้นสวรรค์ได้ ราคาใบไถบาปยิ่งแพง จะยิ่งขึ้นสวรรค์ได้เร็วกว่าราคาถูก ๆ นอกจากนี้ จะมีการซื้อตำแหน่งกัน แล้วก็มี การตอนทุนกันในรูปแบบของการขายใบไถถอนบาป ซึ่งจะมีการขายใบไถถอนบาปกันอย่างเด็กเกริกทีเดียวในระยะนี้

ข) ตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางศาสนา มักจะไดแกทายาทเท่านั้น บางคนได้ครองหลาย ๆ ตำแหน่งซึ่งมีความสำคัญ ๆ ด้วย สันตะปาปามอบตำแหน่งสำคัญ ๆ ให้เกรือญาติ โดยไม่คำนึงถึงวัยวุฒิ คุณวุฒิ อยางใด มีการขยายเผยแพรศาสนา ด้วยกำลังทหาร เช่น **สันตะปาปา**

" Julius " ได้ชื่อว่าเป็น " Warrior Pope "

7.4 การเปลี่ยนสภาพทางเศรษฐกิจการเงิน

เดิมการใช้เงินในวงจำกัดเท่านั้น การใช้เงินมีขึ้นสำหรับการค้า และอุตสาหกรรม ภาษีหรือค่าเช่านั้น ทำการจ่ายกันในรูปของสิ่งของ หรือแรงงาน ทั้งนี้ เพราะในยุคสมัยกลาง มีการขาดแคลนโลหะทองคำ และเงิน อยู่เสมอ

พอมาถึงปลาย ๆ ศตวรรษที่ 15 ประเทศอังกฤษได้มีโลหะทองคำและเงินจำนวนมากขึ้น เพราะ การสงคราม และการค้าต่างประเทศ และเมื่อมีการค้นพบทวีปอเมริกา โลหะทองคำ และเงิน ก็ยิ่งหลั่งไหล เข้ามาภายในประเทศ และกระจายไปสู่หัวเมืองต่าง ๆ และชนบท มากยิ่งขึ้น ระบบเศรษฐกิจก็เปลี่ยน สภาพจากเศรษฐกิจแบบผลิตเพียงเพื่อเลี้ยงตัวเอง (Subsistence economy) ก็มาเป็น ระบบเศรษฐกิจ ที่ใช้เงิน (Money Economy)

ระบบเศรษฐกิจแบบใช้เงินเป็นสื่อกลางนี้ ทำให้การค้า รุ่งเรืองมาก เกิดชนชั้นขึ้นใหม่อีก คือ พวกพ่อค้า อันเป็นกำลังสำคัญของสังคมที่ทำลายระบบศักดินา อย่างรวดเร็ว กลับไปสนับสนุนกษัตริย์ เพื่อ เสริมสร้างเสถียรภาพของประเทศไทยขึ้น

7.5 การเปลี่ยนทางการค้าและ ระบบนายทุน

การค้าและการก่อกำของระบบนายทุน สัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นมาก พ่อค้าในระยะปลาย ศตวรรษที่ 15 แตกต่างกับพ่อค้าในระยะก่อน ๆ กล่าวคือ ไม่ต้องติดต่อสมาคมพ่อค้า การซื้อขายทำได้โดย มีกำไรจากส่วนต่างระหว่าง "ทุน" และ "ราคาขาย" บางคนก็เรียกว่า "พ่อค่านายทุน" ระบบนี้ เรียกว่าระบบพ่อค่านายทุน ก็มีเรียกกัน และมีการดำเนินกันดังกล่าวทั่วไปในยุโรปประเศนี้ มีข้อสังเกตว่า การ ก่อตัวของนายทุนนั้น มีวิวัฒนาการมาเป็นขั้น ๆ ดังนี้ คือ

- ก) ความคิดเห็นเรื่องกำไรนั้น มีความเห็นต่างกันไป คือ ระหว่าง ศตวรรษที่ 14 - 15 เห็นว่า กำไร หากมีสูงไป เป็นการผิดศีลธรรมมาก แลก็ยังมีการแสวงหากำไรกันสูง ๆ ก็มี พอมา ระยะปลาย ๆ ศตวรรษที่ 15 ความคิดเห็นเรื่องกำไรก็เปลี่ยนแปลงไป มีการยอมให้พ่อค้า เอากำไรสูง ๆ ไปได้ ในบางกรณี
- ข) ปริมาณเงินหมุนเวียน ในระยะ ศตวรรษที่ 13 - 14 นั้น โลหะทองคำและเงิน มีน้อยมาก แต่การค้าขาย ก็ไม่ไถ่หยุดงัก เพราะมีการใช้ระบบเครดิตกันมาก พอมากลาง ๆ ศตวรรษที่ 15 มีการพบเหมืองเงินในยุโรป และได้ทองคำมาจากทวีปอเมริกาและแอฟริกา ความขาดแคลนโลหะทองคำและเงินก็หายไป ทำให้ ระบบนายทุนรุ่งเรืองขึ้น เมืองใหญ่ ๆ

ในยุโรป นักธุรกิจมีความร่ำรวยมากขึ้น จำนวนทรัพย์สินของนายทุนรวมกันเข้าแล้ว มีประมาณเกือบ ๆ จะถึง 5,000 - 50,000 เหรียญดอลลาร์อเมริกันที่เดียว (ราคาปัจจุบัน)

ค) วิธีการหากำไร มีการหากำไรด้วยวิธีการให้ยืมแล้วเก็บดอกเบี้ยในภายหลัง ในระยะนี้ มีการให้กู้ยืมด้วยวิธีการขายสินค้า เช่น นาย ก. ขายเหล็ก ให้นาย ข. ราคาเกร็ดคิด 1000 เหรียญ แล้ว นาย ก. จะซื้อคืนในระยะต่อมาตามที่ตกลงกัน ในราคาเงินสด 800 เหรียญ เงินอีก 200 เหรียญ คิดเป็นดอกเบี้ยไป

พอปลาย ๆ ศตวรรษที่ 15 มีวิชีโณเงินเกิดขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความสับสนในการค้าขายมาก บรรดาธนาคารหรือตัวแทน ต่างก็ยินดีจ่ายเงินให้ตามที่ถูกคำสั่งทุกประการ

7.6 การเกิดประเทศใหม่

ดินแดนที่ถูกค้นพบจากการออกสำรวจของประเทศทั้งหลาย และได้กลายเป็นอาณานิคมไป ได้มีประชาชนพากันอพยพออกไปอยู่ ไปแสวงหาชีวิตใหม่ ชาวยุโรปต่าง ได้นำเอาวัฒนธรรม ความรู้ ความเจริญ ไปเผยแพร่แก่ชาวพื้นเมือง ทำให้อาณานิคมสามารถนำเทคนิคใหม่ ๆ ไปใช้ในการผลิต การประกอบอาชีพ รวมทั้งสามารถผลิตสินค้าประเภทใหม่ ๆ แล้วนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกับประเทศอื่น ๆ ในเครือ และประเทศแม่ ทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรืองขึ้น และเมื่ออาณานิคมรุ่งเรืองขึ้นในยุคหลัง ๆ ก็ได้กลายเป็นประเทศที่มีการปกครอง และอื่น ๆ เป็นตัวของตัวเองไปในที่สุด

บทที่ 2

ยุคการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ

(1) ความทั่วไป

ยุคสมัยนี้ เป็นระยะประมาณ ค.ศ. 1485 หรือในสมัยพระเจ้าเฮนรี่ที่ 7 เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ "ทิวดอร์" ในประเทศอังกฤษ อย่างไรก็ตามก็ขอย้ำอีกครั้งว่า การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ นั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาบ้างแล้ว แต่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยประชาชนไม่ค่อยรู้สึกตัวเลย

ในยุคสมัยกลางนั้น กษัตริย์มีอำนาจจำกัด เพราะบรรดาขุนนาง ชนชั้น บารอน หรือลอร์ด รวมทั้งพระ หรือศาสนาคหรีต มีบทบาทอำนาจมากมาย บางครั้งก็ทำให้กษัตริย์ของยอมลงให้ก็มี โดยเฉพาะของ เกรงทางฝ่ายศาสนาเป็นอันมาก

บรรดาพระในยุคสมัยกลาง เป็นพวกมีอิสระ แยกต่างหากจากการปกครองทางฝ่ายโลกทั้งปวง พระนั้น ขึ้นตรงต่อสันตะปาปา (Pope) เพียงผู้เดียว และสันตะปาปานั้น มักเป็นคนต่างชาติ ส่วนที่อยู่ ในต่างประเทศ คือที่ กรุงโรม อิตาลี

ฝ่ายบรรดาขุนนาง ชนชั้นทั้งหลายนั้นแล้ว ต่างก็มีกำลังทหารเป็นของตนเอง มีการแย่งอำนาจกันอยู่เสมอ เช่น กรณีสงครามดอกกุหลาบเป็นต้น (Wars of the Roses) จนประมาณ ปี ค.ศ. 1455 - 1485 ต่างก็โค่นล้มทำลายกันและกัน จนอ่อนกำลังลงไป อำนาจก็เสื่อมลงไปเอง

เมื่อพระเจ้าเฮนรี่ที่ 7 ขึ้นครองประเทศอังกฤษ พระองค์สามารถกำอำนาจได้โดยเด็ดขาด ต่อมาเมื่อพระเจ้าเฮนรี่ที่ 8 ขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งประเทศอังกฤษต่อมา พระองค์ก็ทำการปฏิรูปอำนาจทางศาสนา โดยทำการสมล้างวัดศาสนาคริสต์ นิกายคาทอลิกในประเทศอังกฤษโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้อำนาจของ กษัตริย์จึงมีอย่างสมบูรณ์อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนเลย กษัตริย์มีอำนาจสมบูรณ์ทั้งในด้านการปกครอง และการเศรษฐกิจแห่งประเทศ เช่นเดียวกับนานาประเทศ เช่น ฝรั่งเศส และประเทศสเปน ในยุคสมัยเดียวกัน

ในสมัยของปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ทิวดอร์ คือเฮนรี่ที่ 7 นั้น ถือกันว่า เป็นสมัยหัวเลี้ยว หัวต่อสำคัญของประเทศอังกฤษ (คงคล้ายกับประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5) สมัยนี้ เป็นสมัยเริ่มผ่านจาก ยุคสมัยกลาง เข้าสู่ยุคใหม่ เป็นการเบิกโรง ความสำเร็จคนพบดินแดนใหม่ ๆ ทำให้สามารถชนะมหาสมุทร

อันกว้างใหญ่ได้ มีเส้นทางการค้าให้ชาวยุโรปได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง
แก่การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นอันมาก

(2) การค้นหาคินแดนใหม่ และผลที่เกิดตามมา

ที่จริงโลกกล่าวมาข้างแล้วในบทที่ 1 แต่โลกกล่าวแล้วว่า เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นเป็น
เหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน ยากที่จะคัดลอกให้เกิดขาดลงไปได้ ว่า ควรสิ้นสุดลงเมื่อนั้น เมื่อนั้น อย่างไรก็ดีในที่
จะไม่ขอกล่าวถึง เหตุที่จำเป็นของก้นหาดินแดน หรืออาณานิคมของบรรดาประเทศในยุโรปอีก

การค้นพบประเทศสหรัฐอเมริกา ในยุคนั้น นักบุกเบิกชาวสเปน ได้ไปพบทองคำมากมายใน
เม็กซิโก และพบเงิน ในเปรู ทำให้โลหะทองคำและโลหะเงิน หลั่งไหลเข้าสู่ยุโรปมากมาย ทำให้โลหะทั้งสอง
ชนิดท่วมท้นตลาดยุโรป ทำให้มูลค่าของเงิน (Money) ลดลงลง ค่าโลหะทองคำและเงินก็ตกลงด้วย
สะท้อนไปถึงทำให้ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคในยุโรปทั่ว ๆ ไป ถิ่นตัวสูงขึ้นมากมาย บรรดาพ่อค้าได้ประโยชน์
จากผลดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง แต่บรรดาคนยากจน กรรมกรหาเช้ากินค่ำ หรือกลุ่มคนที่ยังชีพโดยอาศัยค่าจ้าง
มีรายได้ประจำ ก็เดือดร้อนแสนสาหัสทีเดียว

การได้รับความสำเร็จของประเทศโปรตุเกส และประเทศสเปน ในการพบทองคำและเงินดังกล่าว
กระตุ้นให้นานาชาติในยุโรปเอาอย่างกระทำตาม ประเทศอังกฤษเองนั้น ก็ได้พยายามด้วย มีผลให้พบเกาะ
"นิวฟันด์แลนด์" (Newfoundland) และพบเส้นทางไปสู่ประเทศรัสเซีย ต่อมาก็เปิดเป็นเส้นทางติดต่อ
ค้าขายกันเรื่อยมา

การค้นพบดินแดนใหม่ มีผลให้ยุโรปมีการเปลี่ยนแปลงมาก การค้าที่เคยรุ่งโรจน์ในแถบทะเล
เมดิเตอร์เรเนียนสมัยยุคกลาง ก็ย้ายมาเป็นตามประเทศบนฝั่งทะเล ฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก แทน และยุคนี้นี้
ก็กลายเป็นยุคของการแผ่อำนาจของประเทศทั้งหลายในยุโรป ประเทศสเปนในยุคนั้น เป็มหาอำนาจ โดย
เฉพาะในศตวรรษที่ 16

โลกทวีปที่ประเทศสเปนได้มา แทนที่จะนำไปหนุนบำรุงประเทศ พัฒนาการเศรษฐกิจของประเทศ
กลับนำไปให้ชะงักงัน ใช้จ่ายในการเตรียมสงคราม ใช้ในการทำสงครามกับต่างประเทศ เป็นการแผ่อำนาจ
ซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศเสื่อมโทรมลง ในระยะที่แห่งสงครามทางเรือของประเทศอังกฤษระยะหลังต่อมา

ส่วนประเทศอังกฤษ กับประเทศฮอลันดา หรือเนเธอร์แลนด์ นั้น ได้ประพฤติเป็นการตรงกันข้าม
กับประเทศสเปน ดินทวีปทั้งหลายที่ได้มาจากนอกประเทศ ต่างก็เอามาพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาอุตสาหกรรม

รวมทั้งพัฒนาภิกรรม และการพาณิชย์กรรม ด้วย จึงเมื่อ เสปน ถูกทำลายเสื่อมอำนาจลงไป ประเทศทั้งสอง โดยเฉพาะประเทศอังกฤษ ก็กลายเป็นประเทศที่มีอำนาจมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร ขึ้นแทน

เป็นที่น่าสังเกตว่า แมว่าประเทศอังกฤษ จะมีส่วนในการค้นพบดินแดนใหม่ ๆ น้อยกว่าใคร ๆ ก็ตามแต่ แต่ประเทศอังกฤษกลับได้ประโยชน์ ได้ประโยชน์จากดินแดนใหม่ ๆ ที่ถูกค้นพบ มากกว่าชาติใด ๆ ทั้งนี้ เป็นเพราะเกาะอังกฤษ ตั้งอยู่ระหว่างทวีปยุโรป และสหรัฐอเมริกา กลายเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญ ไป สำหรับบรรดาประเทศกลุ่มยุโรปตะวันตก

ประเทศอังกฤษก็ขยายการค้าออกไปได้กว้างขวาง ประกอบกับประเทศอังกฤษได้ลงทุนพัฒนา อุตสาหกรรม และเกษตรกรรม มาตลอด ไม่ได้ใช้จ่ายสรุ่ยสรายดังเช่นประเทศเสปนถึงกล่าวแล้ว ผลักทำให้ มีความก้าวรุดหน้า และรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับมากมาย

ระยะนี้ ชนชั้นพ่อค้าที่ก่อตัวมาตั้งแต่ปลายยุคสมัยกลาง ก็มีความมั่งคั่งขึ้น และมีอิทธิพลทางการค้า และเริ่มเข้าแสวงหาอำนาจทางการเมือง เพื่อประโยชน์ฝ่ายตน กลายเป็นชนชั้นขุนนางใหม่ (New Aristocracy) ขึ้นมา

กล่าวได้อีกว่า ในยุคสมัยศตวรรษที่ 16 นี้ เป็นยุคแห่งการค้า และเป็นยุคแห่งการจักระเบียบ ชีวิตเศรษฐกิจภายในประเทศอังกฤษ ซึ่งยึดการค้าเป็นหลักสำคัญ ในยุคนี้ ทุน (capital) เริ่มมีบทบาทสำคัญถึงในชีวิตประจำวัน โดยการผลิตทางคานเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม ก็ค่อย ๆ ดำเนินไปตามหลักทางการค้า คือ ทำการผลิตเพื่อส่งขาย เพื่อแสวงหากำไร แทนที่จะผลิต เพื่อเลี้ยงชีพ เฉพาะท้องถิ่น ดังเช่นสมัยยุคกลาง

สำหรับทางด้านการเมืองการปกครองนั้น ในสมัยที่พระนาง เจาอลิซาเบธ ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายของกษัตริย์ราชวงศ์ทิวคอร์ (ประมาณ ค.ศ. 1558 - 1603) รัฐบาลกลาง มีอำนาจสูงมาก หัวเมืองสำคัญ ๆ ล้มสภาพรัฐเอกราช รัฐสภากลายเป็นสถาบันที่มีความสำคัญขึ้นแทน อุปสรรคการค้ายุคสมัยกลางสูญไป มีการค้ากันได้โดยเสรีตลอดราชอาณาจักรอังกฤษ ประเทศอังกฤษก็ตั้งหน้าผ่อำนาจออกสู่ต่างประเทศ มีเมืองขึ้นในทางแดนเพิ่มขึ้นตามลำดับ

(3) การปฏิรูปคานคาง ๆ

ในศตวรรษที่ 16 เป็นยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงการปฏิรูปทั้งทางศาสนา การเมือง การเศรษฐกิจ และการสังคม ผลของการเปลี่ยนแปลงปฏิรูป (Reformation) นี้ ได้ช่วยทำลายอุปสรรคคาง ๆ ที่ขวางกั้นความก้าวหน้าคาง ๆ โดยสิ้น

ตลอดยุคสมัยยุคกลางนั้น การตีความในคัมภีร์ไบเบิล เป็นอำนาจสิทธิขาดของผู้นำอำนาจเฉพาะเท่านั้น ยุคปฏิรูปนี้ ทุกคนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นได้โดยเสรี หลักการนี้ขยายไปสู่การเมืองและการเศรษฐกิจสังคมคาง

ในยุคกลาง ชีวิตประจำวันของประชาชนเป็นแบบ "สหกรณ์" คางช่วยกันและกัน ทุกคนเป็นสมาชิกในคณะ ท่องจงรักภักดี ซื่อต่อกันและกัน คางหนึ่งหมู่คณะมากกว่าส่วนคน เช่น ช่าง พ่อกา ก็อยู่ในระเบียบของสมาคมที่ตนสังกัด ยากจะเป็นอิสระใด ในการศึกษาคองกัน จะมีการแบ่งพวกแบ่งเหล่า และทางศาสนาให้ทุก ๆ คนอยู่ในพันธูญติเกี่ยวกัน

ในยุคปฏิรูป มนุษย์แม่เป็นสมาชิกในหมู่คณะ แ่คางจะมีอิสระนาคาประการ มีสิทธิแยกคางเป็นกิจการอาชีพของคางใด โดยไม่คองอยู่ในคัมภีร์คางใด นั่นคือ ยุคนี้ เป็น "ลัทธิปัจเจกชนนิยม" ได้ถือคางเนินมาทั้งทางศาสนาเศรษฐกิจ การเมือง และการสังคม เป็นรากเหง้าเมืองแรกของลัทธิการเมืองการเศรษฐกิจยุคศตวรรษที่ 20 ก็จะเป็นคางได้

ในศตวรรษที่ 16 ระบบทุนนิยม (capitalism) ซึ่งกคคางมาแ่ปลายสมัยยุคกลาง ได้พัฒนาคางเองอย่างรวดเร็ว คองคางปฏิรูปความคิดใหม่ ถือคางว่า การคางงาน การประหยคค และความสำเร็จในการคาง ในคางการประกอบอาชีพ เป็นหน้าทีกองคริสต์คางสณิกชน แ่แสดงถึงคางบูชาพระเจ้าอีกคาง หลักการนี้ มีส่วนสำคัญทำให้คางการคาง และการอุตสาหกรรม คางหน้าคางขึ้นในประเทอังกฤษ

3.1 การพัฒนาการกลีคธรรม

ในยุคนี้ คางความทะเยอทะยานหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมมีมาก และมีผลคองถึงคางการเกษตรกรรมของประเทอีกคาง คางการเกษตรกรรม มุงเพียงหาเลี้ยงคน ก็กลายเป็นการผลิตเพื่อตลาด มุงในการหาผลคางไรคางอื่น

3.1.1 การคางรั้ว การคางรั้วเป็นการพัฒนาการเกษตรกรรมประการหนึ่ง มีคางรวมเอาที่ดินแปลงเล็ก ๆ คางเจ้าของ ที่คองุ้กระจัดกระจาย ให้เป็นคางเป็นคางเดียวกัน เป็นการสะดวก ไม่เสียเวลาในการคางเดินทางไปคางงานในคองนา ไม่ลาคากในการขนย้ายเครื่องมือ

3.1.2 ผลการกั้นรั้ว ในการกั้นรั้ว หากทำการกั้นรั้วแต่เพียงในทุ่งนา ที่ทำการเกษตรอยู่ คงไม่เป็นผลร้ายนัก แต่ปรากฏว่า ได้มีการกั้นรั้วในทุ่งหญ้าสาธารณะควย ทำให้ทาสกิน หรือชาวนา เคี้ยวครอน เพราะที่วางเปลา หรือทุ่งสาธารณะนี้ เป็นที่สำหรับคนทั่วไปนำสัตว์ไปเลี้ยงได้ ไม่มีใครห้ามเมื่อถูกกั้นรั้ว ทุ่งหญ้าก็สิ้นสูญไป คนจนต้องขายสัตว์ สร้างความหายนะให้คนเป็นจำนวนมากไม่น้อยเลย

การกั้นรั้วที่เพาะปลูก ก็เช่นกัน โดยเฉพาะกั้นรั้วเพื่อเลี้ยงสัตว์ ได้ทำให้บางท้องที่ร้างผู้คนไปเลย ผู้ที่ไม่สามารถหางานทำแทนได้ ก็เป็นจนจรจัด เกิดการจลาจลจรั้อรั้ว ทำร้ายกันและกัน ระหว่างชาวนา และคนเฝ้ารั้วของเจ้าของที่ดิน

3.1.3 การแทรกแซงของรัฐบาล การกั้นรั้วในชนบท ก่อความเดือดร้อนแก่บรรดาชาวนามาก รัฐบาลไม่อาจนิ่งเฉยดูตาได้ เพราะหากปล่อยให้แล้ว อาหารจะขาดแคลนได้ โดยเฉพาะชาวสาละ

ประกอบกับรัฐบาล ยุคราชวงศ์ทิวคอร ต้องการความนิยมของคนส่วนใหญ่ของประเทศ คือกรรมกร หรือลูกจ้างเกษตร หากชาวนาไม่พอใจแล้ว ความสงบเรียบร้อยทาง ๆ จะไม่มีแน่นอน และไหนจะพวกที่ศูนย์เสียอำนาจ รวมทั้งพวกพระ พวกแคลงลิด อาจนำความโกรธแค้นของชาวนา มาเป็นข้ออ้าง ก่อการแข็งข้อ ก่อการขมด ขึ้นมาได้

รัฐบาล จึงได้พยายามทุกวิถีทาง ทำการชักชวนการกั้นรั้ว/หาทางช่วยเหลือชาวนา ได้มีการออกกฎหมาย ห้ามการกั้นรั้ว แต่ก็ได้ผล เช่น มีการบังคับว่า ให้เลี้ยงแกะได้ไม่เกิน 2,000 ตัว ก็มักเลี้ยงกันกว่าส่วนที่เกิน 2000 ตัวนั้น เป็นของบุตรหลานญาติพี่น้องไป การบังคับให้ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ต้องทำการเพาะปลูกสลับกันไปทุก ๆ ปี ก็ถูกเลี้ยงไปทำการเพาะปลูกเพียงส่วนน้อย หรือบางส่วน ทั้งนี้ ประกอบกับเจ้าหน้าที่ดูแลไม่ทั่วถึง ไม่เพียงพอ กวายเป็น

ประการสำคัญที่สุด อุบายทรงพระบาลแก้นัฬาไม่ตกจุก คือ ขณะนั้น ชาวสาส์ล
 ชาดแคลน หายาก มีราคาสูง รัฐบาลประกาศห้ามส่งชาวสาส์ลออกต่างประเทศ
 เพื่อประสงค์จะให้พอบริโภคภายในประเทศอังกฤษ แต่ปรากฏว่า บรรดาคนดีกร
 ไม่ปลูกข้าวเพิ่มขึ้น แลยังมีลดจำนวนการทำนาเสียอีกด้วย ทั้งนี้ เป็นเพราะ
 ระยะเวลา นั้น ขณะมีราคาสูงมาก สูงกว่าชาวสาส์ลเสียอีก ก็เลิกทำนา พากันเลี้ยง
 แกะโคประโยชน์กว่า

รัฐบาลไม่ทรงสั่งห้ามส่งชาวออกนอกประเทศ ทรงไว้วิธีที่เกี่ยวกับชนแกะ
 ที่ส่งออกขายต่างประเทศจะเหมาะสมกว่า แกะขณะนั้น กษัตริย์ไม่กล้าเกี่ยวกับ
 ชนแกะยาก เพราะพอกามีอิทธิพล กษัตริย์ต้องการพอกาเป็นพวก ทอดานอำนาจ
 กับพวกขุนศึกที่เสียอำนาจดังกล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม พอดีสมัยของพระนางเจ้า
 อลิซาเบธ ราพวงที่ทิวคอรองสุดท้าย ก็เลิกห้ามส่งชาวออกนอก ผลทำให้การกันรั้ว
 ลดจำนวนลงทันที

3.1.4 การซื้อขายที่ดินและการเก็บภาษีในที่ดิน ในยุคนั้น พอกาแม้จะมีความนิยมการมี
 ที่ดินเป็นอันมาก มีการซื้อขายที่ดินแพร่หลาย เพราะหากใครมีที่ดินมาก แสดงว่า
 มีฐานะดี ฐานะทางสังคมก็สูง เคนควย ประกอบกับกษัตริย์และขุนนางในขณะนั้น มี
 ความเกือกรคนเร่งจเงินทอง ก็พากันขายที่ดินมากควย

ในยุคนั้น ปรากฏว่า ที่ดินตกอยู่ในมือบรรดาพอกามาก พวกนี้ ไม่คำนึงธรรมเนียม
 ใด ๆ มุ่งแต่กำไรจากที่ดินเท่านั้น และเหตุที่กฎหมายห้ามกันรั้ว ไม่สามารถบังคับได้
 ก็เป็นเพราะเจ้าของที่ดินเป็นพอกา และมีส่วนสำคัญในการค้าชนแกะ และพาชนสัตว์
 โดยทรงนั่นเอง

3.2 การพัฒนาอุตสาหกรรม

ในศตวรรษที่ 15 นี้ การอุตสาหกรรม รุกคืบก้าวหน้ามาก จนประเทศอังกฤษเปลี่ยนฐานะจาก
 การส่งสินค้าวัตถุดิบ มาเป็นการส่งสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปออกขายต่างประเทศแทน

3.2.1 การทอผ้า อุตสาหกรรมที่สำคัญ คือ ผ้าขนสัตว์ ซึ่งวิวัฒนาการมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 แล้ว ความเจริญของอุตสาหกรรมทอผ้าขนสัตว์ทำให้ชนแกะส่งออกขายในต่างประเทศน้อยลงจนโรงงานทอ ในทวีปยุโรปทั้งหลาย คองหันไป ใช้งานแกะจากประเทศเสปญแทน

ในระยะแรกนั้น ประเทศอังกฤษส่งผ้าขนแกะที่ถึงไม่ไค้ทำการยอมสื ออกขายในต่างประเทศ เพราะชาวอังกฤษ ยังมีมีความชำนาญเพียงพอในการยอมผ้าขนสัตว์ให้มีคุณภาพเท่าเทียมกับชาวต่างประเทศในยุโรป

ระบบการผลิตสินค้าผ้า ระยะนี้เป็นระบบ ครัวเรือน (Domestic System) คือพอคาวผ้า จะทำหน้าที่เป็นคอกกลาง ระหว่างตลาดกับช่างฝีมือ ทำหน้าที่นำชนแกะไปจ่ายหามบ้านนายช่าง พอทำการทอเรียบร้อยแล้ว พอคาก็จะไปเก็บมานำออกจำหน่ายในตลาด ค่าแรงงานก็จ่ายให้ตามผลงานของแต่ละคนไป พอคาส่วนใหญ่แล้ว ชอบจ้างชาวชนบททำการผลิตผ้าให้ เพราะค่าแรงงานไม่สูง และหาแรงงานง่าย

ระบบครัวเรือนนี้ ได้เจริญมากขึ้น ช่างฝีมือในเมืองก็พากันอพยพออกไปอยู่ในชนบทด้วย เพราะเพื่อหนีข้อบังคับของสมาคมช่างฝีมือ ทำให้เมืองต่าง ๆ ได้รับความกระทบกระเทือนไปด้วย เพราะช่างทอผ้าเป็นกำลังสำคัญที่ทำรายได้ให้แก่ผู้ปกครอง ในรูปของภาษีอากร

แต่กับระยะกับระยะนั้น พอดีมีช่างทอผ้าต่างประเทศพากันอพยพมาอยู่ในประเทศอังกฤษมาก ใค้ช่วยให้เมืองต่าง ๆ มีสภาพดีขึ้น บรรดาช่างทอผ้าประเทศเหล่านั้น มาจากฮอลันดาก็มี จากประเทศเสปญ เพราะรัฐบาลเสปญทำการปราบปรามพวกนับถือลัทธิโปรเตสแตนต์ ก็มี

บรรดาช่างจากประเทศฮอลันดา มีฝีมือทางการทอผ้าสูงมาก ฝีมือการยอมผ้าสูงเยี่ยมค้วย นอกจากนี้ ยังมีช่างจากประเทศฝรั่งเศส ใค้ที่รัฐบาลเข้ามาอยู่ในประเทศอังกฤษอีก ไม่น้อยค้วย ช่างทอประเทศทั้งหลายที่กล่าวมานี้ ล้วนใค้มาทำคุดประโยชน์ใค้แก่อุตสาหกรรมทอผ้าของประเทศอังกฤษอย่างมหาศาลใค้เกี่ยว ถือใค้ว่า ประเทศอังกฤษ หรืออุตสาหกรรมทอผ้าของประเทศอังกฤษ เป็นหนี้บุญคุณคองชาวต่างคาว ทั้งหลายนั้น เป็นอันมาก

3.2.2 ถ่านหินและเหล็กกล้า ในระยะศตวรรษที่ 16 นี้ ไม่ใค้เหมาะสำหรับเชื้อเพลิงใค้เริ่มขาดแคลนบ้างแล้ว มนุษย์หันมาใค้ถ่านหินแทนมากขึ้น ถ่านหินนั้น ใค้ใค้ก็เ้าก่อนหนานี้แล้ว แต่ไม่แพร่หลายเท่าใค้ไหนก้ พอบ้านเมืองขยายออกไป ถ่านหินก็เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อชีวิตประจำวันมากขึ้น ๆ ทุกที่

ในศตวรรษที่ 16 วิทยาการคานยทุคสมัยใค้จัย ใค้คาวหนามาคมาย มีการทำคินเป็นใค้ สามารถหลอและเจาะเหล็กทำเป็นชิ้นใค้ ใค้เหล็กเป็นลูกปืนแทนหิน ทำให้อุตสาหกรรมผลิตคาวุธคาวุคเ็นค้ขึ้นมา และรุ่งเรืองมากมาคยอีกอุตสาหกรรมหนึ่ง

การมีอุตสาหกรรมถนอมหินรง เรืองขึ้น ไขชกจึงให้อุตสาหกรรมเหล็กเจริญตามไปด้วย และในระยะเดียวกันนี้เอง การที่อุตสาหกรรมเหล็กกลางภาวนาขึ้นนั้น ทำให้อุตสาหกรรมท่อเรือสินค้า เรือรบ ได้รับความพัฒนาขึ้นไปด้วย ทั้งนี้ โดยการใชเหล็กท่อเรือแทนไม้ไม่คงสมัยก่อน ๆ

3.3 การพัฒนาพาณิชย์กรรม

ในยุคสมัยกลาง การค้าตกอยู่ในมือของพ่อค้าทางคาบเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งประชาชนชาวอังกฤษเองนั้น ก็ได้อินทรนทศลุคตมาเพื่อให้อุตสาหกรรมอยู่ในมือของคณอังกฤษเอง พอขึ้นระเศศตวรรษที่ 16 อิทธิพลของพ่อค้าทางคาบในประเทศอังกฤษก็เล็ดลอมลง ไป ชาวอังกฤษ ได้มีบทบาทสำคัญทางคณการค้าขึ้นแทน ความก้าวหน้าทางพาณิชย์กรรม นั้น ในการค้นพบดินแดนใหม่ ได้มีส่วนสำคัญสนับสนุนด้วย ปราบกฐา ในระเศศหลัง ค.ศ. 1550 นั้น การค้าของประเทศอังกฤษได้เจริญรุ่งเรืองมาก ได้เกิดองคการคณในรูปแบบบริษัทประเภทต่าง ๆ คือ

- บริษัทธรรมคา (Regulated Company)
- บริษัทหุ้นส่วน (Joint - stock Company)

3.3.1 บริษัทธรรมคา คือสมาคมพ่อค้าที่ได้รับการปรับปรุงขึ้นให้เป็นรูปบริษัทเพื่อประโยชน์แก่การคณนั้นเอง วิธีการกลายรูปสมาคม โดยเฉพาะการบริหารงาน มีการชำระเงินคณสมาชิก ฯลฯ เหมาะสมแก่การค้าภายในประเทศ ในเมืองหรือระหว่างประเทศใกล้เคียง เท่านั้น

3.3.2 บริษัทหุ้นส่วน เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการรวมทุน รูปบริษัทตามขอ 3.3.1 นั้น พ่อค้าแยกกันคณกิจการคณชาย ซึ่งมีปัญหาในคณการระคณทุนคณที่ใหญ่โตองการทุนรอนมาก ๆ

บรรดาพ่อค้าทั้งหลาย ก็หันมารวมหุ้นกันเข้า ในรูปใหม่ ลงทุนเสี่ยงภัยกันเป็นครั้งคราวไป ใครทำอะไรก็แบ่งปันกันคณส่วนของการลงทุน วิธีการเช่นนี้ระเศศใด ๆ มา ได้วิวัฒนาการมาก มีการลงทุนกันเป็นการถาวร คือการซื้อหุ้นกันนั่นเอง สมาชิกหรือผู้ถือหุ้น จะได้รับเงินปันผลเป็นครั้งคราว ในที่สุดองคประกอบการในลักษณะของ บริษัท หางหุ้นส่วน ก็วิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว แพรหลายกว้างขวางขึ้น

(4) ลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม

กษัตริย์ราชวงศ์ทิวกอร์ เป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจทางการเมืองมากกว่ากษัตริย์ในยุคอื่น ๆ โดยเฉพาะในยุคสมัยกลาง ความรู้สึกรักชาติ รักประเทศ กรูสึกจะมีเข้มข้นกว่าอีกควย ในยุคนี้ ประชาชนไม่มีความรู้สึกแยกพวกแยกเหล่า แบ่งชั้นวรรณะ ดังในสมัยที่ชนนางมีอำนาจราชศักดิ์

ความรู้สึกรักพวกรักพอง รักประเทศบ้านเมืองคังกลาว ไคทอดคูดการพาณิชย์ไปควย ทำใหนโยบายเศรษฐกิจของประเทศไคเอนไปสู่อลักษณะ "ชาตินิยม" นโยบายการค้าขาย ไคเกิดลัทธิขึ้น เป็น "ลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม หรือ Mercantilism "

แนวนโยบายนี้ มุ่งหนักในการค้าระหว่างประเทศ และไครุ่งเรืองมาตลอดยุคสมัยนี้ จนถึงยุคสมัยของการปฏิวัติอุตสาหกรรม แลวกไคเชื่อมความนิยมลงไป ประมาณศตวรรษที่ 18 - 19 เป็ด ทางให้ "ลัทธิเสรีนิยม" เขามาเป็นนโยบายหลักของประเทศแทน

4.1 ลักษณะสำคัญของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม

ลัทธินี้ มุ่งสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจของประเทศให้เข้มแข็งขึ้น ไม่ส่งเสริมให้ประเทศ คองหวังพึ่งคางชาติ มุ่งหวังให้ประเทศเลี้ยงตนเองไคทุก ๆ คาน โดยเฉพาะในกรณีเกี่ยวกับสินค้าที่จำเป็น เช่น อาหาร เป็นต้น ลัทธินี้ ยึดหลักคว

- ก) ประเทศจะคองมีประชากรมากพอ และควมารถเพิ่มไคเสมอควย ทั้งนี้ เพื่อเอาไว้เป็น กำลังสำคัญของประเทศ
- ข) คูดการค้า คูดการชำระเงินจะคองไคเปรียบเสมอ เพื่อให้เงินทองเข้ามาในประเทศมาก ๆ
- ค) การเกษตรกรรม การค้าขาย และการอุตสาหกรรม รวมทั้งการคมนาคมขนส่งทั้งหลาย รัฐบาลจะคองให้ควมคุ้มครอง

4.2 นโยบายของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยมทางคานการการค้าขาย

ลัทธินี้เกิดขึ้นเนื่องจากประเทศอังกฤษ มีคู่แข่งสำคัญที่นำกล้วทั้งทางคานการเมือง และ การเศรษฐกิจ การค้าขายระหว่างประเทศ ซึ่งไคแก่ประเทศสเปน และประเทศฝรั่งเศส ทั้งสองประเทศนี้ มีกำลังเข้มแข็งมากทั้งทางคานการทหาร การเศรษฐกิจ ประกอบกับมีบรรยากาศสงครามกรนอยตลอดมา ระหว่างประเทศทั้งสามนี้ ประเทศอังกฤษจึงจำเป็นคองเตรียมพร้อมเสมอ คองป้องกันตนเอง คองหาเลี้ยงตน เตรียมทุกอย่างให้เพียงพอ โดยเฉพาะอาหารให้ม่เพียงพอในภาวะเกิดสงครามขึ้น ประเทศอังกฤษจะหวังพึ่ง

เพียงรายได้จากการภาษีอากรเพียงอย่างเดียวภายในประเทศเท่านั้น ย่อมไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายทำนุบำรุง
ประเทศให้เจริญรุดหน้าได้ ได้สังเกตเห็นแล้วว่า การค้าขาย โดยเฉพาะการค้าขายในต่างประเทศ การส่ง
สินค้าที่ผลิตได้ในประเทศออกขายในตลาดโลกเท่านั้น จึงจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียวจะช่วยให้ประเทศอังกฤษ
มีความรุ่งเรืองได้ในภาวะการดังที่เป็นอยู่ในขณะนี้ การค้าขายนี้ ยังให้ผลประโยชน์ได้ไปถึงการได้ภาษีการคาส่ง
ตามไปอีกด้วย

ดังนั้น ระยะเวลาระหว่างศตวรรษที่ 17 ถึงถึงแรกของศตวรรษที่ 18 จึงเป็นสมัยของ
พาณิชย์ชาตินิยม มีการแข่งขันกันค้า มีการแข่งขันกันมีอำนาจทางทองทะเล ระหว่างประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส
และประเทศสเปน รวมทั้งประเทศฮอลันดา ควย ทางก็แสวงหาประโยชน์ เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและ
มีการเอาเปรียบการค้าชาติอื่น ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะเชื่อมั่นว่า การค้าให้ได้เปรียบ หรือ
ใหม่กำไรมากที่สุดนั้น อีกฝ่ายที่เสียเปรียบหรือขาดทุนไป จะเป็นฝ่ายคอนแอนไปในที่สุดในทุก ๆ ด้าน ซึ่ง
ความเชื่อเช่นนั้น ใ้รับการพิสูจน์ในยุคต่อ ๆ มา ว่าไม่ถูกต้องนัก เพราะที่จริงนั้น การค้าระหว่างประเทศ
เป็นการให้ประโยชน์ และกำไร แก่ทุก ๆ ฝ่าย

ลัทธิพาณิชย์ชาตินิยมนั้น ได้มีนโยบาย หรือทฤษฎีของคนที่ควรทราบ ดังต่อไปนี้ คือ

4.2.1 ทฤษฎีเงินและทองคำ (Bullion Theory)

มูลเหตุเกิดขึ้นประมาณ ศตวรรษที่ 16 เมื่อประเทศสเปน ซึ่งเดิมเป็นประเทศที่
ยากจน พอไปพบดินแดนใหม่ และมีอาณานิคมในอเมริกา โภคทรัพย์ต่าง ๆ ก็
หลังไหลเข้าประเทศ ทำความมั่งคั่ง กลายเป็นประเทศมหาอำนาจไปในที่สุด
บรรดาประเทศทั้งหลายในยุโรปขณะนี้ จึงเชื่อกันว่า เป็นเพราะทองคำ
และโลหะเงิน เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ประเทศมีความรุ่งเรือง เป็นมหาอำนาจ
ได้ ต่างก็มุ่งทำการค้า มุ่งสะสมทองคำ และเงินกันเป็นการใหญ่ เพราะถือว่า
เป็นรากฐานแห่งมหาอำนาจดังกล่าวแล้ว ถือกันว่าเงินทอง เป็นโภคทรัพย์และ
รากฐาน เป็นแหล่งกำลังแห่งการสงคราม

แนวคิดนี้ เกิดขึ้นอย่างประจวบเหมาะ เพราะขณะนั้น เกิดการขาดแคลน
โลหะทั้งสองชนิด เงินหมุนเวียนไม่พอ อังกฤษเองก็หาทางป้องกันเงินและทอง
ไม่ให้ไหลออกไปจากประเทศ พยายามแสวงหาเงินทองเข้าประเทศตลอดเวลา
มีการส่งคนออกสำรวจดินแดนใหม่ เพื่อหาแร่โลหะ แต่ไม่สำเร็จเท่าที่ควร ทางเดียว
ที่ทำได้ คือการค้าขายสินค้าเท่านั้น

ในระหว่างศตวรรษที่ 16 นั้น ความคิดในการทองให้ได้เงินและทองคำ
เขาประเทศแต่เพียงฝ่ายเดียวเป็นไปอย่างรุนแรงมาก และแนวนโยบายดังกล่าวนี้
ไต่ยืนยาวไปจนถึงประมาณศตวรรษที่ 17 จึงไต่ผ่อนคลายไป เพราะมีคนชี้ให้เห็นว่า
โลหะทั้งสองชนิดนั้น หากไต่มีความสำคัญเท่าไต่ไม่ ความมั่งคั่งของประเทศ
โภคทรัพย์ของประเทศ ขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติในประเทศทางหาก ความ
สมบูรณ์ในการผลิตอาหารไต่เพียงพอ ประเทศมีที่ดินอันสมบูรณ์ ล้วนเป็นสัญลักษณ์
ของความรุ่งเรือง สำหรับเงิน (Money) นั้น เป็นเพียงสื่อกลางเพื่อ
ไต่ซึ่งสินค้านำไปแลกเปลี่ยน

และหากจำนวนเงิน (Money Supply) หรือที่เรียกกันว่าปริมาณเงิน
มีมากเกินไปแล้ว อำนาจในการซื้อของเงิน (Purchasing Power) ก็
ลดลงไปไต่ หมายถึงว่า ราคาสินค้านำจะมีอัตราสูงขึ้น ทำให้ประเทศไม่มี
ความมั่นคงแก่ประการใด ๆ โภคทรัพย์หรือความมั่งคั่งของประเทศนั้น ขึ้น
อยู่กับสินค้านำ ๆ ที่ประเทศสามารถทำการผลิตไต่มากกว่า

4.2.2 ทฤษฎีดุลยภาพการค้า (Balance of Trade Theory)

พอถึงประมาณศตวรรษที่ 17 โลหะทองคำและโลหะเงิน ก็หมดความสำคัญลงไป
เกิดทฤษฎีดุลยภาพการค้าขึ้นมาแทนที่

เมื่อบริษัท East India Company เริ่มทำการค้า ไต่รับ
อนุญาตให้ส่งทองคำ และเงิน ไปขายที่ประเทศอินเดียไต่ โดยมุ่งหวังว่า จะ
สามารถนำเอาทองคำและเงินกลับมาจำนวนมากขึ้น เพราะสินค้าสำคัญที่ชาว
อินเดียต้องการไต่แก่เครื่องประดับที่ทำด้วยทองคำและเงิน และเมื่ออังกฤษขาย
สินค้าจากประเทศอินเดียให้ชาวยุโรปทั้งหลายแล้ว จำนวนทองคำและเงิน จะ
ไหลมาสู่ประเทศอังกฤษเอง โดยอัตโนมัติ

หลักการอันนี้ หมายถึงว่า ประเทศอังกฤษ ไต่มีการนำส่งสินค้าออกมากกว่า
การส่งสินค้าเข้ามาขายภายในประเทศอังกฤษ ยอดแตกต่างระหว่างสินค้าเข้าและ
สินค้าออก หมายถึงจำนวนทองคำและเงินที่นำเข้ามาประเทศ นั้นเอง

4.3 นโยบายเกษตรของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม

นักพาณิชย์ชาตินิยมถือว่า การตั้งอาหารเข้าประเทศนั้น เป็นอันตรายแก่ประเทศมาก เพราะหากเกิดสงครามขึ้นแล้ว เป็นการยากแก่การจะให้ประชาชนมีอาหารบริโภคได้เพียงพอตลอดระยะเวลาสงคราม เพราะการขนส่งเข้ามาย่อมมีอุปสรรคมากมายทีเดียว

ดังนั้น ได้มีการส่งเสริมให้จัดระบบเกษตรกรรม โดยให้มีการผลิตข้าว และพืชพันธุ์อื่น ๆ ให้เป็นการเพียงพอทั้งทางปริมาณและคุณภาพ สำหรับการทำนาข้าวสำคัญถือว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษรัฐบาลในยุคนี้ ได้มีกฎหมายให้ความคุ้มครอง มีการห้ามส่งข้าวจากต่างประเทศเข้ามาขายแข่งกับข้าวที่ผลิตโดยเองภายในประเทศ รวมทั้ง มีการสั่งห้ามส่งข้าวสำคัญออกขายในต่างประเทศ เว้นแต่ในกรณีที่ราคาข้าวในประเทศตกต่ำลง เพราะสามารถผลิตข้าวสำคัญได้มากเกินไปจนต้องการ

นั่นคือพวกพาณิชย์ชาตินิยม ทั้งวัตถุประสงค์สำคัญในการให้ประเทศอังกฤษ สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ไม่หวังพึ่งต่างประเทศทั้งทางด้านเสบียงอาหาร แลทุกอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น

4.4 นโยบายอุตสาหกรรมของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม

มีนโยบายมุ่งเลี้ยงตัวเองให้ได้ เช่นเดียวกับทั้งทางการศึกษารวมถึงกล่าวแล้วข้างต้นนี้ รัฐบาลได้ให้ความคุ้มครองมาก ทำการแทรกแซงแทบทุกด้าน รวมทั้งให้การอุดหนุนการอุตสาหกรรมเป็นพิเศษอีกด้วย

ดังนี้ โดยถือหลักสำคัญว่า การค้าจะก่อประโยชน์ให้แก่ประเทศใดนั้น ต้องทำการส่งสินค้าอุตสาหกรรมออกไปขายในต่างประเทศ แล้วขอเอาวัตถุดิบต่าง ๆ เข้ามาทำการผลิตเป็นสินค้าและแล้วส่งออกไปในต่างประเทศใหม่ สินค้าประเภทฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ในทัศนะของพวกพาณิชย์ชาตินิยม ถือกันว่าเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจเป็นอย่างยิ่ง

การอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษบางสาขา ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล บางก็ได้รับการยกเว้นภาษีอากร บางก็มีการกำหนดคุ้มครอง รวมตลอดทั้งมีการห้ามสินค้าประเภทเดียวกันจากต่างประเทศเข้ามาขายแข่งกัน วัตถุประสงค์ที่จำเป็น รัฐบาลก็ประกาศห้ามส่งออกไปจากประเทศ ให้เอาไว้ใช้ผลิตสินค้าภายในประเทศอังกฤษเท่านั้น

และเพื่อเป็นสิ่งสนับสนุนช่วยเหลือกิจการอุตสาหกรรมของประเทศ รัฐบาลได้ทำการห้ามช่างฝีมือบางสาขาไม่ให้ออกไปจากประเทศอังกฤษ และปรากฏว่า ได้มีการขโมยตัวช่างฝีมือจากต่างประเทศเข้ามาไว้ในประเทศอังกฤษ ก็มี

4.5 การคมนาคมกับพวกพาณิชย์ชาตินิยม

ในยุคสมัยนี้ การเดินเรือเป็นการคมนาคมที่สำคัญที่สุด การสัญจรไปมาในท้องมหาสมุทร มีความสำคัญต่อการค้า และยุทธศาสตร์ของประเทศเป็นอันมาก

ระยะแรกนี้ ประเทศต่าง ๆ ส่งเสริมทางด้านการประมงในท้องสมุทรกันก่อน การประมง เจริญขึ้น มีการขอเรือกันมากมาย รวมทั้งเป็นจุดเริ่มต้นของการส่งเสริมการเดินเรืออีกด้วย รัฐบาลอังกฤษ เอง ได้มีกฎหมายห้ามทำลายป่าไม้ เพื่อสงวนไม้เอาไว้ทำเรือ มีการบังคับให้ปลูกป่าทดแทน และมีการจ่ายเงินอุดหนุนการต่อเรืออีกด้วย

ประเทศอังกฤษได้มีกฎหมายเดินเรือขึ้น เพื่อสงวนการส่งสินค้า การขนส่งสินค้า ไว้เป็น ของประเทศอังกฤษโดยเฉพาะ สินค้าที่จะส่งไปจากยุโรป เพื่อเข้าประเทศอังกฤษนั้น ต้องใช้เรือของ ประเทศอังกฤษเท่านั้น หมายความว่า ประเทศอังกฤษต้องเป็นผู้ขนส่งเอง ผู้อื่นขนแล้ว เข้าเทียบท่าเรือ ของประเทศอังกฤษไม่ได้ สินค้าลำเลียงขึ้นไม่ไค้ด้วย

สินค้าใด ๆ ที่ส่งออกจากประเทศอังกฤษ เพื่อส่งออกจำหน่ายในต่างแดน ไม่ว่าจะส่งไป ทางอเมริกา แอฟริกา หรือเอเชีย ก็ตาม ต้องลงระวางเรือของประเทศอังกฤษ เช่นเดียวกัน

4.6 อาณาณิคมกับพวกพาณิชย์ชาตินิยม

พวกพาณิชย์ชาตินิยม ถือกันว่า อาณาณิคมนั้น มีหน้าที่ต้องช่วยเพิ่มความเจริญให้กับเมืองแม่ ท้อง เป็นตลาดสำหรับสินค้าที่เมืองแม่ผลิตได้ อาณาณิคมจะต้องเป็นแหล่งส่งวัตถุดิบทั้งหลายให้อีกด้วย และ ที่สำคัญนั้น อาณาณิคมทั้งปวง จะต้องไม่ทำการค้าแข่งขันกับเมืองแม่เป็นอันขาด ส่วนการค้าภายในอาณาณิคม ก็เช่นเดียวกัน เมืองแม่เท่านั้น ที่มีสิทธิจะเข้ามาดำเนินการได้ ประเทศอื่น ๆ จะเข้ามาทำการค้าขาย ในอาณาณิคมไม่ได้

เพื่อเป็นการตอบแทนอาณาณิคม บรรดาเมืองแม่ทั้งหลายจะทำการป้องกันภัยอันตรายจากศัตรูต่าง ๆ ให้อันจะช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ในค่านที่ไม่เป็นการแข่งขันกับเมืองแม่

วิธีการดังกล่าวนี้ ในระยะแรก ๆ ของยุค อาณาณิคมไม่มีความสำคัญทางด้านการค้าเท่าใดนัก เพราะไกลจากยุโรป หรือประเทศอังกฤษมาก ก็อยู่กันด้วยดีพอสมควร ไม่เกิดปัญหาใด ๆ ขึ้นมา แต่ ระยะหลัง ๆ พอลูกการในอาณาณิคมเจริญรุ่งเรืองขึ้น มีผู้คนมากขึ้น บางอาณาณิคมมีทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีค่า และเป็นของจำเป็นแก่การผลิตทางอุตสาหกรรมขึ้น การค้าและความเป็นอยู่ของอาณาณิคมต่าง ๆ ก็ได้รับความสนใจมากขึ้นเป็นลำดับ จึงได้มีการออกกฎหมายบังคับไว้ว่า สินค้าทุกอย่างที่จะออกจากอาณาณิคม

หรือจะส่งให้อาณานิคมด้วยกัน จะคงส่งผ่านประเทศอังกฤษก่อน ระเบียบเอง ประเทศอังกฤษก็กลายเป็น ศูนย์กลางการค้าที่สำคัญขึ้นมา เพราะประเทศอังกฤษมีอาณานิคมมากแห่งด้วยกัน

นโยบายข้างบนไม่เป็นการขัดกับกาลสมัย และอาณานิคมต่าง ๆ ก็ไม่ขัดข้อง เพราะอังกฤษเป็น ตลาดสินค้า เป็นตลาดผลผลิตของอาณานิคมนั้น ๆ ควบ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมของอาณานิคมทั้งปวง แต่อย่างไรก็ดี การบังคับของประเทศอังกฤษที่กระทำต่ออาณานิคม เมื่อกระทำมาก ๆ ขึ้น บรรดาอาณานิคม ทางภาคเหนือ ก็ถูกขึ้นคักคาน เพราะได้ทำการค้าอยู่กับประเทศเสปญ ฝรั่งเศส และเพื่อนอาณานิคมด้วยกัน โดยตรงอยู่ก่อนแล้ว (ถัดคานกรณีไม่เห็นควยว่า ทำไมต้องส่งสินค้าผ่านอังกฤษก่อน) ได้ทำการขจัดขึ้นไม่ ปฏิบัติตามเรื่อยมา ประเทศอังกฤษได้ออกกฎหมายบังคับให้ส่งสินค้าผ่านประเทศอังกฤษ ผ่านศูนย์กลาง การค้าอังกฤษก่อน ยิ่งทำให้ถัดคานกันมากยิ่งขึ้นไปอีก ในที่สุดระบบอาณานิคมอังกฤษทั้งหมด ก็รวมมือกัน คักคานควย ประเทศอังกฤษก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะทุก ๆ อาณานิคมปฏิบัติเสขกิจปฏิบัติตามกฎหมายทุกแห่งไป

4.7 การเสื่อมของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม

พาณิชย์ชาตินิยมรุ่งเรืองสูงสุดในศตวรรษที่ 16 อันเป็นระยะต้น ๆ ของการเปลี่ยนยุค ใหม และจากหลักความจริงนั้น สถาบันของมนุษย์ ไม่ว่าจะ การเมือง และการเศรษฐกิจสังคม หากอุมัติขึ้นได้ เพราะความจำเป็นอันรีบด่วน ควบสถานะการณ์ใด ๆ ก็ตาม สถานะนั้น ๆ ก็ยอมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่ได้ เช่นกัน และยอมจะเกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาแทนที่ที่ หากสถาบันใด ๆ ของมนุษย์ไม่สามารถจะประยุกต์ปรับตัว เข้ากับสถานะการณ์ใหม่นั้น ๆ ได้แล้ว ก็ยอมจะสลายตัวไป สิ่งใหม่ที่เหมาะสมกว่าจะเข้ามาทดแทน

พาณิชย์ชาตินิยมก็เช่นกัน พอถึงประมาณศตวรรษที่ 17 - 18 การค้า การอุตสาหกรรม ได้ เจริญรุ่งเรืองขึ้น บุคคลต่างมีอิสระในการประกอบการ โดยรัฐบาลเข้าแทรกแซงน้อยลง เพื่อเกิดการ เปลี่ยนแปลงใด ๆ โดยรัฐบาลเข้าแทรกแซง ในระยะนี้ แทนที่จะช่วยสร้างความเจริญรุ่งเรือง กลับทำ ให้เกิดผลตรงกันข้ามก็มี

ในระยะนี้เอง ลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม เอง ก็ได้ถูกติเตียนมาก มีบรรดานักปราชญ์ นักเศรษฐกิจ นักเขียนหนังสือ ได้พยายามอธิบายถึงการปลดปล่อยให้พ้นการควบคุมของรัฐบาล การแทรกแซงของรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลนั้น ได้มีอิทธิพลเหนือการดำเนินการเศรษฐกิจในยุคพาณิชย์ชาตินิยมอยู่เป็นอันมากทีเดียว และเมื่อ พณิชย์ชาตินิยมไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสถานะการณ์ใหม่ ๆ ได้ ก็ถอย ๆ สลายตัวไป

สาเหตุอีกประการที่ทำให้เกิดความเสื่อมในลัทธิคังกล่าวได้แก่ปัญหาการปกครองอาณานิคม ซึ่ง ในประมาณศตวรรษที่ 17 นั้น ประเทศอังกฤษได้มีอาณานิคมในอเมริกามากมาย ชาวอังกฤษเป็นจำนวนมาก

โคกพอยไปอยู่ และต้องประพฤติปฏิบัติตนตามที่ประเทศอังกฤษวางระเบียบบังคับเอาไว้ เช่น

- ห้ามผลิตสินค้าใด ๆ ที่เป็น โทษแก่ประเทศอังกฤษ
- ในอาณานิคมในอเมริกา ทำการผลิตได้เฉพาะแต่ตัวตุ๊กตึบ และอาหารที่เมืองแม่ผลิตได้ไม่เป็นการเพียงพอเท่านั้น
- ให้เป็นตลาดสินค้าจากเมืองแม่ คือประเทศอังกฤษ
- ห้ามทำการค้าขายกับต่างประเทศเป็นอันขาด และไม่ให้อังกฤษไปทำการค้าขายในอเมริกา โดยเฉพาะในอาณานิคมของประเทศอังกฤษโดยเด็ดขาด

นโยบายดังกล่าวนี้ ในระยะแรกๆ ไม่มีปัญหาเกิดขึ้นแก่ประการใด เพราะอาณานิคมจำเป็นต้องอาศัยทุนรอนจากประเทศอังกฤษมาก ทั้งนี้ รวมทั้งการป้องกันศัตรูทั้งหลายอีกด้วย

แต่ถึงประมาณ ค.ศ. 1700 - 1760 อาณานิคมได้ขยายตัวออกไป มีประชากรเพิ่มขึ้น การค้าระหว่างประเทศอังกฤษ และอาณานิคม มีปริมาณเพียง ครั้งเดียว เท่านั้น ในจำนวนผลผลิตที่อาณานิคมผลิตได้ ประกอบกับอุตสาหกรรมในอาณานิคมได้เจริญขึ้น โดยเฉพาะอุตสาหกรรมผ้าฝ้าย และอุตสาหกรรมเหล็กกล้า

ในระยะนี้เอง ประเทศอังกฤษกลับไขว่คว้าบังคับเพิ่มเข้าไปอีก เช่น

- ห้ามส่งสินค้าผ้า ไปขายที่ประเทศอังกฤษ
- ห้ามส่งสินค้าจากอาณานิคมหนึ่ง ไปสู่อีกอาณานิคมหนึ่ง
- ให้ส่งเหล็กแวงเท่านั้น ไปขายประเทศอังกฤษแต่เพียงประเทศเดียว
- ห้ามอาณานิคมตั้ง โรงงานถลุง เหล็กกล้าเพิ่มเติมอีกเป็นอันขาด
- การขนส่งสินค้าทั้งหลายจากอาณานิคม ต้องใช้เรือของประเทศอังกฤษเท่านั้น และต้องขนถ่ายเรือของประเทศอังกฤษอีกด้วย ในกรณีจะส่งต่อไปยังต่างประเทศ

ซึ่งในที่สุด อเมริกา ก็ทนไม่ได้ อาณานิคม ก็ทำการปฏิวัติปลดแอก ประมาณ ค. ศ. 1776 และหลุดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ไป อันเป็นการผิดพลาดของบรรดาพวกพาดิษย์ชาตินิยมอย่างหาที่เปรียบไม่ได้เลย

4.8 การเริ่มต้นของทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์เสรีนิยม

ระบบเศรษฐกิจแบบชาตินิยม หรือพาณิชย์ชาตินิยม นั้น ได้ดำเนินมาเป็นเวลานาน โดยบรรดาพ่อค้า และอุตสาหกรรมให้การสนับสนุน และได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลเป็นอย่างมาก เช่น

- ตั้งกำแพงภาษีสำหรับสินค้าเข้าจากต่างประเทศ
- ให้เงินสนับสนุนอุตสาหกรรมใหม่ ๆ
- ชักชวนนักอุตสาหกรรมต่างประเทศเข้ามาทำการผลิต
- ห้ามส่งวัตถุดิบออก รวมทั้งห้ามช่างฝีมือออกจากประเทศ
- ส่งวนอาชีวะให้แกคนภายในประเทศ เช่น การจับปลา เป็นต้น
- สนับสนุนให้เมืองานิกม เมืองขึ้น โดยสร้างกำลังทหารให้เข้มแข็ง
- ให้มีการเพิ่มจำนวนประชากร
- สนับสนุนการค้าขายทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

นโยบายดังกล่าวนี้ พ่อค้าทั้งหลายพอใจ ทำให้บรรดาพ่อค้ารุ่งเรือง ฐานะมั่นคง มีอำนาจการเงิน และฐานะเศรษฐกิจแข็งแรงพอที่จะทำการแข่งขันกับพ่อค้าในต่างประเทศ ได้ เมื่อพ่อค้าทั้งหลายอยู่ในฐานะที่ขึ้นดังกล่าวแล้ว ชักจะเห็นว่า รัฐบาลได้จำกัดสิทธิพวกเขา ชักขวางความก้าวหน้า และมีความรู้สึกว่า พวกตนไม่ใช่เด็กอมมือที่คอยตองค้อมกรอง ทรงมาคอยอุดหนุนอุปการะอีกต่อไปแล้ว

จึงในศตวรรษที่ 18 ได้เห็นกันว่า นโยบายชาตินิยม หรือพาณิชย์ชาตินิยม นั้น เป็นนโยบายที่ล้าสมัย ไม่เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ได้แสดงการต่อต้านจนสำเร็จ และทุกคนในระบบใหม่นี้ ได้มีการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น โดยมีความคิดเห็นว่า "หากผลประโยชน์ทุก ๆ คนดีแล้ว ผลประโยชน์รวมของประเทศ ก็จะได้ผลดีไปด้วย เพราะเป็นผลบวกของผลประโยชน์ของทุก ๆ คนนั่นเอง"

ในระบบเสรีนิยม หน้าที่ของรัฐบาลมีเฉพาะการรักษาความสงบทั้งภายในและภายนอกประเทศเท่านั้น รวมทั้งกิจการให้ความยุติธรรมต่อประชาชน ไม่ควรจะมาแทรกแซงในธุรกิจของเอกชนแต่อย่างใด ในระยะดังกล่าวนี้ ได้มีนักเศรษฐศาสตร์หลายคน ได้ทำการอธิบายโจมตีลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม และให้การสนับสนุนนโยบายเสรีนิยมเป็นอย่างมาก ทำการแนะแนวทางให้ รัฐบาลปฏิบัติทางคานเศรษฐกิจของประเทศ เป็นอิทธิพลสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ที่ทำให้รัฐบาลต้องคล้อยตาม เป็นรากฐานของนโยบายที่ปฏิบัติในระยะต่อ ๆ มา ปรมจารย์ทางเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวนี้ ได้แก่

ก) ฟรังซัว เกสเนย์ (ค.ศ. 1694 - 1774) เป็นผู้มีอิทธิพลสำคัญคนหนึ่งในฝรั่งเศส ส่งเสริมการค้ำระบบเสรีมาก โอบอ้อมอารีเก็บภาษีชาวนา และการค้ำภายในประเทศ มีการประท้วง กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ทำการบังคับประชาชน พยายามใช้กฎธรรมชาติแสดง เหตุผล โดยใช้กับการถือกรรม อุตสาหกรรม การผลิตทางกลกรรมและอุตสาหกรรมจะเจริญไฉนนั้น เขาเห็นว่า รัฐบาลไม่จำเป็นจะต้อง ยืนมือเข้าไปเกี่ยวข้องของควบคุม มันมีกฎธรรมชาติของมันบังคับอยู่แล้ว ทฤษฎีของเขานั้น ได้แบ่งงาน ออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. Production แรงงานที่ผลิตคอกผล ได้แก่แรงงานชาวนา ซึ่งผลิตอาหาร เมื่อผลิตมาได้ ก็หักจำนวนที่ชาวนาบริโภค และเมล็ดที่ขี้นพันธุ์ที่เก็บไว้ทำพันธุ์ ก็เหลือจำนวนหนึ่ง ซึ่ง เรียกกันว่า "Surplus" จำนวนที่เหลือนี้ ใดแก่ส่วนที่จะเพิ่มพูนความมั่งคั่งให้แก่ ประเทศนั่นเอง

2. Unproduction เป็นแรงงานที่ถือว่าเป็น "หมัน" ไม่เป็นแรงงานที่ใดสร้าง ความมั่งคั่ง ให้แก่สังคมโดยตรง ไม่ใช่กลกรรม เป็นพวกที่กินอาหารที่บรรคากกลกรรมทำการผลิตออกมา ทำการบริโภคส่วนเกิน หรือ surplus นั่นเอง พวกนี้ได้พวกอาชีพอิสระต่าง ๆ

นายฟรังซัว เกสเนย์ นั้น อยู่ในสำนัก "ฟิสิกัล" ซึ่งสำนักนี้ ถือว่า การค้าและ อุตสาหกรรม เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเท่านั้น สำหรับการผลิต จะเป็นกิจการในการเปลี่ยนแปลงรูป วัตถุดิบให้เป็นรูปสินค้าประเภทใหม่ ๆ ขึ้นมา การค้าเป็นแต่เพียงการเปลี่ยนความมั่งคั่งจากบุคคลหนึ่ง ไปสู่ อีกบุคคลหนึ่ง สิ่งที่บรรคาค้าไคร์นั้น คือสิ่งที่รัฐบาลจ่ายให้ ซึ่งควรจะเป็นการจ่ายที่น้อยที่สุดเท่าที่จะ สามารถกระทำได้

(อาชีพอิสระได้แก่พวกแพทย์ ทนายความ ฯลฯ ไม่ก่อให้เกิดผลผลิตโดยตรง ราษฎรได้ไม่ได้เกิด จากสิ่งที่กระทำขึ้น แต่เกิดจากส่วนเกิน ทางหาก)

ทฤษฎีพวกนี้ เชื่อว่า กฎธรรมชาติปกครองอยู่เหนือมนุษย์ ชีวิตมีความสุขได้ ต้องหากฎนี้ให้ พบให้ได้ และจะมีความสุขได้เพราะการเชื่อธรรมชาติ เกสเนย์ยังเชื่ออีกว่า มีการจัดระเบียบโดยธรรมชาติ อยู่ ซึ่งจะบันดาลให้มนุษย์บรรลุวัตถุประสงค์ได้...ว่า มนุษย์จัดการกันเอง ทุก ๆ คน ควรจะหาความสุข และพอใจให้มากที่สุด โดยใช้ความพยายามแค่น้อย การค้าควรปล่อยให้เสรีภาพ เป็นเรื่องของธรรมชาติ อย่างเป็นทางการค้าได้เปรียบเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง การค้าแบบพาณิชย์ชาติเข้ม เป็น สิ่งไม่ถูกต้อง ควรปล่อยให้เกิดการแข่งขันกันตามธรรมชาติ มันจะปรับตัวเองในการค้ำกิจกรรมทาง เศรษฐกิจของประเทศ คือ ปรับตัวเข้าสู่ดุลยภาพเอง

ข) เดวิด ฮูม (ค.ศ. 1711 - 1776) เป็นผู้ก่อตั้งทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ เขื่อนั้นในกฎ
ธรรมชาติเช่นกัน เขาเห็นว่า การค้าระหว่างประเทศที่ขึ้น ๆ ลง ๆ มีผลให้ทองคำ เขาออกประเทศตาม
ภาวะการณได้เปรียบเสียเปรียบทางคานดุลการค้าระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นเสมือน
กลไกที่ทำงานด้วยตนเองโดยอัตโนมัติ นายฮูม ได้กำหนดข้อสมมติเอาไว้ว่า

1. ปริมาณเงิน ประกอบด้วยทองคำ เหมืองทอง หรือมูลค่าเป็นทอง
2. ปริมาณเงิน ที่มีอยู่ มีความสัมพันธ์กับราคาอย่างปกติ

กรณีที่หนึ่ง เมื่อประเทศใดรับเงิน (ทองคำ) เข้าประเทศ ก็จะกลบกลายเป็นส่วนหนึ่งของ
เงิน (Money) ที่ไหลเวียนภายในประเทศไป

กรณีที่สอง เมื่อปริมาณเงิน เพิ่มขึ้นนั้น หากสินค้ามีปริมาณเท่าเดิม หรือลดลง ราคาสินค้าของ
สินค้านั้นจะเพิ่มขึ้น ในทางอีกทางหนึ่ง หากปริมาณเงินลดลง แต่สินค้ามีปริมาณคงที่ หรือ
เพิ่มขึ้นแล้ว ราคาสินค้าก็จะลดต่ำลงไป

ตัวอย่าง

สมมติว่าในโลกนี้มีประเทศเพียง ก. และ ข.

หากประเทศ ก. ส่งเงินชำระประเทศ ข. ราคาสินค้าในประเทศ ก. จะลดลง

คนในประเทศ ข. ก็จะหันไปซื้อของในประเทศ ก. เพราะราคาถูกกว่า

ประเทศ ข. ก็จะลดการชำระเงินขาดดุลย์ เพราะส่งเงินชำระมูลค่าสินค้าให้ ก.

เมื่อประเทศ ก. ได้เงินมากขึ้น (เพราะ ข. จ่ายเข้ามา) สินค้าในประเทศ ก. จะมีราคาแพงขึ้น

คนในประเทศ ก. จะพากันซื้อจากประเทศ ข. แทน

- เป็นต้น -

นั่นคือ การเคลื่อนไหวของเงิน (ทองคำ) ระหว่างประเทศ ในเมื่อเรกมีการค้าคลุกคลีกัน ได้มีการ
เคลื่อนไหวไปตามกฎธรรมชาติ หรือกฎเศรษฐกิจ ซึ่งเหนือสิ่งใด ๆ ที่จะกำหนดเอาไว้ได้ จึงเห็นว่า
รัฐบาลไม่ควรจะขัดกฎธรรมชาติ ไม่ควรขัดความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศ ควรมีสระภาพใน
การประกอบการ ประกอบกิจการผลิต ได้โดยเสรี การใด ๆ ที่เอกชนประกอบในรูปการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพ
การผลิตมีคุณภาพสูง ปริมาณสูง ราคาต่ำ นอกจากผู้ซื้อจะได้รับประโยชน์แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจ
ของประเทศให้ก้าวหน้าอีกด้วย

ค) อคม์สมิท (ค.ศ. 1723 - 1790) ถือกันว่าเป็นผู้ให้กำเนิดวิชาเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญ มีความเชื่อถือในกฎธรรมชาติ ต้องการกำจัดสิ่งขวางความเจริญของประเทศ ซึ่งใดแกนโยบายของพวก ชาตินิยม หรือพาณิชย์ชาตินิยม เขาเป็นคนที่เห็นว่า "แรงงาน" เป็นบ่อเกิดแห่งความมั่งคั่งของประเทศ (ซึ่งพวกพาณิชย์ชาตินิยมนั้น เชื่อว่า การค้าต่างประเทศ เท่านั้น เป็นบ่อเกิดแห่งความมั่งคั่งของประเทศ) และแรงงานที่จะสร้างความมั่งคั่งให้แก่ประเทศชาติใดนั้น อยู่ที่เงื่อนไขที่ว่า

1. ระดับของประสิทธิภาพทางการผลิตของแรงงาน ก็คือต้องเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพนั่นเอง
  2. ปริมาณแรงงานที่เป็นประโยชน์ หมายความว่า แรงงานต้องมีอย่างเพียงพอ นั่นเอง
- กรณีของแรงงานนี้ นายสมิท ใ้ควางหลัก "การแบ่งงานเฉพาะอย่าง (Division of Labour)"

ขึ้น ซึ่งเมื่อนำไปใช้ในการผลิตทางอุตสาหกรรมแล้ว ผลผลิตเพิ่มขึ้นมากมาย และเป็นการบังคับให้มีการแลกเปลี่ยนกันขึ้น (เพราะคนทำงานจะเชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง เฉพาะสาขาของตนเท่านั้น)

สมิท เชื่อว่า การแบ่งงานจะบังเกิดผลดี กล่าวคือ

- การแบ่งงานจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานได้รับความชำนาญในงาน ในหน้าที่มากขึ้น เมื่อทำหน้าที่เพียงอย่างเดียวซ้ำซากยาวนาน ๆ ย่อมจะเกิดความชำนาญ
- เป็นการประหยัดเวลา เพราะชำนาญ ก็ปฏิบัติหน้าที่ไ้รวดเร็ว ว่องไว ใช้เวลาน้อยในงานแต่ละชิ้น
- สามารถปรับปรุงคุณภาพสินค้าที่ผลิตให้ดีขึ้นเสมอ และเป็นการกระตุ้นให้คนงานมีความคิดริเริ่ม จะประดิษฐ์คิดค้น วิธีการผลิต ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา และเครื่องจักร เครื่องมือก็เสียหายน้อยลง เมื่อมีการแบ่งงานกันทำ เพราะทางคน ทางฝ่าย จะรับผิดชอบเป็นส่วน ๆ ไป

นอกจากนี้ นายสมิท ยังมีความเห็นสำคัญเกี่ยวกับการตลาดเป็นอย่างมาก เห็นว่าตลาดมีความสำคัญยิ่งต่อการผลิต การประกอบการผลิตสินค้า หากสามารถมีตลาดใหญ่ มาก ๆ แห่งแล้ว การแบ่งงานก็จะได้ขยายตัวไ้มาก และการแบ่งงานก็ขึ้นอยู่กั "ทุน" ด้วย หากมีทุนมาก ก็จะทำให้การผลิตสินค้าได้มาก การแบ่งงานก็จะขยายไ้มากออกไปอีก เช่นกัน

ส่วนในด้านลัทธิพาณิชย์ชาตินิยมนั้น เขากล่าวว่า รัฐบาลควรจะมีหน้าที่จำกัด ควรจะทำแต่ การรักษาความสงบและปลอดภัยจากการโจมตีทางทหารจากต่างประเทศเท่านั้น หากเข้ามายุ่งเกี่ยวกับทางค้า เศรษฐกิจ ซึ่งไม่ใช่หน้าที่โดยตรงของรัฐบาลแล้ว จะเป็นการทำความเสียหายให้แก่ประเทศชาติมากกว่าไ้ ผลดี

หลักการแบ่งงานทำตามความสามารถนั้น เามาใช้ได้กับการค้าระหว่างประเทศ โดยคนแต่ละประเทศนั้น ต่างมีความรู้ความถนัด ความชำนาญ แตกต่างกันไป ประกอบกับทรัพยากรของประเทศก็ไม่มีเหมือนกันและไม่เท่าเทียมกัน คนทุนการผลิตก็แตกต่างกันไป จึงคั้งนั้น แต่ละประเทศจะได้ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศที่เป็นระบบเสรี คือ

- ประเทศหนึ่งเชี่ยวชาญสินค้า ก. ก็มุ่งทำการผลิตสินค้า ก. อย่างเดียว

- อีกประเทศ เชี่ยวชาญผลิตสินค้า ข. ก็ให้ผลิตสินค้า ข. เท่านั้น

* แล้วให้ทั้ง ประเทศ ก. และประเทศ ข. ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันและกัน จะทำให้คนทุนค้าประเทศทั้งสองจะได้ประโยชน์อย่างมากมาย และจะได้รับประโยชน์ยิ่งไปอีก หากยกเลิกกฎเกณฑ์การควบคุมการค้าระหว่างประเทศเสีย เลิกวิธีการแบบพาณิชย์ชาตินิยมเสียให้สิ้นเชิง นั่นเอง

ง) โรเบิร์ตมัลทัส (ค.ศ. 1776 - 1834) ได้ทำการเขียนหนังสือมีชื่อเสียงมาก คือหนังสือที่ชื่อว่า "Essay on Population" เป็นคน มัลทัส เป็นพระ แกสนใจทางคานเศรษฐกิจของประเทศ ไคสังเกตุพบว่า คนในยุโรปในประเทศต่าง ๆ เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว และพบคอกไปอีกว่า ประเทศอังกฤษเอง สงขาสาลีออกขายในต่างประเทศน้อยลง ๆ ตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่เนื้อที่นาได้ขยายออกไปทุก ๆ ปี รวมทั้งวิธีการเพาะปลูกก็ได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย มีประสิทธิภาพ แตกผลผลิต โดยเฉพาะข้าวสาลี ก็ยังไม่พอบริโภคกันภายในประเทศอังกฤษเท่าที่ควรจะเป็น จากการสังเกตุ เขาพบข้อสรุปไคว่า

- ประชากร เพิ่มในลักษณะ Geometric Progressive

- อาหาร เพิ่มขึ้นในลักษณะ Arithmetic Progressive

คือ ประชากรเพิ่ม 2 4 8 16 30 .....
อาหารนั้นเพิ่ม 2 3 4 5 6 .....

การเพิ่มที่แตกต่างกันคั้งกลาว เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อาหารไม่เพียงพอจะเลี้ยงคนในประเทศ และหากปล่อยให้คนเกิดมาก ๆ ในลักษณะคั้งกลาว คนจะสนโลก คนจะอดหยาก

มัลทัส เสนอให้ทราบว้า ไคมีปัจจัยสำคัญอยู่ 3 ประการ ที่จะทำให้จำนวนประชากร กลับมาสู่จุดสมดุล คือ คนกับอาหาร มีสัดส่วนเหมาะสม คือ

ผู้ไคสนใจ โปรดหาความรู้เพิ่มเติมไคจาก เอกสารประกอบคำบรรยายวิชา "เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์เบื้องต้น" ของผู้เรียบเรียง ประมาณคั้งหน้า 120 - 125

- การขาดอาหาร ทำให้คนมีร่างกาย สุขภาพไม่สมบูรณ์ ร่างกายไม่สมบูรณ์เป็นอุปสรรค ในการแต่งงานและการเจริญพันธุ์
- การเกิดโรคภัยต่าง ๆ ทำให้เกิดการล้มตาย จำนวนประชากรก็จะลดน้อยลง โรคภัย เกิดเพราะอาหารไม่พอ สุขภาพเสื่อมโทรม
- การเกิดสงคราม ซึ่งเกิดได้เพราะปัญหาปากท้องของประชาชน ปัญหาเศรษฐกิจ การเกิดขวดยากมากแพะ การรบราฆ่าฟันกัน ทำให้ประชากรลดจำนวนลงได้

ส่วนในกรณีที่มีประชากรมีจำนวนต่ำกว่าจุดสมดุลย์ นั้น ก็จะมีปัจจัยบางประการมาผลักดันให้กลับสู่จุดสมดุลย์ได้ กล่าวคือ ในระยะนี้ อาหารมีมาก คนจะกินอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ การแต่งงาน และการเจริญพันธุ์ กระทำได้อย่างเต็มที่ ทำให้มีบุตรเพิ่มขึ้น ประชากรก็จะมีจำนวนเพิ่มขึ้น นั่นเอง

กล่าวได้ว่า มalthus สนับสนุนกฎธรรมชาติคือกฎหนึ่ง โดยกล่าวถึงการเพิ่มขึ้นของประชากร และอาหาร ตามหลักทางคณิตศาสตร์ การเพิ่มพลเมือง หรือลดลงจากจุดสมดุลย์ จะมีแรงและปัจจัยบางอย่าง ผลักดันให้เข้าสู่จุดดุลยภาพได้ นั่นคือ "ธรรมชาติ" นั่นเอง ไม่มีใครไปบังคับแก้อย่างใด ๆ

ความคิดของ "มalthus" นี้ มีคนโต้แย้งกันมากในยุคสมัยนั้น แต่ได้เพิ่มความสำคัญ และ ได้รับความสนใจกันยิ่งขึ้น ๆ ในหลายประเทศกำลังพัฒนา หรือค่อยพัฒนาทั้งหลายอยู่ในยุคศตวรรษที่ 20 นี้

จ) เควิช วิกาคโค (ค.ศ. 1772 - 1823) ได้รับอิทธิพลแนวความคิดจาก "เควิชฮูม" พอสมควร มีความคิดเห็นต่างกับสมิธ เขาสนใจ "ค่าเช่า กำไร และค่าจ้างแรงงาน" คือสนใจ แจกจ่ายทรัพย์สิน ส่วน สมิธ นั้น มุ่งสร้าง ความมั่งคั่งและทรัพย์สิน คือ สนใจ สะสมทรัพย์สิน

วิกาคโค สนใจด้านอุปทาน หรือสัพพราย (Supply) คือการผลิตสินค้ามาก โดย กล่าววาสินค้าที่ผลิตขึ้นอยู่กับ real cost (or labour cost) คือ ค่าใช้จ่ายแรงงาน (ซึ่งต่อมา พิสูจน์ได้ว่า ไม่จริง เป็นไปโดยยาก ต้องให้ค่าจ้าง เท่ากัน ๆ ทุก ๆ แห่ง และหากมีความแตกต่างกันแล้ว อุตสาหกรรมจะย้ายไปตั้งในพื้นที่แรงงานต่ำ ๆ ขอพิสูจน์ว่าไม่จริง ก็คือ ในประเทศอินเดีย มีค่าจ้างแรงงานต่ำ แต่นักอุตสาหกรรม ก็ไม่นิยมจะย้ายไปทำการผลิตในประเทศอินเดียแต่ประการใด เป็นต้น)

วิกาคโค เป็นคนกึ่งทฤษฎีการกระหว่างประเทศเอาไว้ เรียกว่า comparative cost of production โดยเน้นการผลิตเฉพาะอย่าง ผลิตสินค้าที่ประเทศใดเปรียบ แล้วทำการค้า เพื่อแลกเอา สินค้าที่ทำการผลิตเองแล้ว เสียเปรียบ มาใช้ในประเทศ การวัดการได้เปรียบเสียเปรียบตามทฤษฎีของเขา ใช้ real cost เป็นเกณฑ์กำหนด คือสินค้าใด เหมาะสมจะผลิตอย่างไร หรือไม่ จะพิจารณาจาก real cost โดยเอาของแกละประเทศมาพิจารณาเปรียบเทียบกันดู

วิธีคิด real cost

ตัวอย่าง ในการผลิตฝ่ายจำนวนหนึ่ง

ไทย ใช้แรงงานผลิตถึง 20 หน่วย

ซึ่งญี่ปุ่น ใช้แรงงานผลิต 10 หน่วย

กรณีดังกล่าวข้างต้นนั้น ญี่ปุ่น ควรผลิตฝ่าย เพราะมี real cost ต่ำ ไม่เหมาะจะทำการผลิตอย่างอื่น ๆ เลย เพราะผลผลิตจำนวนเท่า ๆ กัน ญี่ปุ่น ใช้แรงงานผลิตน้อยกว่าประเทศไทยถึงหนึ่งเท่าตัว ได้เปรียบประเทศไทยเป็นอันมาก

อย่างไรก็ดี ระยะเวลา ๆ ใดมีการปรับปรุงเทคโนโลยี หันมาดูอัตราส่วนของทุน ratio of real cost เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาแทน เพราะเห็นว่า ให้ความแม่นยำดีกว่าแบบดู real cost มาก

ตัวอย่าง ให้มีสินค้าอยู่ 2 ชนิด คือ สินค้า ก. และสินค้า ข.

ประเทศ		สินค้า ก.	สินค้า ข.	
ญี่ปุ่น	ผลิตได้	10	10	) โดยใช้แรงงานเท่า ๆ กัน
ไทย	ผลิตได้	5	8	

จากตัวอย่างข้างต้น หากพิจารณาแบบ real cost แล้ว ประเทศญี่ปุ่น ควรจะผลิตสินค้าทั้งสองชนิด คือ ก. และ ข. เพราะได้เปรียบทั้งสองอย่าง ที่เดียว

แต่ในการพิจารณาแบบ ratio of real cost แล้ว จะปรากฏว่า

- ประเทศไทย การผลิตสินค้า ข. อย่างเดียว

- ประเทศญี่ปุ่น ควรผลิตสินค้า ก. อย่างเดียว

ทำไมเป็นอย่างนั้น ?

พิสูจน์ 1) ให้ประเทศญี่ปุ่นผลิตสินค้า ก. แล้วนำไปแลกสินค้า ข. จากประเทศไทย

สัดส่วน ญี่ปุ่น	10 ก.	เท่ากับ	10 ข.
ไทย	5 ก.	"	8 ข.
ประเทศญี่ปุ่น ส่ง 10 ก. แลกกับไทยคือ	$\frac{8}{5}$	.	10 ข.
	=	16	ข.

นั่นคือ ประเทศญี่ปุ่น ส่ง 10 ก. ไปแล้ว จะได้อีกสินค้า ข. มา ถึง 16 ข.

จะดีกว่าไร 16.ข. - 10 ข. เป็นจำนวนถึง 6 ข.

(หากญี่ปุ่นผลิต ข.เอง ได้เพียง 10 ข. เท่านั้น)

2) ให้ประเทศไทยผลิตเส้นด้าย ข. แลวนำไปแลกเส้นด้าย ก. จากประเทศญี่ปุ่น

สัดส่วนเดิม ไทย 5 ก. เขาก็มี 8 ข.

ญี่ปุ่น 10 ก. " 10 ข.

ประเทศไทยส่ง 8 ข. ไป จะแลกได้อินด้า ก. จากประเทศญี่ปุ่น

คือ $\frac{10}{10} \cdot 8$ ก.

= 8 ก.

นั่นคือ ประเทศไทยส่งสินค้า 8 ข. แลกได้อินด้า ก. มาถึง 8 ก.

จะได้อินด้า 8 ก. - 5 ก. เป็นจำนวนถึง 3 ก.

(หากทำการผลิตเองได้เพียง 5 ก. เท่านั้น)

โดยวิธีการดังกล่าวนี้ ประเทศแต่ละประเทศ จะได้รับประโยชน์ และได้กำไร หากให้แต่ละประเทศ ทำการเลือกผลิตสินค้า เฉพาะที่โคแปดียบในคาน ratio of real cost

ขอบทประอง

1) การผลิตไม่โคขึ้นกับแรงงานเพียงอย่างเดียว ปัจจัยอื่น ๆ ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนควากัน

2) วิธีการดังกล่าวข้างต้นจะเป็นไปโคดี จะคงมีการแข่งขันอย่างสมบูรณ์ ซึ่งหาโคยากในโลกแห่งความเป็ตจริง ในจริง ๆ นั้น มักจะมีการผูกขาดในคานต่าง ๆ ไม่มากน้อย และที่สำคัญ จะต้องให้แรงงานมีการเคลื่อนย้ายโคสะดวก แห่งโคคางสูง สามารถอพยพไปรับจ้างโคทันทีที่หาโคยากอีก เชนกัน

นอกจากนี้ วิชาโค โคแะอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นประโยชน์มากแก่คนรุ่นตอ ๆ มา โดยโคแนะนำไว้เมื่อประมาณ ค.ศ. 1810 แกโค่นำมาปฏิบัติกันในระยะ ค.ศ. 1925 (ประมาณ 115 ปีให้หลัง) นั้น คือโคแะให้รัฐบาลพิมพ์ธนบัตรออกไ้แทนเหรียญษาปณ์ และธนบัตรทุกใบ ให้มีทองคำสำรอง (backing) เอาไว้ออยตออยควาย

ความคิดเห็น และทฤษฎีคังกล่าวข้างต้น เสมือนตัวแบ่งแยกสมัยพาณิชย์ชาคินิยม มาสู่นโยบายเสรีนิยม ซึ่งมีอิทธิมาถึงสมัยศตวรรษที่ 20 ที่โคเดียว

อย่างไรก็ ทฤษฎีและข้อคิดเห็นคังกล่าว ลวนเป็นผลมาจากการปฏิวัติคสิกรรม อุตสาหกรรม และการคมนาคม ที่ได้เกิดขึ้นในระหว่าง ค.ศ. 1760 - 1900 ทั้งสิ้น ซึ่งจะโคค็ษาารายละเอียดโคไป

บทที่ 3

ยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม

(1) สภาพเศรษฐกิจทั่วไป

ในระยะสมัยศตวรรษที่ 16 ราคาสินค้า ซึ่งกระทบกระเทือนถึงกลีกร ได้มีระดับสูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากเป็นระยะที่โลหะเงินและทองคำ ได้หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศมากมาย รวมทั้งมีการใช้เอกสารเครดิตเพิ่มขึ้น มีการออกใช้ "เงินเลว" ทำให้ราคาสินค้าได้ทวีเพิ่มสูงขึ้นไปเป็นระยะ ๆ ส่งผลกระทบกระเทือนถึงสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ เป็นอย่างมาก

ในระยะก่อนมีการปฏิวัติทางกลีกรนั้น การกันรั้วได้เกิดขึ้นมาแล้ว และเป็นไปอย่างช้า ๆ เป็นการกันรั้ว เพื่อเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะ "แกะ" และเมื่อความเชื่อทางศาสนาคลายลง บางคนได้ทำการค้าขายในเมือง ฐานะร่ำรวยขึ้น ก็มักจะกลับภูมิลำเนาเดิม มาซื้อที่ดินขนาดใหญ่ เป็นเจ้าของแมนเนอร์ไปเลย ก็มี

เทคนิคทางการเกษตรกรรม มีการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการไปอย่างช้า ๆ เช่น ไขมาแทนวัว มากขึ้นในการไถนา รวมทั้งการปลูกพืชใหม่ ๆ เช่น พืชที่ให้สีย้อมผ้า พืชน้ำมัน เป็นต้น นอกจากนี้ ทางด้านการชลประทาน เพื่อการปรับปรุงที่ดิน ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ใด

ทางคานรัฐบาลเองนั้น ก็ได้ช่วยกิจการเกษตรกรรมได้แต่เพียงการเก็บภาษีศุลกากรสนับสนุน การส่งพืชพันธุ์ออกจำหน่ายในต่างประเทศ เพื่อไม่ให้ชาวต่างประเทศเขามาขายแข่งขัน เท่านั้น จึงกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางกลีกร หรือปฏิวัติกลีกรนั้น ได้เกิดขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา การปฏิวัติเกษตรกรรม ไม่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทันที เช่น ทางคานการเมือง แต่ก็ได้เป็นผลสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งโยงไปถึงให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมด้วย การกลีกรมีการเปลี่ยนแปลงก่อนอุตสาหกรรม มีผลช่วยอุตสาหกรรมในเรื่องอาหารเลี้ยงพลเมือง และคณงาน โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ อันเป็นผลให้การแบ่งงานโดยขยายตัวออกมากขึ้นทุกที เช่น คณงานในโรงงาน ก็มุ่งผลิตสินค้าอุตสาหกรรม มีรายได้เป็นเงินค่าจ้าง เพื่อซื้ออาหารจากผู้ผลิตอาหาร คือกลีกร ชาวนา ก็มุ่งทำการเพาะปลูกผลิตพืชอาหารมาจำหน่าย แก่ชาวเมือง และคณงานคานโรงงานต่าง ๆ ที่เหลือก็ขายออกต่างประเทศไป การแบ่งงานกันกระทำดังนี้ บังคับให้กลีกร ปรับปรุงการผลิตให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยเฉพาะในทางคานระบบการกลีกร และทางคานเทคนิคการกลีกร

(2) การเปลี่ยนแปลงค่านระบบการกลีกรรรม

เราทราบแล้วว่า เคมที่นาไม่มีการกั้ร้ว เป็นที่โล่ง ๆ ตลอด ต่อมามีการกั้ร้วบ้าง เพื่อทำการ เลี้ยงสัตว์ การกั้ร้ว ได้ทำกันอย่างจริงจังในระยะหลัง ๆ โดยมีกฎหมายหนุนหลัง กนที่เริ่มการกั้ร้วที่คน มักเป็นผู้มีอิทธิพลทางด้านการเงิน ในประเทศอังกฤษระยะนี้ มีระเบียบกฎประหลาด ๆ อยู่ว่า การเป็นสมาชิก ผู้แทนในสภาอังกฤษนั้น ต้องมีรายได้จากที่ดินปีละ 600 ปอนด์ ควบคู่กันนี้ นักอุตสาหกรรม พ่อค้า พวกนี้ขอ ใบอนุญาตจากรัฐมาทำการกั้ร้วที่คนไร่นา เพื่อเก็บเกี่ยวให้ได้ผลสูง มีมูลค่าตามกำหนดนั้น และเพื่อจะได้ มีสิทธิเป็นสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร (เพราะการกั้ร้วสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตได้)

ในการกั้ร้วนั้น ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก เช่น ค่าธรรมเนียม สิบน ไม้ที่คน ร้ว ฯลฯ สงสัยว่า ทำไมมีคนทำ เหตุผลนอกจาก ประสงค์อำนาจทางการเมืองแล้ว อีกกรณีหนึ่ง เพราะระยะนี้ ราคาข้าวสูงขึ้น หนทางใดก็ตามมีมาก การกั้ร้วสามารถผลิตข้าวได้มากกว่าการเกษตรแบบทุ่งโล่ง ๆ แบบเก่า

นอกจากนี้ การกั้ร้วแล้ว การเช่าที่ดินก็เปลี่ยนไป กลายเป็นการเช่าระยะยาว ๆ ซึ่งแต่เดิมมา นั้น มีการต่อสัญญาเช่ากันทุก ๆ ปี อันมีผลเสียมากกว่าผลดี เพราะกสิกรไม่แน่ใจว่า ปีหน้าจะได้ทำนาอีกหรือไม่ ไม่มีแก่ใจจะทำการปรับปรุงที่ดินให้สมบูรณ์ ลงทุนลงไป อาจเสียเปล่าก็ได้

การให้เช่าระยะยาวขึ้น ผู้เช่ามีแก่ใจลงทุนในที่ดิน เพราะจะไม่เสียเปล่า ๆ แน่ จึงสามารถ ลงทุนปรับปรุงที่นาได้มากกว่าเดิม มีส่วนในการเพิ่มผลผลิตทางเกษตรเป็นอันมากในระยะต่อ ๆ มา

(3) การเปลี่ยนแปลงทางค่านเทคนิคการกลีกรรรม

ในขณะที่ระบบการกลีกรรรมเปลี่ยนแปลงเป็นการกั้ร้วนั้น รวมตลอดถึงการขยายระยะเวลาเช่าถึงกล่าว เทคนิคการทำนา ทำการกลีกรรรม ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย และนับได้ว่า เป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งในการเพิ่มพูน การผลิตค่านเกษตรกรรม รวมทั้งทางด้านปศุสัตว์ ก็ได้มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มปริมาณอาหารสำหรับเลี้ยง ประชากร ที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ บุคคลที่มีบทบาทในค่านเทคนิค ของการกลีกรรรม ที่ควรจะกล่าวถึง ได้แก่

3.1 เจทโทรวัลล์ Jethro Tull (ค.ศ. 1694 - 1741)

นายทัลล์ เป็นชาวนา ไค่นาวีวิธีการเพาะปลูกแบบใหม่มาใช้ ประดิษฐ์เครื่องหว่านข้าวได้ สามารถหว่านข้าวได้สม่ำเสมอ ก่อนมีเครื่องหว่านข้าว กลีกรรรมใหม่ ทำให้ชาวขึ้นกันเป็นกระจุก ได้ผลิตผลทำ นอกจากนี้ เขายังนำเอาวิธีบีบดินให้ละเอียดสม่ำเสมอ โดยเลือกกรรวก ดิน ออกจากที่ปลูก รวมทั้งคิดเครื่อง ขจัดหญ้าและวัชพืชอื่น ๆ ด้วย

ต่อมา นายทัต ไททกลอง ไทกินให้เป็นร่องลึก ๆ แล้วทำการปลูกข้าวเป็นแถว ๆ ปรากฏว่า
 ง่ายต่อการกำจัดวัชพืช ง่ายต่อการทำนุบำรุง แลยังมีผลผลิตสูงกว่าวิธีหว่านเสียอีก ประกอบกับเป็นการ
 ประหยัดเมล็ดพันธุ์ได้อีกด้วย วิธีการไถเป็นร่อง และปลูกเป็นแถวเป็นแนวนั้น สามารถปลูกข้าวที่คืนเดิมได้อีก
 ในปั้งขึ้น ไม่ต้องพัดดินไวกิ่งที่ปลูกกัน โดยใช้มูลสัตว์บำรุงดินแทน ซึ่งไม่ยากในการกระทำเลย นายทัตก็
 พยายามเผยแพร่วิธีการใหม่ที่เขาได้ค้นพบ แก่ชาวบ้านทั่วไป ไม่เห็นควย กลับหว่าน นายทัต สติไม่ดีเสียอีก
 เขาได้เขียนหนังสือรวบรวมประสบการณ์ต่าง ๆ จากการทำเกษตรที่เขาได้พบ ได้เห็น ได้คนควา ตลอด
 ระยะเวลาประมาณ 30 ปีที่เขาได้ประกอบการเกษตรเอาไว้ หนังสือชื่อ Horse Hoeing Husbandry
 ซึ่งเป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง เป็นอันมาก

ชาวนาญนี้ ได้ยึดมั่นในวิธีการของเขา จนถึงแก่กรรมลงในปี ค.ศ. 1741

3.2 ลอร์ดเทาแซนด์ Lord Townsend (ค.ศ. 1674 - 1738)

เดิมเป็นนักการเมือง แรกกลางมือ หันไปจับจองที่ดิน เมื่อไปทะเลาะกับนักการเมือง
 ผู้มีอำนาจสูงผู้หนึ่งเขา เนื่องจากมีความเห็นทางนโยบายการเมืองไม่ตรงกัน เขามีที่ดินผืนใหญ่เป็นมรดกจาก
 ตระกูล ส่วนมากที่ลุ่ม มีหญ้า ป่าไม้ ที่ไร้ประโยชน์ เป็นที่ที่ไม่เหมาะแก่การเกษตรกรรมแก่ประการใด

เขานำเอาวิธีการของ เจโทรทัสมาใช้ ปลูกพืชเป็นแถว แล้วขายหญ้า พรวนดิน นอกจากนี้
 ยังไปขนดินที่ลุ่มบริเวณในที่ต่าง ๆ มาผสมกับดินแล้วทำให้เหมาะสมกับการเพาะปลูก ด้วยวิธีดังกล่าว เหมือน
 เนรมิตร เขาสามารถปลูกข้าวสาลีได้ในที่ที่ไร้อนุภาพของเขาได้ และมีผลผลิตสูงอีกด้วย

ผลงานอีกประการหนึ่ง ได้แก่การปลูกพืชไร่ที่เรียกกันว่า เทอร์นิพ (Turnips) ในทุ่งนา
 โดยใช้การปลูกหมุนเวียนสลับกับกันระหว่างข้าวบาร์เลย์ ข้าวสาลี หญ้า clover (ใช้เลี้ยงสัตว์)
 พืชเทอร์นิพ ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ฤดูหนาวได้ทำให้สัตว์มีอาหารตลอดฤดู ไม่มีการขาดแคลน นม เนย เนื้อสัตว์
 เช่นคังกอน ๆ ในฤดูหนาวอันยาวนาน

วิธีการของเขา ช่วยเปลี่ยนทุ่งหญ้าไร้ประโยชน์ เป็นนาสาธิตอันอุดมสมบูรณ์หลายแห่ง ทำให้
 ที่ลุ่มไร้ประโยชน์ในดินดอน เป็นนาสาธิตที่ดีที่สุดในประเทศอังกฤษ ในยุคนั้น

มีข้อสังเกตว่า พืชเทอร์นิฟ นับว่ามีความสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม คือ
ก) ใช้เป็นอาหารสัตว์ เช่น วัว เพราะสามารถจะเก็บเอาไว้เลี้ยงวัวในหน้าหนาว จึงมี

ผลต่อเศรษฐกิจและสังคมมาก เมื่อ วัว มีอาหารกินตลอดปี ยุโรปก็ไม่มี การขาดแคลนอาหารโปรตีน ระยะ
ก่อนจะพบ "เทอร์นิฟ" นั้น ในฤดูหนาว จะต้องทำการฆ่าวัว เอาเนื้อทำเค็มไว้ ตลาควัว และราควัว
จึงไม่มีเสถียรภาพ ราคาจะตกต่ำในระยะก่อนถึงฤดูหนาว และตลอดฤดูหนาวอันยาวนานในยุโรปนั้น เนื้อสัตว์
ขาดแคลน ขาดอาหารโปรตีนเป็นอย่างมาก พอถึงฤดูทำนา ขาดแคลนวัวไถนา ราควัวจะขึ้นสูง อีก เป็นต้น

ข) พืชเทอร์นิฟ เป็นพืชที่แทนจะถูกป้อนออกจากพื้นดิน กลับทิ้งปุ๋ยเอาไว้ในดิน ซึ่งในฤดูเพาะ
ปลูกต่อ ๆ มา ชาวนาไม่คงจะเพิ่มปุ๋ยปรับปรุงเนื้อดินแต่ประการใด ๆ เป็นการเพิ่มผลผลิตได้

ค) ยอดใบเขียวสด ๆ ของเทอร์นิฟนั้น เป็นอาหารที่เป็นประโยชน์ยิ่งของสัตว์ เช่น วัว
และแกะ ชาวนาจะปล่อยให้สัตว์เข้าไปเล็ม สัตว์ก็ถ่ายมูลลงในท้องทุ่ง กลายเป็นปุ๋ยที่มีประโยชน์ในการปฏิกรรม
ต่อไป

3.3 โรเบิร์ต แบคเวลล์ Robert Bakewell (ค. ศ. 1725 - 1795)

เป็นผู้สนใจเลี้ยงสัตว์ และผสมพันธุ์สัตว์เป็นพิเศษ ภายใต้นั้น หลักวิชาผสมพันธุ์ไม่มีใคร
สนใจกันเลย ผลงานของเขา จึงเป็นการวางรากฐานทางบำรุงพันธุ์สัตว์ให้แก่ประเทศอังกฤษ จนโด่งดัง
มาจนทุกวันนี้

เขาได้รับรางวัลจากบิดา ในประมาณ ค.ศ. 1760 ได้มุ่งเพิ่มปริมาณเนื้อให้พอในอังกฤษ
เดิมบิดาของเขา เลี้ยงแกะเพื่อเอาขนไปทอผ้าขนสัตว์เพียงประการเดียวเท่านั้น เลี้ยงวัว ก็เพียงเอานม
และสำหรับไถนา ส่วนเนื้อแกะ และเนื้อวัว นั้น ถือเป็นเพียงผลพลอยได้ (by product)

การเลี้ยงแกะก็ปล่อยให้เล็มหญ้าตามบุญตามกรรม ไม่เหมาะจะแก่การปรับปรุงบำรุงพันธุ์
เขาเริ่มสนใจเรื่องอาหารสัตว์ก่อนเป็นพิเศษ พอถึงในเวลานั้น มีพืชเทอร์นิฟ ใช้เลี้ยงสัตว์เกิดขึ้นพอดี
การเลี้ยงบำรุงพันธุ์ เขาจัดทำคอกอย่างดี มีการระบายน้ำที่ถูกต้องลักษณะ คัดสัตว์ที่มีลักษณะ
สมบูรณ์มาเลี้ยงในคอก พวกที่มีรูปร่างแกระไม่สมบูรณ์ ไม่เอา มุ่งบำรุงผสมสัตว์ให้มีกระดูกเล็ก มีเนื้อมาก
ซึ่งก็ปรากฏว่า แกะที่เขาผสมได้ ทำให้ประเทศอังกฤษมีแกะพันธุ์ที่ดีที่สุดในโลก พันธุ์แกะจากเมืองเกิดของเขา
คือ มดทลแลสเทอร์เชียร์ ได้กระจายไปทั่วยุโรป และอเมริกาในระยะต่อ ๆ มา

การผสมวัว และมา นั้น เขาทำไม่ได้ผลนัก เพราะคัดเลือกพันธุ์ไม่ดีมาใช้ผสม แทนที่
ต่อ ๆ มา ได้นำหลักการของเขาไปทำต่อจนเป็นผลสำเร็จ ทำให้สัตว์เลี้ยงในประเทศอังกฤษมีขนาดและ

น้ำหนักเพิ่มมากมาย มีเนื้อสัตว์บริโภคเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่าจากเดิม และในปัจจุบันนี้ การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพสำคัญ และให้ผลกำไรที่สูงสุดในประเทศอังกฤษ นั่นคือ ผลงานของเขา นำประโยชน์มาสู่ประเทศชาติอย่างมากมาย

3.4 โทมัส โคค Thomas Coke (ค.ศ. 1752 - 1842)

โคคเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่หลายสมัย แล้วกลายมาเป็นชาวเกษตรกร ที่มีชื่อในศตวรรษที่ 18 ตอนปลาย และตอนต้น ๆ ศตวรรษที่ 19

เขาเริ่มทำการเพาะปลูกในที่ดินคุณภาพต่ำของเขาใน ค.ศ. 1776 โดยพยายามศึกษางานของนักเกษตรกรรมเก่า ๆ มาคิดค้นแปลง เช่น วิธีการของ นายทัต และของนายเทวเวินค์ เป็นต้น แม้ว่าที่ดินของเขาไม่เหมาะจะปลูกข้าวสาลี แต่เขาทำให้โคค โคคจ่ายเงินส่นไปในการทดลองกว่า 500,000 ปอนด์ ทางคานปุ๋ย การชลประทาน การปรับปรุงที่ดิน จนได้รับผลสำเร็จในที่สุด

เขาใช้วิธีปลูกพืชเป็นแถว ๆ โดคินเล็ก ๆ ปลูกหมุนเวียนพืชหัว หญา ข้าวสาลี วิธีการดังกล่าวเกิดผลผลิตมากมาย ให้ผลกำไรมากเช่นกัน สำหรับการบำรุงพันธุ์สัตว์ โคคใช้วิธีการของ นายแมคเวล แต่หาวิธีปรับปรุงโดยปลูกหญ้าชนิดต่าง ๆ ทำการทดลองเลี้ยงสัตว์ เขานำเด็ก ๆ ในละแวกนั้น ๆ มาอบรมทางพฤกษศาสตร์ง่าย ๆ สอนให้เขาวรรู้จักหญ้าที่มีประโยชน์ มีการให้รางวัลเด็ก หากผู้ใดไปเที่ยวพบหญ้าแปลก ๆ คุณภาพสูง ๆ แล้วนำมาให้เขาโคค

ผลงานที่ดัง โกล่งของ เขาก็คือ โคคจัดประชุมชาวนาโดยไม่จำกัดชั้น วรรณะ ขึ้น มีคนมาจากทุกภาคของประเทศอังกฤษ ถึง 7,000 คน ในที่นาของเขา เขาจัดประชุมคล้าย ๆ การสัมมนาในปัจจุบันนี้ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกัน ผู้มาประชุมมีโอกาสเห็นวิธีการของเขา แล้วนำไปปฏิบัติ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง ทำให้มีการบุกเบิกที่ดิน เพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้นมากมาย

วิธีการของนายโคค นี้ โคคช่วยปฏิวัติการเกษตรของประเทศอังกฤษ ทำให้มีอาหารพอเลี้ยงคนระหว่างสงครามกับประเทศฝรั่งเศส โคคเป็นอย่างดี นายโคค ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น Earl of Leicester ใน ค.ศ. 1837 จากความดีที่เขาโคคทำให้ประเทศอังกฤษพัฒนาการวิฤทธิในคานอาหาร โดยเฉพาะผลผลิตจากการเกษตรกรรม

3.5 อาเธอร์ ยัง Arthur Young (ค.ศ. 1741 - 1820)

เป็นชาวนาทสมเหลว แคนเงทางทฤษฎี ไค่เรียนเรียงเผยแพร่วิทยาการเกษตรไว้มากมาย นายยัง เป็นคนช่างสังเกต มีเหตุผลในการโต้เถียง ผลงานเขียนแพร่จากข้อผิดพลาดของเขาในการเกษตรกรรม ซึ่งผู้คนสนใจมาก ไค่แปลออกหลายภาษาทั้งในเยอรมัน ฝรั่งเศส และรัสเซีย

เขาใช้เวลาเดินทางไปทั่วประเทศอังกฤษ ไปแสดงสุนทรพจน์ ให้เห็นความบกพร่องของการเกษตรกรรมแบบฟุงโลง สนับสนุนให้ทำเกษตรกรรมแบบกันรว เพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม การรณรงค์ของเขาทางด้านการเพิ่มผลผลิตอาหารนั้น ไค่จึงหวั่นพ้อก็กับความเจริญทางการอุตสาหกรรมขยายออก ท่องการอาหารเพิ่มขึ้นในภาคอุตสาหกรรม

ในปลายศตวรรษที่ 18 ผลงานต่าง ๆ ของเกษตรกรชั้นนำต่าง ๆ ก็ไค่ถูกนำมาใช้ปฏิบัติกันมาก ๆ จนทำให้ผลิตผลอาหารทางเกษตรกรรมเพิ่มพูนขึ้นกว่าเดิมมากมาย

(4) อุปสรรคแห่งความก้าวหน้าทางเกษตรกรรม

ถึงแม้จะมีนักเกษตรกรรมหลายคน ไค่ช่วยกันค้นคิดวิธีการต่าง ๆ แต่ก็มีอุปสรรคหลายอย่าง ขัดขวางความเจริญก้าวหน้าทางการผลิตในภาคเกษตรกรรม เป็นอันมาก กล่าวคือ

4.1 การคมนาคม ในระยะปลายศตวรรษที่ 18 นั้น การคมนาคม การขนส่งต่าง ๆ ยังล่าสมัย ถนนหนทางอยู่ในสภาพเลว เมืองและหมู่บ้านถูกกักขาค ติดต่อกันลำบากมาก โดยเฉพาะในฤดูหนาว ถนนมักเป็นหล่มโคลนคม ไปมาหาสู่กันไค่ไค่เลย ฉะนั้น เทคนิค และวิธีการเกษตรใหม่ ๆ จึงยากที่จะได้รับการเผยแพร่นำไปปฏิบัติให้กว้างขวางไค่ ทั้งนี้ รวมถึงการขนส่งผลผลิตทางเกษตรกรรม ออกสู่ตลาด ถึงมือประชาชน ผู้บริโภค อีกด้วย

4.2 กสิกร ชาวนาเอง ส่วนใหญ่เป็นพวกยังฝังตัวแน่นอยู่กับประเพณี จารีต อันล้าสมัย ยากต่อการชักจูงให้ยอมรับเทคนิค และวิธีการแบบใหม่ ๆ มักมีความหวาดระแวงต่อแนวความคิดใหม่ ๆ ในการประกอบการกสิกรรม

อันที่จริงการที่เกษตรกรในระยะนั้น หวาดระแวง ไม่ยอมเชื่อถืออะไรง่าย ๆ นั้น ก็มีเหตุผลอยู่ คือ

- คำแนะนำต่าง ๆ มักจะมาจากผู้ที่ไค่เคยมีอาชีพทำการเกษตรกรรม อย่างแท้จริงมาก่อนเลย
- คำแนะนำ มักมาจากผู้ที่ทำนาสมเหลวมาแล้ว เป็นส่วนใหญ่ เช่น นายอาเธอร์ยัง เป็นต้น
- การปฏิบัติตามคำแนะนำ ต้องใช้ทุนก้อนใหญ่มาก และเป็น การเหมาะสมในการทำเกษตรแบบ Large Scale ซึ่งชาวนาส่วนใหญ่ขาดแคลนทุนรอนพอจะทำเช่นนั้นไค่

นั่น คือ ผลของการปฏิวัติระบบ และเทคนิค ทางด้านการเกษตรกรรม มีผลทำให้มีการปรับปรุง การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ มีการขยายเนื้อที่เกษตรกรรม ผลทำให้มีอาหารเพิ่มพูนขึ้น เป็นการลดค่า กาล่าว หรือทฤษฎีของ นายโรเบิร์ต มัลลัส ผู้ให้กำเนิดเกี่ยวกับ ทฤษฎีประชากร ใดเป็นอย่างดีในระบุนั้น

(5) ผลของการปฏิวัติเกษตรกรรม

- ได้แก่
- มีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิด ความเชื่อถือศาสนา
  - มีการเปลี่ยนแปลงท่าทีของคนทั่ว ๆ ไป ทางด้านการเมือง
  - มีการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารว่าด้วยความยุติธรรม โดยให้อำนาจศาลอย่างเต็มที่ เป็นการป้องกันสิทธิของเอกชน โดยทั่ว ๆ ไป
  - มีการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรในลักษณะเพิ่มพูนขึ้น

ทั้งนี้ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงระบบและเทคนิคการเกษตรกรรม ก็ได้เป็นกำลังคนให้สังคม ใดเปลี่ยนไป เพื่อให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ ซึ่งในการเพิ่มปริมาณการผลิตอาหารให้พอกับจำนวน ประชากรที่เพิ่มพูนขึ้นได้ เป็นสาเหตุสำคัญในการโยกย้ายแรงงานจากการเพาะปลูก ไปยังโรงงานที่ ต้องการแรงงานในการผลิต กล่าวคือ ในการกันรั้ว เป็นการเพิ่มผลผลิตอาหาร ทำให้นาผืนเล็ก ๆ ใด รวมกันเป็นนาผืนใหญ่ผืนเดียวกัน แรงงานที่เหลือใช้ ก็พากันย้ายเคลื่อน ไปสู่ภาคอุตสาหกรรม นั่นเอง

ในการกันรั้ว เป็นการเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม ก็จริง แต่ชวานาผืนเล็ก ๆ ได้รับความ เคียดกรอน และสลายตัวไป เกิดคนชั้นใหม่ขึ้นมาแทน ได้แก่

- ก) ชวานาผู้บังคับ ประกอบการกลสิกรรม ด้วยตนเอง พวกหนึ่ง
- ข) ชวานาผู้เช่านา จากเจ้าของที่ดิน ซึ่งไม่ได้ทำนาเอง อีกพวกหนึ่ง
- ค) ลูกจ้างเกษตรกรรม หรือกรรมกร ยังชีพจากการแลกเปลี่ยนแรงงานของตนกับนายจ้าง อีกพวกหนึ่ง

นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม และในการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิค นั้น ผลทำให้มีแรงงานเกินต้องการ จำต้องเคลื่อนย้าย และประจวบกับระบุนั้น การอุตสาหกรรมได้ขยายตัว ขึ้น โรงงานต่าง ๆ สามารถรับแรงงานส่วนเกินดังกล่าวได้พอดี ทำให้อักร้าส่วนแรงงานภาคเกษตรกรรมได้ ลดลง แ่ทางภาคอุตสาหกรรม ได้ขยายเพิ่มขึ้น

ปกติโรงงานอุตสาหกรรม มักจะตั้งรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ เมื่อสถานที่ดังกล่าวกลายเป็นที่ที่มีผู้คนหนาแน่นขึ้น เพราะกรรมกรจากภาคเกษตรกรรมหลังไถมาอยู่ แล่งนั้น ก็จะกลายเป็นเมืองสำคัญไป ฉะนั้น ผลการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้ถนนในเขตเทศบาล แล่งในเมืองกลับมีผู้คนหนาแน่น โดยเฉพาะในเมืองอุตสาหกรรมทั้งหลาย เป็นที่ยอมรับกันว่า การปฏิวัติเศรษฐกิจนั้น คงให้ภาคอุตสาหกรรม และอุตสาหกรรม พัฒนาควบคู่กันไป ทั้งสองภาคของพึ่งกันและกัน การมุ่งปรับปรุง และเพิ่มประสิทธิภาพกันเดียว ขอนำความเสียหายแก่เศรษฐกิจส่วนรวมได้ ดังมีตัวอย่างมาแล้ว ในประเทศรัสเซีย และประเทศจีนแดง เป็นต้น

(6) การปฏิวัติอุตสาหกรรม

การปฏิวัติอุตสาหกรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงวิธีการว่าด้วยการผลิตทางด้านอุตสาหกรรม คือ การผลิตสินค้า ควบคุมและกำลังคน มาเป็นการผลิตด้วยเครื่องจักรกล และพลังงาน การผลิตในครัวเรือน มาเป็นการผลิตในโรงงานใหญ่ ๆ สินค้าที่ได้นำออกขายในตลาดใหญ่ ๆ ทั่วโลก ซึ่งแต่เดิมนั้น ขายกันในวงการแคบ ๆ

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ใต้อายุ ๆ ดำเนินไป จนสังเกตไม่ได้ และเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยแทบไม่มีใครตัวกันเลย ในสมัยกลาง ปัจจุบัน เศรษฐกิจที่สำคัญในการผลิต มี ที่ดิน และแรงงาน เท่านั้น สิ่งอื่น ๆ ไม่มีความสำคัญเท่าใดเลย แมว่า "ทุน" ไม่กล่าวถึง และให้ความสำคัญเลย ทั้งนี้ เพราะว่า ระยะเวลา ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม ไม่ขึ้นกับ "ทุน" เลย ก็แทบจะว่าได้

ต่อมา การค้าและการอุตสาหกรรม ได้พัฒนาขึ้น "ทุน" ได้มีบทบาทมากขึ้นในระยะปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้ ที่ดิน และแรงงาน แมว่า จะยังคงมีความสำคัญอยู่ แต่ "ทุน" ก็ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง และสำคัญมากกว่าที่ดินและแรงงานไปเสียด้วยซ้ำ ระหว่างนี้ สภาพเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ไร่นา ก็มีกรรมกรรับจ้าง อย่างมากมาย หมู่บ้านเล็ก ๆ ได้กลายเป็นเมืองอุตสาหกรรมใหม่ ๆ มีการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคม เช่น มีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำ เพื่อขนวัตถุดิบมาป้อนโรงงานอุตสาหกรรม มีการสร้างถนนแบบใหม่ ๆ รวมทั้งมีการสร้างวางรางรถไฟ ขึ้นอีก ในศตวรรษที่ 19 มีเรือยนต์เกิดขึ้นตามชายฝั่งทะเล แล้วต่อมาก็มีการเดินเรือข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก ในระยะต่อ ๆ มา

ก่อนมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น ประชาชนอยู่นอกหนาแน่นทางภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะอังกฤษ พอมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้ว ประชาชนก็เคลื่อนย้ายสู่ภาคเหนือมากมาย ชาวไอริชแตกไปประเทศอังกฤษ ซึ่งระยะนั้น ถือกันว่าเป็นคนต่างประเทศ ก็ได้อพยพมาทำงานเพิ่มขึ้นตลอดเวลานั้นคือ

ประชากรวัยทำงาน สามารถจะเลือกอาชีพได้อย่างดี สามารถหารายได้ในอัตราสูงที่สุดเท่าที่ตนจะทำได้ เมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพประเภทอื่น ๆ คือ เมื่อรายได้จากการทำสิกรรม ทำนา ลดค่าลง ส่วนหนึ่งของแรงงาน ก็จะละทิ้งทองนา ไปสู่โรงงานอุตสาหกรรม ที่มีรายได้สูงกว่า จะมีการเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ กลับไป กลับมา จนคางจางในสองภาคนี้เท่ากัน

การที่พลเมืองเพิ่มขึ้น สาเหตุสำคัญไม่ใช่เป็นเพราะว่า มีการแต่งงานเร็ว หรือชาวต่างประเทศอพยพหลังไหลเข้ามาในประเทศอังกฤษ แต่เป็นเพราะ อัตราการตาย ไหลลงไป สาเหตุนั้น ได้แก่

- ก) การปลูกพืชเทอร์นิฟ มีส่วนสำคัญในการเลี้ยงวัวในฤดูหนาว ทำให้เนื้อสัตว์ไม่ขาดแคลน เมื่อในฤดูหนาวมีอาหารไม่ขาดแคลน ประชาชนมีเนื้อสัตว์บริโภคตลอดฤดูหนาว ก็มีร่างกายสมบูรณ์ สามารถต้านทานโรคร้ายไข้เจ็บได้ดี อายุยืน ไม่ตายง่าย ๆ ถึงระยะก่อน ๆ
- ข) ประชาชนทั่ว ๆ ไป มีชาวสาลี และผักสด บริโภค ไม่ขาดแคลน เพราะการเกษตรกรรมได้รับการปรับปรุงพัฒนา ชาวสาลีเป็นอาหารที่ให้พลังงานสูง เป็นประโยชน์ต่อร่างกายมาก
- ค) ประชาชนทั่ว ๆ ไป เริ่มมีสุขุใช้ มีการซักแยกกันแพร่หลายขึ้น เครื่องนุ่งห่มทำควยฝ้ายแทนขนสัตว์ กังสมัยนิยม เป็นการป้องกันโรคโคโร (ขนสัตว์มีเชื้อโรคติดมาจากสัตว์ เขาสูดคน ทำให้มีการเจ็บไข้ได้ป่วยเสมอ)
- ง) บ้านที่อยู่อาศัย มีการสร้างควยอิฐแทนไม้ มุงควยกระเบื้อง ง่ายในการรักษาความสะอาด กำจัดสัตว์ เช่น "หนู" ไคง่ายกว่าเดิม
- จ) โรงงานมีมากขึ้น การผลิตในครัวเรือน ลดลง บ้านไคกลายเป็นที่อยู่อาศัยจริง ๆ ไม่เป็นลักษณะกึ่งบ้าน กึ่ง โรงงานผลิตสินค้า กังสมัยก่อน ๆ มีการระบายน้ำ กำจัดขยะมูลฝอย ที่ได้ผลดี อัตราตาย ก็ลดลง
- ฉ) การแพทย์ การอนามัย ไคเจริญขึ้น มีโรงพยาบาลตั้งขึ้นบริการประชาชนมากแห่ง และที่สำคัญคือ กิจการ "สปีหรือ" มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม เป็นการป้องกันการแพร่เชื้อโรค ไคอีกทางหนึ่ง

ในประเทศอังกฤษ เมื่อคนเกิดเพิ่มมากขึ้นตลอดเวลา เด็ก และผู้ใหญ่ ก็ออกหางานทำ เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะโรงงานทอผ้า ชอบจ้างเด็กและผู้หญิงทำงาน เพราะมีค่าจ้างแรงงานถูกกว่าชายฉกรรจ์ นายจ้างเริ่มเอาเปรียบบรรดาลูกจ้าง เช่น มีการยักขังโอม่งการทำงานออกไป จ่ายของทีผลิตได้ แทนค่าจ้างที่เป็นเงินตรา นายจ้างกำไรสูงขึ้นทุก ๆ ที่ แต่บรรดาลูกจ้างมีฐานะลดค่าลงตลอดเวลาที่ผ่านมา

การเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมนั้น เป็นสาเหตุสำคัญทำให้คนในสังคมเดียวกัน ขาดความสัมพันธ์กัน ลูกจ้าง นายจ้าง ประองคองกันยากขึ้น ลูกจ้างตระหนักว่า พวกเขาจะกลายเป็นนายจ้างนี้้นยากมาก เพราะจะต้องมี "ทุน" ในรูปที่ดิน โรงงาน เครื่องจักร วัตถุดิบ ฯลฯ ทั้งนี้ จึงหันมารวมตัวกันอย่างลับ ๆ จับกลุ่มระหว่างเพื่อนกรรมกรด้วยกัน เพื่อทำการทอรองขอความเห็นใจจากบรรดานายจ้าง และเพื่อช่วยเพื่อนรวมอาชีพเดียวกัน

6.1 การปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ

การปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น ใ้เกิดขึ้นครั้งแรกในโลก ในประเทศอังกฤษ ระหว่าง ปีประมาณ ค.ศ. 1760 - 1830 ได้แกการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต เทคนิคการผลิต และได้กลายเป็นตัวอย่างแก่บรรดาประเทศต่าง ๆ ในการสร้างฐานะของประเทศใหม่ระบบเศรษฐกิจมันถงถาวร การที่ประเทศอังกฤษทำได้ก่อนนั้น เพราะว่า ประเทศอังกฤษสามารถใ้ความรู้ ความสามารถ ที่นักวิทยาศาสตร์ นักประดิษฐ์ คิดขึ้นมาใ้ใ้ให้เป็นประโยชน์แก่การผลิตสินค้า ประกอบกับทางกานรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ได้ช่วยกันแสวงหาเหตุผล ให้แนวคิดเพิ่มเติมอีกด้วย สรุปใ้ได้ว่า ประเทศอังกฤษปฏิวัติอุตสาหกรรม ได้ก่อน เป็นเพราะว่า

- ระบบการเมืองค่อนข้างเรียบร้อย คนทั่ว ๆ ไป มีเสรีภาพจะแสดงความเห็น กิจการผลิตเป็นของเอกชน เป็นส่วนใหญ่ เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม จึงมีกำลังใจ จูงใจในการลงทุน พวกนักลงทุนผลิตสินค้าอย่างเต็มกำลัง ในระยะเดียวกันนั้น บรรดาโรงงานที่เป็นรัฐวิสาหกิจทั้งหลายพากันมีผลผลิตต่ำ เพราะรัฐบาลใ้ข้าราชการดำเนินการ มีประสิทธิภาพต่ำ เป็นการขัดขวางความก้าวหน้าในหน่วยงานนั้นเป็นอันมาก นอกจากนั้น ตั้งแต่ ค.ศ. 1066 มา ประเทศอังกฤษปลดจากการรุกรานจากชาวต่างประเทศ ประชาชนก็ได้ดำเนินธุรกิจใ้โดยวางใจในคานความปลอดภัย

- ประเทศอังกฤษ มีอาณานิคมมาก บรรดาอาณานิคมทั้งหลาย ได้เป็นตลาดของผลิตผลจากโรงงานของประเทศ และเป็นแหล่งส่งบรรดาวัตถุดิบใ้โรงงานของประเทศใ้ก็ด้วย

- ประเทศอังกฤษมีสถาบันการเงินที่มั่นคง มีผู้เชี่ยวชาญ มีระบบธนาคารอันทันสมัยกว่าประเทศอื่น ๆ

- ประเทศอังกฤษ มีวิธีการใ้คนทำงานตามความถนัด อันเป็นวิธีการของนายออคัม สมิท มีการแบ่งงานกันทำโดยเด็ดขาด คนทั่ว ๆ ไปสามารถฝึก และสามารถทำการผลิตแบบ Mass Production ได้

- ประเทศอังกฤษ มีนักประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใ้ใ้ในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมจำนวนมาก ทั้งนี้ โดยนำเอาความรู้จากนักวิทยาศาสตร์ที่คิดใ้ มาทำการประดิษฐ์ ทำให้เกิดสินค้าใหม่ ๆ ขึ้นมา และรวมทั้งบรรดาผู้ประกอบการ หรือนายทุน ทั้งหลาย มีความกิริเริ่ม เป็นอันมากด้วย

- ประเทศอังกฤษ มีการออมทรัพย์มาแล้ว มากมาย เป็นเวลานาน นิสัยประชาชนอังกฤษนั้น เป็นผู้มีนิสัยดี ผู้มีรายไคสูง ๆ ก็ไม่สุรุยสุราย พวกเขาเก็บออมเงิน เงินออมนั้น เป็นเงิน "ทุน" ที่ใช้ในการประกอบการอุตสาหกรรมเป็นอันมาก

ปัจจัยสำคัญในการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ

สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญ และเป็นรากฐานสำคัญ ในการก่อให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศอังกฤษ นั้น ประกอบไปด้วยสิ่งดังต่อไปนี้คือ

6.1.1 การประดิษฐ์ต่าง ๆ ซึ่งปรากฏว่า ในระยะหลัง ค.ศ.1600 เป็นต้นมา บรรดาช่างฝีมือ ช่างประดิษฐ์ ได้ทำการค้นคว้าประดิษฐ์เครื่องจักรกล เพื่อการอุตสาหกรรมขึ้น เช่น เครื่องจักรไอน้ำ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ ซึ่งได้ช่วยในการผลิตสินค้า เพื่อการตลาดทั้งในและนอกประเทศเป็นอันมาก

สำหรับเครื่องจักรกล นั้น นอกจากทำการผลิตขึ้นใช้ในโรงงานเป็นการเพิ่มผลผลิตสินค้าของประเทศแล้ว ตัวเครื่องจักรกลนั้น ๆ ต่อมา ได้กลับกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศไปด้วย ประเทศอังกฤษในระยะนี้ ได้ชื่อว่า เป็น "อู่อารักของโลก"

6.1.2 พลังงาน และเชื้อเพลิง ประเทศอังกฤษ ได้มีทรัพยากรพลังงานที่สำคัญเป็นจำนวนมาก ได้แก่ถ่านหิน ซึ่งใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องจักรในยุคนั้น เช่น เครื่องจักรไอน้ำ ของนายเจมส์วัตต์ เป็นต้น

6.1.3 กำลังแรงงาน ประเทศอังกฤษ ได้มีแรงงานจากภาคเกษตรกรรม หลังไหลเข้ามาสู่ภาคอุตสาหกรรมเป็นอันมาก ทั้งนี้ เนื่องมาจากการปฏิวัติเกษตรกรรม ซึ่งได้ศึกษามาแล้วข้างต้นนั้น และประกอบกับประเทศอังกฤษได้รับแรงงานมีฝีมือจากต่างประเทศอีกเป็นจำนวนมากด้วย รวมทั้งอัตราการมรณะของประชากรลดจำนวนลง กำลังแรงงานเพื่อการอุตสาหกรรม จึงมีเพียงพอแก่ความต้องการของประเทศในการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะนั้น ๆ

6.1.4 การคมนาคม ประเทศอังกฤษ ได้มีการปรับปรุงสร้างระบบคมนาคมขึ้น มีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำ เพื่อส่งวัตถุดิบไปสู่โรงงานอุตสาหกรรม โดยมีหลักยึดถือที่ว่า "สินค้าที่มีราคาต่ำ แต่มีปริมาณสูง ควรขนส่งทางน้ำ" สินค้าที่ขนส่งกันทางเรือนี้ ได้แก่ ถ่านหิน เหล็ก หิน ฯลฯ

6.1.5 การออมทรัพย์ และการลงทุน ประเทศอังกฤษในระยะปลายสมัยยุคกลางนั้น เป็นระยะที่มีการออมทรัพย์กันขึ้นแล้ว ทั้งนี้ เพราะกิจการค้าขายได้ขยายตัวออกไป กว้างขวางกว่าเดิมแล้ว ถึงกระนั้น การออมทรัพย์ยังไม่กว้างขวางจริงจิ่งเท่าใดนัก พอขึ้นยุคใหม่ สิ้นยุคกลางแล้ว การค้าการอุตสาหกรรม ได้เจริญยิ่งขึ้นอีก การใช้จ่ายเงิน "ทุน" เพื่อขยายงานการค้าการอุตสาหกรรม ได้กว้างขวางขึ้น จึงเงินทุนได้มีบทบาทสำคัญ มีการกู้ยืม และการเรียกเก็บดอกเบี้ยกันขึ้น ดอกเบี้ยนี้ ในสมัยกลาง เป็นการผิดหลักทางศาสนาอย่างมาก แกระยะหลัง ๆ ศาสนาลัทธิทิพอลงคนนอกศาสนาคริสต์ฯ ใหญ่ยืมเงินมากมายแพร่หลายขึ้น การเก็บดอกเบี้ยในความรูสึกคนระยะนั้น ไม่เป็นที่นรัง ภัยอีกต่อไปแล้ว

นอกจากนั้น การออมทรัพย์เอาไว้ เพื่อให้ประกอบการค้าและการอุตสาหกรรม นอกจากจะได้ออกเบี้ยแล้ว ยังถือกันว่า เป็นการส่งเสริมความเจริญ ความรุ่งเรืองให้แก่ประเทศ โดยส่วนรวมอีกด้วย ทำให้การค้าการอุตสาหกรรมก้าวหน้าขึ้นอีก นั่นเอง

การใหญ่ยืม ยังเป็นการช่วยให้เพิ่มความรู้ ความสามารถ มีความคิดริเริ่ม แตะขาดแคลนทุนทรัพย์ ขาดเงินทุน ได้มีโอกาสใช้เงินกู้ยืมมานั้น ไปส่งเสริมการผลิต การประกอบการ สร้างงานให้แก่ประชาชนในประเทศอีกด้วย นักอุตสาหกรรมใน ระยะนี้ หากจะมาประกอบการผลิตสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภค ได้จากทั้งในประเทศ และนอกประเทศ คือ

6.1.5.1 ทุนภายในประเทศ เงินทุนเพื่อการอุตสาหกรรมภายในประเทศ ในระยะนี้ ได้แยกออกได้เป็นดังนี้ คือ

- เงินส่วนตัวที่อดออมเอาไว้ ซึ่งจะคงกระทำมาเป็นระยะเวลานานพอสมควร เงินออมลักษณะนี้ เป็นนิสัยของคนอังกฤษ อยู่แล้ว
- เงินกู้จากเพื่อนสนิทมิตรสหาย ซึ่งไม่เป็นการเอิกเกริก และง่ายกว่าปกติ ง่ายกว่าการกู้กรณีนอื่น ๆ
- เงินเรี่ยกัน หมายถึงว่า การชักชวนให้คนอื่น ๆ ที่รู้จักคุ้นเคยกันพอสมควร มารวมเข้าหากันประกอบกิจการ

การหาทุนในลักษณะนี้ เป็นที่นิยมกันมากในยุคสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น
เงินเรือนหนึ่ง เรียกชื่อได้อีกว่า "เงินเซาห์น" นั่นเอง

- เงินซื้อหุ้นของบริษัทที่ตั้งขึ้น เป็นการระดมเงินออมจากประชาชน มีลักษณะ
คล้ายกับเงินค่าซื้อหุ้นของบริษัทในยุคสมัยปัจจุบันนี้ นั่นเอง
- เงินกู้ยืมจากสถาบันการเงิน เช่นเงินกู้ยืมเพื่อกิจการผลิต เพื่อการอุตสาหกรรม
จากธนาคาร กลายยุคปัจจุบัน เช่นกัน

อนึ่งปรากฏตามประวัติศาสตร์ ใ้พอพบว่า ประเทศอังกฤษในสมัยที่
กำลังมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น เงินทุนเพื่อการขยายงานผลิตสินค้าอุตสาหกรรม
นั้น บางกรณีได้มาจากแหล่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

- ก) การซื้อขายที่ดิน ซึ่งในระยะปลายสมัยกลาง ประชาชนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ
และประมาณหลัง ค.ศ. 1750 นั้น อัตราการณะ ก็ลดลงเป็นลำดับ
ก็ยิ่งทำให้ประชากรเพิ่มเร็วขึ้นไปอีก เมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้น ราคา
ที่ดินก็เพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับเช่นกัน ทั้งนี้ เพราะว่ามีปริมาณที่ดินมีจำกัด
และเมื่อมีการกันรั้วกันขึ้น การซื้อขายที่ดินก็มีมากขึ้นด้วย ที่ดินผืนเล็ก ๆ
ก็ถูกบังคับซื้อ และขับไล่ออกไปจากที่ดิน โดยผู้ลอมรั้วยินดีจ่ายค่าชดเชย
ไว้ในราคาสูง ๆ อีกด้วย

เมื่อพวกอุตสาหกรรม ได้ประกอบการร่ำรวยขึ้น ก็หันมาให้
ความสนใจในที่ดิน การเป็นเจ้าของที่ดินในยุคนี้ เป็นสิ่งที่สังคมยกย่อง
การค่า และการอุตสาหกรรม คนดูถูกว่าเป็นของต่ำ เพราะถูกกล่าวหา
ว่าเป็นพวกเอารัดเอาเปรียบสังคม นอกจากนั้น การที่บรรดาพ่อค้าและ
นักอุตสาหกรรม ต้องการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ก็เพราะว่า การปกครอง
ของประเทศ อยู่ในกำมือของบุคคลที่เป็นเจ้าของที่ดิน คนที่ไม่มีที่ดิน
ไม่มีสิทธิ เขาเป็นสมาชิกรัฐสภา ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การซื้อขาย
ที่ดิน ทำให้หลายคนมี "ทุน" ขึ้นมา

- ข) ได้เงินทุนจากการค้าต่างประเทศ ในระยะแรก ๆ บริษัทการค้าของ
ประเทศอังกฤษ ได้รุ่งเรืองขึ้น โดยประกอบการค้ากับต่างประเทศใน
ทางตะวันออกไกล และตะวันออกไกล รวมทั้งทางทวีปอเมริกาใต้และ

อเมริกาเหนือควย ทางคานตะวันออก ได้มีบริษัท East India Company ทำการค้ากับประเทศอินเดีย จนร่ำรวยมั่งคั่ง มากมาย มีทั้งการค้าแบบซื้อ ๆ และการคคโกงชาวพื้นเมือง กำไรจากการค้าทางประเทศของประเทศอังกฤษ ได้แก่การค้าน้ำตาล "รัม" และสินค้าอื่น ๆ กับหมู่เกาะอินเดียตะวันตก และกับอเมริกา โดยมีเมืองท่าสำคัญที่บริสตอล และริเวอร์พูล

ก่อนการเลิกทาสในประเทศอังกฤษ ประมาณ ค.ศ. 1807 การค้าทาสนิโกร ได้ทำกำไรให้อย่างงดงามยิ่ง ได้เอากำไรนี้ ไปลงทุนอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก นายเทศมนตรีคนแรกชื่อ "ริเวอร์ พูล" ทำการค้าทาส เอากำไรไปลงทุนในอุตสาหกรรมทอผ้าที่เมืองแมนเชสเตอร์ (คนอังกฤษขณะนี้ ละเอียดมาก หากถูกเรียกว่า คนค้าทาส)

ค) ได้เงินทุนจากการโกง ของนักการเมือง และสมาชิกรัฐสภา ที่ยอมขายอุดมคติ เพื่อสินบนก้อนใหญ่ มีนายกรัฐมนตรีอังกฤษคนหนึ่ง ก่อน นายวิลเลียม พิต (ยูเนี่ยน) ซึ่งใช้อำนาจเพื่อความร่ำรวยของครอบครัว และญาติ เช่นทั้งบุตรชายอายุ 7 ขวบ เป็นผู้วางราชการเมืองหนึ่งในหมู่เกาะอินเดียตะวันตก ซึ่งมีเงินปีละ 50,000 ปอนด์เป็นเงินประจำตำแหน่ง และญาติพี่น้อง ยังได้รับแต่งตั้ง เป็นเจ้าอาวาสกินเงินปีละ 40,000 - 50,000 ปอนด์ เงินเหล่านี้ เป็นเงิน "ทุน" ในการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ

ง) ได้เงินทุนจากการสะสมกำไรของนักอุตสาหกรรมเอง โดยเอาไปขยายงาน เป็นต้น

จ) เงินทุนจากธนาคาร ซึ่งในระยะเปลี่ยนแปลงพัฒนาการอุตสาหกรรมนี้เอง นายธนาคารและนักอุตสาหกรรม มักจะเป็นคน ๆ เดียวกัน หากจะขยายงานผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม ก็จะทำการกู้จากธนาคารของตนเอง การทำกิจการสองอย่างขณะเดียวกันดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นอันตรายมาก หากธนาคารขาดความมั่นคงลง แก่อุตสาหกรรมมีกำไร ก็ไม่เป็นอะไรสักแต่หากอุตสาหกรรมเกิดการพลั้งพลาด ขาดทุนลงไป โรงงานอุตสาหกรรมต้องปิดการประกอบการผลิตลง ธนาคาร ก็ย่อมไม่อาจจะเรียกเงินที่นำไปลงทุน คืนมาได้ การค้า การประกอบการธนาคารอาจปั่นป่วน ถึงธนาคารล้มลงไปด้วยก็ได้

แต่อย่างไรก็ดี การธนาคาร ก็ได้เป็นแหล่งเงินทุน สำหรับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะนั้น อีกกรณีหนึ่ง

6.1.5.2 ทุนจากต่างประเทศ ในระยะปฏิวัติพัฒนาการอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษนี้ ทุนจากต่างประเทศ ไม่มีความสำคัญ หรือไม่มีบทบาทแต่ประการใด

หมายความว่า ประเทศอังกฤษ นั้น ได้ทำการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยอาศัยเงินทุนจากภายในประเทศ อังกฤษเอง เป็นสำคัญ การกั้มเงินจากต่างประเทศ หรือการขอรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ไม่มีสาระสำคัญในการสร้างอุตสาหกรรม ของประเทศอังกฤษ แต่ประการใด ๆ ทั้งสิ้นทั้งปวง

6.1.6 การธนาคารในประเทศ

6.1.6.1 ธนาคารพาณิชย์ ประเทศอังกฤษนั้น ได้มีระบบการเงินการธนาคาร ที่ระเบียบแบบแผนดี ธนาคาร ได้ก่อตัวขึ้นมาจากนักรับจ้างทำเงิน (Gold Smith) และพวกรับแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ บุคคลดังกล่าว ได้ตั้งโต๊ะประกอบการกันก่อนในข้าง ๆ ถนนวิสุทธิทองคำ โลหะเงินจากบรรดาพ่อค้า ที่นำมาจ้างทำเป็นเหรียญเงิน เหรียญทอง ใช้จ่ายในประเทศ โดยเฉพาะทำเป็นเหรียญเงินเฟนนี ทั้งนี้ โดยมีค่าจ้าง เป็นค่าแรงงาน ส่วนพวกที่รับแลกเปลี่ยนทรานั้น ก็มีรายได้จากกำไรในการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศกับเงินตราสกุลของประเทศอังกฤษ เช่น เงินเฟนนี เป็นต้น ผู้ประกอบการดังกล่าว ข้างต้นนี้ ส่วนใหญ่เป็นพวก "ยิว" บุคคลที่ประกอบอาชีพประเภทนี้ ระยะเวลา มีรายได้ ทุนรอนมีมากขึ้น ประกอบกับการค้า การอุตสาหกรรม ได้เจริญก้าวหน้าขึ้น ก็มีทางหารายได้ เพิ่มขึ้น โดยการให้กู้เงิน ทุน อีกทางหนึ่ง มีรายได้เป็นดอกเบี้ย

นายช่างทำเงินตรา (Gold Smith) เมื่อได้รับโลหะเงินหรือทองคำจากพ่อค้า ชูวาจ้าง ก็จะออกไปรับให้ไปไว้ เป็นหลักฐานสำคัญ เพื่อสะดวกในการมาคิกคอบขอรับเงินตราภายหลัง

หลักฐานใบรับของนั้น จะแจ้งมูลค่าทองคำ หรือเงิน เอาไว้เรียบร้อย และใครก็ตามที่ถือใบรับนั้นมาขอเบิก "เงินตรา" ที่ทำเสร็จแล้ว นายช่างทำเงินตรา จะจ่ายให้ทันที ตามมูลค่าที่ปรากฏในหลักฐานใบรับนั้น. ทั้งนี้ โดยถือกันว่า ผู้ถือใบรับดังกล่าว เป็นเจ้าของเงินตราที่มาจ้างทำ

ในระยะหลัง ๆ พอลูก หรือผู้ถือใบรับ คงชี้แจงไปเบิกเอาเงินตราที่ได้ไปจ้างทำเอาไว้มากมายชำระหนี้ จึงเวลาซื้อขายสินค้ากัน ก็นำเอาใบรับนี้มาจ่ายชำระหนี้กันแทน ผู้ขายสินค้า ก็ยินดีรับใบรับดังกล่าวไว้ เพราะจะไปเบิกเอาเงินตราเมื่อใด ก็โดยทันที พฤติกรรมดังกล่าว ก็กลายเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และเพิ่มขึ้น ๆ เป็นลำดับ

การใช้ใบรับ ที่ช่างทำเงินตรา หรือช่างทำทอง (Gold Smith) ออกไว้ ไปชำระ หนี้สิน มูลค่าสินค้าที่ทำการซื้อขายกัน หรือใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนดังกล่าว ทำให้นายช่างทำทอง ที่มีหัวก้าวหนา คิดหารายได้เพิ่มเติม เพราะได้สังเกตพบว่า ไม่ใครจะมีใคร มาเบิกเอาเงินหรือทองคำที่มาจ้างทำเป็นเหรียญไม้อะไรจ่ายกันเลย ก็พากันเปิดเถรเถรใหญ่เงินแถบราคาพอค่าที่ประสงค์จะไถ่เงินไปลงทุนในการกระทำการผลิตสินค้า และอื่น ๆ โดยวิธีออกใบรับ ให้ไป พอลูก หรือลูกหนี้ ก็นำใบรับนี้ ไปจ่ายชำระหนี้สินในการค้า และการลงทุนอุตสาหกรรมอื่น ๆ ซึ่งถึงตอนนี้ ก็หมายความว่า ใบรับที่ออกเป็นเถรเถรใหญ่แถบราคาของเงินลงทุน หรือพอลูก นั้น มีโลหะทองคำ และเงินหนุนหลัง (Backing) ไม่เต็ม 100 % นั่นเอง

จากวิธีการให้เถรเถรใหญ่ คุ้มค่างกล่าว ทำให้ฐานะของช่างทำทองและนักแลกเปลี่ยนเงินตราทางประเทศ มีความมั่งคั่งมากมาย ก็เลยพัฒนาตัวเองขยายกิจการใหญ่โต มีสำนักงานติดต่อกับฝากเงินใหญ่ **ให้เถรเถร งาม** กลายเป็น "ธนาคาร" ไปทันที ทำหน้าที่รับฝากเงิน ใหญ่เงิน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญหรือหน้าที่หลักของกิจการธนาคารพาณิชย์ ในสมัยปัจจุบันนี้ เช่นกัน

ใบรับฝากเงินนั้น ในภายหลัง ได้ชื่อว่า "บัตรธนาคาร" ซึ่งธนาคารทั้งหลาย ในยุคนั้น ต่างพากันออกได้ทุก ๆ แห่ง คอ ๆ มา รัฐบาลก็จะเกิดความวิตกกังวลว่า หากขึ้นปล่อยให้ไวเช่นนั้นเรื่อย ๆ ไปแล้ว สักวันหนึ่ง คงจะเกิดเรื่องแน่นอน เพราะ ระยะเวลา ๆ นั้น ธนาคารพาณิชย์ทั้งหลาย ก็ต่างพากันออกบัตรธนาคารกันมากมาย มีการชำระหนี้กันโดยใบรับฝากเงิน หรือบัตรธนาคาร ทั่วไปในวงการธุรกิจ และ ส่วนใหญ่ จะมีทองคำหรือเงินหนุนหลังลดลงเรื่อย ๆ ซึ่งไม่มีใครจะประกันได้ว่า หากผู้ถือบัตรธนาคาร พากันไปขอขึ้นเหรียญเงิน หรือเหรียญทองคำ ตามมูลค่าที่ระบุ ไว้ในบัตรธนาคารนั้น ๆ พร้อม ๆ กันแล้ว ธนาคาร จะสามารถจ่ายให้ใครหมดทุก ๆ คน ตรงจุดนี้ ธุรกิจและสภาพเศรษฐกิจ การค้า การประกอบการอุตสาหกรรม การ ลงทุน ฯลฯ และบ้านเมือง คงจะวุ่นวายอย่างคาดไม่ถึงกันทีเดียว

ดังนั้น ทางรัฐบาลของประเทศอังกฤษ จึงได้ดำเนินการจัดตั้งธนาคารกลาง ขึ้น (Central Bank) อันเป็นธนาคารของรัฐบาล เรียกกันว่า ธนาคารแห่งประเทศอังกฤษ (Bank of England) ได้ตั้งขึ้นประมาณ ปี ค.ศ. 1694 โดยได้ทำการโอนกิจการธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่ง ของ เอกชนมา

6.1.6.2 ธนาคารกลาง ได้กล่าวแล้วว่าประเทศอังกฤษ โดยรัฐบาลเกรงความปั่นป่วนวุ่นวาย เกี่ยวกับบัตรธนาคาร จึงได้ทำการตั้งธนาคารกลางขึ้น เรียกว่า ธนาคารแห่งประเทศ อังกฤษ ซึ่งเมื่อธนาคารกลาง ได้จัดตั้งขึ้นเรียบร้อยแล้ว รัฐบาลก็ได้พยายามดึงเอา อำนาจในการออกบัตรธนาคารดังกล่าวข้างต้น มาทำเสียเอง โดยให้เป็นหน้าที่ของ ธนาคารกลางเพียงแห่งเดียว ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ห้ามทำการออกบัตรธนาคารอีก ทั่วไปโดยเด็ดขาด รัฐบาลหรือธนาคารกลาง ทำการออกบัตรธนาคารเอง ดังเช่น ประเทศไทยในปัจจุบัน ที่เรียกกันว่า "ธนบัตร" นั่นเอง (bank note)

ยังมีสาเหตุสำคัญ ๆ ประการอื่น ๆ อีกที่รัฐบาลอังกฤษ จำเป็นต้องตั้ง ธนาคารกลางขึ้นมา กล่าวคือ

ก) ภารกิจในราชวงศ์ "สจวร์ต" ซึ่งครองราชย์ต่อจากราชวงศ์ "ทิวคอร" ได้โกงทองคำ มูเฮาทองคำ และสมบัติไปฝากไว้ที่ Tower of London พอกลับมาชดถอนกัน ก็ไม่ จ่ายคืนให้ เพราะได้เอาไปใช้จ่ายทำนุบำรุง ประเทศเสียหมดแล้ว พอตาและนักการเงิน ก็หมดความไว้วางใจในรัฐบาล เมื่อฝากเงินกับรัฐบาลไว้ใจไม่ได้ ก็เอามาฝากกับช่างทำเหรียญทองคำ และเหรียญเงิน เพราะระยะนั้น ช่างทำทอง (Gold Smith) นับว่าเป็นคนมีฐานะมั่งคั่ง น่าเชื่อถือของคนทั่วไป และเป็นแหล่งฝากเงินและทรัพย์สินที่มั่นคงกว่าเพื่อสำหรับยุคสมัยนั้น

ต่อมา เมื่อรัฐบาลต้องการใช้เงิน และชักชวนให้ ก็มาขอจาก นายช่างทำทองไป ก็แล้ว ก็ไม่ให้อีก ไม่มีจ่ายคืนให้ช่างทำทอง ช่างทำทอง รั้งกรรมของชาติให้พอตาผูกมาฝาก และอยู่ในฐานะลำบาก จะไม่ให้รัฐบาล กู้ไม่ได้ เพราะพวกนี้ ส่วนใหญ่เป็น "ยิว" ไม่ให้ รัฐบาลอาจเนรเทศ ออกจากประเทศอังกฤษได้

ภาวะการดังกล่าว นักธุรกิจการเงิน จึงต้องหาทางฝากเงินไว้ใน ที่มีความปลอดภัย มั่นคง และธนาคารกลางเท่านั้น จะเป็นแหล่งที่เหมาะสม โดยได้เห็นตัวอย่าง ธนาคารกลาง ในประเทศบนทวีปยุโรป มาแล้ว ต้องการ ให้ประเทศอังกฤษ มีขึ้นบ้าง เพื่อจะได้ฝากทรัพย์สินเงินทอง ของตน

ข) ประชาชนชาวอังกฤษทั่ว ๆ ไป เห็นว่า ในยุโรปนั้น มีธนาคารแห่ง อามสเตอร์ดัม เป็นศูนย์กลางการเงินได้ ทำไม ประเทศอังกฤษ ที่ ลอนดอน จะเป็นศูนย์กลาง แห่งการเงิน บางไม่ได้หรือ

ก) รัฐบาลของประเทศอังกฤษระยะนี้ ต้องการเงินใช้จ่ายทำนุบำรุงประเทศ มากมาย และรัฐสภา ก็เข้ามาควบคุมการกู้ยืมของรัฐตลอดเวลา การกู้ จะต้องทำให้ถูกต้องกฎหมาย การกู้เงินจากธนาคารกลาง เป็นหนทางที่จะได้ รั้งอนุมัติจากรัฐสภาด้วยคดียิ่ง ประกอบกับระยะนี้ ประเทศอังกฤษมีข้อ พิพาท กับประเทศอื่น ๆ ในยุโรป ไม่อาจขอจากต่างประเทศได้สะดวก การกู้ ธนาคารกลางขึ้นเท่านั้น เป็นวิธีเดียวที่เหมาะสม เป็นแหล่งเงินกู้ ของรัฐบาลที่คึกคักที่สุดในระยะนั้น

ธนาคารกลาง หรือธนาคารแห่งประเทศไทย นั้น เดิมเป็นธนาคารของเอกชน เป็นธนาคารพาณิชย์ แต่ได้รับสิทธิพิเศษจากรัฐบาล มีลักษณะเป็นบริษัทจำกัด ประกอบกิจการ หากำไรจากการให้กู้เงิน โดยได้จากดอกเบี้ย ในระยะนั้น นอกจากจะดำเนินธุรกิจเป็นหลักแล้ว ก็เกี่ยวกับธนาคารพาณิชย์ทั้งหลายแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นธนาคารกลาง อีกด้วย กล่าวคือ

- จัดการบัญชีเงินฝากของรัฐบาล และส่วนที่เกี่ยวกับหนี้สินของรัฐบาลด้วย
- ออกบัตรธนาคารของรัฐบาล

สำหรับทางงานกิจการธนาคารพาณิชย์นั้น ไม่ประสงค์จะแย่งลูกค้าจากธนาคารพาณิชย์ทั้งหลาย แม้ลูกค้า และบริษัทใหญ่ ๆ หลายแห่งก็นำเงินมาฝาก เช่น บริษัท อีสอินเดียน คอมปะนี เป็นต้น

ประมาณ ปี ค.ศ. 1926 กิจการค้าขาย ได้ขยายตัวออกไป มีการตั้งสาขาธนาคารกลางแห่งนี้ ออกไปตามหัวเมืองต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ธุรกิจการค้า รวมทั้งให้ความสะดวกต่อธนาคารพาณิชย์ทั้งหลาย ในการหักลบค่านี้นั้น บรรดาธนาคารพาณิชย์ทั้งปวง เห็นประโยชน์ในการนี้ ก็เลยพากันนำเงินมาฝากมากขึ้น ก็เลยกลายเป็นนายธนาคารของ บรรดาธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย ไม่โดยปริยาย เพราะเป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือ ในค่านาง ๆ แก่ธนาคารพาณิชย์อีกด้วย

ธนาคารแห่งประเทศไทย ได้กระทำกันเป็น "ธนาคารกลาง" อย่างเต็มรูปแบบ หลัง ค.ศ. 1870 เป็นต้นมา โดยได้ช่วยรักษาเสถียรภาพทางการเงินของประเทศไว้ กล่าวคือ บริษัทการเงิน "แบริง" ไม่อาจชำระหนี้สินได้ ธนาคารกลางได้เข้าช่วยเหลือ ซึ่งหากไม่เข้าช่วยไว้แล้ว อาจถึงล้มละลายได้ อันจะเป็นผลกระทบกระเทือนไปถึงธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ ในประเทศไทย จะคงล้มละลายตามไปด้วย ทั้งนี้ เพราะระยะนั้น ระบบเศรษฐกิจ ค่านางเงิน ได้มีสายสนกลในทิศตอสัมพันธ์กันอยู่ เป็นลูกโซ่เกี่ยวของกันอยู่มากมายตลอดเวลา หากธนาคารกลาง ไม่เข้าช่วยแล้ว หมายถึงความปั่นป่วนของธุรกิจอุตสาหกรรม และเศรษฐกิจ ของประเทศจะตกต่ำ การว่างงานจะเกิดขึ้นโดยพลันทันที

ในด้านการควบคุมปริมาณเงิน และการหมุนเวียนของเงินตรา เพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเงินของประเทศไทย ธนาคารกลางนี้ ได้ใช้เครื่องมือสำคัญ ได้แก่อัตราดอกเบี้ยซื้อแลก กู้เงิน เรียกกันว่า bank rate ซึ่งปกติตลาดการเงิน ในลอนดอน จะนำตัวแลกเงินมาซื้อแลก

กับธนาคารกลาง เมื่อต้องการเอาเงินสกออกไปดำเนินการทางธุรกิจต่าง ๆ โดยยอมเสียส่วนลดให้ธนาคารกลาง เช่น หากมีอัตราธนาคาร (bank rate) จำนวน 5 % ก็หมายความว่าเงิน 100 ปอนด์ในตั๋วเงิน ธนาคารกลางจะจ่ายไปเพียง 95 ปอนด์ เป็นต้น

หากอัตราธนาคาร เปลี่ยนแปลงไป อัตราดอกเบี้ยอื่น ๆ ในตลาดการเงิน ก็ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งรัฐบาลก็สามารถจะใช้ข้ออัตราธนาคารนี้ ความรู้ และรักษาเสถียรภาพทางการเงิน การเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ได้อีกกรณีหนึ่ง

6.2 ระบบโรงงาน และอุตสาหกรรมบางประเภท

ระบบโรงงาน นั้น ได้มีมาแล้วตั้งแต่ระยะศตวรรษที่ 16 โดยมีโรงงานทอผ้าขึ้นในมณฑลต่าง ๆ ส่วนใหญ่ระยะนั้น มักเป็นโรงงานเล็ก ๆ มีจำนวนไม่มากนัก และส่วนใหญ่ไม่ได้ตั้งอยู่ในที่แห่งเดียวกัน ได้ทั้งกระจายอยู่ ทั่ว ๆ ไป (น่าจะว่า ประเทศไทยระยะนี้ เป็นระยะเดียวกับยุคเริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป หรือไม)

การผลิตในระยะก่อน ๆ นั้น พัฒนามาจากอุตสาหกรรมในครัวเรือนก่อน ทำการผลิตโดยชาวบ้าน ในระบบนี้ เจ้าของบ้าน หรือช่างฝีมือผู้ทำการผลิตสินค้า มักจะไม่มีทุนรอนซื้อวัตถุดิบทำการผลิตสินค้า จะมีคนกลาง เป็นนายทุน ลงทุนซื้อวัตถุดิบ แลนำมาแจกจ่ายกำบ้าน และบอกความประสงค์แก่ผู้ผลิต ชาวบ้าน ว่า ผลิตสินค้ารูป - ลักษณะ และจำนวน เท่าใด เมื่อผลิตสินค้าได้แล้ว บรรคานายทุน หรือพ่อค้าคนกลางนี้ จะมารับเอาไปขายในตลาดต่อไป โดยให้เงินค่าจ้างแก่ชาวบ้าน ตามที่ตกลงกัน หรือตามขนาดหรือระดับของฝีมือ

เมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมกันขึ้น ระบบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ก็เริ่มเสื่อมลงไป มีระบบโรงงานขึ้นมาแทนที่ นายทุนจะเป็นเจ้าของโรงงาน และเจ้าของสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า รวมทั้งเป็นเจ้าของสินค้าที่ผลิตสำเร็จออกมา ในโรงงานจะมีคนงาน หรือกรรมกร มากมาย ทั้งเพศชายและหญิง ผู้ใหญ่และเด็ก ร่วมกันทำงานผลิตสินค้าต่าง ๆ โดยแลกเปลี่ยนกับค่าจ้างและใช้เวลาเต็มที่ ในการผลิตสินค้า ต่าง ๆ ในโรงงาน

ในระบบนี้ ฐานะกรรมกร ได้ผิดไปจากเดิม การผลิตสินค้าในครัวเรือนนั้น หัวหน้าครอบครัว และสมาชิกไม่ขึ้นอยู่กับนายทุนพ่อค้าคนกลางแต่อย่างใด ยังสามารถใช้เวลาไปทำการเพาะปลูกได้ในยาม

ขัดสน แต่ในระบบโรงงานอุตสาหกรรมนั้น กรรมกรส่วนมากจะเป็นผู้ไร้ทรัพย์สิน มีแต่แรงกายเท่านั้น ไม่อาจจะ
หันไปหาที่พึ่งทางค่านอื่น ๆ ได้ในยามขัดสน

ในศตวรรษที่ 18 นั้น กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สมาคมพ่อค้าวางเอาไว้ ประกอบกับกฎหมายต่าง ๆ
ที่ควบคุม ไล่สายตัวไป ในแง่การควบคุมเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม นั้น กล่าวได้ว่า "ไม่มีเลย" ทั้งนี้
โดยอิทธิพลของ "เสรีนิยม" ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการแทรกแซงธุรกิจของเอกชน เจ้าของโรงงานก็มุ่งเอาแต่
ผลกำไร มีการจ้างเด็ก และผู้หญิง เขาทำงานในโรงงาน เพราะค่าแรงต่ำ เป็นการลดรายจ่าย ลดต้นทุน
ในการผลิตสินค้า ได้กำไรประการหนึ่ง

ในการใช้เด็ก ทำงานในโรงงานนั้น ได้เกิดขึ้นมากจนแล้ว ทั้งแต่ ค.ศ. 1601 ซึ่งระยะนั้น
ได้มี Poor Law บังคับให้มีการฝึกหัดอาชีพแก่เยาวชน การใช้เด็กทำงานในโรงงาน ถือกันว่าเป็น
การฝึกหัดเด็กให้รู้จักทำงาน นั่นเอง

การใช้หลักเสรีนิยม ในการว่าจ้างทำงานนั้น เป็นการผิดพลาดประการหนึ่ง เพราะการห้าม
ไม่ให้รัฐบาลเข้ามาแทรกแซง เจ้าของโรงงาน เกี่ยวกับการให้ความเป็นธรรมแก่กรรมกร การดูแลเกี่ยวกับ
สุขภาพอนามัย รวมทั้งความปลอดภัยที่นายจ้างจะต้องจัดให้แก่กรรมกร การที่ถือกันว่า ทั้งสองฝ่าย คือกรรมกร
และนายจ้าง ต่างมีสิทธิเสรีภาพที่รองกันได้ เป็นการผิดพลาดมาก ผิดพลาดตรงที่ไม่ได้คำนึงกันว่า ฝ่าย
กรรมกรนั้น มีความอ่อนแอมาก ในการเจรจาต่อรองกับนายจ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงและเด็ก ไม่
สามารถจะต่อรองกับนายจ้างได้ ความผิดพลาดนี้ มีการแก้ไขกันในศตวรรษที่ 19 และ 20

หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้ว โรงงานผลิตสินค้าต่าง ๆ มีอยู่ทั่วไป มีกรรมกรที่พึ่งการ
รับจ้าง เป็นจำนวนมาก และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่อ่อนแอ นายจ้างก็ไม่เอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่ของกรรมกร
ปรากฏว่า กรรมกรส่วนใหญ่ถูกเอารัดเอาเปรียบมาก เช่น นายจ้างให้ค่าแรงงานค่า แทนทำงานมากชั่วโมง
ถึง 14 - 16 ชั่วโมงต่อวัน สถานที่ทำงานไม่ถูกสุขลักษณะ นายจ้างอ้างว่า ใ้กรรมกรรับระบบการจ้างมาจากใน
สมัยระบบครัวเรือน ซึ่งคนทุกคนที่เป็นสมาชิกครอบครัวช่วยกันผลิตสินค้า เมื่อมีโรงงาน ก็เอาความสัมพันธ์
มาใช้ และยังเพิ่มความทารุณ รีดแรงงาน ให้ค่างานค่า ซ้ำเขาไปอีก

ระยะต่อ ๆ มา เมื่อสหภาพแรงงานกรรมกร (Trade Union) เข้มแข็งขึ้นมา จึงพอจะ
มีอำนาจในการต่อรอง (Bargaining Power) รักษาฐานะของฝ่ายกรรมกร ให้เหมาะสมกับที่ตัวเอง
เป็นมนุษย์ในสังคมโลก ได้บ้าง

ในการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น ได้มีอุตสาหกรรมหลายประเภท ที่ควรจะศึกษารายละเอียดอีก ซึ่งในการปฏิวัติครั้งนี้ ทำให้ อุตสาหกรรมทอผ้าผ้าย ได้มีบทบาทสำคัญมาก ที่ผลักดันเศรษฐกิจของประเทศอังกฤษให้ก้าวหน้าต่อไป ถือกันว่า เป็นอุตสาหกรรมหลักประเภทหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ อีกมากมาย และในการเปลี่ยนแปลงพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศอื่น ๆ ในระยะต่อ ๆ มา นั้น ส่วนมากมักจะมีอุตสาหกรรมหลักเป็นแกนอยู่อย่างน้อย 1 ประเภท เป็นหลักยืน เป็นกำลังทางเศรษฐกิจของประเทศ เช่น ในการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศญี่ปุ่น อุตสาหกรรมทอผ้า ก็ได้เป็นอุตสาหกรรมแกน ของประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

อุตสาหกรรมสำคัญ ๆ ในระหว่างปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ นั้น มีมากชนิดด้วยกัน เราจะได้พิจารณาเฉพาะอุตสาหกรรม ที่มีส่วนสำคัญอันเป็นมูลฐาน และกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศเท่านั้น ซึ่งได้แก่อุตสาหกรรมดังต่อไปนี้ คือ

6.2.1 อุตสาหกรรมพลังงานไอน้ำ (Steam Power)

เดิมชาวอังกฤษ ใช้พลังงานไอน้ำवलูกสูบ เครื่องจักรสูบน้ำออกจากเหมืองแร่ถ่านหินและอื่น ๆ เพราะในการทำเหมืองนั้น นาน ๆ เข้า การขุดยิ่งลึกลงไปทุก ๆ ที่ พอถึงระดับน้ำ จำเป็นต้องสูบน้ำออก ระยะแรกก่อน ก็ใช้กำลังแรงคน แต่ก็ไม่ค่อยดีเท่าใด ก็หันมาใช้เครื่องจักรแทน

เครื่องสูบน้ำเครื่องแรกของโลกที่ใช้พลังงานไอน้ำ นั้น Mr. Thomas Savery ได้คิดขึ้นได้ในประมาณปี ค.ศ. 1698 โดยเขาใช้สูบน้ำในเหมืองถ่านหิน แก่เครื่องแบบแรกนี้ ใช้พลังงาน ใช้เชื้อเพลิงสูงมาก ไม่เป็นที่นิยมกันเท่าใด ใช้พลังงานสูบน้ำน้อยมาก ไม่มีความสำคัญในการส่งเสริมอุตสาหกรรมแต่ประการใด ๆ

ต่อมา Mr. Newcoman (ค.ศ. 1663 - 1729) ได้ทำการประดิษฐ์ขึ้นมาอีกแบบหนึ่ง แม้ว่าจะใช้งานได้ดีกว่าของเก่า แต่กลั่นเปลืองถ่านหิน ที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงจนน้ำให้เดือดเป็นไอ มากเช่นของเก่าอีก อย่างไรก็ตาม เครื่องจักรไอน้ำทั้งสองแบบ ก็ได้รับใช้ในประเทศอังกฤษอยู่มาปีทีเดียว และก็ยังคงไม่มีความสำคัญแก่การอุตสาหกรรมแต่อย่างใด

พอมาระยะที่การอุตสาหกรรมขยายตัวขึ้น ประมาณ ค.ศ. 1765 ซึ่งการอุตสาหกรรมนั้น ๆ ล้วนมีบทบาทในการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษมาก เช่น การถลุงเหล็ก การทำเหมืองถ่านหิน การทอผ้า และรวมทั้งความจำเป็นเร่งด่วน เรื่องทางด้านการค้าขายด้วย

ความเจริญทางการค้าของประเทศอังกฤษ ทำให้เกิดความจำเป็นในการผลิตสินค้าให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดทั้งภายในประเทศ และนอกประเทศ และเพื่อให้ได้รับผลกำไรเพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้น จึงจำเป็นจะต้องหาทางลดต้นทุนการผลิต คนทั้งหลายก็หันมาให้ความสนใจกับเครื่องจักรไอน้ำ ซึ่งจะช่วยผลิตสินค้าให้ได้ในปริมาณมากได้เป็นอย่างดี

เครื่องจักรไอน้ำ ที่ได้รับความสนใจ เป็นแบบที่ นายเจมส์ วัตต์ ประดิษฐ์ขึ้นมา เป็นชนิดสองสูบ มีประสิทธิภาพสูง และดีกว่า แบบเก่า ๆ ไซดำนหินเผาหน้าเพื่อเป็นไอน้ำ นอยกว่าของเดิม ไม่เป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ค่าเชื้อเพลิง มีพลังงานสูง เมื่อเอาเครื่องของเจมส์วัตต์ มาใช้ในการผลิตสินค้า เป็นการช่วยลดต้นทุน ในการผลิตสินค้าได้มาก สามารถจะขายผลผลิตได้ในราคาต่ำลง สามารถขายแข่งขั้นกับคนอื่น ๆ ได้อย่างดี โรงงานอุตสาหกรรมทั้งหลายก็ต่างหันมาใช้เครื่องจักรไอน้ำของเจมส์วัตต์ เพื่อผลิตสินค้าตาม ๆ กัน และเมื่อนิยมใช้มากขึ้น เครื่องจักรแบบนี้ ก็ขายดี ในระหว่าง ค.ศ. 1775 - 1800 สามารถขายได้ถึง 387 เครื่อง (ระยะ 25 ปี) นี้เป็นตัวเลขเฉพาะที่ขายในประเทศอังกฤษเท่านั้น

นาย James Watt (ค.ศ. 1736 - 1819) เป็นชาวสกอตแลนด์ เดินทางมาอยู่ลอนดอน เพื่อศึกษาวิชา ทำเครื่องมือใน ค.ศ. 1755 แต่ เพราะว่าเป็นชาวต่างชาติ และอายุมากแล้ว ไม่อาจเรียน (สมาคมช่างฝีมือ) ได้ถึง 7 ปี จึงอยู่ได้เพียงปีเดียว ก็หนีกลับบ้านสกอตแลนด์ ไปอยู่ที่มหาวิทยาลัย Glasgow คณะปรัชญาธรรมชาติ ในที่นี้ เขาศึกษาค้นคว้าเครื่องจักรไอน้ำของ นิวโทแมน ระหว่างศาสตราจารย์ Joseph Black (ค.ศ. 1728 - 1799) พบความรอนแผล การค้นพบนี้ เจมส์วัตต์ ได้เอามาประยุกต์ใช้ ประโยชน์ในการประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำใหม่ ทำให้มีประสิทธิภาพสูง ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเชื้อเพลิงดังแบบเก่า ๆ

นายเจมส์วัตต์ ก็ได้เขาพบกับช่างเหล็กชื่อ Dr. Roebuck ที่เมือง Carron ใน ค.ศ. 1769 แลกกิจการผลิตไป ทอมาช่างเหล็กชื่อ Mr. Bulton แห่ง Soho ขอให้รวมทุนด้วยกัน ก็กิจการผลิตเครื่องจักรไอน้ำแบบของเจมส์วัตต์ ก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นมา เป็นอุตสาหกรรมเครื่องจักรไอน้ำ ทำการผลิตขายทั้งในประเทศอังกฤษ และในต่างประเทศ ทำความร่ำรวยให้คนทั้งสองเป็นอันมาก

การจำหน่ายเครื่องจักรไอน้ำ ดังกล่าว ก็ไม่ต้องมีการชำระเงินสตกกันทันที ใช้ระบบผ่อนส่งก็ได้ มีการจ่ายชำระกันเป็นงวด ๆ เป็นที่นิยมมาก ทำการผลิตขายแบบ ทำไม่ทันขายทีเดียว

6.2.2 อุตสาหกรรมถ่านหิน

อาชีพการทำเหมืองถ่านหินนั้น ได้เป็นอาชีพสำคัญของชาวอังกฤษ มาตั้งแต่ ค.ศ. 1700 ซึ่งมีวิธีการทำเหมืองอยู่ 2 วิธี คือ

- ขุดถ่านหิน ที่ไผ่ลพคินขึ้นมา
- ขุดถ่านหิน จากการเจาะลึกลงไปใต้พื้นดิน

เมื่อเวลาผ่านไป จำนวนถ่านหินบนผิวพื้นโลก มีจำนวนลดลง วิธีการขุดเจาะหาถ่านหินใต้พื้นดิน ก็ถูกใช้กันมากขึ้นตามลำดับ ความต้องการถ่านหินมีอย่างมากมายในระบะศทศวรรษที่ 19 เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิง ในโรงงานอุตสาหกรรม สำหรับเครื่องจักรไอน้ำ สำหรับหุงต้มอาหาร และขายออกต่างประเทศ ซึ่งถ่านหินนี้ เป็นรากฐานสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการปฏิวัติอุตสาหกรรมของประเทศอังกฤษ หากปราศจากถ่านหินแล้ว เครื่องจักรไอน้ำ รถไฟ เรือไฟ กังไม่เจริญรุ่งเรืองรวดเร็วอย่างแน่นอน

6.2.3 อุตสาหกรรมเหล็ก

เหล็กนั้น เกิดจากการผลิตกันมากทางภาคใต้ของ เกาะอังกฤษ และทางตะวันออกเฉียงใต้ ก็มีการผลิตอยู่บ้าง ทางแถบ Sussex มีโลหะเหล็กอยู่มาก ประกอบกับมีไม้สมบูรณ์ ใช้เป็นเชื้อเพลิงสำคัญ ในการถลุงเหล็ก ต่อ ๆ มา ไม้ใช้เป็นเชื้อเพลิงลดจำนวนลง ประกอบกับมีไม้สำหรับเพื่อสร้างเรือ และ เรือรบ ทางรัฐมาลอังกฤษ ก็ออกกฎหมายห้าม ตัดป่าไม้ ข้างเหล็กทางภาคใต้ของอังกฤษ ก็เค็ดครอนมาก ทางพวกนอพยพไปหาทำเลใหม่ และเสาะหาเชื้อเพลิงอื่น ๆ มาใช้แทน

ต่อมา นาย Abraham Darby (ค.ศ. 1677 - 1717) ค้นพบเชื้อเพลิงคือ ถ่านหิน ที่ตำบล Coalbrookdale ในประมาณ ค.ศ. 1709 และกลายเป็นถ่านหินที่สำคัญในการถลุงเหล็ก และได้ทำการสร้างสะพานเหล็ก แห่งแรกในโลกขึ้น ข้ามแม่น้ำ Severn

ความรู้ในการถลุงเหล็ก ขยายออกไป มีผู้ประกอบอาชีพถลุงเหล็กขายมากมาย ปรากฏว่า นาย John Wilkinson (ค.ศ. 1728 - 1808) เป็นคนแรก ที่เอาเครื่องจักรไอน้ำมาใช้ช่วยในการถลุงเหล็ก ใช้เครื่องจักรของเจมส์วัตต์ และเขาก็คือเป็นคนแรกในโลกเช่นกัน ที่ใช้เหล็กทำเรือ เขาได้สร้างโรงเหล็กไว้สำหรับเก็บศพของเขาไว้ล่วงหน้า คอย

6.2.4 อุตสาหกรรมทอผ้า

การทอผ้าโครงเรื่องก็เปลี่ยนแปลงสมัยยุคกลาง เพราะขณะนั้น มีชนแกะมาก และมีช่าง ชาวต่างประเทศจำนวนมาก อพยพเข้ามาตั้ง โรงงานทอผ้าขนสัตว์ แล้วได้นำหลักให้คนอังกฤษด้วย เขาขนสัตว์ ของประเทศอังกฤษระยะต่อมา เป็นสินค้าชั้นเยี่ยม ส่งขายต่างประเทศทั่ว ๆ ไป

สำหรับผ้าลินิน ซึ่งได้จาก Flax นั้น ใม่มีขึ้นในแถบสกอตแลนด์และไอร์แลนด์ก่อน ก็กิจการ อุตสาหกรรมทอผ้าขนสัตว์ และลินิน นั้น ต้องการเงินทุนไม่มากนัก เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนโดยทั่วไป

ในระยะก่อน ค.ศ. 1700 มีสินค้ามาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะทางแถบรอนเข้ามาขายใน ประเทศอังกฤษ ระยะแรก ๆ มีจำนวนไม่มากนัก ลูกกาส่วนใหญ่ก็เป็นพวกมั่งคั่ง และทนายหญิงมีตระกูลสูง

สินค้าผ้าคั๊งกลาวนั้น ไคแก่ ฆาไหม มัสลิน ฆาฝายธรรมชาติ ฆาลาย ฯลฯ

พอระยะหลัง ค.ศ. 1700 เป็นกันมา ประเทศอังกฤษ เริ่มการทอผ้าฝาย และอื่น ๆ เอง ซึ่งก็
ไม่เป็นการยากลำบากเลย เพราะชาวอังกฤษมีช่างชำนาญการทอผ้าคั๊งอยู่แล้ว และวิธีการทอก็ไม่แตกต่าง ไปจาก
การทอผ้าไหม ฆาขนสัตว์ เทาไค ซึ่งก็ไคทอกันเองอยู่ทั่ว ๆ ไปอยู่แล้ว

ในการทอผ้าฝายนั้น กองกระทำกันไนแถบมีอ.ศาศ์ขึ้น ๆ จึงมีการตั้งโรงงานกันแถบ Lancashire
เพราะอากาศเหมาะสมมาก เมื่อระบบการผลิตไคเป็นระบบโรงงานแล้ว และได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบ
เทคนิคการทอผ้าฝายไน ศตวรรษที่ 18 การทอผ้าฝายไคขยายใหญ่โตขึ้น และเป็นรากฐานของปฏิวัติอุตสาหกรรม
แห่งประเทศอังกฤษอีกกรณีหนึ่ง ไปควย และรวมทั้งเป็นตัวอยางของประเทศอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่น เป็นต้น

ทุกล่าวว่า เป็นรากฐานแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรม นั้น ก็เพราะว่า การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทอผ้า
เป็นสาเหตุสำคัญ ทำให้อุตสาหกรรมอื่น ๆ พลอยเจริญรุ่งเรือง ไปควย เช่น การขยายตัวของอุตสาหกรรม
เครื่องจักรทอผ้า เครื่องปั่นค้าย เครื่องจักรไอน้ำ การพิมพ์ ฆาการขอมสี อุตสาหกรรมเคมี ฯลฯ รวมทั้ง
การเพาะปลูกฝายไนภาคกลีกรรมอีกควย

การอุตสาหกรรมทอผ้า คงจะไม่เจริญมากนัก หากไม่มีการประดิษฐ์กระสวยบิน (Flying Shuttle)
ขึ้นมา ซึ่งคน ๆ เดียว สามารถทอผ้าหน้ากว้างไครวดเร็วขึ้น 2 เท่าคน รวมทั้งมีการประดิษฐ์เครื่องปั่นค้าย
ซึ่งสามารถปั่นค้าย ไคครั้งละเป็นร้อย ๆ มวน โดยเครื่องจักรทำงานโดยอัตโนมัติ ปราศจากการแตะต้องจาก
มนุษย์คนงานแต่ประการใด ๆ ทั้งสิ้น

ความเจริญของอุตสาหกรรมทอผ้าฝาย นี้ กอให้เกิดผลคั๊งต่อไปนี้ คือ

- สามารถส่งผ้าฝายออกขายไคเป็นจำนวนมาก เป็นจำนวนมูลค่าเกินครึ่งของมูลค่าสินค้าออก
ของประเทศอังกฤษที่เดียว
- ทำให้คนจำนวนมาก มีอาชีพเกี่ยวกับการทอผ้า เช่น การพิมพ์ ฆาขอมผ้า ผลิตเครื่องจักร ฯลฯ
- เป็นประเทศที่ส่งเครื่องจักรทอผ้า ออกขายไนตลาดโลก
- มีการตั้ง โรงงานทอผ้ามากมาย โดยที่ไม่จำเป็นจะตั้งไนชนชั้นาณงานเทาไค ก็ไค กั๊งนั้น
คนมีความรู้ค่า ๆ เช่น กลีกรรม ก็ไคสมาทำงานไนโรงงานทอผ้ากันมากมายที่เดียว

ล่าวไคว่า การมีโรงงานอุตสาหกรรม เพิ่มขึ้น ๆ นั้น กระทำให้ระบบอุตสาหกรรมไนครัวเรือน
ค่อย ๆ เสื่อมลง และไคสลายตัวลง ไคในที่สุด ไคในระยะเวลาดังกล่าว

6.3 สหบาลกรรมการ และนายจ้าง

6.3.1 สหบาลกรรมการ

ลักษณะของสหบาลกรรมการ มีมาก่อนแล้ว เช่น ในยุคสมัยกลาง มีสมาคมพ่อค้า สมาคมช่างฝีมือ ซึ่งต่างก็มีสภาพ เป็นสหบาล แยกการกระทำส่วนใหญ่ของสมาคม กันกล่าว ไม่เหมือนในยุคนี้ จึงจะไม่กล่าวถึงมากนัก

ก่อนยุคอุตสาหกรรมพัฒนาออกไปกว้างขวางนั้น กรรมการ ไม่มีบทบาทอะไรเด่นมากนัก ในยุคพัฒนา นั้น กรรมการ หรือลูกจ้าง เป็นผู้ทำการผลิตสินค้าในโรงงาน ทั่วทิศ ขึ้นอยู่กับงาน และเสี่ยงภัยมาก ในระยะใด สินค้ามีราคาตกต่ำลง เจ้าของ โรงงานหรือนายจ้าง ก็จะทำการลดการผลิตสินค้าให้น้อยลง กรรมการในโรงงาน อุตสาหกรรม ก็ต้องว่างงานลง มีลักษณะตรงข้ามกับการทำงานในการเกษตรกรรม - เพราะ ไม่อาจใช้ สินค้าอุตสาหกรรม เป็นอาหารโดยตรง เช่น การเพาะปลูก หรือ ผลผลิตทางการเกษตรกรรม ได้

โดยที่กรรมการ ได้พึ่งผลิตผล และรับจ้าง เพียงประการเดียว ดังนั้น พอเกิด เกราะทรายของว่างงานลงโดยเหตุใด ๆ ก็ตาม จะมีความเดือดร้อนอย่างยิ่ง ไม่รู้ จะหันไปขอความช่วยเหลือ จากผู้ใดได้ จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่บังคับให้บรรดา กรรมการ ต้องรวมตัวกัน จัดตั้งกลุ่ม เป็น "สหบาลกรรมการ" ขึ้น เพื่อว่า เมื่อ กรรมการ ต้องเดือดร้อน จะได้เป็นที่พึ่ง รับความช่วยเหลือ โดยบาง การเป็น สมาชิกสหบาล หรือสหภาพ นี้ ต้องเสียค่าบำรุงตามสมควร สหบาลจะมีคณะกรรมการ ที่ได้รับมอบจากสมาชิกทั้งหลาย ให้ปฏิบัติหน้าที่บางอย่างเพื่อส่วนรวม กล่าวคือ

- จ่ายเงินช่วยเหลือบรรดาสมาชิก เวลาเกิดเหตุการฉุกเฉิน เช่น การเจ็บป่วย ลมตาย เป็นต้น
- ให้เงินช่วยเหลือสมาชิก เป็นค่าบำเหน็จ บำนาญ เวลาแก่ชรา
- ช่วยเหลือสมาชิกขณะเกิดการว่างงาน อันเนื่องมาจากสถานะการณ์ ทางการค้า
- จ่ายเงินช่วยเหลือสงเคราะห์สมาชิก ในกรณีมีการนัดหยุดงาน เพื่อต่อรอง กับนายจ้าง

นอกจากนี้ สหบาลกรรมกร ยังได้รวมเข้าในการเจรจาต่อรองกับนายจ้าง เพื่อประโยชน์ของสมาชิกสหภาพ ทำการฝึกหัดอบรมสมาชิกใหม่มีความรู้ สามารถทำงานได้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และรวมทั้ง ใช้อำนาจยับยั้งการผูกขาดของพอลคา เพื่อป้องกัน ผลประโยชน์ของผู้ซื้อ ผู้บริโภคทั่วไป

สาเหตุอีกประการหนึ่ง ที่จำเป็นก้องก้องสหภาพแรงงานขึ้นมา ก็คือ ความไม่แน่นอนทางการเงิน ความยากแค้นของกรรมอาชีพ ตามประวัติศาสตร์แรงงาน นั้น ปรากฏว่า ระยะเวลาที่ 18 นั้น กรรมกร ได้ก่อกำกันอย่าง สบ ๆ เพราะมี กฎหมายห้ามไว้ มีสมาชิกหลายคน ได้ถูกลงโทษ เนรเทศ ไปอยู่ทวีปออสเตรเลีย งานก่อสร้างกรรมกร แต่หลังจากนั้นท้อ ๆ มาประมาณ ค.ศ. 1825 เป็นต้นมา สหภาพแรงงาน หรือสหบาลกรรมกร ก็ทำการก่อสร้างได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ต้องก่อสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางสันติเท่านั้น

สหบาลกรรมกร ในระยะแรก ๆ นั้น ยังล้มลุกคลุกคลานอยู่ บางแห่งตั้งอยู่ได้ไม่นาน ก็ล้มไป สมาชิกส่วนใหญ่ เป็นชายฉกรรจ์ ทั้ง ๆ ที่ระยะนั้น ได้มีคนงานเด็ก และผู้หญิง เป็นจำนวนไม่น้อยเลย สาเหตุที่ตั้งอยู่ได้ไม่นาน เป็นเพราะว่า

- ก) การมีผู้หญิงและเด็กมาก ไม่เป็นประโยชน์ต่อสหบาล คนงานประเภทนี้ ใจอ่อน ไม่เหมาะในการเป็นสมาชิกของสหบาล ชอบรับสินบน ไม่เห็นความสำคัญของสหบาล เป็นสมาชิกที่ไม่ซื้อต่อสหบาล เขาโดนัก
- ข) สหบาลกรรมกร ได้แบ่งออกเป็นพวกเป็นเหล่า ไม่ปรองดองสมานฉันท์กันและกัน และแต่ละแห่ง ก็จะดูแลแค้นผลประโยชน์ของตนโดยเฉพาะ มีการแย่งชิงงานกัน แข่งดีกัน ไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมทั้งหมด
- ค) ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนี้เอง กรรมกร และนายจ้าง ยังสามารถรักษาความสัมพันธ์กันไว้ได้ และยังชอบพอกันพอสมควร กรรมกรยังหวังจะได้เป็นนายจ้าง สมาชิกทั้งหลาย ไม่เต็มใจจะมีการต่อรอง ยืนเงื่อนไซ้ก่อนนายจ้างนัก เพราะหวังว่า วันหนึ่งระยะข้างหน้า ตัวเองจะได้เป็น นายจ้าง บาง

ในประมาณศตวรรษที่ 19 นั้น สหบาลกรรมกร ได้รุ่งเรืองขึ้นมาก สมาชิกทำงานหน้าที่สูง มีรายได้ สามารถเสียค่าบำรุงให้สหบาล จึงพอจะมีทุนสำหรับใช้จ่ายยามฉุกเฉินมากขึ้น การที่สหบาลกรรมกร มีสมาชิกที่เป็นช่างฝีมือเยี่ยมนี้ สามารถต่อรองกับนายจ้าง ได้โดยสันติมาก สหบาลกรรมกร ระยะนี้ เข้มแข็งมาก ขณะมีการนัดหยุดงาน นายจ้างไม่อาจจะไปจ้างบุคคลอื่น ๆ มาทำงานแทนได้

เพราะคนงานมีฝีมือที่เป็นสมาชิกมีจำนวนจำกัด และผู้เป็นสมาชิกได้นั้น คงได้รับการฝึกหัดงานฝีมือหลายปี จากสหภาพกรรมกร บุคคลที่ผ่านการฝึกหัดแล้วเท่านั้น จะได้รับหนังสือรับรอง จากสหภาพกรรมกร และเขาเป็นสมาชิกสหภาพกรรมกรได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในระยะนั้น จำนวนสมาชิกสหภาพกรรมกร เพิ่มขึ้น

หรือลดลง ตามภาวะเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้ คือ

- ภาวะเศรษฐกิจรุ่งเรือง ซึ่งขยายขยายกลอง การจ้างงานเพิ่ม สมาชิกมาก
- ภาวะเกิดภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจ มีการลดการจ้างงาน สมาชิกก็ลดลง

ในประมาณหลัง ค.ศ. 1873 ถึง 1900 ประเทศอังกฤษ ได้มีภาวะ

เศรษฐกิจต่ำลง สหภาพกรรมกร หลายแห่งได้เลิกไป (เพราะสมาชิกไม่มี)

แต่ก็มีการตั้ง สหบาลอีกแบบขึ้นมาแทน เป็นประเภทคลุมทุก อุตสาหกรรม ทั้ง

ประเทศ เช่น สหบาลกรรมกรทะเลเรือ สหบาลกรรมกรขนส่ง สหบาลกรรมกร

แก๊ส ฯลฯ สหบาลแบบใหม่นี้ ใครก็เข้าเป็นสมาชิกได้ ไม่ว่าจะคนไหน ๆ จะ

ทำงานอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ใดก็ตาม สมาชิกของสหบาลกรรมกรชนิดใหม่ ไม่จำเป็นต้อง

คงได้รับการฝึกหัด เป็นระยะนาน ๆ คงเดิม คงนั้น จึงปรากฏว่า จำนวน

สมาชิกในสหบาลแบบใหม่ มีมากกว่าแบบเก่า แบบใหม่นี้ ยังเก็บค่าธรรมเนียม

ค่าอุ้มควาย การมีสมาชิกมาก จึงมีอำนาจหนุนหลังอย่างเพียงพอในการเขาเจรจา

ต่อรอง กับนายจ้าง ควบคุมวินัยวิธี ในทุก ๆ กรณี ...

สหบาลกรรมกร ของประเทศอังกฤษ ก่อประโยชน์มาก เช่น ให้ความ

ร่วมมือกับนายจ้าง รัฐบาล และช่วยเหลือสมาชิกที่ได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ

อย่างไฉฉฉ

6.3.2 นายจ้าง

หลังปฏิวัติอุตสาหกรรม บรรดานายจ้าง ได้กลายเป็น "นายทุน" โดย

สมบูรณ์ ระบบโรงงานนั้น นายทุนเป็นเจ้าของโรงงาน เครื่องจักร วัตถุดิบ

รวมทั้งสินค้าที่ผลิตได้ควาย นายจ้างเจ้าของโรงงาน ส่วนใหญ่จะเป็นนายจ้าง

ที่มุ่ง ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น มุ่งแก่ "กำไร" ในการประกอบการเท่านั้น

"ถ้าไร" จึงเป็นปัจจัย "จงใจ" สำหรับ "นายทุน" ในยุคที่วรรณะที่ 18 - 19
 ถ้าไรถือเป็นความสำเร็จ และเมื่อเกิดการขาดทุนกันขึ้น ถือว่าเป็นการลงโทษ ผู้ประกอบการ
 หรือนายทุน ไปได้ การมุ่งทำกำไร ทำให้นายทุน ละเลยความเป็นอยู่ และฐานะของแรงงาน
 นายทุนหรือ นายจ้าง ทางพยายามกักตุนรายจ่ายในการผลิต คือ ธุรกรรมทางทำงานมาก
 ชั่วโมง แก้อักราคาจ้างทำ และสถานที่ทำงานก็มีสภาพไม่เหมาะสม ให้ความปลอดภัยต่อ
 สุขภาพอนามัยของแรงงานเพียงพอ เช่น อากาศอบอุ่น มีค ไม่มีการป้องกันอันตรายจาก
 เครื่องจักร ทั้งนี้ บรรดานายจ้าง เห็นว่า การลดชั่วโมงทำงาน การเพิ่มค่าจ้างแรงงาน
 รวมทั้งการปรับปรุงสถานที่ทำงานนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีผลประโยชน์ อาจทำให้
 เกิดการขาดทุนได้

จึงปรากฏว่า ธุรกรรมใดถูกเอาเปรียบ ซึ่งทำไต่สะดวก เพราะรัฐบาลเฉยเมย
 การที่เอาเปรียบได้ลงคือ เพราะบรรดานายจ้างถือว่า ความสำเร็จ และผลกำไร นั้น
 มีความสำคัญ บางแห่ง จะไม่มีการจ่ายค่าแรงงานเป็นเงินตรา แต่จะจ่ายเป็นสินค้าที่คนงาน
 ผลิตได้แทน ธุรกรรมคนงานต้องนำเอาสินค้าไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา มาสำหรับใช้จ่ายซื้อเครื่อง
 อุปโภคบริโภค คนงานไม่ชำนาญการซื้อขายแลกเปลี่ยน ถูกเอาเปรียบอีก นายจ้าง
 บางแห่ง บางโรงงานอุตสาหกรรม ได้ทำการเปิดร้าน และโรงรับจำนำ รวมทั้งร้านขายของ
 อีกด้วย นายจ้างจะรับจำนำ โถกออกเบียด และในการขาย ก็ไม่ได้ขายเพียงต้นทุน ขายเอา
 กำไรสูง ๆ อีกด้วย บางแห่ง นายจ้าง ได้ตั้งร้านขายสุราหน้าโรงงาน พอถึงวันจ่ายค่าแรง
 ก็จ่ายให้คนงานในร้านสุรา ธุรกรรม ก็เอาเงินค่าจ้างซื้อเหล้าเลี้ยงกันหมด แล้วพากันกัญม
 นายจ้างกันต่อไป นายจ้างบางแห่งก็โกงเวลาทำงาน เช่นมีการเลื่อนเข็มนาฬิกาถอยหลัง
 ให้เวลานานออกไป ก็มี สรุปได้ว่า "ถ้าไร" นั้น ใ้ความยากแค้น มาสู่บรรดากรรมกร
 เป็นอันมาก

อย่างไรก็ดี ก็ยังมีนายจ้างบางคน มีเมตตาจิต เช่น Robert Owen เขาเชื่อว่า
 "คนเลว นั้น สิ่งแวดล้อมทำให้เลวลง" จากความเชื่อนี้ ได้พยายามสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่
 ดี ๆ ขึ้น เช่น ได้ไปเปิดโรงงานทอผ้าขึ้นที่ Lanark ณ ที่นี้ เขาได้พยายามทำ
 บรรยากาศที่ดีที่สุดในกรรมกร คือ

- ในการจ้างแรงงาน ก็จ่ายค่าแรงให้สูง
- บุคลากรคนงาน ก็ให้การดูแลอย่างดี ให้การศึกษา การอนามัย การพยาบาล โดยทำการจ้างครูและแพทย์มาประจำเอาไว้
- ตั้งโรงเรียนขึ้น โดยบังคับให้ เขาเรียนทุกคนในเวลาว่างจากการทำงาน
- เปิดสถาบันนอมทรัพย์ขึ้น เพื่อให้คนงานนอมทรัพย์จากรายได้
- เปิดร้านขายของที่จำเป็นในการอุปโภคบริโภคขึ้น และทำการขายในราคาขายส่ง
- เปิดสถานสอนเตนร่า ร้องเพลง ให้คนงานมีโอกาสพักผ่อน คลายความเคร่งเครียดจากการทำงาน

การต่าง ๆ ทั้งนี้ นายโรเบิร์ต โอเวน ได้เสียค่าใช้จ่ายสูง แต่กรรมกรของเขา มีประสิทธิภาพในการทำงานมาก คนงานรู้จักรักอิच्छอบในการงาน มีคุณธรรมสูง ทำงานได้ดีกว่าเดิม ผลผลิตเพิ่มพูนขึ้น และทำให้เขาสามารถขายผ้าผ้ายืดได้กำไรมากมาย กล่าวได้ว่า นายโรเบิร์ต โอเวน ได้ทำบุญอย่างใหญ่หลวง และเป็นตัวอย่างแก่นายจ้างอื่น ๆ อีกด้วย

6.4 ระดับราคาสินค้าระหว่างการปฏิวัติอุตสาหกรรม

ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประเทศ จากการเกษตรกรรม มาเป็นอุตสาหกรรม นั้น ประเทศอังกฤษ ได้ใช้เวลาานพอสมควร และขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว บัจจุบันต่าง ๆ ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปควบคู่กัน เช่น จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น การสะสมมีมากขึ้น ชนบทเล็ก ๆ ได้กลายเป็นเมืองใหญ่ ฯลฯ ในระหว่างการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้ แรงสำคัญที่ถูกมาตรฐานะชนชั้นหาเข้ากินคำ รายได้ค่อย ๆ ไล่ "ระดับราคาสินค้า ได้กับตัวสูงขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดเวลา" คือ

- ระหว่าง ค.ศ.1750 - 1790 ซึ่งเป็นระยะเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม มีการลงทุนมากมายในประเทศอังกฤษ ระดับราคาสินค้าขายส่ง เพิ่มสูงขึ้นถึง 30 % (จากก่อนพัฒนา)
- ระหว่าง ค.ศ.1790 - 1814 ระดับราคาสินค้าเพิ่มสูงขึ้นไปถึง 100 % (ก่อนพัฒนา) ต่อจากนั้น ระดับราคาสินค้า ได้เริ่มลดต่ำลง และต่ำลงสุดใน ค.ศ.1830 ต่ำกว่าระดับราคาสินค้าของปี ค.ศ. 1790 เสียอีก

ในระยะที่มีการเริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น ประเทศอังกฤษได้ลงทุน และแรงงานจำนวนมากทำการสร้างถนน คลอง ท่าเรือ เรือ รถไฟ โรงงาน เครื่องจักร ฯลฯ นอกจากนี้ ก็มุ่งไปทางค่านผลิตที่ผลทางกลกรรม และสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวันต่าง ๆ ภูเขาไฟ ๆ นั้น ระดับราคาสินค่านานาจะลดลง เพราะผลผลิต

ก็ออกมาตามราคาที่เคี้ยว แคร่ระดับราคาสินค้าก็ไม่ตกลง เพราะได้มีการเพิ่มการใช้จ่ายทางด้านการทหาร ระดับราคาสินค้า จึงแพงขึ้นนานปีที่เคี้ยว กว่าจะได้รับประโยชน์ ก็เป็นระยะหลัง ค.ศ. 1815 คือ ผลิตผลออกมา มาก จนทำให้ระดับราคาสินค้าลดลงมา

ในศตวรรษที่ 18 นี้ ปรากฏว่า ปริมาณเงิน (Money Supply) ได้เพิ่มขึ้น ยิ่งในระยะเวลาที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมมากแพร่หลายขึ้นนั้น การค้าขายตัวคึกคักมาก เงินหมุนเวียนมากขึ้น จำนวนเหรียญกษาปณ์ ทองคำ และเงิน มีปริมาณเพิ่มมาก

ระบบธนาคาร และนักอุตสาหกรรม พอลค้า ต่างก็ได้ช่วยให้ปริมาณเงินเพิ่มมากขึ้น โดยการพิมพ์ธนบัตร ใช้ตัวแลกเงิน แพร่หลาย จนทำให้ระดับราคาตีบตัวสูงไปอีก กล่าวได้ว่า เกิดเงินเฟ้อขึ้นแล้ว

พอหลัง ค.ศ. 1815 รัฐบาลได้พยายามลดปริมาณเงินลง การบังคับเศรษฐกิจไปสู่ภาวะเงินฝืด ทำให้ธนาคารในชนบทล่มลง เพราะระยะที่รัฐบาลบังคับลดปริมาณเงินนี้เอง เป็นระยะเกี่ยวกับผลิตผลได้ออกสู่ตลาดมากมาย ทำให้ระดับราคาสินค้าลดลงในประเทศอังกฤษ

ตอนต้น ศตวรรษที่ 18 ผลิตผลจากกสิกรรม ได้ผลดี ผลิตผลทางเกษตรกรรม นี้เกี่ยวโยงไปถึงเศรษฐกิจของประเทศเป็นอันมาก เพราะหากมีโค เกษตรกรรมล้มเหลวลง อาหารจะไม่เพียงพอแก่ความต้องการของประเทศ ของประชาชนในประเทศ ระดับราคาอาหารก็จะสูงขึ้น คนก็จะจ่ายรายได้อันใหญ่ไปสู่ผลิตผลทางการเกษตรกรรม เหลือรายได้อีกเพียงส่วนน้อยสำหรับสินค้าอุตสาหกรรม ผลิตผลจากภาคอุตสาหกรรมก็จะขายได้น้อยลง สินค้าอุตสาหกรรมก็เหลือล้นตลาด ขายไม่ออก นายจ้างอุตสาหกรรม ก็จะทำการลดการผลิตสินค้าลง ทำการลดกรรมกร เกิดการว่างงานขึ้น เมื่อมีการว่างงาน กรรมกรก็ไม่มีรายได้ ไม่มีรายได้ออกจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ คือกรรมกร สินค้าทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นจากภาคกสิกรรม หรืออุตสาหกรรม ก็จะไม่มีคนซื้อ ขายไม่ออก นั่นคือ เศรษฐกิจของประเทศ จะเกิดวิกฤติการณ์ขึ้น การว่างงานจะมีอยู่ทั่วไป ทัณฑ์

ประเทศอังกฤษ เริ่มทำการซื้ออาหาร เช่น ข้าวสาลี รวมทั้งวัตถุดิบจากต่างประเทศ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1770 เป็นต้นมา สินค้าที่สั่งซื้อเข้าประเทศ ได้แก่ ใบชา กาแฟ น้ำตาล บุยุฝ้าย ขนแกะ ไม้ ไหม และอื่น ๆ ขณะเดียวกัน ก็ได้ส่งสินค้าออกด้วย การประกอบการอุตสาหกรรม ของประเทศ ต้องพึ่งตลาดภายนอกประเทศอังกฤษ มากขึ้น ๆ ทำให้มีการขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ ทำให้การส่งสินค้าออก และส่งสินค้าเข้าประเทศ กลายเป็นสิ่งที่เกี่ยวพัน กับเศรษฐกิจของประเทศ เป็นอันมาก ระยะใดที่มีการส่งออกขายในต่างประเทศไค้มาก ระยะนั้น ภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ก็รุ่งเรือง ไปด้วย

ในระหว่างการศึกษาอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษนี้ อังกฤษได้ทำสงครามกับประเทศฝรั่งเศสหลายครั้งด้วยกัน จึงต้องกู้เงินชื้ออาวุธ และยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ มาใช้ในการทำสงคราม เท่ากับกู้เงินมาแย่งปัจจัยการผลิตสินค้าสำหรับอุปโภคบริโภค ไปทำการผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์สงคราม ซึ่งใช้บริโภคอุปโภคไม่ได้ผลผลิต เพื่อใช้อุปโภคบริโภค ก็มีน้อยลงไป มีการแย่งกันซื้อปัจจัยในการผลิตขึ้น ทำให้อัตราค่าจ้างสูงขึ้น (เพราะแรงงาน ก็เป็นปัจจัยในการผลิตสินค้า เช่นกัน) รายได้ของประชาชนก็สูงขึ้น แต่ขณะเดียวกัน ราคาสินค้าอุปโภคบริโภค ก็มีอัตราสูง ไปควบ

6.5 ผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรม

- 6.5.1 ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมากมาย มีการผลิตสินค้า และบริการต่าง ๆ โดยใช้กรรมวิธีการผลิต และเครื่องจักรกลสมัยใหม่ ทำให้ต้นทุนต่ำ สามารถสนองความต้องการของตลาด ทำให้ประเทศอังกฤษ ขยายการค้าไปทั่วโลก สามารถขยายกำลังทางเรือ ไค่กว้างขวาง มีโอกาสซื้อสินค้าและวัตถุดิบจากนอกประเทศ รวมทั้งอาณานิคม มาป้อนโรงงานในประเทศ เพื่อผลิตสินค้าออก ได้มากมาย
- 6.5.2 ทำให้ประเทศอังกฤษมีความมั่งคั่ง แม้ความมั่งคั่ง ส่วนใหญ่ จะตกอยู่กับพวกนายจ้าง นายทุน เป็นอันมาก แต่นักธุรกิจ นักการค้า นักประดิษฐ์ ที่พยายามใช้ความรู้ ความสามารถ ก็ประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม คนงานไร้ฝีมือ ก็อยู่ในฐานะที่กว่าเดิม
- 6.5.3 ทำให้มีการขยายเมือง เกิดศูนย์กลางการค้า และเมืองท่า ต่าง ๆ มีการอพยพประชาชนเข้าเมือง ก่อให้เกิดชุมชนใหม่ ๆ ทั่วๆไปในประเทศ ทำให้ภาคเหนือ กลายเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมของประเทศอังกฤษ
- 6.5.4 ทำให้การประกอบการอุตสาหกรรม ในครัวเรือน หดสิ้นไป ชาวอังกฤษต้องเปลี่ยนวิถีดำรงชีพ จากการทำงานในชนบท เข้าสู่มือง เปลี่ยนอาชีพ จากเกษตรกรรม เป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม การผลิตด้วยมือ เป็นการผลิตสินค้า ด้วยเครื่องจักรกล แทน
- 6.5.5 มีการเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจจากชนชั้นเจ้าของที่ดิน มาเป็น "นายทุน"

การขัดแย้งระหว่างกรรมการ นายทุน นายจ้าง ในระยะแรก ๆ ทำให้รัฐบาลต้องเข้ามายุ่งเกี่ยว เพื่อควบคุมมาตรฐานการครองชีพของกรรมกร แต่ในระยะต่อ ๆ มา กล่าวได้ว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดความเดือดร้อนในระยะแรก ๆ เท่านั้น แต่ในแง่ของ ส่วนรวม แล้ว ทำให้ประเทศอังกฤษ เป็นชาติที่รุ่งเรือง ลำหน้ากว่าประเทศอื่นใด ในโลก ในยุคเดียวกันนั้น

(7) การพัฒนาคมนาคม

การขนส่ง และการคมนาคม ล้วนเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ และมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรม อุตสาหกรรม อื่นด้วย

ความเจริญก้าวหน้าในการขนส่ง และการคมนาคม นั้น เริ่มด้วยความรุ่งเรืองทางการเดินเรือ ก่อน และได้เปิดโอกาสให้มีตลาดในแดนไกลขึ้น สำหรับในประเทศนั้น ก่ออาศัยแม่น้ำ ลำคลอง ถนน ยุคที่ถือว่า ก้าวหน้ารุ่งเรืองที่สุดของการคมนาคม คือ ยุคของ "รถไฟ และเรือกลไฟ" รถไฟ ได้ช่วยบุกเบิกดินแดนต่างๆ ช่วยชนโคตรพิภพมาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้นและเรือกลไฟ ก็ได้ช่วยในความสม่ำเสมอและรวดเร็ว

นั่นคือ หมายความว่า ยังมีการคมนาคมก้าวหน้าเพียงใด ตลาดสินค้าก็ยิ่งขยายออกไปด้วย โอกาสผลิตสินค้าออกจำหน่าย ก็จะเพิ่มเป็นเงา ตามตัวไปด้วย แต่ละประเทศ จะพยายามผลิตสินค้าที่ตนมีความถนัด มีทักษะ ได้มากขึ้น และยังช่วยให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วด้วย

7.1 การคมนาคมทางบก

7.1.1 การคมนาคมทางบกยุคเก่า

ระยะก่อนศตวรรษที่ 16 ถนนในประเทศอังกฤษ ใ้มีเอาไว้สำหรับคนเดิน และม้าลา ปลูกหญ้าหิน กรวด มักจะมีกันแต่ในเมือง มีมาตั้งแต่สมัยโรมัน พอเข้าสู่ยุคสมัยกลาง ทางก็ได้พยายามสงวนรักษาเอาไว้ แต่ส่วนใหญ่จะปล่อยให้เสื่อมโทรมลงเป็นอันมาก

ในระยะที่พระเจ้าเฮนรี่ที่ 8 เลิกลัทธิคาทอลิก นั้น ถนนก็ได้รับเคราะห์ไปด้วย เพราะไม่มีใครดูแลอย่างจริงจัง ซึ่งเดิมพระจะเป็นธุระรักษาดูแลถนนเป็นประจำ เจ้าของที่ดินในระยะต่อ ๆ มา ก็เลิกความรับผิดชอบ จนรัฐบาลต้องออกกฎหมาย "พระราชบัญญัติทางหลวง (Highway Act) ใน ค.ศ. 1555" บังคับให้มีการดูแลรักษาถนน

กฎหมายบังคับกล่าว มีการบังคับให้หมู่บ้านทุก ๆ หมู่บ้าน ตั้งนายตรวจทางหลวงขึ้น ทำการคุม และดูแล ซ่อมแซมถนน อยู่ในตำแหน่ง 1 ปี ชาวบ้านทั้งหลายมีหน้าที่ช่วยทางแรงงานทำถนน 6 วันต่อ 1 ปี ทำงานวันละ 8 ชั่วโมง และต้องจัดหา มา เกวียน วัตถุประสงค์ ตามกำลังไปเองด้วย ผู้มีเงิน อาจจ้างคนทำแทนได้ ใครขี้ขิ้น จะถูกปรับแรงมาก เงินค่าปรับก็เอาไปบำรุงถนน

ต่อ ๆ มา ก็ให้มีกฎหมายเกณฑ์แรงงาน เพื่อทำถนน เป็นการถาวร แยกออกไปอีกต่างหาก ซึ่งได้ใช้กันจนถึง ศตวรรษที่ 19 คนงานยากจน ถูกกฎหมายนี้ บังคับแพรวหลายทีเดียว

ในการมอบความรับผิดชอบทำนุบำรุงถนน แก่หมู่บ้านดังกล่าวแล้วนั้น เป็นขอบกพร่องสำคัญ เพราะ การพิจารณาแก้ไขปัญหาดถนน ถูกมองเพียงแค่ว่าประโยชน์แต่ละหมู่บ้านจะได้รับจากถนนเท่านั้น มักดูแลกันแคบ ๆ จำกัดในเขตหมู่บ้าน ถนนที่อยู่ทางออกไป ถูกทอดทิ้งละเลย เป็นอันมาก ไม่ก่อให้เกิดผลดีแก่การขนส่งคมนาคมของส่วนทั้งประเทศเลย

สภาพถนนจะดีและเร็ว หรืออย่างไคนั้น อยู่ที่ความเอาใจใส่ของหมู่บ้านแต่ละแห่งไป มาตรฐาน มีไม่แน่นอน สม่่าเสมอ การเกณฑ์แรงงาน ก็พบการเลียงหลีก ยากแก่การบังคับ และ นายตรวจทางหลวง ก็ไม่มีความชำนาญเรื่องการสร้างถนน และทางก็ไม่เต็มใจรับตำแหน่งด้วย เพราะไม่มีค่าจ้าง ผลงานจึงมีน้อย ถนนทั่ว ๆ ไป มีลักษณะเลวมาก เป็นอุปสรรคต่อการขนส่ง เป็นอันมาก โดยเฉพาะในฤดูหนาว

พอมีการไชยานพาหนะ ประเภทมีล้อ ที่เรียกกันว่า "รถมาประจำทาง" (Stage coach) แพรวหลายชั้นในกลาง ศตวรรษที่ 19 ลอรถมา โดยเฉลี่ยถึงถึง 4 - 5 ฟุต การซ่อมก็ใช้วิธีกวาดคิน กลบ หรือเอาหินก้อนโต ๆ ลงกลบ พอฝนตก ก็เลยกลายเป็นโคลนตม เลวร้ายชำลลงไปอีก

เพื่อแก้ปัญหาที่ยาก รัฐบาลไคน่าระบบเก็บค่าผ่านทางมาใช้ โดยเอกชนรวมกันตั้ง "องค์การเก็บค่าธรรมเนียมถนน" (Turnpike System) ซึ่งองค์การนี้ รับผิดชอบสร้างบำรุงรักษาถนน ตามที่รัฐสภา ออกกฎหมายบัญญัติให้ องค์การนี้ ก่อตั้งใน ค.ศ. 1633 รับผิดชอบถนนสายเหนือของ กรุงลอนดอน เก็บค่าธรรมเนียมที่ปลายทาง 2 ค่าน เอาค่าธรรมเนียมมาไว้บำรุงถนน ระยะแรก ๆ คนอังกฤษ ไม่นิยม แต่ต่อ ๆ มา แพรวหลาย เมื่อมีการจราจรเพิ่มมากขึ้น พอถึง ศตวรรษที่ 18 มีถนนลักษณะดังกล่าวเพิ่มมากมาย จนกระทั่งเกิดมีรถไฟใช้ ก็เสื่อมความนิยมลงไป

ข้อสังเกต

- ก) ระบบค่าธรรมเนียม โดยส่วนรวมแล้ว มีผู้คัดค้านมาก เจ้าของที่ดิน จะคัดค้านการสร้างถนนผ่านที่ดินของตน ถนนจึงคดเคี้ยวไม่เหมาะสม และจริง ๆ นั้น ประชาชนอังกฤษถือว่าทุกคนมีสิทธิใช้ถนนหลวงในการสัญจร การเก็บเงินค่าผ่านถนน เกิดคัดค้านถึงขั้นจลาจลกันขึ้น
- ข) เจ้าหน้าที่จะขอตรงหายาก มีการทุจริตยกยอกเงินค่าผ่านถนน รายได้จึงมีไม่พอค่าซ่อมแซมรักษาถนน
- ค) องค์การ นี้ มีมากแห่งเกินไป ไม่มีการประสานงานกัน ต่างคนต่างง้อเงินไปเพื่อตนเอง การขนส่งของผ่านหลายองค์การ ยุ่งยาก ล่าช้า เปลืองเงินเพราะต้องเสียค่าธรรมเนียมผ่านหลายครั้ง (เพราะหลายเจ้าของ)

ในประมาณ ศักราชที่ 18 ประชาชน ใคพากันเรียกร้องให้ทำการรวมองค์การเป็นองค์การเดียวกันเสีย แต่ไม่สำเร็จ ปัญหาการขนส่ง ทางถนน จึงไม่อาจแก้ไขอะไรได้ เป็นเรื่องของยุคสมัยต่อไป ต้องจัดทำให้เรียบร้อยต่อไป

7.1.2 การคมนาคมทางบกยุคใหม่

ไคกล่าวมาแล้วว่า ระยะเวลาอันนั้น ถนนได้รับการแก้ปัญหาต่าง ๆ แล้ว แต่หาได้ลุล่วงไม่ การจราจรไม่สะดวก แม้เมืองการเก็บค่าธรรมเนียมขึ้น ก็มีทางดี ๆ บางตอน เท่านั้น และปกตินั้น การขนส่งสินค้าหนัก ๆ กินเนื้อที่ มักทำการขนส่งกันทางน้ำ ส่วนสินค้าเบา ๆ ทำการขนส่งกันทางถนน

ในประมาณ ค.ศ. 1784 นาย Palmer ได้ริเริ่มนำเอาระบบการส่งไปรษณีย์ โดยรถม้า เรียกว่า mail coach มาใช้ ได้ผลมาก นิยมใช้แพร่หลาย แม้จะวิ่งได้เพียงชั่วโมงละ 12 ไมล์ ผู้คนก็ตื่นเต้นมากทีเดียว

อุปสรรคที่ทำให้การขนส่งล่าช้า นั้น เพราะถนนที่ ๆ มีน้อย เมืองการ รักษา ก็ทำถนนที่ ๆ ว่างน้อยสาย ในฤดูหนาว การขนส่งของหยุดชงัก มีโคลนตมอยู่ทั่ว ๆ ไป

ปัญหาสำคัญที่พบกัน ก็คือ เทคนิคการสร้างถนนยังไม่ได้รับการวิวัฒนาการขึ้นมา ส่วนใหญ่ใช้วิธีพูนดินใต้กลางถนนสูง ๆ เอาไว้ น้ำฝนจะได้ไม่ขังตรงกลาง ถนนอย่างนี้เป็นอันตรายแก่รถม้ามาก เพราะเวลารถวิ่งชกไปคานใดคานหนึ่งเกินไปแล้วคว่ำไถงายมากทีเดียว

ในระยะก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น ในฤดูหนาว เมืองต่าง ๆ ถูกตัดขาด
หมด คนเดินทางไกล มักเฝ้า เหยื่อโจร ต้องเตรียมเสบียง อาวุธ ปองกันโจร คลาย ๆ
การไปทำศึก ทำสงครามกันทีเดียว พอมาถึงในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม การพัฒนาคมนาคม
ได้มีผู้ค้นคิดวิธีทำถนนขึ้นมา 2 - 3 วิธี ได้แก่

7.1.2.1 การบดโคล่เรียบ โคลกการสร้างถนนของนาย John Metcalf
แนะนำให้เลือกใช้วัสดุในการทำถนนที่มีคุณภาพดี ๆ แล้วจึงแล้ว
ให้โคลนสูง ๆ ก่อทิ้งทิ้งไปมา ทำให้ถนนแน่น เรียบ มีความคงทน
กว่าถนนแบบเก่า ๆ มาก

7.1.2.2 การทำพื้นฐานของถนนใหม่มั่นคง เป็นแนววิธีของ นาย Thomas
Telford โดยนำเอาของนาย Metcalf มาปรับปรุง โดย
ในการลงฐานข้างโคกของถนน ไหล่งหิน ทราบ และดิน ที่มีคุณภาพ
ทำให้นำโคลนลงไปข้างโคกถนน ถนนมีความคงทนกว่าเดิมมาก

7.1.2.3 นาย John Loudon Macadam เสนอวิธีสร้างถนน
แบบใหม่ ไม่ต้องคำนึงถึงความแข็งแรงของพื้นที่ที่จะทำถนนผ่านไป
กล่าวว่า ยิ่งพื้นดินค่อนข้าง ยืดหยุ่นดี ทำให้ถนนยืดหยุ่นได้ ไม่เสียหาย
ง่าย เขาได้สร้างถนนผ่านหนอง บึง มากสาย ปรากฏว่า เป็น
ถนนที่มีสภาพดี คงทนถาวรเป็นอันมาก

จากวิธีทางเทคนิค ในการทำถนน ดังกล่าว ในระยะต่อมา ถนนในประเทศ
อังกฤษ ได้ถูกสร้างขึ้นมากสาย ล้วนแต่มีคุณภาพสูง เป็นประโยชน์ในการขนส่ง เป็นอันมาก

7.2 การคมนาคมทางน้ำ

7.2.1 การคมนาคมทางน้ำยุคเก่า

ระยะก่อนศตวรรษที่ 16 นั้น การขนส่ง และการคมนาคมในประเทศอังกฤษ ใต้อาศัย
ทางน้ำเป็นสำคัญ ทางสัญจรทางถนนมีน้อยมาก การขนของหนัก ๆ กินที่มาก ๆ ทำ
การลำเลียงกันทางน้ำมากกว่าทางบก

จึงมีทะเล และท่าเรือ จึงเป็นศูนย์กลาง แม่น้ำสายต่าง ๆ ในประเทศ เป็น
สิ่งจำเป็นและสำคัญ เป็นเส้นทางสัญจรสาธารณะสำคัญ ภาษียกหัวห้ามไม่ไคควย

เมื่อการค้าโครงเรื่องขยายตัวขึ้นมา การคมนาคมทางน้ำยิ่งเพิ่มสำคัญและจำเป็นยิ่งขึ้นกว่าเดิม มีการขุดลอกคลองท้องน้ำกัน เป็นการขยายลำน้ำให้กว้างขึ้น เพื่อให้สะดวกแก่เรือในการสัญจรบรรทุกสินค้า

ในยุคนี้ มีเอกชน ที่สายตาไกล เสนอให้มีการขุดคลอง เชื่อมแม่น้ำสายต่าง ๆ และเนื่องจากการใช้ถ่านหินมากกว่าเดิม เสนอให้มีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำ เหมส แม่น้ำ ชีวอน และแม่น้ำ เทร์นส์ เพราะจะช่วยให้ลำเลียงสินค้าไปทั่วประเทศ และสินค้าก็จะถูกลงอีกด้วย แต่ไม่สำเร็จ เพราะผู้คนในระบะนั้น ไม่เห็นประโยชน์ ไม่สนับสนุน

ข้อสังเกต

- ก) แม่น้ำสำคัญคือแม่น้ำ Thames ทั้งราชวงศ์ที่วอเตอร์ และ สจ๊วต ต่างก็ได้ช่วยปรับปรุงขุดลอกเสมอมา และใ้ถูกชักชวนการพัฒนาเสมอมาด้วย โดยเฉพาะการขนส่งทางบก ทางถนน เพราะหากขนส่งทางเรือสะดวก ผลเสียหายย่อมเกิดขึ้นแน่ ๆ ทางถนน เพราะถูกแย่งลูกค้าไปหมด
- ข) เจาหนานที่ผู้รับบิเคชอบท้องน้ำ มีมากคณะ เป็นอิสระต่อกัน กอความไม่สะดวกแก่การขนส่ง และหากเกิดเสียหายแล้ว หากนร้บิเคชอบยากมาก
- ค) เซียน ประตูน้ำ เป็นเอกสิทธิ์เอกชน มีอุปสรรคทางเรือมาก ค่าผ่านทางรุนแรง ในศตวรรษที่ 17 ไ้จัดตั้งหน้ใ้ไ้ โดยตั้งตุลาการประจำท้องถิ่น คุมความ
- ง) ธรรมชาติก็เป็้อุปสรรคสำคัญในการขนส่งทางเรือ ร่องน้ำมีพื้นที่จำกัด ปริมาณน้ำเปลี่ยนแปลงตามสภาพดินฟ้าอากาศ (น้ำท่วม ฝนแล้ง) การขนส่งทางน้ำ เขากำหนดเวลาแน่นอนไม่ได้ก็อื่กด้วย

การคคเค็ยว ก็เป็้อุปสรรค ทำให้ลาซา แต่ขณะนั้น ไม่มีทางเลือ่กอื่นใดที่ดีกว่า และทางเรือ ก็ช่วยมากในยุคนี้ ราคาค้าขายก็ถูกลงกว่าการขนส่งทางอื่น ๆ อื่กด้วย

7.2.2 การคมนาคมทางน้ำยุคใหม่

ในสมัยก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น ได้มีคณพยายามหาทางปรับปรุงการเดินเรือ ในประเทศ ตามลำน้ำต่าง ๆ ตลอดมา แต่ประโยชน์ที่ประชาชนจะไ้รับน้อยมาก เพราะว่ามีค่าธรรมเนียมสูงมาก ผู้ใ้คอสิธิสิ้สัมปทาน ต้องลงทุนมากอื่กด้วย

7.2.2.1 การพัฒนาคลอง ในระยะปฏิวัติพัฒนา นี้ ทางภาคเหนือของประเทศไทย มี การขยายตัวมาก ทั้งทางโรงงาน และการเพิ่มจำนวนประชากร การขนส่งและ อาหาร จึงเป็นปัญหาสำคัญอันรีบด่วน ที่จะคงทำการปรับปรุงให้ทันกับความต้องการ ทางภาคเหนือของประเทศไทย ในระยะก่อนนั้น ในฤดูหนาว มีปัญหาใน การคมนาคมมาก ถนนอยู่ในสภาพไม่ดี ไปมาลำบาก เกิดขาดแคลนอาหารเสมอ ๆ ธรรมดา ซึ่งยากจนอยู่แล้ว ยิ่งได้รับความทุกข์ทรมานยิ่งขึ้นเป็นที่คุณ ประกอบกับ ภาคเหนือ มีพื้นที่ดินอันไม่เหมาะสมต่อการกสิกรรม ต้องอาศัยเสบียงอาหารจาก แถบอื่น ของประเทศ การขนส่ง ไซพาหนะมาทาง ระยะทางไกล มีปัญหามาก ในการเดินทาง จึงราคาอาหารมักแพงมากในฤดูหนาว

การขนส่งถ่านหินสู่โรงงานอุตสาหกรรมในภาคเหนือก็เช่นกัน แม้อากาศนี้จะมี ถ่านหินอุดมสมบูรณ์ การขนส่งให้โรงงาน หรือใช้ในครัวเรือน ก็ไม่สะดวก หากความแน่นอนไม่ใด ราคาถ่านหินในฤดูหนาว มักจะมีราคาสูงเช่นเดียวกับราคา ของอาหาร

ไคมีผู้คิดสร้างคลองขึ้น เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ประกอบกับมีปัญหาขนส่งสินค้า ที่กินเนื้อที่ และมีน้ำหนักมาก เช่น ถ่านหิน ถังกลาว จากสวนลิกในประเทศไปยัง บานอุตสาหกรรมที่อยู่ทางไกลควาย ผู้ริเริ่มสำคัญ คือ Duke of Bridgewater ไคสร้างคลองใน ค.ศ. 1760 เชื่อมบ่อถ่านหินอันมากมายของเขา กับ Manchester ซึ่งในยุคนั้น เมือง Manchester เป็นศูนย์กลางแห่งการทอผ้าฝ้าย เมื่อ มีคลองขึ้นมา การขนส่งถ่านหินก็ทำได้สะดวก ราคาถ่านหินลดลงได้ถึงครึ่งหนึ่ง และยิ่งกว่านั้น เมื่อมีการใช้เครื่องจักรไอน้ำ มีโรงงานใหญ่โตขึ้น สามารถจะหา เชื้อเพลิง (ถ่านหิน) ใกองาย ไม่ขาดแคลน ทำให้อุตสาหกรรมของประเทศยิ่ง ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมยิ่งขึ้น

จากการที่ Duke of Bridgewater รับผิดชอบสำเร็จจากการขุดคลอง ถังกลาว ประชาชนชาวอังกฤษ ก็พากันสนใจ ในปลาย ศตวรรษที่ 18 มีการขุด คลองกันมากมาย มีการขุดคลองเชื่อมคอรระหว่างเมืองสำคัญ ๆ มากมาย ขุดกันเพื่อ ขนส่งวัตถุดิบ เเสบียงอาหาร และขนผลิตภัณฑ์จากโรงงานไปสู่ตลาด ไปสู่เมืองท่า ชายทะเล เกิดความสะดวก ค่าใช้จ่ายในการขนส่งลดลง คนทุนสินคาลดลง และ

ประกอบกับระยะนี้ การค้าต่างประเทศ ได้ขยายตัวออกไปมากมาย การขนส่งที่ทันต่อเวลา จึงเป็นความจำเป็นมาก และความสำเร็จในการสร้างคลอง โดยเฉพาะผลกำไรจาก การขุดคลอง แล้วเก็บค่าผ่านคลอง ทำให้ผู้คนแตกตื่น พากันซื้อหุ้นบริษัทขุดคลองกันมากมาย
ระยะ ค.ศ. 1792 - 1793 เป็นยุค "การคลั่งคลอง" มีการขุดคลองกระจายไป ทุกภาคของประเทศอังกฤษ คนอังกฤษ เชื่อว่า การลงทุนขุดคลองไม่ว่าขุดไปสู่อะไรก็ตาม คงก่อให้เกิดผลกำไรมากมาย เช่นเดียวกันเสมอไป

ดังนั้น พอมีบริษัทใดตั้งขึ้นมา เพื่อขุดคลอง ก็จะถูกแย่งซื้อหุ้น ทำให้ราคาหุ้น ถีบตัวสูงมาก มีการตั้งบริษัทขุดคลองกันโดยไม่มีกฎเกณฑ์เกิดขึ้นในระยะหลัง ๆ ไม่น่าเชื่อว่า จะมีประโยชน์กับการขนส่งหรือไม่ และบางครั้งก็มีการขุดคลองขนานกับคลองอื่น ๆ ที่มี และดำเนินการตั้งอยู่แล้ว แม้กระนั้นก็ตาม คนก็ยังไหลหลงซื้อหุ้นกันอยู่เรื่อย ๆ หุ้นก็มีราคา ถีบตัวสูงอยู่ตลอดเวลาไป

ต่อมา รัฐสภา ได้ทำการออกกฎหมาย บังคับบริษัทขุดคลอง ให้ทำการจ่ายเงินปันผล แก่ผู้ถือหุ้น เพียงไม่เกิน 10 % เพื่อป้องกันการหมุนเงินของนักฉวยโอกาส การ เก่งกำไรในหุ้น อย่างบ้าคลั่ง ซึ่งมีผลทำให้ราคาหุ้นบริษัทขุดคลอง ตกฮวบลงมา คนที่ ซื้อหุ้นไว้มาก ๆ เพื่อเก่งกำไร ชาคทุน ลมจมนไปตาม ๆ กันในระยะต่อ ๆ มา

7.2.2.2 ปัญหาในการพัฒนาคลอง โดยสภาพของเกาะอังกฤษนั้น เป็นอุปสรรคในการขุดคลอง มาก ดินที่ทองการคลอง มักมีภูมิประเทศลุ่ม ๆ ตอน ๆ การสร้างคลองต้องมีประตูน้ำ มากแห่ง เพื่อคอยปรับปรุงระดับน้ำให้พอดี จึงทำให้เรือแล่นได้ เป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก และที่สำคัญ มักมีน้ำไม่เพียงพอเป็นประจำ ต้อง ใช้วิธีสูบน้ำจากระดับต่ำไปสู่ ระดับน้ำสูง เป็นประจำ แม้จะมีเครื่องจักรไอน้ำใช้แล้ว การสูบน้ำ ก็ยังคงยุ่งยากอยู่ ทางด้านเทคนิคในการสร้าง การขุดคลอง ไม่มีปัญหา แต่ปัญหาใหญ่อยู่ที่การ คัดค้านของผู้เสียประโยชน์ มีการคัดค้านมากจากทั้งใน และนอกสภา. จากผู้เสียประโยชน์ ในการสร้างคลองขึ้น

นอกจากนี้ พอได้ข่าวว่า จะมีการขุดคลองผ่านไปในพื้นที่ทางใด เจ้าของที่ดิน ละแวกนั้น ๆ ก็จะมีราคาที่ดินเสียสงรีบ เจ้าของที่ดินบางแห่ง ก็คัดค้านไม่ยอมให้ขุด คลองผ่านที่ดินของตน เพราะเกรงว่า น้ำในที่ดินของตน จะไหลหนีลงคลองหมด ทำให้ที่ดิน

เสื่อมประโยชน์ทางการเกษตรกรรมได้ บรรดาเจ้าของโรงไม้แปรงริมแม่น้ำ ก็ไม่เห็นด้วย เพราะกระแสน้ำ จะเปลี่ยนทิศทางไป ทำให้โรงงานขาดพลังงานน้ำในการประกอบการของตน ที่สำคัญเสี่ยงคัดค้านจาก องค์การถนน หรือเจ้าของถนน มีการคัดค้านอย่างสุดฝีมือทีเดียว เพราะคลอง แยกลูกคาของตนไป ทำให้การขนส่งทางถนนเสียหายเป็นอันมาก

7.2.2.3 ผลของการพัฒนาคลอง การคมนาคมทางคลองไคร้รุ่งเรืองสุดขีด ในประมาณ ค.ศ. 1830 จากนั้น ก็เริ่มเสื่อมความนิยมลงไป เพราะถูก "รถไฟ" แข่งขัน เหตุที่เสื่อมลงไปนั้น เหตุใหญ่ คือ คลอง ไม่อาจแก้ปัญหาการขนส่งได้จริงจังนัก คือ

- ก) คลอง ก็เช่นเดียวกับถนน มีการเก็บค่าธรรมเนียมสูงมาก และเสียหลายทอด เพราะมีประตูน้ำหลายช่วง หลายแห่ง ในระหว่างคลองแต่ละสาย
- ข) บริษัทคลอง มีมากแห่ง ต่างคนต่างดำเนินการกันเป็นเอกเทศ ไม่คำนึงถึงความจำเป็นในการจราจร ที่แท้จริงในระยะหลัง ๆ ความกว้าง ลึก ไม่มีมาตรฐาน เช่นเดียวกัน ประกอบกับ เจ้าของที่ดิน ส่วนมาก คัดค้าน คลอง จึงมักคดเคี้ยว และต้องสร้างประตูน้ำไว้รับระคับน้ำมากแห่ง ทำให้การจราจรลาช้า ไม่สะดวก
- ค) การขุดคลอง ไม่มีการคำนึงถึงปัญหาในอนาคต เมื่อถึงสมัยเครื่องจักรกล มีเรือไอน้ำ เรือยนต์ เรือกลไฟ

การขนส่งทางคลองไม่อาจจะปรับตัวจากการไหลมาลากเรือ เป็นเรือกลไฟได้ เพราะลำน้ำ ส่วนใหญ่ ลึก และกว้างไม่เพียงพอ การจะทำการขยายคลองก็สุดวิสัย เพราะมีสะพาน มีประตูน้ำเล็ก ๆ มากมาย ตามริมคลอง ก็มีโรงงาน โรงเก็บสินค้าทั่ว ๆ ไป และในฤดูหนาวนั้น น้ำในคลองก็มักแข็ง เป็นส่วนมาก ส่วนในฤดูแล้ง ก็จะมีน้ำขาดแคลน ไม่เพียงพอในการสัญจร อีกด้วย

- ง) การจัดระเบียบการเดินเรือในคลอง ก็เป็นปัญหาสำคัญมาก คือ

รัฐสภาออกกฎหมายให้บริษัทคลอง เก็บค่าธรรมเนียมผ่านคลอง เท่านั้น จะดำเนินการธุรกิจขนส่งเองไม่ได้ ก็เลยไม่พากันสนใจปัญหาการขนส่ง ตั้งหน้าแต่เก็บค่าผ่านคลองเพียงอย่างเดียว แม้ใน ค.ศ. 1845 จะอนุญาตให้บริษัทคลองทำการขนส่งสินค้าได้ ทำการขนส่งได้ แต่ก็สายไป เพราะกิจการรถไฟ ได้มีรากฐานแน่นหนา มั่นคง เสียแล้ว

พอย่างไรก็ตาม 20 มีโครงการฟื้นฟูการขนส่งทางคลองอีก โดยเฉพาะคลองที่รถไฟไปแถบนั้นไม่สะดวก แทกไม่สำเร็จ เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการเสนอแนะว่า ควรถมคลองบางสาย เพื่อเปลี่ยนเป็นถนน ใช้ขนส่งทางไกล และก็มีคลองบางแห่งได้รับการบูรณะให้ใช้เรือยนต์ขนส่งโคคาย

ใน ค.ศ. 1947 รัฐบาลแห่งประเทศอังกฤษ ได้ออกกฎหมายเวนคืนคลอง และรถไฟ เป็นของรัฐบาล การปรับปรุงคลองที่ใช้งาน ก็ทำเป็นบางแห่ง และไม่จริงจังเท่าที่ควรอย่างไร

7.3 การคมนาคมยุคเครื่องจักรกล

จากการที่เมืองโคคายออกไป อุตสาหกรรมได้รวมกันเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งต้องการวัตถุดิบ รวมทั้งมีการพัฒนาที่ดิน โรงกลึงเหล็ก ตามที่ไคกลาวมาแล้ว ทางกคคันให้ระบบขนส่ง ต้องพัฒนาเป็นอันมาก

ในระยะต้นศตวรรษที่ 19 คลองต่าง ๆ ในย่านอุตสาหกรรม มีการจราจรหนาแน่น ถนนระยะนั้น ก็ช่วยแบ่งภาระโคคาย โรงงานบางย่านต้องตัดทอนการผลิต เพราะการขนส่ง ติคซัค แม้จะมีการปรับปรุงคลอง และถนน อย่างเต็มที่ แต่การขยายตัวของอุตสาหกรรม ไคกลาวเลยไปกว่าการขยายตัวทางด้านการขนส่ง สภาพของประเทศอังกฤษในระยะนั้น ต้องการการขนส่งที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม และรีบควน เป็นพลังบังคับสำคัญให้ นักประดิษฐ์ระยะนั้น ต้องคิดกัน กิคคันสร้าง "รถไฟ และเรือกลไฟ" ขึ้นมา เพื่อบำบัดความต้องการของสังคม

7.3.1 กำเนิดรถไฟ

รถไฟนั้น ตามประวัติศาสตร์การขนส่ง ได้มีใช้กันมาก่อนยุคปฏิวัติพัฒนาแล้ว โดยไคมาลากรรถไฟตามรางที่ทำด้วยไม้ เรียกกันว่าเกวียนราง หรือ waggon - way ใช้ในการขนถ่านหิน เกวียนรางนี้ ได้ใช้กันตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 16 แล้ว และได้ใช้กันตลอดมา พอมาในประมาณ ค.ศ. 1767 ได้เริ่มใช้เหล็กทำราง แทนไม้ แบบเก่า และเพื่อป้องกันรถตกราง ก็ทำวงล้อ ลักษณะคานในยื่นออกมาประกบกับรางรถ

ลักษณะ เช่นเดียวกับในปัจจุบันนี้ นั่นเอง

ใน ค.ศ. 1801 ไคเริ่มเกี่ยวรางบริการแก่ประชาชนทั่ว ๆ ไป โดยรับ
บรรทุกขาสาลี และถ่านหิน มีการเก็บค่าธรรมเนียมบรรทุกขนส่ง ภายนั้น ยังไม่ใช่
เครื่องจักรกล เมื่อ นายเจมส์ วัตต์ คิดเครื่องจักรไอน้ำได้ ก็ได้มีการประดิษฐ์
จักรไอน้ำขึ้น โดยการคิดตั้งเครื่องจักรไอน้ำของเจมส์วัตต์บนเกี่ยวรางนั้น ระยะเวลา
คุณภาพยังไม่ดีนัก กำลังลากจูงน้อย วิ่งขึ้นที่ชัน ๆ ไม่ไหว และที่สำคัญ สิ้นเปลืองเชื้อ
เพลิงมาก ค่าใช้จ่ายสูงกว่าการไธมาลากจูงแบบเกา และมักเสียบ่อย ๆ อีกด้วย

พอมาถึง ค.ศ. 1814 นาย George Stephenson ชาว Newcastle
ไคสร้างรถจักรไอน้ำได้ ซึ่งก็ไคพยายามแก้ไขปรับปรุงเรื่อย ๆ มา จนไคการไค
และการขนส่งทางรถไฟเริ่มมีบทบาทสำคัญขึ้นประมาณ ค.ศ. 1821 โดยไคมีการ
วางรางรถไฟสายแรกขึ้นระหว่างเมือง Darlington กับ Stockton
ซึ่งทำให้ถ่านหินในเมือง Darlington ถูกกลเป็นอันมาก นั่นคือรถไฟไคช่วย
ไคเกิดผลดีแก่ภาวะเศรษฐกิจของประเทศเป็นอันมาก และไคปรากฏว่า ประชาชนพากัน
นิยมโดยสารรถไฟอีกด้วย ความคิดในการจักรรถไฟโดยสารถไคเกิดขึ้นมาทันที

ความสำเร็จของรถไฟ ทำให้มีการขอสัมปทานจากรัฐบาล ในการวางราง
รถไฟ มีการซื้อหุ้น มีการหมุนเงินแสวงหากำไรจากกิจการรถไฟกันมากมาย

7.3.2 ประโยชน์ของรถไฟ

การมีรถไฟขึ้นมา ทำให้การขนส่งสมัยนั้น ซึ่งล้าช้า สิ้นเปลือง หมดสิ้นไป กอไค
เกิดผลประโยชน์อย่างมากมาย ต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศ กล่าวคือ

- รถไฟ เมื่อมีมากขึ้นนั้น ไคช่วยแก้ปัญหาการขนส่ง ซึ่งเป็นผลดีในการแก้ไข
ปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบ ถ่านหิน เสบียงอาหาร ทำให้เมืองต่าง ๆ ขยาย
ตัวออกไป รวมทั้งเกิดเมืองใหม่ ๆ ขึ้นตามเส้นทางรถไฟไคแล่นผ่านไป
เมืองเล็ก ๆ ก็ขยายตัวเป็นเมืองใหญ่ มีความสำคัญต่อประเทศอังกฤษ
ในระยะต่อ ๆ มาเป็นอันมาก
- รถไฟ ไคช่วยให้สินคารถาถูกลง เพราะการขนส่งไม่แพง ประกอบกับไม่มี
ปัญหาของเก็บคูนสินค้า วัตถุดิบ ไว้ใช้ในยามขาดแคลนดังระยะก่อน ๆ
เพราะรถไฟขนส่งไคสมำเสมอ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเก็บคูนสินค้าแทย่างไค

- อัตรารวดเร็วของรถไฟในระยะแรก ๆ แม้ว่า ยังสู้ในปัจจุบันไม่ได้ แต่ก็ยังเร็วกว่าการขนส่งทางถนน ทางน้ำ ทำการขนระยะไกลให้ไกลเข้ามา การขนส่งสินค้า และคนโดยสารตลอดทั่วกว่าในอดีต ทำให้มีการแข่งขันกันดำเนินธุรกิจ ในบรรดาพอลา และนักอุตสาหกรรม หาทางปรับปรุงธุรกิจของตนให้ประสิทธิภาพสูงเสมอมา อันเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติมาก
  - พอลา นักอุตสาหกรรม สามารถวางแผนงานล่วงหน้าได้ด้วยความมั่นใจ เพราะว่า การขนส่งทางรถไฟตรงต่อเวลา และมีความสม่ำเสมอ ซึ่งธุรกิจในระยะพัฒนานั้น อาศัยการตรงต่อเวลา การจัดส่งสินค้าในเวลาที่เหมาะสมตามกำหนด เป็นการสร้างความเชื่อมั่นต่อลูกค้า
  - การมีการขนส่งทางรถไฟ เป็นผลดีแก่อุตสาหกรรมเหล็ก และถ่านหิน มาก เพราะต้องการถ่านหิน เป็นพลังงาน ต้องการเหล็กทำรางรถไฟ ทำตัวรถจักร เป็นต้น
  - รถไฟ ก่อให้เกิดวิศวกร รถไฟ ที่สามารถมากมาย ซึ่งวิศวกรผู้สามารถเหล่านั้น ได้ออกไปนอกประเทศ ทั้งยุโรป อเมริกา เอเชีย เพื่อสร้างรถไฟให้แก่ประเทศต่าง ๆ รางรถไฟ หัวรถจักร ตู้รถไฟ ที่ใช้ในต่างประเทศนั้น ล้วนทำด้วยแรงงาน และวัตถุดิบของประเทศอังกฤษทั้งสิ้น ทำให้ประเทศอังกฤษ ได้เงินตราต่างประเทศไปใช้จ่ายซื้อเสบียงอาหาร และวัตถุดิบต่าง ๆ ที่จำเป็นเข้าประเทศได้อย่างดียิ่ง
- อย่างไรก็ดี การขนส่งทางรถไฟ ได้มีส่วนสำคัญต่อผลประโยชน์ของประเทศเป็นอย่างมาก ประกอบกับกิจการรถไฟนั้น ได้อุบัติขึ้นในยุคของปัจเจกชนนิยม ก่อให้เกิดมีเสรีภาพของเอกชนในการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ
- แม้กระนั้น รัฐบาลประเทศอังกฤษ ก็จำต้องเข้าแทรกแซง เพราะระยะสมัยนั้น ได้ถือหลักป้องกันการผูกขาด ส่งเสริมให้มีการแข่งขันกันอย่างเต็มที่ ประกอบกับระยะหลัง ๆ บริษัทรถไฟ มีแนวโน้มรวมตัวกันผูกขาดยิ่งขึ้น
- รัฐบาลได้ออกกฎหมายกำหนดอัตราค่าขนส่งสูงสุดเอาไว้ใน ค.ศ. 1893 ใช้บังคับทั่วประเทศ ได้ถือว่า รัฐบาลได้เข้าแทรกแซง เพื่อประโยชน์ของคนส่วนรวมแล้ว การแทรกแซงนี้ ในระยะต่อ ๆ มา มีความคิดเห็นถึงขนาดว่า

"ควรวีเทเอกชน หรือรัฐบาลแห่งชาติ" คือคำวิ จะทำการเวนคืนเป็นของรัฐบาล
นั่นเอง

ในหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดปัญหายุ่งยาก กล่าวคือ

- เงินเฟ้อ ที่เกิดในระหว่างสงคราม ทำให้ฐานะรถไฟทรุดโทรมลง
- การขนส่งทางรถยนต์คับคั่งแข่งขัน รถไฟหมดทางต่อสู้

ดังนั้น หากรัฐบาลไม่เข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว รถไฟของลอมบาร์ดแน่นอน การเวนคืนรถไฟเป็นของ
รัฐบาลได้กลางเลยมาน จนสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง ใน ค.ศ. 1947 จึงเรียบร้อยลงได้

กล่าวได้ว่า ตลอดศตวรรษที่ 19 รถไฟรุ่งเรืองมาก การขนส่ง ทางถนนหมดความสำคัญลง
รวมทั้งทางลำน้ำคาวย แพพ้อจวน ๆ สิ้นศตวรรษที่ 19 ได้มีการคิดประดิษฐ์ เครื่องยนต์จุกะ เบิกภายในได้
และต่อมาอีก ไม่นาน 2 ปี จากนั้น ก็สร้างรถยนต์ขึ้นมาได้ และพอดัง ค.ศ. 1894 ปรากฏว่า มีรถยนต์
รุ่นแรกใช้กันบนถนน ซึ่งจริง ๆ ก่อนหน้านั้น ได้มีรถไอน้ำ (steam car) ใช้กันมาก่อนแล้ว
ตั้งแต่ ค.ศ. 1802 และในปี ค.ศ. 1825 ก็ได้มีรถไอน้ำประจำทางแล้วคาวย

เนื่องจากความจำเป็นอันรีบด่วนของสงครามโลก บังคับให้กิจการขนส่งทางรถยนต์ต้องปรับปรุง
ให้ก้าวหน้า จึงมีการคิดเครื่องยนต์จุกะ เบิกได้ดังกล่าวนั้น และในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น
ได้เกิดเศรษฐกิจจากค้าอย่างรุนแรงมาก อุตสาหกรรมหนัก (heavy industries) ในประเทศ
อังกฤษ เช่น เหล็ก ถ่านหิน ได้รับความกระทบกระเทือนมาก

ระยะนี้เอง การขยายตัวของอุตสาหกรรม ก็มุ่งไปสู่อุตสาหกรรมขนาดเล็ก (light
industries) โดยทำการผลิตวัตถุขนาดเล็ก แต่มีมูลค่าสูง การขนส่งสินค้าประเภทที่เหมาะสม ก็คือ การ
ขนส่งทางถนน (ของไม้หนัก)

การขนส่งรถยนต์บรรทุก ได้เปรียบรถไฟในข้อที่ว่า

- บรรทุกและถ่ายเท ไม้ทองกระทำตลอดทุกสถานี่รายทาง
- การขนส่งคอนั้น ทางรถยนต์มีค่าใช้จ่ายถูกกว่า โดยเฉพาะค่าโดยสาร
- การขนส่งทางรถไฟ มีต้นทุนสูงมาก เพราะรถไฟต้องลงทุนสร้าง บำรุงซ่อมแซมทางเอง
ตลอดเวลา แต่รถยนต์ นั้น ไม้ทองทำนุบำรุงทางเอง ใคร ๆ ก็ดำเนินกิจการขนส่งได้
สามารถจะเก็บค่าโดยสาร การระวางบรรทุก ในอัตราที่สามารถแข่งขันกับผู้อื่น ๆ ได้คาวย
รถไฟสามารถทำได้เพียงทำการขนส่งส่วนที่เหลือจากรถยนต์ที่เหลือเอาไว้ให้เท่านั้น

บทที่ 4

ยุคเศรษฐกิจสมัยใหม่

(1) สถานะการตัวไป

ในระยะก่อนศตวรรษที่ 20 เป็นยุคของพวกเสรีนิยม (Laissez-faire) อิทธิพลของความคิด นาย อคัม สมิท มีมาก ระบบเศรษฐกิจ ถือหลักความมั่งคั่งสมบูรณ์ของประเทศ ไม่ใช่ของบุคคล อำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศ อย่างเช่นในสมัยของพหุนิยมชาตินิยม โดยพวกเสรีนิยมนั้น ถือคติว่า "แต่ละคนจะรับผลประโยชน์ หรือกำไรสูงสุดได้ ก็โดยการปล่อยให้เอกชนนั้น ทำการค้าขายแข่งขันกันกับบุคคลอื่น ๆ ได้โดยเสรี เมื่อไม่มีกฎข้อบังคับ และห้ามคนประกอบอาชีพทางใดทางหนึ่ง คนเรา จะสามารถเลือกอาชีพที่เหมาะสม และเป็นประโยชน์แก่คนมากที่สุด และเมื่อทุก ๆ คน เลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง และนำผลประโยชน์ใส่ตนมากที่สุดแล้ว หากเรานำเอาผลประโยชน์ทั้งสิ้นมารวมกันเข้า ก็นับได้ว่า เป็นผลประโยชน์รวมของประเทศ ซึ่งในทันที ก็เท่ากับผลประโยชน์รวมที่สูงที่สุด ด้วย นั่นเอง"

อิทธิพลดังกล่าวของสำนักคลาสสิก มีความสำคัญ และเป็นที่ยอมรับกัน จนรัฐบาลประเทศอังกฤษ ไม่ยอมเข้ามายุ่งเกี่ยวกับธุรกิจของเอกชนเลย ไม่ยุ่งเกี่ยวในเรื่อง การทำงาน เวลาทำงาน ค่าจ้าง อนามัย ความปลอดภัย และอื่น ๆ ของคนงานด้วย ข้อบังคับ กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการผลิต การทำงานของหน่วยผลิต ของเอกชน ก็พยายามปลดปล่อยออกไป

ในระยะนี้เอง ก็ได้มีการให้มี "สหภาพกรรมกร" ขึ้นได้โดยเสรี มีการลัทธิสหภาพกรรมกร เขา - ออก เลิกกฎหมายการเค้นเรือระหว่างประเทศ เพื่อให้การค้าระหว่างประเทศได้เป็นไปโดยเสรี เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้สนับสนุนการค้าเสรีได้แก่บรรดาผู้ผลิตสินค้าทางอุตสาหกรรมทั้งหลาย แต่ไม่เห็นด้วยกับได้แก่บรรดาผู้ผลิตทางภาคกสิกรรม โดยเฉพาะการที่รัฐบาลปล่อยให้สินค้ากสิกรรมจากต่างประเทศเข้ามาขายแข่งขันได้โดยเสรีจากต่างประเทศ

ประมาณ ค.ศ. 1846 รัฐบาลของประเทศอังกฤษ ได้ประกาศยกเลิกกฎหมายข้าวสาลี หรือ Corn Law ซึ่งเป็นกฎหมายห้ามข้าวสาลีจากต่างประเทศเข้ามาขายในประเทศอังกฤษ หลังจากยกเลิกกฎหมายแล้ว ชาวจากต่างประเทศ ยังไม่อาจเข้ามาขายแข่งขันได้ทันที เพราะค่าขนส่ง ค่ารวาง ได้เป็นค่านับไว้ ทั้งนี้ แมว่า ประเทศอังกฤษจะไคลยลัทธิสหภาพกรรมกรแล้วก็ตาม

1.1 ฐานะกสิกรรมระหว่าง ค.ศ. 1850 - 1900

ปรากฏว่า ตั้งแต่ ค.ศ. 1846 - 1875 ไม่ปรากฏว่า ราคาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ตกต่ำลง
ถึง ๆ ที่คาดกันว่า จะเกิดขึ้น เพราะการยกเลิกกฎหมายข้าวสาลี ซึ่งได้กล่าวมาแล้วนั้น เหตุที่เป็นเช่นนั้น
เพราะว่า

- หลัง ค.ศ. 1850 นั้น ได้มีการพบทองคำในประเทศออสเตรเลีย และรัฐแคลิฟอร์เนีย ขึ้น
ทำให้มีปริมาณเงินเพิ่มขึ้น การค้าขายในทุก ๆ ด้าน ทุกอุตสาหกรรม รวมทั้งภาคกสิกรรม
ก็รุ่งเรืองขึ้น
- ภาวะเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองขึ้น ทำให้มีการจ้างงานมาก ค่าจ้างสูง นายจ้าง กรรมการ มีฐานะ
สูงขึ้น ความต้องการอาหาร มีมาก และประชากร ก็เพิ่มจำนวนขึ้นด้วย
- ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคการกสิกรรม มีการใช้เทคนิคใหม่ ๆ ในการเพาะปลูก ทำให้มีผลผลิต
เพิ่มขึ้น ต้นทุนการผลิตลดลง สามารถขายพืชผลได้ราคาดี กสิกรรมมีฐานะดีขึ้น
- การพัฒนาคมนาคม โดยเฉพาะการมีรถไฟ ทำให้ผลผลิตทางภาคเกษตรกรรม สามารถลำเลียง
ออกมาสู่ตลาดได้อย่างกว้างขวาง มีราคาสูง และรถไฟก็ได้นำเอาเครื่องอุปโภคบริโภค มűย
เครื่องจักรกล ฯลฯ รวมทั้งวิชาการเกษตรแผนใหม่ ไปให้กสิกร เป็นการช่วยให้ชาวนาสามารถ
เพิ่มผลผลิตที่มีคุณภาพสูงขึ้น

สาเหตุที่กล่าวนี้ ทำให้การเกษตรกรรมของประเทศอังกฤษ รุ่งเรืองมาก ถือกันว่าระยะนี้เป็น

"ยุคทองของกสิกรรม" ที่เคี่ยว

ต่อมาถึง ประมาณ ค.ศ. 1875 - 1900 นั้น การกสิกรรมได้รับความกระทบกระเทือนจาก
ความตกต่ำทางเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่าเป็นเพราะ

- ก) การแพร่ระบาดของโรคภัยไข้เจ็บ ไป ไล่สี่หมื่นโหมลง การค้า การลงทุน การจ้างงาน เกิดตกต่ำลง
มีคนงานโรงงานมากมาย ไ้กระทบไปถึงการกสิกรรม และอุตสาหกรรม โดยทั่ว ๆ ไป
- ข) คินฟ้าอากาศเกิดวิปริต ในระยะดังกล่าวนี้ อากาศหนาวจัดมาก มีฝนในฤดูร้อนมากเกินไป
ห่าหนาวเสียหายมาก บางปีก็แล้งจัด มีโรคระบาดสัตว์เกิดขึ้น บางปีฝนชุกเกินไป กสิกรเดือดร้อน
เป็นอย่างมาก
- ค) ข้าวสาลีจากต่างประเทศเริ่มหลั่งไหลเข้ามา จาก คานาดา อเมริกา และได้เข้ามาขาย
ตัดราคากับข้าวสาลีที่ผลิตได้ในประเทศอังกฤษ ชาวนาล้มละลายกันมากมาย

ง) ชาวนาในระยะนี้ ไม่กล้าลงทุน และเกิดมีสหภาพการขมขื่นขึ้นมาในระยะนี้ด้วย ทำให้เกิดการต่อรองกับนายจ้างเกษตรกร การปรับตัวในการผลิตทางเกษตรกรรมก็ทำได้ลำบาก

จ) ระยะนี้เอง ประเทศอังกฤษได้ใช้เหรียญกษาปณ์เป็นทองคำ แต่ประเทศอื่น ๆ ในทวีปยุโรป ใช้เหรียญกษาปณ์ทำค้ำยเงิน ตอนนี้ โลหะเงินมีค่าต่ำลง พ่อค้าชาวอังกฤษนำเอาเหรียญทองคำ ไปแลก จะได้เหรียญเงินจำนวนมากกว่าเดิม และใช้เหรียญเงินนั้น ซื้อข้าวมาขายในราคาถูก ๆ ในประเทศอังกฤษ

เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลพยายามแก้ หาราสาเหตุ รวมทั้งสนับสนุนให้ผลิตพืชชนิดฟาร์มผสม เรียกกั่นว่า Truck Farming คือ ปลูกผัก ผลไม้ ผักกนบ และเนื้อสัตว์ ทำไร เลี้ยงไก่ และอื่น ๆ ในที่นา แทนการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว รวมทั้งสนับสนุน การปลูกสัตว์ คัดพันธุ์ดี ๆ ให้เนื้อที่มีคุณภาพสูง ราคาดี

การแก้ไขนี้ ได้ช่วยคลี่คลายความเดือดร้อนของกสิกร ไค่บ้าง ประกอบกับระยะต่อ ๆ มา ชาวอังกฤษหันมาบริโภคอาหารสด ๆ เช่น ไข่ นม เนย มากขึ้น ฐานะชาวไร่ก็ดีขึ้น แต่กสิกรที่ยังปลูกข้าวอย่างเดียว ก็ยังมีฐานะต่ำมากเช่นเดิม

1.2 การสหกรณ์

ในระยะที่เสรีนิยมรุ่งเรืองนี้ เป็นระยะที่รัฐบาลไม่ยอมเข้ายุ่งกับกิจการเอกชน พยายามปล่อยให้แข่งขันกันต่าง ๆ ออกไป วงธุรกิจมีการแข่งขันกันเต็มที่ มีการตัดราคากัน แข่งขันกันลดต้นทุนการผลิต โดยหวังผลกำไรให้มากที่สุด ขายได้มากที่สุด การแข่งขันกันนี้ แรงงาน ได้ถูกกระทบกระเทือนมากที่สุด กรรมกรเป็นฝ่ายเสียเปรียบ มีการแข่งขันตัดค่าจ้างแรงงานระหว่างกรรมกรด้วยกันเอง โดยหวังว่า เมื่อค่าจ้างถูกลงแล้ว จะมีคนจ้างเพิ่มขึ้นมากมาย ค่าจ้างแรงงานในยุคนี้ จึงมีระดับต่ำสุดเท่าที่ผ่าน ๆ มา

การแข่งขันกันโดยไม่มีขอบเขต เพื่อมุ่ง "กำไร" โดยไม่คำนึงว่าใครเดือดร้อนถึงเวลานี้ เป็นการสร้างความไม่เป็นธรรมต่อคนส่วนรวมเป็นอันมาก เพราะคนหนึ่งกำไร หมายถึง อีกคนหนึ่งเป็นฝ่ายขาดทุนนั่นเอง กำไรหมายถึง กำไรโดยกลโกง อูบาย เอาเปรียบ จากผู้อื่นเอาค่าต่อยกว่า นั่นเอง

คนอ่อนแอ ส่วนมากทำงานตามโรงงาน ได้แก่กรรมกรทั้งหลาย เมื่อไม่สามารถป้องกันผลประโยชน์กันได้ ไม่สามารถขอค่าจ้างสูง ๆ ได้ จึงมีแนวคิดหาทางแก้ไขขึ้น โดยมีคนกลุ่มหนึ่ง รวมมือกันตั้ง "สหกรณ์ขายปลีก" ขึ้น หวังให้เป็นเกราะป้องกันสมาชิก เช่น ซื้อสินค้าจำเป็นได้ในราคาถูกกว่า เป็นการ

จัดการเอาโรคเอาเปรียบ สมานผลประโยชน์ของทุก ๆ ฝ่าย ร้านสหกรณ์มีชื่อ ได้แก่นร้านสหกรณ์ในประเทศไทย เริ่มค้าสมาชิก 28 คน ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1844 ในเมือง "รอชเดล" สมาชิกออกทุนคนละ 1 ปอนด์ รวม 28 ปอนด์ ซื้อสินค้าจำเป็นมาในราคาขายส่ง แล้วเอามาขายปลีกในราคาตลาดธรรมดาทั่ว ๆ ไป ร้านก็อาศัยบ้านของสมาชิกคนหนึ่งทำการค้า ร้านนี้มีกำไรมาก เพราะราคาขายปลีกสูงกว่าราคาขายส่งมาก สหกรณ์ ได้ทำการกันเงินไว้จำนวนหนึ่งเป็นทุนสำรอง และกันไว้เอีก 5 % ของผลกำไร เป็นคอกเบี้ยเงินทุนเริ่มแรก 28 ปอนด์นั้น เพื่อจ่ายให้แก่มรรคาสมาชิกไป

กิจการสหกรณ์ได้เจริญขึ้นมาเป็นลำดับ สมาชิกใหม่ ก็เพิ่มขึ้น กิจการเมื่อขยายออกไป จนสามารถตั้งเงินสำรองไว้เพื่อช่วยการศึกษา เล็กก้าพรวา การกุศล วิทยุคมนาคม ฯลฯ นอกจากนั้น ก็ได้เริ่ม จ่ายค่าเช่าบ้านให้แก่เจ้าของบ้าน จ่ายค่าจ้างคนทำงานในร้านสหกรณ์ และทุก ๆ ปี เมื่อได้หักค่าใช้จ่ายออกไปแล้ว จะนำกำไรสุทธิมาแบ่งเป็นเงินปันผลแก่สมาชิกตามอัตราส่วนของ เงินที่สมาชิกซื้อสินค้าจากสหกรณ์ จะเห็นได้ว่า ตอนนี้ สมาชิกจะได้ประโยชน์สองกรณี ใดแก่

- คอกเบี้ยเงินทุนที่คงไว้
- เงินปันผลกำไร ซึ่งสมาชิกซื้อสินค้า มาก ก็จะได้มาก ตามส่วน

ระยะต่อมา สหกรณ์แห่งนี้ มีโครงการสนับสนุนให้คนจนเป็นสมาชิกโดยไม่ต้องลงทุนก่อน คือไม่ต้อง ออกเงินซื้อหุ้น แต่ถองเอาเงินปันผลคืนไป ไปซื้อหุ้นสหกรณ์ ตอนหลัง

สำหรับการขายสินค้าของสหกรณ์นั้น จะทำการขายเงินสด หนี้สูญจึงไม่เคยปรากฏ ส่วนการจัดการ อยู่ในความควบคุมของสมาชิกเอง คือ "สมาชิกทุกคน ออกเสียงลงความเห็นในกิจการสหกรณ์คนละหนึ่งเสียงเท่า ๆ กัน" ซึ่งผิดกับ บริษัทจำกัด ที่ออกเสียง ใ้ตามจำนวนเงินหุ้นที่อยู่ในมือ

หลักการของสหกรณ์นี้ ได้เป็นหลักการประชาธิปไตย และเจริญมาก มีสาขาออกไปทั่วประเทศอังกฤษ และในหลายประเทศทั่วโลก ก็ได้้นำเอาวิธีการสหกรณ์ของประเทศอังกฤษ มาใช้อย่างแพร่หลาย สาเหตุสำคัญที่ทำให้สหกรณ์นี้ "รอชเดล" ได้รับความสำเร็จ นั้น ได้แก่การ

- หลักการที่ ช่วยผู้บริโภคทั้งหลาย โดยไม่ให้ถูกเอาเปรียบในเชิงการค้า
- รักษาคุณภาพสินค้า ให้ไม่ตกต่ำ
- ไม่มีหนี้สูญ เพราะ ขายเฉพาะเงินสด
- ไม่ทำการเสี่ยงภัยทางการค้าขายประการต่าง ๆ
- ไม่เสียค่าโฆษณา ซึ่งเป็นรายจ่ายสำคัญ

1.3 การอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19

ในระยะแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรม การขยายตัวเติบโตสูงมาก ในยุคนี้ อุตสาหกรรมที่สำคัญมาก ได้แก่ เหล็กกล้า ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ในการทำเครื่องมือ เครื่องจักรกล รางรถไฟ เรือ สะพาน และอุปกรณ์ต่าง ๆ หลังจากได้พบวิธีทำเหล็กกล้า ทำให้เหล็กกล้าของประเทศอังกฤษสร้างความรุ่งเรืองแก่อุตสาหกรรมในประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเป็นอันมาก เหล็กกล้าทำให้อายุเครื่องจักรกลยาวนานขึ้น ปรากฏว่า ในยุคนี้ ประเทศอังกฤษ เป็นผู้ผลิตมากที่สุดในโลก แต่พอถึงศตวรรษที่ 20 ตำแหน่งดังกล่าวเป็นของประเทศสหรัฐอเมริกาไป นั่นคือ หากใช้เหล็กกล้า เป็นเข็มฐานะทางเศรษฐกิจแล้ว ในศตวรรษที่ 19 ประเทศอังกฤษ มีฐานะเศรษฐกิจแข็งแกร่งมากที่สุด แต่ต่อมาศตวรรษที่ 20 ประเทศสหรัฐอเมริกาแข็งแกร่งขึ้นมาแทนที่ประเทศอังกฤษ

ในศตวรรษที่ 19 อุตสาหกรรมต่าง ๆ ในประเทศอังกฤษ ได้ตั้งขึ้นตามท่าเลต่าง ๆ สุดแต่จะเหมาะสม แล้วแต่ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีแรงดึงดูด ปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่

ก) ปัจจัยบังเอิญ ทั้งขึ้นโดยบังเอิญ ไม่เคยคำนึงถึงปัจจัยอะไรก่อนเลย ทั้งโดยเหตุผลส่วนตัวซึ่งไม่คำนึงถึงหลักใด ๆ ทั้งสิ้น เช่น กังโรงงานผลิตรถยนต์ "มอริส" ในออกฟอร์ด เพราะเจ้าของเกิดที่ออกฟอร์ด ทั้ง ๆ ที่เมืองนี้ ไม่เหมาะอะไรเลย ในการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมรถยนต์ แต่มีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นได้แล้ว

ข) ปัจจัยธรรมชาติ ทั้งเพราะธรรมชาติอำนวย เช่น เมืองคิงคัม มีในเมืองที่มีสินแร่สมบูรณ์

ค) ปัจจัยเศรษฐกิจ ทั้งขึ้นแล้วแต่ เศรษฐกิจ บังคับ ได้แก่

- แรงดึงดูดของตลาด
- แรงดึงดูดของแหล่งเงินทุน เช่น มีอัตราดอกเบี้ยต่ำ
- แรงดึงดูดของวัตถุดิบ
- แรงดึงดูดทางคานการคมนาคมสะดวก ปลอดภัย
- แรงดึงดูดทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการชุมนุมอุตสาหกรรม ช่วยในการประหยัดภายในและภายนอก

ในการซึ่งความสำคัญของแรงดึงดูดนี้ เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม ต้องคิดถึง การผลิตทำให้ต้นทุนต่ำที่สุด ทุก ๆ ด้าน จึงจะได้ผลมากที่สุด นั่นเอง

ง) ปัจจัยการเมือง แรงการเมือง บังคับให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นมา ตามที่รัฐบาลกำหนดให้ เพราะเกรงความขาดแคลนต่าง ๆ ในภาวะสงคราม หรือเพื่อความปลอดภัยของส่วนรวม เช่น โรงงาน อุตสาหกรรมไฟฟ้าปรมาณู เป็นต้น

ในระยะแรก ๆ ของศตวรรษที่ 19 นั้น สภาพโรงงานอุตสาหกรรม เปลี่ยนเป็นใหญ่โตยิ่งกว่าเดิม มีกรรมกรมากมาย ผลผลิตมีปริมาณมาก บางแห่งขยายโดยการซื้อโรงงานเล็ก ๆ มารวมตัวเข้าด้วยกัน เป็นการรวมกำลังการผลิต สาเหตุที่ท้องมีการรวมกำลังการผลิต ก็เพราะว่า

- อุตสาหกรรมใหญ่ ๆ นั้น ได้ผลผลิตสูงกว่าโรงงานขนาดเล็ก และเมื่อถ่วงเฉลี่ยแล้ว มีต้นทุนต่ำมาก
- การแข่งขันกันขาย กับสินค้าต่างประเทศ ทำให้โรงงานเล็ก ๆ ของรวมกัน ผลผลิตมีต้นทุนต่ำ เป็นการได้เปรียบทางด้านราคาสินค้า
- การผลิตขนาดใหญ่ ๆ ผลิตได้โดยค่าใช้จ่ายต่ำกว่าโรงงานขนาดเล็ก เป็นเพราะว่า
  - ก) โรงงานใหญ่ ๆ ต้องซื้อวัตถุดิบได้ในราคาถูกกว่าโรงงานขนาดเล็ก เพราะเป็นการซื้อจำนวนมาก อาจใช้อำนาจต่อรองได้มากกว่า
  - ข) โรงงานใหญ่ ๆ อาจมีอำนาจคุ้มครองคมนาคม มีอำนาจวางค่าบรรทุกได้มาก ต้องการ
  - ค) โรงงานใหญ่ ๆ สามารถใช้เครื่องมือการดำเนินงานเหมือนกันได้ในสินค้ามากประเภทที่ผลิตออกจำหน่ายในตลาด เป็นการประหยัดค่าโฆษณาได้ดี
- มีการกำหนดค่าแพคเกจขึ้น เพื่อช่วยอุตสาหกรรมบางอย่าง อาจมีการรวมกำลังการผลิตกันได้
- มีวิธีการจัดการตามหลักวิชาวิทยาศาสตร์ ทำให้การควบคุม และการบริหารมีประสิทธิภาพ บริหารกิจการใหญ่ ๆ ได้ง่ายกว่าเดิม โดยเสียค่าใช้จ่ายถ่วงเฉลี่ยต่ำมาก ทำให้การรวมกันผลิตสินค้าเกิดขึ้นได้

ผลเสียหายจากการรวมกำลังกันผลิตสินค้าดังกล่าว คือเกิดมีบริษัทผลิตสินค้าชนิดเดียวกันน้อยแห่งลง เกิดการผูกขาดขึ้นได้ ผู้อุปโภคบริโภคเสียเปรียบ การผูกขาดเป็นการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ในลักษณะที่ไม่ถูกต้องง่าย คนส่วนรวมเสียประโยชน์

การรวมกำลังกันทำการผลิตสินค้าขนาดใหญ่ ๆ นี้ ในระยะปลายศตวรรษที่ 19 ได้เติบโตขึ้น และกลายเป็นปัญหาสำคัญที่รัฐบาลต้องเข้าแก้ไข ในระยะศตวรรษที่ 20 นี้

1.4 เศรษฐกิจตกต่ำในประเศอังกฤษ

ในศตวรรษที่ 19 ประมาณ ค.ศ. 1875 - 1886 ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในประเศอังกฤษ อย่างรุนแรง อุตสาหกรรมเงินเรือ และการถลุงเหล็กกล้า ได้รับความกระทบกระเทือนมาก ทั้งการกสิกรรม ก็ได้รับการแข่งขันจากสหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย ในการผลิตอาหาร และเนื้อสัตว์ ค่าย

การตกต่ำเงินเรือ เป็นผลจากการแข่งขันของเรือใบ และเรือจักรกลไอน้ำ เรือไอน้ำมีความรวดเร็ว และบรรทุกสินค้าได้มากกว่า และการขุดคลองสุเอซ ทำให้ระยะทางได้ลดลง มีการแข่งขันระหว่างชาติต่าง ๆ มีการลดการระวางบรรทุกเรือ ในปลายศตวรรษที่ 19 ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปได้สนับสนุนทางการเงิน และอื่น ๆ เพื่อให้ประเทศตนผูกขาดการขนส่ง และการค้าขายทางไกล ซึ่งทำให้มีการแข่งขันตัดการระวางกันอย่างรุนแรงมาก มีผลกระทบกระเทือนถึงประเศอังกฤษ ซึ่งเป็นจำเพาะเลมาแต่เดิมเป็นอันมาก

การถลุงเหล็กกล้า ซึ่งเดิมประเศอังกฤษได้ครองตลาด เป็นจำวโลกอยู่ ระยะต่อมาขึ้น ต้องซื้อสินแร่เหล็กจากนอกประเทศมาทำการถลุง เพราะสินแร่ในประเศอังกฤษ ไม่บริสุทธิ์เพียงพอ ได้เหล็กกล้าคุณภาพไม่เป็นมาตรฐานที่นิยมในตลาดโลก โดยต้องซื้อสินแร่จากประเทศสเปน และสวีเดน ระยะนี้เองประเศอังกฤษ ไม่สามารถผูกขาดในสินค้าเหล็กกล้าอีกต่อไปแล้ว รางรถไฟเหล็กกล้า ตลาดก็มีความต้องการลดน้อยลง เพราะของเก่าเป็นเหล็กกล้า มีความทนทาน ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงบ่อย ๆ เหล็กกล้าจากประเทศเยอรมัน และประเศสหรัฐอเมริกา มาที่ตลาด ทำให้ราคาตกลงไปเป็นอันมาก

นอกจากนั้น ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ได้พยายามช่วยตนเองทางเศรษฐกิจ รถไฟในยุโรปได้ช่วยในการส่งสินค้าแพร่หลายกว้างขวางขึ้น ตลอดจนคลองสุเอซ ได้ทำให้เมืองท่า ในเมดิเตอร์เรเนียนรุ่งเรืองขึ้นแทนกรุงลอนดอน และลิเวอร์พูล ของประเศอังกฤษ การขยายตัวของอุตสาหกรรมบนทวีปยุโรป ทำให้ประเทศต่าง ๆ ซื้อวัตถุดิบจากแหล่งต่าง ๆ ในโลก โดยใช้เรือของตนเองขนส่ง ประเศอังกฤษได้รับความกระทบกระเทือนมาก

ประเทศที่เคยซื้อสินค้าจากอังกฤษ ระยะหลัง ๆ เริ่มผลิตสินค้าเอง และยังส่งออกขายแข่งขันอีกด้วย เช่น เยอรมัน และอเมริกา สินค้าอังกฤษ ส่งไปอเมริกา เริ่มซังกดง เยอรมัน ก็กลายเป็นคู่แข่งสำคัญขึ้นมาอีก ทั้งงานการถลุงเหล็กกล้า และอื่น ๆ รวมทั้งการทอผ้าฝ้ายด้วย กล่าวได้ว่า ใน 75 ปีแรก อังกฤษไม่มีคู่แข่งการค้าเลย แต่พอหลัง ค.ศ. 1870 ไปแล้ว ประเทศเยอรมัน และสหรัฐอเมริกา ได้กลายเป็นคู่แข่งที่น่ากลัวของประเศอังกฤษ ที่จะทอระวังที่สุดไป

(2) การเลือกนโยบายเสรีนิยม

การตกต่ำของเศรษฐกิจ ทำให้รัฐบาลของประเทศอังกฤษ ต้องออกกฎหมายควบคุมสภาพการทำงาน ในโรงงานอย่างละเอียด เพราะฉะนั้น กรรมกรว่างงานมากมาย เป็นปัญหาที่รัฐบาลจะต้องรับผิดชอบแก้ไข คนส่วนใหญ่ ในเมืองเป็นกรรมกร เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมามากมายทีเดียว

ประเทศอังกฤษเริ่มโดย การตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบสวนศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ แล้วทำรายงาน เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ และการทำงานของกรรมกร เมื่อได้ข้อมูลที่ถูกต้องแล้ว ก็ได้มีการออกกฎหมายควบคุมการทำงานที่เป็นหญิงและเด็ก เพื่อไม่ให้เสียเปรียบนายจ้าง การริเริ่มงานสาธารณูปโภคขึ้นในบริเวณที่มีกรรมกรหนาแน่นเป็นต้น

ตอนปลายศตวรรษที่ 19 หรือระยะต้นของศตวรรษที่ 20 นี้ ประเทศอังกฤษ ได้มีกฎหมายที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรม กว้างขวางขึ้น แทนที่จะมุ่งช่วยกรรมกรให้พ้นทุกข์ เฉพาะหน้าเท่านั้น ก็ได้มีกฎหมายพยายามให้กรรมกร มีความสุขขึ้น เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการชดเชยค่าเสียหายให้คนงาน มีกฎหมายว่าเห็นจำเป็นว่าคนงาน มีการประกันภัยการเจ็บไข้ของคนงาน รวมทั้งมีกฎหมายค้ำจุนค่าขึ้นด้วย

ในขณะที่เศรษฐกิจตกต่ำนี้ การแข่งขันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นไปอีก พวกทุนน้อย ก็ล้มหมดไป มีการต่อสู้กันโดยยอมฆ่ากันจำนวนมาก ๆ จนระยะต่อ ๆ มา พบว่า การแข่งขัน เป็นการทำลายผลประโยชน์กันเอง จึงได้เริ่มหันหน้าเข้าหากัน แบ่งตลาดกันค้าขาย มีการกำหนดราคาขายให้เหมือน ๆ กัน มีชื่อเรียกกันต่าง ๆ เช่น ทรัสต์ หรือ คาร์เทล เป็นต้น

ฝ่ายนายจ้าง ก็รวมกัน เป็น "สหพันธ์นายจ้าง" ตอรองกับ "สหภาพแรงงาน" กำลังของนายจ้าง เห็นดีกว่าเข้มแข็งกว่าทางคนเศรษฐกิจ กำลังเงิน กรรมกรก็ค่อนข้างมีพลังรัฐบาลมากขึ้น เพื่อให้ออกกฎหมายคุ้มครอง หรือใช้สิทธิพลหนุนฝ่ายกรรมกร

กรรมกร ใช้สิทธิออกเสียง เลือกนักการเมือง พรรคกรรมกร เป็นผู้แทนของฝ่ายคนในรัฐสภา ความสำคัญของพรรคกรรมกร ก็เพิ่มมากขึ้น สำหรับบ้านการค้านั้น รัฐบาล เกี่ยวข้องน้อยกว่าคานอื่น เข้ามาเพื่อมุ่งเพียงป้องกันการหลอกลวงประชาชนเท่านั้น เช่น มีพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า นอกจากนี้ ก็ส่งเสริมการศึกษาวิชาการค้า และวิชาเศรษฐศาสตร์ ขึ้นในโรงเรียน และมหาวิทยาลัย โดยให้เงินสนับสนุนจำนวนมาก มีการพิมพ์วารสารแจ้งข่าวธุรกิจการค้า ทั่ว ๆ ไป ให้พอค้าอังกฤษ ทราบสถานะการณ์ของการค้าในโลก ทั่ว ๆ ไป เป็นต้น

การกระทำดังกล่าวของรัฐบาล ถือได้ว่าเป็นการผล่ออกจาก "เสรีนิยม" เพราะรัฐบาลเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการของเอกชนมากขึ้น ไม่ปล่อยมือเฉย ดังระยะก่อน ๆ ของศตวรรษที่ 19 ตอนต้น ๆ นอกจากนี้ การเข้าเกี่ยวข้องของรัฐบาลไม่ใช่ เพราะขาดเศรษฐกิจตกต่ำอย่างเฉียว ยังมีเหตุอื่น ใกล้เคียง ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป มีการแข่งขันกันมากขึ้น อย่างเช่น ประเทศเยอรมัน รัฐบาลได้ให้เงินช่วยพอกา และนักอุตสาหกรรม เติมน้ำ ประเทศอื่น ๆ ก็ต้องทำบ้าง เพื่อจะได้สู้กับเยอรมันทางด้านเศรษฐกิจได้ และที่สำคัญนั้น การเข้าแทรกแซงของรัฐบาลในระยะนี้ ไม่ปรากฏว่า "ก่อให้เกิดความเสียหายแก่อย่างใด ๆ ทั้งสิ้น" ดังที่พวกเสรีนิยม ได้เคยกล่าวเอาไว้ในระยะนั้น ๆ "

นี่คือ ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ได้เสื่อมลงไปปลายศตวรรษที่ 19 นี้เอง

สำหรับธุรกิจการลงทุนในประเทศอังกฤษนั้น ตามวิชาเศรษฐศาสตร์ ถือกันว่า เงินออม และเงินลงทุน นั้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก ท่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ แท้จริง ๆ แล้ว เงินลงทุนอย่างเฉียว ไม่อาจก่อความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศได้ สิ่งที่จะก่อความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติได้แก่ "ประสิทธิภาพของชาติ" คือหมายถึง "เทคนิคทางวิชาการ และการบริหารที่มีประสิทธิภาพ" นั้นเอง

ในประเทศอังกฤษ นั้น การเพิ่มขนาดการประกอบการ ใหญ่โตกว่าแบบเก่า ๆ จำเป็นต้องมีการรวมทุนของคนจำนวนมาก มีการร่วมกันคิดหาเทคนิค และวิธีการดำเนินงานตลอดจนการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จนธุรกิจเจ้าของคนเดียวค่อย ๆ หดไป

ในระยะเริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรม การประกอบการในรูปรวมทุน ก็ได้เกิดขึ้นมากมายแล้ว และในหลายกรณี เกิดจากการที่ใครคนพบ ได้ประดิษฐ์เครื่องใช้ เครื่องมือใหม่ ๆ ไม่มีเงินทุน เพื่อดำเนินการธุรกิจ ก็ต้องอาศัยการออกหุ้น รวมน้ำจากผู้อื่น เพื่อผลิตออกจำหน่ายต่อไป และบางครั้ง ทุนส่วนน้อย คน อาจจะยังไม่เป็นการเพียงพอ ต้องอาศัยเงินทุนจากนายทุนประเภท "เสืออนกิน" คือ พวกไม่มีส่วนประกอบการใด ๆ ค่วยเลย คอยรับแต่ประโยชน์ตายเฉียว เท่านั้น

ได้มีบริษัทรวมทุน เกิดในยุโรปมาตั้งแต่ ศตวรรษที่ 17 แล้ว แต่ไม่ได้ยลเท่าใด เพราะความล้มเหลวของบริษัท ดังกล่าว ในประเทศอังกฤษ ได้มีกฎหมายห้ามตั้งขึ้นมา เว้นแต่จะได้รับการอนุญาตจากรัฐบาล หน้านั้น ได้มีบริษัทถนน และบริษัทคลอง ธนาคารพาณิชย์ ตั้งขึ้นโดยได้รับการอนุญาตรวมทุน ซึ่งก่อความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศเป็นอันมาก ประเทศอังกฤษเลยยกเลิกกฎหมายดังกล่าวเสียในประมาณ ค. ศ. 1825 และมีการให้จดทะเบียนบริษัทจำกัด รวมทุนขึ้นใน ค. ศ. 1844 กิจการรวมทุน หรือต่อมาเรียกว่า "หุ้น" ก็เจริญมาก แบ่งหุ้น ออกเป็น

- ก) หุ้นประเภทจำกัดความรับผิดชอบ คือ ไม่ต้องรับผิดชอบ เกินกว่ามูลค่าหุ้นที่ตนถืออยู่
- ข) หุ้นบุริมสิทธิ คือ ผู้ถือมีสิทธิเห็นรายได้ และทรัพย์สินของบริษัท ไ้แก่ จะได้รับเงินปันผลก่อน หากบริษัทเลิกกิจการ ก็จะได้รับส่วนแบ่งก่อน

การที่ประเทศอังกฤษ อนุญาตให้ออกหุ้นบุริมสิทธิ ก็เพราะเกิดการมีกิจการบางอย่าง ต้องการเงินก้อนใหญ่ ๆ เช่น บริษัทรถไฟ เป็นต้น ต้องการทุนรวมกิจการมาก ต้องให้หลักประกัน หรือสิทธิพิเศษแก่ผู้ถือหุ้นนั่นเอง ผู้ถือหุ้นบุริมสิทธิ ใ้ถือประโยชน์มาก ทำให้ธุรกิจใหญ่ ๆ ประสบผลสำเร็จ เป็นผลดีแก่ประเทศมาก การมีบริษัทรวมทุนเพิ่มมากมายในประเทศอังกฤษ ทำให้เกิดตลาดซื้อขายหุ้นเกิดขึ้น เรียกว่า "Stock Exchange" เป็นสถานที่นักธุรกิจ ซึ่งเก็งกำไร จากราคาหุ้น มาทำการซื้อขายหุ้นกัน ทำให้สามารถระดมทุนจากประชาชนจากการขายหุ้น เสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า การกู้จากธนาคารพาณิชย์ เสียอีก

(3) สถานการณ์สงครามโลก

ได้กล่าวมาแล้วว่า ในระยะ ค.ศ. 1875 - 1900 เป็นระยะที่เศรษฐกิจปั่นป่วน และหลังจากนั้นมา ก็ได้เกิดวิกฤติการณ์อย่างรุนแรง มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นอย่างมาก มูลเหตุ ได้แก่

- สงครามโลก เกิดขึ้นถึง 2 ครั้ง ในช่วงระยะเวลาเพียงประมาณ 30 ปี สูญเสียใหญ่หลวงแก่ทรัพย์สินสมบัติ การค้า การเมือง และชีวิตมนุษย์
- ความรุดหน้าทางเศรษฐกิจ ทำให้ผลิตผลของโลกลดลงมากมาย
- การเปลี่ยนฐานะทางเศรษฐกิจและการเมือง ของประเทศต่าง ๆ ทำให้เกิดการขัดแย้งรุนแรงมาก เกิดมีสหภาพแรงงาน พรรคการเมือง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน ให้แน่นแฟ้น และโต้ตอบฝ่ายตรงกันข้าม
- คุลอำนาจของประเทศต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป ศูนย์กลางเศรษฐกิจ เปลี่ยนเป็นไปอยู่ทางสหรัฐอเมริกา เกิดความตึงเครียดขึ้น เพราะวาประเทศที่เคยเป็นมหาอำนาจในยุโรป ไม่ยอมรับและไม่ร่วมมือกับประเทศที่รอนอำนาจของตนลง และขณะที่ประเทศยุโรปตะวันตกก้าวหน้านี้ ประเทศรัสเซีย ก็ได้สร้างอำนาจทางเศรษฐกิจ และการทหาร ขึ้นอย่างรวดเร็ว อำนาจของประเทศรัสเซีย มีมากพอคุกคามยุโรปตะวันตก ได้

ขณะเดียวกัน ทางอาณานิคมต่าง ๆ ของยุโรป ก็ได้พากันเริ่มฉละตน เป็นอิสระภาพ ไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจบัญชา อีกต่อไป ทำให้ยุโรปตะวันตก จำเป็นต้องร่วมมือกันแก้ไขสถานการณ์ขึ้น

3.1 สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และเศรษฐกิจหลังสงคราม

มูลเหตุของสงครามนั้น สลับซับซ้อนมาก แต่เหตุใหญ่ ๆ นั้น เป็นเพราะการแข่งขันทาง
ด้านเศรษฐกิจและการเมือง ความรู้สึกในเรื่องชาตินิยม ฯลฯ ในประเทศต่าง ๆ และการรวมกลุ่มของประเทศ
ต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองร่วมกัน เกิดเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง และในประมาณ
ค.ศ. 1907 นั้น ประเทศต่าง ๆ ใดแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่

- กลุ่มมหาอำนาจตอนกลาง ได้แก่ เยอรมัน ออกเทรีย ฮังการี อิตาลี
- กลุ่มสัมพันธมิตร ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย

สงครามได้เกิดขึ้นในประมาณ ค.ศ. 1914 ทั้งสองฝ่ายต่างคิดว่า ตนจะเป็นฝ่ายชนะโดยไม่
ชักช้า ซึ่งตรงกันข้าม สงครามได้เกิดขึ้นเยื้องออกไป ประเทศอื่น ๆ ก็เข้าร่วมสงครามครั้งนี้ด้วย เช่น
ฝ่ายพันธมิตร ก็มี ญี่ปุ่น อเมริกา กรีซ รุมาเนีย ไทย และประเทศในอเมริกาใต้

ส่วนฝ่ายมหาอำนาจตอนกลาง ก็มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ตุรกี บุลกาเรีย นอกจากนี้ ก็เป็นพวกที่
วางตัวเป็นกลาง ๆ ได้แก่ สเปน สวิตเซอร์แลนด์ ปอร์ตุเกส เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ สวีเดน เดนมาร์ก
สถานะการสงครามนั้น ได้ถูกนำไปทั่วยุโรป ใน ค.ศ. 1917 ยุโรปกลายเป็นสนามรบ
ซึ่งระยะแรก ๆ เป็นการสู้รบทางทหาร แทะระยะต่อ ๆ มา เป็นการโจมตีเศรษฐกิจเข้าเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ
ฝ่ายสัมพันธมิตร ได้ทำการปิดกั้นเรือสำเลียงเสบียงอาหาร ไม่ให้ไปส่งให้แก่ฝ่ายมหาอำนาจตอนกลาง ส่วน
เยอรมัน (ฝ่ายมหาอำนาจ) ก็ได้ใช้เรือดำน้ำ ทำลายเรือสินค้าของฝ่ายสัมพันธมิตร ด้วย

กล่าวได้ว่า แต่ละประเทศ ได้ใช้นโยบายควบคุมภาวะเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมอำนาจทางทหาร
เร่งผลิตทางอุตสาหกรรมและกิจการ รวมทั้งยุทโธปกรณ์ พันธมิตร ได้ทำการปิดล้อมท่าเรือเยอรมันได้สำเร็จ
ทำให้เรือขบวนขนส่งอาหารทั่วไปในประเทศเยอรมัน รถยนต์ของเยอรมันต้องใช้ล้อเหล็ก แทนล้อยาง
น้ำมันขาดแคลนอย่างแรงมาก ในปลาย ๆ ของสงคราม

อย่างไรก็ดี การปฏิบัติงานของเรือดำน้ำเยอรมัน ก็ได้ทำลายเรือประเทศอังกฤษ และชาติอื่น ๆ
ในเขตน่านน้ำประเทศอังกฤษเป็นจำนวนมาก สถานะของสงครามฝ่ายพันธมิตรมีสภาพดีขึ้น เมื่อเยอรมันได้ทำ
การจมเรือ "ลูซิเทเนีย" ของสหรัฐอเมริกา ทำให้คนตายถึง 1153 คน รวมทั้งคนอเมริกันด้วย ทำให้
สหรัฐอเมริกา ตองประกาศสงครามกับเยอรมัน ด้วย

ความขาดแคลนอาหาร โดยเฉพาะข้าวสาลี ได้เกิดขึ้น ในประเทศอังกฤษ อย่างน่าวิตก
ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1917 ข้าวสาลีในประเทศอังกฤษ เหลือพอกินต่อไปได้อีก 8 อาทิตย์เท่านั้น เพราะ
ความอดหยากของทั้งสองฝ่าย ทำให้ทางหันมาสนใจเศรษฐกิจภายในประเทศ มีการพัฒนาเศรษฐกิจพร้อม ๆ

กับการรบ มีการเร่งผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค และยุทธปัจจัย แต่เกิดปัญหาขาดกำลังแรงงาน เพราะกำลังที่มีประสิทธิภาพตกเกณฑ์เป็นทหาร ส่นามรบหมด จึงมีการเกณฑ์สตรี คนชรา และเด็ก เข้าชบวนการผลิตอาหาร และยุทธปัจจัยอย่างมากมาย รวมทั้งมีการจ้างคนของประเทศใกล้เคียง มาทำงานผลิตสินค้า โดยตั้งใจควย ค่าจ้างสูง ๆ ควบ

ฝ่ายสัมพันธมิตร จากการที่เรือค่าน้ำของเยอรมัน ทำให้อาหารขาดแคลนมาก จึงร่วมมือกันทาง ^{รบบกม} คานเศรษฐกิจอีกด้านหนึ่ง นอกจากการร่วมมือกันทางคานทหาร การยุทธแล้ว ซึ่งในระยะแรกเริ่มสงครามนั้น ประเทศอังกฤษ และฝรั่งเศส ต่างก็ไปพยายามแข่งขันกันซื้ออาหารเข้าประเทศในราคาสูง ตักราคากันเอง ทำให้ทั้งสองประเทศเสียเปรียบมาก ระยะต่อมา ก็หันเข้าหา ^{รบบกม} ร่วมมือกัน ทำให้มีอำนาจในการต่อรองซื้อ สินค้าอุปโภคบริโภคมากขึ้น และได้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการบริหารฝ่ายสัมพันธมิตร ว่าควย ขาวสาลี จัสมร ขาวสาลี ไทแกมิตรประเทศที่ขาดแคลนอาหาร

ในระยะสงคราม ต่างก็มีความจำเป็นต้องใช้เงินมากมาย เพื่อซื้อหรือผลิตอาหารและยุทธปัจจัย ต่าง ๆ ประกอบกันมีความขาดแคลนเกิดขึ้นอีกมากมายในระยะหลัง ๆ จำนวนเงินที่ได้ออกกจ่าย ปล่อยให้ปริมาณเงินเพิ่มขึ้น มีผลให้เกิดวิกฤตการณ์ทางคานเงินเพื่อ (Inflation) เกิดขึ้นอย่างรุนแรง ระดับราคาสินคานานาชนิด เพิ่มสูงขึ้นอย่างขนานใหญ่ ประเทศเยอรมันเอง ปริมาณเงินหมุนเวียนได้เพิ่มขึ้น กว่าปกติถึง 5 เท่า ระดับราคาสินคาน่าเพิ่มขึ้นประมาณ สอง เท่าตัว จากระยะก่อนสงคราม

ทางฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น การเงินไม่รุนแรงเท่าใดนัก ทั้งนี้ เพราะว่า กลุ่มประเทศสัมพันธมิตร ได้รับเงินช่วยเหลือในรูปเงินยืม จากประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ ให้อืมในรูปของสินค้าต่าง ๆ โดยประเทศผู้ซื้อ ไม่ต้องจ่ายเงินสดทันที กำหนดให้ใช้คืนกันไ้ภายหลัง เงินยืมประเภทนี้ ประเทศผู้ซื้อ ไม่ต้องพิมพ์ธนบัตร ออกมาใช้จ่าย ปริมาณเงิน (Money Supply) ก็ไม่เพิ่มมากมายเช่นดังของประเทศเยอรมัน ส่วนอาหารเรื่ออุปโภคบริโภค ก็มีเพียงพอ ไม่ขาดแคลนเท่าใดควย เนื่องจากได้จาก ประเทศสหรัฐอเมริกา นั่นเอง

สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เริ่มใน ค.ศ. 1914 และเยอรมันยอมหยุดยิงเมื่อ 11 พฤศจิกายน ค.ศ. 1918 ผลก็คือ ฝ่ายมหาอำนาจตอนกลาง เป็นฝ่ายแพ้สงครามครั้งนี้ ทั้งสองฝ่าย ได้รับความเสียหาย มหาศาล ควบกัน ทั้งชีวิต และทรัพย์สิน

ความเสียหายรุนแรงที่ติดตามมา ก็คือ ปัญหาทางคานเศรษฐกิจ ได้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างกรรมกร และนายจ้าง ทรัพย์สินจำนวนมากมายนได้ถูกทำลายไประหว่างสงคราม เกิดความขาดแคลนในอุตสาหกรรม ไม่สามารถทำการผลิตสินค้า ใ้ได้อย่างเต็ม เมื่อสงครามไ้สงบลงแล้ว การค้าและ

การเงินระหว่างประเทศ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป เกิดปัญหามากมายตามขึ้นมา ในระยะสงครามยุคใหม่ ๆ นั้น การวางงานมีระดับสูงมาก เพราะบรรดาทหารประจำการในสงคราม ได้ถูกปลดมากมาย ทหารเหล่านี้ได้เข้าร่วมกลุ่มกรรมกร เขาคู่อำนาจทางการเมือง เช่น ประเทศรัสเซีย ได้มีการล้มล้างระบบกษัตริย์ลงแล้วตั้งระบบ "คอมมิวนิสต์" ขึ้นแทน นอกจากนั้น ในประเทศอื่น ๆ เช่น

- ประเทศอังกฤษ ก็เปลี่ยนเป็นประเทศเผด็จการ
- ประเทศอิตาลี บรรดากรรมกร ก็เข้ายึดโรงงาน และอสังหาริมทรัพย์
- ประเทศฝรั่งเศส ประเทศอังกฤษ ได้เกิดการนัดหยุดงานกันในโรงงานอุตสาหกรรม
- ในทวีปยุโรปกลาง และตะวันออก ได้มีการปฏิรูปที่ดิน แบ่งที่ดินจากนายทุนมาให้ประชาชนถือครองประกอบอาชีพกสิกรรม

การต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น ทำให้ผลิตผลของยุโรปโดยส่วนรวม ตกต่ำลง ถึงประมาณ 30 % เทียบกับ ค.ศ. 1913 ก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

ในหลังสงคราม เป็นระยะที่ต่างบูรณะประเทศ ซึ่งเป็นงานหนัก โรงงานอุตสาหกรรมที่เคยผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ ก็เปลี่ยนมาทำของผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค ที่ใช้กันยามสงบ ซึ่งในเวลาไม่นานนัก หลายประเทศก็พัฒนาเศรษฐกิจ รุ่งเรืองขึ้นมาได้ ทั้งนี้ เป็นเพราะ ประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย มีความง่าย และคล่องตัวในการปรับตัว สะดวกในการเพิ่ม - ลด การผลิตสินค้า ซึ่งมีสภาพตรงกันข้ามกับทางภาคเกษตรกรรม ซึ่งประเทศผู้นำทางฝ่ายสัมพันธมิตร ก็ได้คืนสภาพปกติ ได้ดี

จากสนธิสัญญา "แวร์ซายน์" ทำให้ประเทศเยอรมัน ใต้อยู่ในภาวะยุ่งยากมากทางเศรษฐกิจ เพราะตามสัญญานั้น กองชกโลกมีสงครามสงบ ประมาณถึง 33,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ในระยะเวลา 30 ปี ประเทศเยอรมัน จึงต้องทำการพิมพ์พันธบัตร ออกใช้เพื่อไปพอกับรายจ่ายของรัฐบาล เป็นผลให้เกิดเงินเฟ้อรุนแรงมาก อัตราแลกเปลี่ยนมาร์คทองเงินสกุลต่าง ๆ ไต่ลดลงเรื่อย ๆ ประเทศเจ้าหนี้เกรงรัคหนัก และไม่อาจจะชำระหนี้ได้ ซอรองใคร ๆ ก็ไม่เห็นใจ ประเทศเบลเยียม และฝรั่งเศส ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ผู้หนึ่งได้เข้ายึดแคว้น "รุท" เพื่อบังคับชำระหนี้ ธนาคารต่าง ๆ ก็ไม่ยอมให้กู้ เพราะเห็นว่าฐานะของประเทศเยอรมันตอนนี้ ไม่น่าวางใจ ตางกลัวหนี้สูญ

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีความเห็นใจเยอรมันมาก ขอมลคเงินผ่อนส่งให้ และยี่กระยะเวลาชำระหนี้ออกไป แต่ไม่ไคผลมากนัก ทั้งนี้ เพราะแคว้นรุท เป็นเมือง อุตสาหกรรม ของประเทศเยอรมัน เมื่อถูกยึดไป ทำให้กรรมกรจำนวนมากต้องว่างงานลง เยอรมันต้องทำการพิมพ์พันธบัตรช่วยกรรมกรเพิ่มอีก ทำให้เกิดเงินเฟ้อหนักรุนแรงยิ่งขึ้น จนเงินมาร์คเยอรมัน แทบไม่มีค่าเลย ใน ค.ศ. 1923 อัตราแลกเปลี่ยนเป็น 62,000,000,000 มาร์ค ต่อ 1 ดอลลาร์อเมริกัน

ในที่สุดพันธมิตร ก็ให้เงินประเทศเยอรมัน เพื่อช่วยเหลือ ๘๐๐ ล้านดอลลาร์อเมริกัน และให้ทำการออกเงินมาร์คใหม่ เทียบค่า 1 มาร์ค ต่อ 24 เซนต์ หรือ 4 มาร์คต่อ 1 ดอลลาร์อเมริกา และให้คำแนะนำหลายอย่าง รวมทั้งให้ประเทศฝรั่งเศส และเบลเยียม ถอนออกจากแนวรบที่ ค่าย ทำให้ประเทศเยอรมันฟื้นตัวขึ้น และต่อมา ประมาณ ค.ศ. 1930 ทั่วโลกได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำโดยทั่ว ๆ ไป ฝ่ายพันธมิตรก็ยินยอมให้ประเทศเยอรมัน ระงับการชำระหนี้ไคซักราว จนกว่าเศรษฐกิจจะดีขึ้นโดยทั่ว ๆ ไป

ในประมาณ ค.ศ. 1933 "ฮิตเลอร์" มีอำนาจขึ้นมา ก็ทำการประกาศเลิกสัญญาแวร์ซายน์ ไม่ยอมจ่ายค่าเสียหายจากสงคราม ตั้งแต่บัดนี้ เป็นต้นมา

ประเทศอื่น ๆ นอกจากประเทศเยอรมัน ก็เกิดครอณาการเงิน เช่นกัน ในระยะสงครามประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้มิตรประเทศ กู ไปมาก พอสงครามสิ้นสุดลง ก็คิดทบทวนตามคน หลายประเทศได้บีบคั้นบีบบังคับขอให้ประเทศเยอรมันชดเชยมากก่อน จึงจะจ่ายให้ ลูกหนี้สำคัญ ๆ เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเบลเยียม เป็นต้น ฝ่ายประเทศเจ้าหนี้คือ สหรัฐอเมริกา ก็แย้งว่า เงินกูไบนั้น ไม่เกี่ยวกับสงครามแต่อย่างใด ๆ เลย ซึ่งก็ไม่ได้ผลนัก

ประเทศ ลูกหนี้ หาท่างออก โดยขายสินค้าให้สหรัฐอเมริกา แทน แดทางอเมริกา เอง ก็มีกำแพงภาษี กันเอาไว้สูงมาก จึงมีรายได้จากสินค้าออกน้อยมาก บางประเทศ ยังกลับต้องขอยืมอเมริกาเพิ่มอีก ค่าย นั่นคือ ในระยะนี้ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นเจ้าหนี้รายใหญ่ ประเทศนี้ไม่ได้รับความเสียหายใด จากสงครามเลย เพราะสนามรบ อยู่ในทวีปยุโรป อเมริกา จึงตั้งหน้าตั้งตาผลิตสินค้า และยุทโธปกรณ์จำหน่ายอย่างเต็มที่ มีผลผลิตมากมาย ภาวะเศรษฐกิจมั่นคง เมื่อเลิกสงคราม ศูนย์กลางอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของโลก ก็มาอยู่กับประเทศสหรัฐอเมริกา โดยสิ้นเชิง การเป็นเช่นนั้น เป็นที่ไม่พอใจของบางประเทศในยุโรป ที่ทรงตนว่า เคยเป็นเจ้าโลก เช่นประเทศอังกฤษ เป็นต้น

3.1.1 ความเติบโตทางเศรษฐกิจ และการตกต่ำทางเศรษฐกิจ

ก. ความเติบโตทางเศรษฐกิจ

หลังสงคราม แต่ละประเทศในยุโรป โดยส่วนรวม ระบบการค้าก็ขยายออกไป แม้ประเทศเยอรมัน เมื่อพ้นระยะวิกฤตของสงคราม ก็ฟื้นตัวขึ้นมา การผลิตในยุโรปก็เพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการทดแทนสิ่งที่ถูกทำลาย ในระหว่างสงคราม ผลผลิตต่อคนก็มากขึ้น แต่ชั่วโมงการทำงานของกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมได้ลดลง เพราะประชาชนในยุโรปขณะนี้ ได้เปลี่ยนแนวความคิดในการทำงาน คือไม่มุ่ง

ทำงานอย่างเคียว ทางก็จะหาเวลาว่าง เพื่อพักผ่อนหย่อนใจกันมากขึ้น
ได้เริ่มประกอบ การอาชีพตั้งแต่อายุ 15 - 65 ปี ระยะเวลาแบ่งจน
กับหัวขบวนหลักของ อคัม สมิท มีความชัดเจนยิ่งขึ้น มีผลทำให้ผลิตผลต่อ
คนสูงขึ้น ทางภาคอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้
นำมาแทนแรงคนมากขึ้นขึ้น สินค้ามีมาตรฐาน คนทุนค่าลง มีการนำเอา
หลักวิชาทางวิทยาศาสตร์มาใช้กับการบริหารงานแพร่หลายขึ้น สำหรับการ
คมนาคมนั้น ได้เกิดการขนส่งทางอากาศ มีอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และใน
ขณะเดียวกัน ทางภาคกสิกรรม ก็มีการใช้ปุ๋ย เพื่อเพิ่มผลิตผลทางกสิกรรม
ทำให้ได้พืชมีคุณภาพสูง มีปริมาณเพียงพอต่อการเลี้ยงชีวิตมนุษย์ทั้งหลายใน
โลกมากกว่าเดิม

ข. การตกต่ำทางเศรษฐกิจ ในระยะ ค.ศ. 1930

หลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เป็นระยะที่เศรษฐกิจขยายตัวออกไป ทั้งทางภาค
กสิกรรม และภาคอุตสาหกรรม แคววเศรษฐกิจระยะนี้ มีช่วงเศรษฐกิจ
ที่เรียกกันว่า "Boom and Bust " คือ ช่วงรุ่งเรืองสูงสุด ต่อจากนั้น จะ
ถึงจุดแตกสลาย เป็นภาวะเศรษฐกิจต่ำลง

ดังนั้น ทางรัฐบาลต้องคอยควบคุมภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ไม่ให้
สถานการณ์ทางเศรษฐกิจมุ่งเข้าสู่อุจกตกต่ำ โดยการพยายามสร้างเศรษฐกิจ
ของประเทศให้มีความคลยคึกคัก เป็นสำคัญ การที่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ไม่ใช่
เรื่องใหม่เลย แต่ในระยะ ค.ศ. 1930 นั้น ทางภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำ
ก่อน ๆ นั้น เพราะว่า มันได้แพร่หลายไปทั่วทั้งโลก และมีสภาพอันน่าหนักใจ
ของรัฐบาลในแต่ละประเทศด้วย

การตกต่ำทางเศรษฐกิจในครั้งนี้ มีปัจจัย และมีความซับซ้อนหลายอย่างคือ

- 1) การสร้างโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อทดแทนที่ถูกทำลายไปในระหว่าง
สงครามโลกครั้งที่ 1 ยังไม่เป็นการเพียงพอ ยุโรปมีความต้องการ
จะซ่อมแซม และปรับปรุงความเสียหายนั้น แต่ยังไม่สามารถสนอง
ความต้องการของตนเองได้ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้พยายาม
สร้างอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ แต่ยังไม่อาจสนองความต้องการของ

ยุโรป อันมีอยู่มากมายได้เพียงพอนัก

2) การจำหน่ายสินค้า เป็นไปอย่างไม่ถูกต้อง ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ คือ
ได้เกิดเงินเฟ้อ (Inflation) ขึ้น ราคาสินค้าอุปโภคบริโภค
และการแลกเปลี่ยนได้เป็นไปอย่างถูกต้องตรงความจริง ก่อให้เกิด
ความเดือดร้อนต่อการค้าระหว่างประเทศ และในประเทศมากมาย ก่อ
ความเดือดร้อนในการผลิตโดยตรง

3) ตลาดหุ้นในอเมริกา รุ่งเรืองมาก ราคาหุ้นขึ้นสูงมาก เกิดมีการเก็ง
กำไรกันมากมาย คนยอมกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยสูงถึง 10 % เพื่อนำมา
ซื้อหุ้น ซึ่งระยะคอ ๆ มา ผลตอบแทนของหุ้น ได้คืนเป็นเงินเพียง
2 % เท่านั้น ทำให้ตลาดหุ้นในสหรัฐอเมริกา ได้พังทลายลงมา

ในขณะนี้ แม้ราคาสินค้าในท้องตลาดแล้ว ถือกันว่า เป็นสิ่ง "จริงใจ" ที่ใช้ในการลงทุน
แต่ปรากฏว่า อัตราดอกเบี้ยสูงมาก ทำให้คนทุนในธุรกิจต่าง ๆ สูง นักธุรกิจไม่ใครกล้า
เสี่ยงลงทุน เพราะหากผลออกมากแล้ว ต้องขายในราคาสูง จึงจะคุ้มกับการลงทุน และ
ในการที่ราคาสินค้าสูง ขณะที่ฐานะของผู้บริโภคหรือประชาชนทั่ว ๆ ไปไม่อยู่สถานการณ์
ที่ดี ดังกล่าว อันเป็นผลจากการสงคราม สินค้า ขาดหายไม่ออก เพราะผู้คนยากจนมาก
ผลเสียก็จะตกอยู่แก่ผู้ประกอบการผลิต ผู้ลงทุน สินค้า จะค้างสต็อก ขาดทุนแน่นอน

ในจุดนี้เอง นักธุรกิจมองดูทางลงทุนว่า เป็นไปโดยยาก มีแต่ทางขาดทุนเท่านั้น

ประกอบกับทางธนาคารพาณิชย์ ก็มีควมระมัดระวังในการให้เครดิตต่อดูกค้า มีการเข้มงวดเกี่ยวกับการ
ใหญ่เงิน เพราะใหญ่ไปแล้ว คงจะไม่สามารถนำเงินคืน และดอกเบี้ย มาชำระคืนได้ ผลโดยสรุป ก็คือ
มีธุรกิจมากแห่ง ได้หยุดกิจการลง เกิดคนว่างงานอยู่โดยทั่ว ๆ ไปอย่างมากมายทั้งประเทศ

จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาล ที่จะต้องหาวิธีแก้ไข ภาษะนั้น แต่ละประเทศพยายามพึ่ง
ตนเอง ซึ่งก็ยิ่งทำให้สถานะการถ่วงลงไปอีก ทางแก้ที่คั้น ทุกประเทศต้องหันหน้ารวมมือกัน ช่วยเหลือกัน
ซึ่งก็ยากที่จะกระทำได้ เพราะมีเหตุการณ์บางอย่างบังคับให้ ความสัมพันธ์กันระหว่างประเทศต้องถ่วงลงไป
อีก คือได้เกิดลัทธิการเมืองและสังคม ชี้นำใหม่ ได้แก่

ก) ลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับกัน เจ้าของธุรกิจไม่เห็นด้วย และมีการคัดค้าน
กันมาก มีประเทศรัสเซียเท่านั้น ที่นำไปใช้ ซึ่งจะได้อีกกล่าวถึงต่อไป

- ข) ลัทธิฟาสซิสต์ ได้เกิดขึ้นมาในประเทศอิตาลี โดยทานมูสโสลินี มีหลักสำคัญว่า การผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ต้องกำหนดโดยคณะกรรมการ เพื่อความมั่นคง มั่นคง แข็งแรงทางเศรษฐกิจ และการทหาร เป็นสำคัญ
- ค) ลัทธิเผด็จการ ได้กำเนิดขึ้นในประเทศเยอรมัน นโยบายเศรษฐกิจมุ่งโดยสิ้นเชิงจากผู้นำคนเดียว คือ "ฮิตเลอร์"

3.1.2 การแก้ไขต่าง ๆ

ประเทศต่าง ๆ พยายามกู้สถานะการณ์และแก้ไขต่าง ๆ บางก็มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองประเทศ แต่สภาพของแต่ละประเทศคล้าย ๆ กัน คือเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนัก ตลาดหุ้น ราคาสินค้า ธุรกิจ ไม่อาจหาเงินมาดำเนินการได้ โดยได้ทำได้แต่เพียง

- รัฐบาลของประกาศเลื่อนชำระหนี้ของลูกหนี้ออกไป เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน
- ให้อาหารกลางของแต่ละประเทศ ชยายเศรษฐกิจ ออกไปอีก
- ตั้งสถาบันการเงินพิเศษ ขึ้นเพื่อช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางเศรษฐกิจ
- บางประเทศ ลดค่าเงินตราลง เพื่อช่วยให้สินค้ามีราคากระเตื้องขึ้น ช่วยลดภาระหนี้ ช่วยการค้ำคานการส่งออกขายในต่างประเทศให้ดีกว่าเดิม

ซึ่งในแต่ละประเทศของยุโรป ต่างก็พยายามเยียวยาเศรษฐกิจ วิธีเก่า ๆ ก็ถูกนำมาใช้ เช่น ในประเทศอิตาลี และประเทศเยอรมัน ถือกันว่า การหนักหน่วงงาน เป็นการนิคฤหหมาย ผลแห่งความพยายามแก้ไขเศรษฐกิจ ก็เกิดมีวิธีการวางแผนเศรษฐกิจ ขึ้น เช่น ในประเทศรัสเซีย เป็นต้น ได้ประสบผลสำเร็จยิ่งใหญ่ ในการวางแผนเศรษฐกิจระยะ 5 ปี ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป เช่น ประเทศฝรั่งเศส นำไปใช้บ้าง แล้วยกให้ผลดี ก็เป็นวิธีที่แพร่หลาย จนถึงเอาไปปฏิบัติกันอย่างจริงจังในภายหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 แทบทุกประเทศไป

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทุกประเทศต้องคำนึงก็คือ การเตรียมสงคราม ซึ่งแต่ละประเทศ คำนึง และเตรียมอยู่ตลอดเวลา ค่าใช้จ่ายจำนวนมากได้เพิ่มขึ้นในคานนี้ ระหว่าง ค.ศ. 1937 - 1939 ประเทศเยอรมัน และประเทศอิตาลี ได้เพิ่มขึ้นมาก ภาวะของรัฐบาลแต่ละประเทศที่เด่นชัด ได้แก่

- ค่าใช้จ่ายป้องกันประเทศสูงกว่าระยะก่อน ๆ เป็นอันมาก
- เงินกู้ยืมของรัฐบาล มีจำนวนสูงมากกว่าระยะก่อนสงครามเป็นอันมาก มีจำนวนสูงกว่ารายได้ประชาชาติของประเทศเสียด้วยซ้ำไป โดยรัฐบาลกู้เงินมาจากธนาคารกลาง แล้วทำการออกตั๋วเงินคลังให้ไว้ ซึ่งมีผลทำให้ระดับราคาสินค้าอุปโภคบริโภคได้เพิ่มสูงขึ้นอีก ในระยะยาว

3.2 สงครามโลกครั้งที่ 2

สาเหตุของสงครามครั้งนี้ กล่าวโดยย่อ ๆ ได้แก่

- ก) การเกิดจากแก่งแย่งชิงดีกัน ระหว่างประเทศ การแข่งขัน กระทบกระทั่งกันระหว่างประเทศ ที่มีเศรษฐกิจเข้มแข็ง แล้วลุกลามกลายเป็นสงคราม พลอยให้ประเทศอื่น ๆ ของลงสนามรบไปคย
- ข) สงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้บางประเทศในทวีปยุโรป ได้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง และเศรษฐกิจ ที่รัฐบาลเขาคาบคุมโดยสิ้นเชิง ระบบต่างกัน เป็นเหตุกระทบกระทั่งกัน จนเกิดสงครามขึ้น

3.2.1 ขอแตกต่างกันกับครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2

(ก) ประเทศกลุ่มอักษะ มีทัศนคติในการปกครองและเศรษฐกิจต่างไปจากประเทศอื่น ๆ โดยสิ้นเชิง และทัศนคตินั้น เป็นของใหม่ เช่น ประเทศเยอรมัน นั้น เอกชน ต้องขึ้นกับรัฐบาลโดยสิ้นเชิง มีความกดบังฉอกทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่คำนึงถึงกฎหมาย และความซื่อสัตย์ ไม่เคารพ "สิทธิมนุษยชน" ถือว่า "อารยัน" ของประเทศเยอรมันเท่านั้น มีสิทธิเป็นผู้นำโลก ซึ่ง "ฮิตเลอร์" มุ่งผลิตคนเยอรมัน มีการพิสูจน์เลือด แล้วจับพวกมีสายเรืออารยันแต่งงานกัน พอมีบุตรออกมาก็นำไปฝึกทหารตั้งแต่เด็ก สอนให้เทอคหุนชาติเหนือชีวิต "คือยุวชนทหาร" นั้นเอง คนเชื้อชาติอื่น ๆ เช่น ชาวยิว ต้องกำจัดให้หมดไป ระหว่างสงคราม ประเทศเยอรมัน ไคซาร์ยิว เป็นจำนวนล้าน ๆ คนที่เคียว

ในประเทศอิตาลี ทานมูสโสลินี ก็ปลุกใจประชาชนให้เชื่อมั่นว่า คนโรมัน เก่งกว่าพวกอื่น ๆ และเป็นชาติเคียวเท่านั้น ที่ควรเป็นผู้นำของโลกได้ จึงทั้งประเทศเยอรมันและอิตาลี ไปควยกันโค และโค

กระโจนเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ค่ายกัน โดยอยู่ในฝ่ายเดียวกันด้วย

(ข) สงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ เกิดขึ้นในระบอบที่โลกประสบวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ หลายประเทศขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ประเทศอิตาลี และญี่ปุ่น บางประเทศ ไม่มีอาณานิคม เช่นประเทศเยอรมัน ก็เกิดรู้สึกต่ำต้อย (เพราะว่าได้ทำการปลุกใจชาวชนไว้มาก ว่าชาติอารยันเป็นผู้นำของโลก) ประเทศเยอรมันควรจะมีอาณานิคมบ้าง ทำให้เกิดนโยบายขยายอาณาเขตครอบครองดินแดนต่าง ๆ โดยหวังให้เศรษฐกิจเติบโตไปด้วย

(ค) เป็นการต่อสู้ระหว่างประเทศที่มีวัฒนธรรม และสังคมต่างกันอย่างแท้จริง คือ

- ประเทศญี่ปุ่น เป็นศัตรูของประเทศตะวันตก
- ประเทศรัสเซีย เข้าสงคราม เพราะถูกโจมตีก่อน และกลายเป็นคู่สงคราม กับประเทศเยอรมัน ประเทศรัสเซีย แมรวมกลุ่มกับพันธมิตร แต่ทำให้ในใจไว้วางใจ เพราะช่วยกันทหารเล็กน้อย แกว่งแผนเอาเปรียบทุกด้าน

3.2.2. เหตุการณ์สงครามย่อย ๆ

เมื่อประมาณวันที่ 1 กันยายน 1939 ประเทศเยอรมันบุกโปแลนด์ อย่างสายฟ้าแลบ ที่จริงประเทศเยอรมันได้กระทำมาแล้ว ตั้งแต่แรก คือ เมื่อประมาณ ค.ศ. 1936 บุกยึดเขตปลอดทหาร แคว้นไรท์ แล้วฉีกสัญญาแวร์ซายน์ หิง (อิตาลีก็เข้าครองดินแดน ประเทศเอธิโอเปีย)

ประเทศเยอรมัน และประเทศอิตาลี ได้ส่งทหารช่วย นายพลฟรังโก แห่งสเปน ทำสงครามกลางเมือง ซึ่งรัสเซียสนับสนุนฝ่ายตรงข้ามฟรังโกอยู่ และใน ค.ศ. 1938 ประเทศเยอรมันได้รวมประเทศออสเตรียเข้าเป็นประเทศเดียวกับประเทศเยอรมัน

กล่าวโดยสรุปว่า ฝ่ายอักษะขยายอาณาเขต ออกไปโดยไม่มีใครกล้าทัดขวาง ทั้งนี้โดยญี่ปุ่น ก็ได้บุกครอง "แมนจูเรีย" เปลี่ยนชื่อเป็น "แมนจู๋ว" และพยายามยึดประเทศจีนทั้งประเทศอีกด้วย

เหตุที่ไม่มีการทัดขวาง เพราะแต่ละประเทศต่างก็ กังวล สถานการณ์ภายใน มุ่งแก้ไขภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในประเทศ ตั้งแต่ ค.ศ. 1930 เป็นต้นมา

เมื่อประเทศเยอรมัน เปิดฉากสงคราม สายฟ้าแลบขึ้น ใน ค.ศ. 1939 ประเทศ
รัสเซีย ซึ่งเกรงอยู่ว่า กัสซาร์ เขาประชิด และเขากวบครองไปแดนบางส่วน
เพื่อป้องกันเขตแดนของตน ประเทศเยอรมัน เข้ายึดครองประเทศเดนมาร์ก นอร์เวย์
เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ฝรั่งเศส อย่างฉับพลัน ในประมาณ ค.ศ. 1940

ประเทศคือชาติ เห็นว่า สงครามครั้งนี้ คงจะจบลงในลักษณะที่ประเทศ
เยอรมันเป็นฝ่ายชนะแน่ ๆ ก็เลยประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษทันที และเมื่อ
ประเทศเยอรมันมีชัยชนะบนทวีปยุโรปแล้ว ก็มุ่งไปสู่ประเทศอังกฤษทันที ใ้ทำการ
โจมตีประเทศอังกฤษเป็นการใหญ่ มีอาวุธสำคัญ คือ "จรวด" ซึ่งอาวุธนี้ ในระยะ
หลัง ๆ ใ้รับการพัฒนากวหนามากมาย กลายเป็นพาหนะ เค้นทางส่นอกโลก ไปถึง
ดวงจันทร์ที่ใ้เคย

การโจมตีทางอากาศทำความเสียหายแก่ประเทศอังกฤษมาก และประเทศ
เยอรมันเอง ก็สูญเสียมากมายเช่นกัน เครื่องบินเยอรมันวิ่งชนบันลูนตกในอังกฤษ
ไม่ใ้ช่น้อย

ระยะที่สงครามเริ่มงวกลง ประเทศสหรัฐอเมริกา สหายเก่าของประเทศ
อังกฤษ โดยทานประธานาธิบดี "รูสเวลต์" ใ้คิดจิตใจส่งสินค้าอุปโภคบริโภค ใ้
ประเทศอังกฤษ แม้จะใ้เสียภัยจากเรือค่านำเยอรมัน กองเรือสินค้า ต้องใ้เรือ
พิฆาตคุ้มกันถึง 50 ลำ แต่ละใ้เที่ยว และลางก็เกิดขึ้น เมื่อฝ่ายเยอรมันบุกรัสเซีย
และประเทศใ้เป็น ทั้งใ้เป็นฝ่ายอักษะควยกัน ใ้โจมตี "อ่าวเพิลซาเบอร์" ของ
ประเทศสหรัฐอเมริกา ใ้ใ้ประเทศสหรัฐอเมริกา ต้องประกาศสงครามควย

จากการบุกรัสเซียของเยอรมัน ธรรมชาติโดยความหนาวเย็นของอากาศ
ใ้ใ้หม่นทอนความเข้มแข็งของทหารเยอรมันลงมากมาย ใ้ใ้ให้อ่อนกำลังลง และขณะ
ใ้ใ้เดียวกัน ประเทศสหรัฐอเมริกา ใ้ใ้สามารถส่งคองหนึ่งขึ้นบกใ้ และใ้ใ้การนำเอา
ลูกระเบิดปรมาณู ใ้ใ้ใ้ในประเทใ้เป็น ใ้ใ้ใ้ฝ่ายพันธมิตร สามารถพิฆาตฝ่ายอักษะ
ใ้ใ้ใ้ใ้

3.2.3 สงครามเศรษฐกิจ

สงครามโลกครั้งที่ 2 มีสองฝ่าย คือ ฝ่ายพันธมิตร และฝ่ายอักษะ กลุ่มอักษะรู้ว่า
พันธมิตรใ้ใ้เปรียบทางกำลังเศรษฐกิจ และกำลังคน ใ้ใ้ใ้ใ้ลดยุทธแบบสายฟ้าแลบ

เพื่อให้สงครามสิ้นสุดลงโดยเร็ว แต่ฝ่ายพันธมิตรรุกราน พยายามทำสงครามแบบยึดเชื้อ ยึด เวลาออกไป เพื่อโจมตีในช่องทาง ๆ นอกจากนี้ ยังใช้กลวิธี คือ

- กุสงคราม พยายามอย่างยิ่งจะตัดกำลังการผลิตฝ่ายตรงข้ามทุก ๆ ทาง เพื่อให้อาการเศรษฐกิจของประเทศเป็นป่วน โดยการนำระเบิดไปทิ้ง บังจรวด เขาสู่โรงงานอุตสาหกรรม ทุกชนิด เพื่อทำความเสียหายให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
- ฝ่ายพันธมิตรพยายามทุก ๆ ทางที่จะให้ฝ่ายอักษะยึดดินแดนแห่งแล้ว และวางแปลนไปไว้ และเนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นจำเพาะเล พยายามดึงประเทศต่าง ๆ ที่ไม่ไกลเขาสงครามมารวมด้วย เพื่อเป็นแหล่งเสบียงของฝ่ายพันธมิตร
- ทางพยายามทุก ๆ ทางที่จะทำลายการลำเลียงทหารและเสบียง ทั้งทางเรือ และทางอากาศ เพื่อตัดกำลังรบ

มาตรการในการควบคุมเศรษฐกิจของประเทศทั้งสองฝ่าย พยายามใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และกลุ่มอักษะวางแผนใช้ประเทศที่ยึดได้ เพื่อประโยชน์ของ คนใหม่มากที่สุด เช่น

- ก) ประเทศเยอรมัน เมื่อยึดประเทศฝรั่งเศสได้แล้ว ก็ทำการยึดกิจการรถไฟ โรงงานอุตสาหกรรม น้ำมัน แร่ธาตุต่าง ๆ บังคับให้จ่ายหนี้สงครามจำนวนมาก แลวนำเงิน ไปซื้อโรงงานฝรั่งเศส การคุมโรงงานต่าง ๆ ในประเทศฝรั่งเศสนั้น ถือว่าเป็นการตัดการผลิตอย่างสำคัญ นอกจากนี้ ประเทศเยอรมันยังตั้งอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราฝรั่งเศส และเงินมาร์ค ใหม่ อัตราแลกเปลี่ยนทำให้เงินมาร์คของเยอรมัน ได้เปรียบมากมาย ทั้งบังคับให้ส่งคนชาติฝรั่งเศสไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ประเทศเยอรมัน อีกด้วย รวมทั้งให้มีการวางแผนให้ประเทศเยอรมัน เป็นศูนย์กลาง อุตสาหกรรม ประเทศยุโรปอื่น ๆ ทำหน้าที่ส่งสินค้าอาหาร วัตถุดิบให้ตน คือ ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ต้อง เป็นบริวารทางเศรษฐกิจต่อประเทศเยอรมัน นั่นเอง

ข) พันธมิตร โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา เสนอให้สินค้าต่าง ๆ แก่กลุ่มพันธมิตรด้วยกัน เช่นประเทศ อังกฤษ รัสเซีย โดยวิธีผ่อนชำระก็ในระยะยาว ไม่ทำให้เกิดครอนทางคานเศรษฐกิจ ประกอบกับยังได้กำลังคน และทรัพยากร จากส่วนต่าง ๆ ของโลก สามารถทำสงครามยืดเยื้อได้นานวัน ประกอบกับประเทศอเมริกา เอง ก็ทำการผลิตสินค้าได้ปริมาณเหลือเฟือ และเป็นจำวทะเลอยู่

ฝ่ายประเทศพันธมิตร สามารถใช้ระเบิดทำลายฝ่ายอักษะย่อยยับลง สะกัดทางคมนาคม จุดยุทธศาสตร์ ประกอบกับคืนแคนยิดครองของฝ่ายอักษะกว้างขวาง เกินกำลังรักษา ทำให้เพลิงกำลัง ฝ่ายพันธมิตรก็เป็นฝ่ายชนะในที่สุด

3.2.4 เศรษฐกิจของยุโรประยะหลังสงคราม

ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในทวีปยุโรป เกิดครอนมาก เพราะการผลิตทางกลีกรรมและทางอุตสาหกรรม ได้ลดปริมาณลงมากมาย (แต่ประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา มีปริมาณสินค้าผลิตไ้มาก เพราะอยู่ห่างจากสนามรบ) ในระยะหลังสงคราม แต่ละประเทศต่างมุ่งปรับปรุงเศรษฐกิจของตน มีการลงทุนเพิ่ม แยกระจิดกระจายกัน อุตสาหกรรมหลักเช่น เหล็กกล้าสามารถขยายการผลิตได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะเป็นระยะแรก และมีหนี้สินมาก ต้องใช้เงินจำนวนไม่ม่นอย ประเทศส่วนมากนั้น มีความกระทบกระเทือนทางด้านการเงินเป็นอันมาก ไม่สามารถจะวางแผน วางนโยบายการเงินให้อยู่ในภาวะที่ดีได้

รัฐบาลของบางประเทศ ได้พยายามหารายได้โดยวิธีค่านาภาษีอากร และกูดัมเอกชนพยายามลดการบริโภคอุปโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ป้องกันการค้ากำไรเกินควร ประเทศอังกฤษเก็บภาษีส่วนบุคคล และนิติบุคคล เพิ่มขึ้นถึง 1 เท่าตัว และกำหนดอัตราสำหรับผู้มีรายได้สูง ๆ ทำให้มีรายได้เขาประเทศ เขาขงประมาณ มาก แต่ก็ยังไม่เป็นการเพียงพอเท่าใดนัก

ปัญหาวิกฤติขิในการผลิตทางคานอุตสาหกรรม ก็เป็นปัญหามาก เพราะยุโรปมีเงินไม่เพียงพอซื้อวัตถุดิบมาใช้ในการผลิตสินค้า แม้ทำการผลิตออกมาแล้ว ก็ยังไม่สามารถจะส่งออกขายในต่างประเทศได้สะดวกคายนัก เพราะประเทศต่าง ๆ ก็ได้พยายามทำการผลิตสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคเอง ทั้งนี้ รวมทั้งการผลิตอาหารด้วย นอกจากนี้ ประเทศบริเวณยุโรปตะวันออก ที่เคยส่งสินค้า น้ำมันปิโตรเลียม ให้อุโรปตะวันตก ก็ไม่ยอมส่งให้เช่นเคย ประเทศอินเดีย ซึ่งพยายาม เปลี่ยนเป็นประเทศอุตสาหกรรม ก็ซื้อสินค้าจากประเทศสหรัฐอเมริกาแทน

นั่นคือ ยุโรปต้องซื้อประเทศสหรัฐอเมริกา และขณะเดียวกัน ก็ขายสินค้าที่ผลิตไม่ออก เพราะสินค้าของประเทศสหรัฐอเมริกามากกว่า การที่ยุโรป ซื้อมากกว่าขายได้ ทำให้ขาดแคลนเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกา เกิดวิกฤติการณ์ทางการเงินขึ้น ยุโรปต้องประกาศควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตรา โดยเฉพาะเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากในการค้าระหว่างประเทศเป็นอันมาก

พันธมิตร ต่างก็พยายามบรรเทาวิกฤติการณ์ การเงิน จึงในประมาณ ค.ศ. 1944 ได้ส่งผู้แทนไปร่วมประชุมกันที่เมือง Bretton Woods รัฐ New Hampshire ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ตกลงกันจัดตั้งสถาบันการเงินขึ้น 2 แห่ง เพื่อช่วยบรรเทาประเทศให้เงินช่วยเหลือแก่ประเทศที่กำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจ และจัดให้มีมาตรการในการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ได้แก่

- ธนาคารระหว่างประเทศ เพื่อการบูรณะและพัฒนาร หรือธนาคารโลก มีทุนเริ่ม 9,100,000 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ทำหน้าที่ให้สินเชื่อ เพื่อบูรณะประเทศ และให้เงินช่วยเหลือแก่ประเทศที่ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจใหม่เรื่อง
- กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) มีทุนดำเนินการเริ่มตน 8 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา มีหน้าที่ควบคุมจัดการเรื่องมาตรการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ

3.3 ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่

ในหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นี้ ได้เกิดความตึงเครียดขึ้น ในสังคมของชาติ และประชาชนในทวีปยุโรป ระหว่าง "ลัทธิคอมมิวนิสต์" และ "ลัทธินายทุน" มีผลทำให้ระบบสังคม ซากสละบ้นลงไป อำนาจการเมืองระหว่างประเทศ ได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

- ซีกโลกตะวันตกของยุโรป อยู่ภายใต้การนำของประเทศสหรัฐอเมริกา
- ซีกโลกตะวันออกของยุโรป อยู่ภายใต้การควบคุมของประเทศรัสเซีย

ระยะนี้ รายได้ต่อบุคคล (percapita income) และผลผลิตทางอุตสาหกรรม ของทวีปยุโรป
 ใต้อยกว่าของประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนประเทศรัสเซีย มีความยิ่งใหญ่ทางเศรษฐกิจ และการทหารขึ้น
 มีอัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (Gross National product) สูงกว่าประเทศที่เจริญ
 แล้วในทวีปยุโรปทางตะวันตก การตกต่ำทางเศรษฐกิจหลังสงครามในยุโรปตะวันตก ทำให้แต่ละประเทศ
 คำนึงในเรื่องการวางแผนเศรษฐกิจ กันขึ้น โดยให้รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการวางแผนโดยตรง โดยมีการกำหนด
 แผน โครงการ วิธีการให้ถึงจุดหมาย พยายามกระจายความรับผิดชอบ ให้เอกชนต่าง ๆ ช่วยรัฐบาลอีกทางหนึ่ง
 ภาย

ระยะหลังสงครามนี้ พวกคอมมิวนิสต์ ได้มีอำนาจมากขึ้น ใ้ทำลายทุนนิยม ก่อให้เกิดการนัด
 หยุดงาน เพื่อผลทางด้านการเมือง ทุกประเทศในยุโรปตะวันตก ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศรัสเซีย เพื่อ
 กอหนุนทำลายทุนนิยม จึงเกิดปัญหาระหว่างประเทศขึ้นมา

ปรากฏว่า ทางฝ่ายประเทศรัสเซีย ได้จัดตั้งกลุ่ม เศรษฐกิจ ซึ่งมีหน่วยงาน Council of
 Assistance Mutual Economic / ชนคแล และทางกลุ่มยุโรปตะวันตก ก็ได้จัดตั้ง The North Atlantic Treaty
 Organization (NATO) ขึ้นแก้ไข และเพื่อเผชิญหน้าภาย

การคุกคามของประเทศรัสเซีย ทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกา เข้าช่วยยุโรปตะวันตกในประมาณ
 ค.ศ. 1947 โดยใช้ Marshall Plan เพื่อช่วยประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะทางการทหาร ใ้
 เงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกา เข้าสู่ยุโรปเป็นจำนวนมาก ส่งเสริมชาวอเมริกันไปลงทุนขนาดใหญ่ในยุโรป จึงทำให้
 การค้าระหว่างประเทศไ้กระเตื้องเฟื่องฟูขึ้นมาอีก เทียบกับการทำให้กำลังอำนาจในการต่อต้านลัทธิ
 คอมมิวนิสต์ เข้มแข็งขึ้นกว่าเดิม

ในระยะหลังสงคราม ลัทธิล่าอาณานิคม หรือจักรวรรดินิยม ที่รุ่งเรืองมากในอดีต ได้สิ้นสุดลง
 เพราะการขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างเมืองแม่ และอาณานิคม แต่ก่เกิดวิธีการแสวงอาณานิคม แบบใหม่
 ขึ้นมา โดยไม่ใช้การเมือง การปกครอง เขาเกี่ยวของ แคอย่างใด การล่าอาณานิคมแบบใหม่ ใช้เงินเพื่อ
 แสวงหาดินแดนใหม่ ๆ ในการขายเหลือประเทศหลังในการเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศทางตะวันตก วิชาการ
 เงินตรา ผู้เชี่ยวชาญ เข้าสู่ประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งต่อมา ประเทศใ้ได้รับการช่วยเหลือถึงกลาง ก็เติบโตขึ้น
 กลายเป็นประเทศใ้แข่งขัน กับประเทศใ้ให้ความช่วยเหลือ เช่น ประเทศญี่ปุ่น ประเทศเยอรมัน เป็นต้น

ส่วนทางกลุ่มประเทศ บริวาร ของประเทศรัสเซียนั้น เมื่อบริวารเจริญเติบโตขึ้น เลี้ยงตนเอง
 ใ้แล้ว ก็ก่อการจลาจล กระทั่งกระเื่องต่อประเทศรัสเซีย เช่น จีนแดง โปแลนด์ โปลิเวีย เป็นต้น

3.3.1 ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism)

อันที่จริงระบบเศรษฐกิจแบบนี้ โลกถวามามากแล้ว แต่เพื่อเป็นการย้ำความเข้าใจ ในการเปรียบเทียบกับระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม (Socialism) ซึ่งจะได้พูดถึงในระยะข้างหน้า จึงจะได้อธิบาย คร่าว ๆ ไว้มันต่อไปนี้ คือ

แนวคิดเกี่ยวกับทุนนิยม (Capitalism) นี้ เกิดจากสำนักคลาสสิก โดยนายอดัม สมิท เป็นผู้ให้การสนับสนุนอย่างมาก และเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิ เสรีนิยม (Laissez-faire) โดยถือว่า กิจกรรมทางคานเศรษฐกิจทั้งหลายนั้น หากปล่อยให้เอกชนทำโดยเหมาะสมแล้ว จะได้ประโยชน์มากที่สุด และเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาที่สุด รัฐบาลไม่ควรเข้าควบคุมกิจการใด ๆ ควรจะปล่อยให้ invisible hand เข้าทำหน้าที่ guide ระบบเศรษฐกิจ นั่นคือ ใ้กลไกราคา และกลไกตลาด เข้าทำหน้าที่เอง สิ่งที่เป็นประโยชน์ของแต่ละคน ก็จะได้เป็นประโยชน์ของส่วนรวม ของประเทศชาติ นั่นเอง

มีบางคนเข้าใจผิดว่า ทุนนิยม นั้น หมายถึงระบบเศรษฐกิจที่ใช้ทุนเป็นสำคัญ และจำนวนมาก ซึ่งเป็นการเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เพราะในทุก ๆ ระบบนั้น ต่างใช้ทุนทั้งสิ้น จะมากหรือน้อยเท่านั้นเอง ลัทธิเสรีนิยม หรือทุนนิยมนี้ มีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

(ก) ระบบเศรษฐกิจนั้น มีลักษณะ เป็น private property คือเอกชนเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มีสิทธิจะนำมาใช้ หรือจะเก็บเอาไว้อย่างไรก็ได้ ใครจะมาทวงถามไม่ได้ และเพื่อให้การครอบครองทรัพย์สินเป็นไปโดยราบรื่น ให้มีการเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน และเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม รัฐบาลมีหน้าที่ต้องให้ความคุ้มครอง ในรูปของกฎหมาย เพราะหากรัฐบาลไม่เข้าควบคุมยุติธรรมแล้ว อาจเกิดปัญหาใครมีมือยาวสาวถึงไ้ ก็สาวเอา

สิ่งสำคัญที่เกี่ยวกับเรื่อง เอกสิทธิ์ (private) คือ อำนาจการตัดสินใจ การพิจารณาใช้ทรัพย์สินในกิจการต่าง ๆ ประชาชน หรือเอกชนมีอยู่อย่างสมบูรณ์เต็มที่ในฐานะเจ้าของ โดยหลักการดังกล่าว เป็นการส่งเสริมให้เกิดความมั่งคั่ง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งของระบบทุนนิยม

นั่นคือ ต้องมีลักษณะ private property จึงจะเป็น capitalism

(ข) มีลักษณะเป็น Moral of Call คือ การสะสมทรัพย์เป็นมรดก เรียกอีกใ้กว่าเป็น Inheritance ซึ่งพึงฝ่ายเจ้าของมรดก และผู้รับมรดก ต่างมีเสรีภาพในสิทธิของตนอย่างเต็มที่ กล่าวคือ

ผู้เป็นเจ้าของมรดก ก็มีสิทธิเต็มที่ว่าตนจะสะสมเพื่ออะไร ให้ใคร ไม่มีใครจะมาบงการขึ้นมาได้

ส่วนผู้รับมรดก ก็มีสิทธิเรียกร้องเอามรดก ได้เต็มที่ ตามสิทธิที่ตนเองมีอยู่ทุก ๆ ประการ

ระบบทุนนิยม ยอมรับอย่างเต็มที่ ในสิทธิดังกล่าวนี้ (ระบบอื่น ๆ ถือว่าไม่เป็นธรรม เป็นการเอาเปรียบต่อสังคม)

(ค) มีลักษณะเป็น freedom of enterprises คือมีเสรีภาพในการประกอบการวิสาหกิจ ซึ่งในกรณีเสรีภาพในการดำเนินงานนี้ ไม่ได้หมายเฉพาะใครผู้ใดเท่านั้น มีความหมายรวมถึง เจ้าของปัจจัยในการผลิตต่าง ๆ เช่น แรงงาน ทุน ซึ่งเป็นเรื่องของผู้เป็นเจ้าของเอง ในแง่ของ ผู้ประกอบการ (entrepreneur) ก็เป็นสิทธิของแต่ละคน เจ้าของทุนก็จะใช้สิทธิได้เต็มที่ ฝ่ายกรรมกร (labour) ก็มีสิทธิใช้แรงงานของตนได้โดยไม่ต้องมีใครมาบังคับให้ทำงานต่ออย่างใด

ทั้งนี้ โดยอิงอยู่กับหลักผลประโยชน์ส่วนตัวของแต่ละคน (self interest) เป็นสำคัญ เขาได้ประโยชน์สูงสุดเป็นสำคัญ เรื่องของผลประโยชน์ (Motive) นี้ นาย อคัม สมิท ถือว่า ใจได้คือที่สุด คนจะมีประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินกิจการโดย

- ทางด้านผู้ผลิต คือ ต้องพยายามผลิตให้ไ้มากที่สุด และในขณะเดียวกันก็ต้องหารายได้จากผลผลิตนั้น ให้มากที่สุดอีกด้วย
- ด้านผู้บริโภค ต้องพยายามหาความพอใจให้สูงที่สุด จากการใช้จ่ายเงินของตนในการอุปโภคบริโภค

ผลที่เกิดตามมาจากหลักการดังกล่าว ก็คือ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม จะผลิตสิ่งที่ดีสังคมต้องการมากที่สุด และเป็นระบบที่มีการจ้างงานมากที่สุด รวมทั้งการพยายามรักษาการมีงานทำให้มากที่สุดอีกด้วย

(ง) มีลักษณะเป็น competition คือ มีสภาพการแข่งขันกัน รวมทั้งมีการยอมรับสภาพการแข่งขันกันอีกด้วย

การแข่งขันดังกล่าว มีในตลาดสินค้าอุปโภคบริโภค (consumer goods) และรวมทั้งการแข่งขันกันในด้าน "ผู้ซื้อ" (buyer) และผู้ขาย (seller) ด้วย

ซึ่งหมายถึงว่า ในการซื้อ - ขาย นั้น จะไม่มีอิทธิพลใด ๆ มาบังคับ ในการเปลี่ยนแปลง
 ระดับราคาสินค้าและบริการ นั้นเอง ระดับราคาต่าง ๆ จะเป็นระดับที่เป็นปกติ
 (Normal Price) และอยู่นอกเหนืออำนาจของผู้ซื้อและผู้ขายที่จะ ไปมีอิทธิพล
 ควบคุม ทางด้านค่าจ้างแรงงานของกรรมกร ก็เช่นกัน จะเป็นอัตราค่าจ้างลักษณะ
 competitive wage ทั่วๆ ไป ทั้งนี้ รวมตลอดไปจนถึง อัตราค่าเช่าที่ดิน ก็เป็น
 อัตราปกติ เช่นเดียวกัน (เป็น Normal Rent)

(จ) มีลักษณะเป็นอิสระจากการที่ฝ่ายรัฐบาลจะ เข้ามายุ่งเกี่ยวกับภายในการดำเนินงาน
 ของฝ่ายเอกชน แม้ว่า รัฐบาลจำเป็นต้องเข้ามาแทรกแซงบ้าง ก็มีอยู่ในวงจำกัด
 รัฐบาลจะ เข้ามายุ่งเกี่ยวเพียงในด้านการคุ้มครองกรรมสิทธิ์ของเอกชน
 ป้องกันการบุกรุกกรรมสิทธิ์ อันกระทบกระเทือนถึง เสรีภาพของผู้อื่น อันก่อให้เกิด
 ความสับสนวุ่นวาย ทั้งนี้ รวมถึง การรักษาความปลอดภัย มั่นคงแก่ระบบเศรษฐกิจ
 ซึ่งถึงเหล่านี้ เป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมในระบบทุนนิยม

การที่ต้องให้ทางรัฐบาลเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ลักษณะเสรีภาพบางอย่างอาจจะ
 ถูกจำกัดบ้าง เช่น ระบบการปกครองประชาธิปไตย ต้องให้รัฐบาลเข้าแทรกแซง
 ทั้งนี้ ก็เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพไม่ให้มีการขัดแย้งกัน และที่สำคัญก็คือ เพื่อให้ระบบ
 ทุนนิยม ระบบเสรีนิยม ใดก็ตามไปได้โดยราบรื่น ไม่ถูกบ่อนทำลาย เข้ามายุ่งเกี่ยว
 เพื่อให้ระบบทุนนิยม อยู่รอดตลอดไป นั่นเอง

อย่างไรก็ดี ระบบทุนนิยม หรือเสรีนิยม นี้ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือกันว่า
 เป็นประเทศตัวอย่าง ของการมีระบบทุนนิยม หรือเสรีนิยม ในระยะหลัง ๆ ได้มีการคำนึงถึงปัญหาทาง
 ประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น ใกล้เคียงทางปัญหาสวัสดิภาพส่วนรวมของประเทศมากกว่าทุนนิยม ในทัศนะของ
 อคัมสมิท ซึ่งยึดถือกันมากตลอดยุคสมัยศตวรรษที่ 19 ที่ไถ่ผ่านมา

3.3.2 ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม (Socialism)

เศรษฐกิจแบบนี้ มีลักษณะตรงข้ามกับระบบทุนนิยม แทบทุกอย่าง ได้เกิดขึ้น ภายหลังจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) เพราะเห็นความล้มเหลวของการดำเนินการ เช่น ในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมของประเทศอังกฤษ ทำให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การอาชีพ การเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้าง และลูกจ้าง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงหน่วยครัวเรือน ได้สร้างปัญหาขึ้นมากมาย

ระบบสังคมนิยม นี้ แยกออกได้เป็น

- (1) สังคมนิยมแบบประชาธิปไตย (Democratic Socialism)
- (2) สังคมนิยมแบบบังคับ (Command Socialism)

- สังคมนิยมแบบประชาธิปไตย (Democratic Socialism) นั้น ประชาชน มีเสรีภาพในการดำเนินการผลิต การประกอบการ ในการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมนิยม ก็ใช้วิธีการค่อยเป็น ค่อยไป โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจของประเทศ

- สังคมนิยมแบบบังคับ (Command Socialism) เป็นการปกครองควบคุมบังคับ มีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ โดยวิธีการรุนแรง ใช้กำลังเป็นสำคัญในการดำเนินการล้มล้างเปลี่ยนแปลง ด้านต่าง ๆ

อย่างไรก็ดี ในทางด้านเศรษฐกิจ เราสามารถจะดูว่า สังคมนิยมจะเป็นแบบใด เป็นแบบ บังคับหรือเสรีประชาธิปไตย เราสามารถพิจารณาได้จาก วิธีดำเนินการทางเศรษฐกิจ 2 แบบ คือ

- (ก) Price - directed Socialism
- (ข) Quantity - directed Socialism

ก. Price - directed Socialism

หมายถึง การดำเนินการเศรษฐกิจ การผลิตสินค้า การประกอบการต่าง จะทำการควบคุมทางด้านราคาเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นคึกของ Oskar Lange ที่ กลาง (Central Planning Board) คุมและกำหนดราคาสินค้าที่ผลิต ทั้งนี้ โดยครอบคลุมถึง ปัจจัยผลิต ค่าจ้าง ค่าเช่า ฯลฯ ซึ่งหน่วยงานกลางจะเป็นผู้กำหนดออกมาที่เรียกว่า สิ่งที่ ผลิตได้ หรือสินค้าที่ผลิตออกมานั้น ควรจะวางตลาดในราคาเท่าใด จึงจะเป็นการเหมาะสม การคุมระบบเศรษฐกิจ โดยผ่านราคาสินค้านี้ เรียกกันว่าเป็นวิธีการ Price - directed Socialism

๓. Quantity - directed Socialism

หมายถึง การควบคุมการดำเนินงานเศรษฐกิจ โดยการควบคุมทางด้านปริมาณการผลิต เป็นแนวคิดจาก Wassily Leontief บางครั้งก็เรียกว่า Input - Output Table

วิธีการคือ ทำการคุมปริมาณการผลิตในแต่ละหน่วยอุตสาหกรรม แล้วย่อยลงไปอีกว่าสินค้าชนิดใดในบางกิจการ วัตถุดิบ (Input) เหล่าใดและวัตถุดิบเหล่านั้น ๆ แล้ว จะได้ผลผลิตออกมาเท่าใด (Output)

ส่วนกลาง จะเป็นผู้หาความสัมพันธ์ระหว่าง Input และ Output ให้ได้ แล้วทำเป็น ตาราง (Table) เอาไว้ ไขคุมปริมาณการผลิต โดยไม่คว่ำ สินค้าที่ผลิตออกมานั้น จะมีราคาสูง - ต่ำ เพียงใด พิจารณาแต่เพียงให้จำนวนสินค้า กับ ความต้องการสินค้า มีพอดีกันเท่านั้น เป็นใช้ได้

เพื่อให้เข้าใจชัดเจนขึ้น เราควรจะพิจารณาตัวอย่างประเทศในโลก ที่ใช้วิธีการ
แตกต่างกัน ปฏิบัติในการดำเนินการเศรษฐกิจของประเทศ ดังต่อไปนี้ คือ

3.3.2.1 ประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษ ในศตวรรษที่ 20 นี้ ได้เป็นประเทศสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย ถิ่นนโยบายเศรษฐกิจแบบ Democratic Socialism & Price - directed Socialism

ประเทศอังกฤษ มีระบบการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย ดำเนินการตามที่ประชาชนต้องการ มีการเลือกตั้ง ใจเสียข้างมากในสภาผู้แทน มีระบบกษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ นั้น มีลักษณะ เป็นสังคมนิยม มีการโอนกิจการหลายประเภทที่มีผลสำคัญต่อสังคมส่วนรวมมาดำเนินการโดยรัฐบาล กิจการที่ถูกโอนนั้น จะไม่มีอิสระในการประกอบการ เพราะต้องดำเนินการไปภายใต้การควบคุม

ในศตวรรษที่ 20 นี้ ประเทศอังกฤษ มีพรรคกรรมกร ซึ่งได้กำเนิดมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ระหว่างที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งไม่ชอบลัทธิ "เสรีนิยม" เพราะทำให้สภาพสังคมเกิดความแตกต่างกันมากมาย การปล่อยให้แข่งขันกัน ก็ล้วนแต่ทำให้เกิดความสับสนขึ้น

ในระยะแรก ๆ นั้น ไม่มีความคิดถึงขั้นล้มล้าง "ทุนนิยม" เป็นเพียงความคิดผันกันขึ้นเท่านั้น แต่ต่อมา กลุ่มกรรมกรในอังกฤษ ซึ่งมี 3 กลุ่มที่สำคัญคือ

- a. Fabian Society
- b. Social Democratic Federation
- c. Independent Labour Party

ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มนี้ ทางคนต่างอยู่ ทางรักษามลประโยชน์ของตน พอประมาณ ค. ศ. 1870 กลุ่มแรงงาน ได้รับฐานะทางกฎหมายให้เป็น "สหภาพแรงงาน" (Trade Union) ได้ พอได้เป็นสหภาพแรงงานแล้ว กลุ่ม Fabian Society ซึ่งมี Burnard Shaw และ Sidney Webbs เป็นหัวหน้าสำคัญ ได้ทำการก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา พอมาถึง ค. ศ. 1918 พรรคกรรมกร ก็เป็นรูปร่างขึ้น กลายเป็นพรรคที่มีอิทธิ และใน ค. ศ. 1924 ก็ชนะการเลือกตั้งทั่วไป ได้เป็นรัฐบาลประเทศอังกฤษ เป็นครั้งแรก

พรรคกรรมกร มีจุดสำคัญ ก็คือ ทำการขอยกการใช้ทรัพย์สินให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุด โดยวิธีการแบบประชาธิปไตย โดยการผ่านรัฐสภา ได้ดำเนินการโอนกิจการต่าง ๆ เป็นของรัฐบาล เพื่อจัดรูปทางเศรษฐกิจ โดยมีหลักสำคัญ คือ

- จะทำการโอนเป็นของรัฐ หากเห็นว่า กิจการนั้น ๆ เมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจผันผวนแล้ว รัฐบาลแก้ไขได้ดีกว่าเอกชนจัดการ หรือรัฐบาลจะช่วยเหลือไม่ทันการ หากยังเป็นของเอกชน อยู่
- รัฐจะทำการโอนมาเพื่อให้เกิดการจ้างงานเต็มที่ Full Employment และเพื่อทำการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่มี Productivity สูง
- จะทำการโอนกิจการที่เป็นพื้นฐานสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศ

สรุปก็คือ พรรคกรรมกร ได้พยายามโอนกิจการสำคัญ ๆ ของเอกชน มาเป็นของรัฐ โดยเฉพาะกิจการที่เอกชนทำแล้วไม่ได้ผลดี รัฐบาลจะพิจารณาเฉพาะกิจการที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมมาก ๆ จะให้ความสนใจเป็นพิเศษ

อย่างไรก็ดี กิจการต่าง ๆ เมื่อได้ทำการโอนมาแล้ว ปรากฏว่า ประสิทธิภาพขาดทุนมาก ซึ่งพวกพรรคอนุรักษนิยม (Conservative) ก็เอามาโจมตี พรรคกรรมกร ก็แก้เกี้ยวว่า รัฐวิสาหกิจบางอย่างนั้น "ต้องยอมขาดทุน" แม้ทำอย่างดีที่สุดแล้ว หากงานนั้น มีผลต่อเศรษฐกิจ และหากปล่อยให้เอกชนทำเอง จะยิ่งเสียหายกว่า แต่สำหรับกิจการใด ที่บริหารไม่ดี บกพร่อง ก็ไม่ขัดข้องจะให้โอนกลับให้เอกชนทำ ก็ได้

ข้อสังเกต

การที่ประเทศอังกฤษ ภายในการบริหารของรัฐบาลพรรคกรรมกร ได้กระทำกรโชนกิจการต่าง ๆ ในการผลิต มาเป็นของรัฐ นั้น มีปัญหาต้องพิจารณา คือ

1. มีการดำเนินการครั้ง ๆ กลาง ๆ ทำให้เกิดการลั้งเลใจแก่ผู้ประกอบการอื่น ๆ นักลงทุน หรือผู้ประกอบการ ไม่น่าใจว่า หากเขาลงทุนประกอบการผลิตลงไปแล้ว ไม่น่าใจว่า ต่อไปจะถูกโชนกิจการหรือไม่ ไม่มีมาตรการใด ๆ ที่แน่นอน ทุกอย่างขึ้นอยู่กับวิถีทางการเมือง
2. การบริหารงาน ประสิทธิภาพการบริหารงาน รวมทั้งจุดประสงค์ในการบริหารงาน จะบรรลุผลได้อย่างไรบ้าง หากในการตัดสินใจ กิจการขนาดใหญ่ ๆ จะให้อิสระหรือควบคุมแค่นี้

การจัดแบการศา จะให้มีเสรีภาพ สามารถตัดสินใจ ก็อาจจะมีประสิทธิภาพสูง แต่ก็จะจะมีข้อต่อประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนได้ เมื่อทำการโชนเอามาแล้ว ในแง่การจูงใจ (Incentive) ในการประกอบการย่อมจะลดลงไป และแง่ Profit Motive แล้ว ยิ่งลดลงอีกด้วย

4. การโชนหลาย ๆ กิจการเข้ามา ต่อ ๆ มา มีปัญหาคานประสิทธิภาพ และปรากฏว่าในระยะต่อ ๆ มา รัฐบาลอังกฤษ ก็ได้ใช้กลไกราคาเป็นเครื่องมือสำคัญ ซึ่งขัดต่อหลักสังคมนิยม อีกด้วย

มาถึงระยะนี้ ความโน้มเอียงที่จะทำการโชน กิจการเอกชนมาเบ้ของรัฐบาล ก็ค่อย ๆ ลดลง เพราะมีปัญหาในการดำเนินการมาก รัฐบาลอังกฤษได้หันไปใช้ระบบภาษีอากรมากขึ้น เพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ในรายได้

5. จุดอ่อนที่สำคัญยิ่งของประเทศอังกฤษ ได้แก่การ "ไม่มีการวางแผน" ประเทศอังกฤษไม่เคยทำแผนหรือวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ การโชนมา ก็เข้าทำนองทำไปเรื่อย ๆ ไม่มีจุดหมาย โครงการแต่อย่างใด พอพรรคอนุรักษนิยม เป็นรัฐบาล ก็ปล่อยคืนให้เอกชนไป เป็นต้น

จึงปรากฏว่า ประเทศอังกฤษ ในระยะปัจจุบัน คือ ระยะครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 นี้ เป็นประเทศที่มีฐานะ เศรษฐกิจมั่นคงลง เป็นอันมาก ประชาชนวางงานมากมาย ค่าครองชีพสูง และต้องลดค่าเงินตราคือ เงินปอนด์สเตอร์ลิงค์ อยู่หลายครั้งหลายหน ประชาชนต้องทำงานหนัก เพื่อแลกรายได้จำนวนน้อย

ความพากพุมใจในความยิ่งใหญ่ในอดีต เหลือเพียงความทรงจำเท่านั้น ประชาชนชาวอังกฤษรุ่นใหม่
ทางปราถนาเพียง ขอให้มีความเป็นอยู่ที่ว่ามีจจุบันเท่านั้น ไม่ปรารถนาจะ เป็นมหาอำนาจทั้งในระยะ
ศตวรรษที่ผ่านมา แต่ประการใด

3.3.2.2 ประเทศยูโกสลาเวีย

ประเทศนี้ มีระบบเศรษฐกิจ เป็นอีกแบบหนึ่ง อยู่ในกลุ่มยุโรป เป็นประเทศ
ขนาดเล็ก ประชากรมีประมาณ 20 ล้านคน ประกอบด้วยเชื้อชาติต่าง ๆ กันไป และมักจะมีการขัดแย้ง
กันเสมอมา เพราะปัญหาเชื้อชาติ ดังกล่าว

อาณาเขต มีติดต่อกหลายประเทศ ได้รับอิทธิพลจากประเทศรัสเซียมา ซึ่งได้พยายามขยาย
อิทธิพลเข้ามาในยูโกสลาเวีย เนื่องจากมียุทธศาสตร์เหมาะสม ติดต่อกหลายประเทศ ในอาณาบริเวณ
ทางแถบนี้ ประเทศทั้งหลายถูกอิทธิพลของรัสเซียครอบคลุมนหมด เช่น อัลบาเนีย เซกโกสโลวาเกีย ฯลฯ
ประเทศยูโกสลาเวีย ก็เช่นกัน ทั้งนี้ ประชาชนชาวยูโกสลาเวีย เอง ก็ไม่เต็มใจอยู่ใต้อิทธิของรัสเซีย
แต่ประการใด

ขณะที่ "ตีโต (Tito)" เป็นผู้นำประเทศ ได้พยายามขจัดอิทธิพล "นาซี" ออกไป
โดยร่วมมือกับประเทศอังกฤษ สมัย ท่านเซอร์ซิล เป็นนายกรัฐมนตรี และเมื่อได้เป็นรัฐบาล - รัสเซียได้
พยายามแผ่อิทธิพลมา รัสเซียได้ตั้ง "องค์การคอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศ" ขึ้นเรียกว่า Comintern
เพื่อคุมยุโรปตะวันออกทั้งหมด ประเทศทั้งหลายแถบนี้ ต้องเข้าเป็นสมาชิกหมด เว้นแต่ยูโกสลาเวียเท่านั้น

ขณะที่ตีโตเป็นรัฐบาลนั้น รัสเซียมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอันมาก โดยเฉพาะ
สินค้าเข้าและออก รัสเซียได้ใช้เศรษฐกิจบีบบังคับอย่างหนัก เพื่อให้ยูโกสลาเวียเข้าในองค์การคอมมิวนิสต์
ระหว่างประเทศ เพื่อเป็นบริวาร แต่ยูโกสลาเวีย ก็ไม่ยอม ทางรัสเซียได้ยื่นคำขาด โดยหากไม่รวมค่าย
จะตัดสัมพันธ์ ไม่ช่วยทางการเงินเศรษฐกิจต่อไป ทางประเทศยูโกสลาเวียก็ยอมตัดสัมพันธ์ เพื่อความเป็นไท
แก่ตัว

จึงปรากฏว่า มีเพียงประเทศยูโกสลาเวียเพียงประเทศเดียวที่มีการปกครองแบบคอมมิวนิสต์
ที่ไม่สัมพันธ์กับประเทศรัสเซีย และรัสเซียไม่ได้ช่วยทางการเงินแต่ประการใด ๆ ในเมื่อได้แยก
กับประเทศรัสเซียแล้ว ภาวะเศรษฐกิจย่ำแย่มาก เพราะเดิมต้องพึ่งรัสเซียมากอยู่แล้ว ทั้งทางด้านเทคนิค
และอื่น ๆ ต้องหันมาพึ่งตนเอง ยูโกสลาเวียต้องทำการปฏิรูปตัวเองในด้านโครงสร้างต่าง ๆ ใหม่ เพื่อ
ความอยู่รอดของประเทศ

ระบบเศรษฐกิจ ก็ค่อย ๆ กลายรูปจากเดิมแบบบังคับ เช่นของประเทศไทย เป็นอีก ลักษณะหนึ่ง โน้มสู่ลักษณะประชาธิปไตย โดยใช้วิธีการ และเครื่อง ทางด้านกลไกราคา และมูลเหตุจูงใจ ในด้านกำไร (Profit Incentive) รวมทั้งวิธีการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจจากการคุมจาก ส่วนกลาง เป็น Decentralization คือ เป็นประเทศสังคมนิยม แบบเสรีประชาธิปไตย เพื่อความ อุดมรอกของประเทศ

ทางด้านโครงสร้างของประเทศนั้น ปรากฏว่า

ก) ทางด้านกิจกรรม ได้มีการพัฒนากิจกรรมเป็นระยะ ๆ มา รวม 4 ระยะด้วยกันคือ

ระยะที่ 1 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1945 - 48) การถือครองที่ดิน ยังยอมให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ถือครองอยู่ครอมะไรจะไม่เกิน 60 เอเคอร์ ระยะเวลา นี้ รัฐยังไม่ได้ทำการโอนที่ดินเป็นของรัฐ

ระยะที่ 2 ตั้งแต่ ค.ศ. 1949 เป็นต้นมา รัฐบาลได้จัดรวมที่นาเป็น "นารวม" แบบ ของประเทศไทย แต่ทำการปฏิรูปที่ดินโดยวิธีละมุนละม่อม ให้สิ่งล่อใจ เช่น ปูย เครื่องมือทำนา รวมทั้งความสะดวกต่าง ๆ หากชาวนาจะได้ เข้าเป็นสมาชิกนารวม (Collective Farm)

การให้เป็นนารวมนั้น เพื่อให้ผลิตผลมีอย่างเต็มที่ มีการผลิต ได้ประสิทธิภาพขึ้น เพราะมีการจัดระบบชลประทานได้ดี แต่ชาวนาของ ยูโกสลาเวีย ไม่ให้ความร่วมมือ เพราะชาวนา หรือชาวยูโกสลาเวียเอง มีนิสัยรักอิสระ นิยมทำกินบนที่ดินของตนเอง รัฐใช้วิธีบีบบังคับโดยระบบภาษี แก่ชาวนาที่ไม่ยอมเข้าร่วมนารวม และทำการบังคับซื้อผลิตผลในราคาต่ำ ๆ อีกด้วย ซึ่งชาวนาก็รู้สึก พวกกันสลดการปลุกข้าว ทำให้ข้าวสาธิตลดน้อยลง เกิดการขาดแคลนขึ้น เศรษฐกิจปั่นป่วนมาก

ระยะที่ 3 เมื่อชาวนาไม่ให้ความร่วมมือในระบบนารวม รัฐบาลก็ถอนข้อให้ ใจ แนวใหม่ ไม่บังคับซื้อผลิตผลทางเกษตรกรรม หันมาช่วยส่งเสริมการประกอบ กิจกรรม ช่วยให้เงินลงทุน ช่วยเครื่องผ่อนแรงในการเกษตร ลดการควบคุม ลงไป

ระยะที่ 4

พอลองประมาณ ค.ศ. 1953 เป็นต้นมา ระบบ "นารวม" ก็ถูกเลิกไปโดยปริยาย เพราะชาวนาไม่นิยม

พอนารวมเลิกไป รัฐบาล ก็หันมาใช้วิธีการใหม่ ทำการส่งเสริมระบบ "สหกรณ์" ขึ้นมาแทน จึงเมื่อเกิดสหกรณ์ขึ้น ก็ได้เกิดสหกรณ์ขึ้นหลายลักษณะ มีทั้ง การขาย เครดิต หาทุน ฯลฯ วิธีการสหกรณ์ โดยเฉพาะสหกรณ์การเกษตร ของประเทศไทยโกสลาเวีย ได้รับความสำเร็จมาก เพราะวิธีการของสหกรณ์ถูกกับนิสัยของประชาชน สมาชิกสหกรณ์มีเสรีภาพในการประกอบการทุกประการ

ข) การอุตสาหกรรม ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศได้รับความเสียหายมาก พอลสงครามสงบลง ก็มีการวางแผนบูรณะประเทศ คือ

แผนที่ 1 ระหว่าง ค.ศ. 1947 - 1956 แหงออกได้เป็น 2 ระยะ

ก) ค.ศ. 1947 - 1952 ระยะนี้ มีสาระสำคัญคือ การฟื้นฟูงานส่งเสริมการลงทุนทางอุตสาหกรรม การดำเนินการถูกคุมโดยส่วนกลาง (Centralization) มีการวางแผนจากส่วนกลาง อันเป็นลักษณะของประเทศรัสเซีย

ได้มีการลงทุนด้านพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Infrastructures) เช่นการคมนาคม การขนส่ง การดำเนินการดังกล่าวเป็นการดำเนินการสำคัญสำหรับระยะแรกนี้

ในช่วง ค.ศ. 1950 - 52 นั้น การพัฒนาเศรษฐกิจได้ชะงักลงไป เพราะระยะแรก ๆ นั้น ได้คัดล้มพันกับประเทศรัสเซีย ประกอบกับได้ถูกภัยธรรมชาติซ้ำเติม ผลผลิตเกษตรกรรม เสียหายมาก รัสเซียก็ไม่ได้ช่วยเหลืออีกต่อไปด้วย

ข) ค.ศ. 1953 - 56 ประเทศยูโกสลาเวีย ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงแผนใหม่
ให้ความสนใจกิจกรรม ส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อม ขนาดเบา แทนขนาดหนัก รวมทั้ง
ให้มีการกระจายอำนาจสู่ส่วนภูมิภาค (Decentralization) ส่งเสริมให้
กรรมกร มีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น เพราะการที่รัสเซียไม่ช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ จำต้อง
ระดมทรัพยากรที่มีอยู่เอง ให้เป็นประโยชน์เต็มที่เท่าที่กระทำได้

ได้ถือว่า จะให้ทรัพยากรมนุษย์ ก่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุดนั้น ต้องให้
เสรีภาพ ให้มีการตัดสินใจทำการเอง รัฐบาลคุมทั่ว ๆ ไปอยู่ห่าง ๆ การควบคุมราย
ละเอียดปลีกย่อย มอบให้ผู้อื่น ที่มีหน้าที่โดยตรง รับผิดชอบไป ได้แก่ผู้บริหารการผลิต
ในโรงงานอุตสาหกรรมนั่นเอง วิธีนี้ กรรมกร มีบทบาทในการผลิตมาก ให้ความสำคัญ
ทางกิจกรรมมากขึ้น มีการปรับปรุงอัตราค่าจ้างในอุตสาหกรรม ให้เหมาะสมกับภาวะ
เศรษฐกิจที่เป็นอยู่ เป็นต้น

แผนที่ 2 ระหว่าง ค.ศ. 1957 - 62 (5 ปี) สำคัญ ไม่ต่างกับแผนที่ 1

แผนที่ 3 ระหว่าง ค.ศ. 1963 - 67 (5 ปี) ไขได้ไม่ถึงปี ก็ยกเลิก ทำแผนใหม่

แผนที่ 4 ระหว่าง ค.ศ. 1964 - 70 (7 ปี) มีสำคัญเปลี่ยนไป กล่าวคือ ยอมให้แต่ละ
หน่วยงานมีอิสระมากขึ้น ได้แบ่งหน่วยงานเป็น 4 ระดับคือ

- ระดับชาติส่วนรวม (Federal)
- ระดับรัฐต่าง ๆ (Republic)
- ระดับชุมชน (Commune)
- ระดับหน่วยผลิต (Enterprise)

ซึ่งในแต่ละระดับนั้น ต่างมีแผนของตนเอง โดยการวางแผนให้สอดคล้องกับแผนส่วนรวม
ระดับชาติ (Federal) นั่นเอง

ในแต่ละหน่วยผลิต (Enterprise) นั้น มีการตั้ง Worker's Councils
คือสภาคนงาน ขึ้น คุมการบริหารการผลิตต่าง ๆ เอง ตั้งเพื่อให้กรรมกร รวมมือ
พัฒนาประเทศให้รุ่งเรืองทางเศรษฐกิจนั่นเอง นอกจากนั้น ยังตั้งขึ้นมาเพื่อผลทาง
กานการเมือง ให้เห็นว่า ประเทศนี้เป็นประเทศประชาธิปไตย ประเทศยุโรปตะวันตก
อื่น ๆ จะได้ให้ความช่วยเหลือแทนประเทศรัสเซีย

ในการบริหารงานอุตสาหกรรม ยอมให้ใช้กำไรจูงใจ การผลิต ยอมรับหลักการกำหนดราคาสินค้าที่ผลิตได้ รัฐจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับประการใด ปล่อยให้การเสนอ (Demand) และการสนอง (Supply) ทำหน้าที่ไป กรรมการ ก็ทำการปกครองกันเอง

สำหรับแต่ละระดับชาติส่วนรวม หรือ Federal นั้น เป็นเพียง Guide Line เท่านั้น แต่หน่วยงานรอง ๆ จะเอาไปใช้เป็นแนวของตน ส่วนกลาง จะทำหน้าที่เพียงให้บริการที่มีผลต่อส่วนรวม เช่น การสาธารณสุขโลก คมนาคม นั้นเอง

ข้อสังเกต

มีผู้ให้ข้อสังเกตว่า ประเทศยูโกสลาเวีย เป็นประเทศคอมมิวนิสต์แบบประชาธิปไตยจริงหรือ เพราะว่า

- ประเทศยูโกสลาเวีย มีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว สมาชิกไม่เข้าแทรกแซงกิจการทางเศรษฐกิจ หรือ
- รัฐบาลยังมีอำนาจในการออกกฎหมายเอง ทำการเปลี่ยนแปลงการผลิตได้ การบริหารกิจการผลิต ต้องถูกควบคุมวางแผน ไม่มากก็น้อย
- มีหลักการบางอย่างขัดแย้งในตัวเอง เช่น มีการวางแผนเศรษฐกิจ แต่มีการส่งเสริมหน่วยงาน กรรมการ ให้มีเสรีภาพ มีสิทธิต่าง ๆ มากขึ้น ทำได้เพียงใด

นั่นคือ กล่าวได้โดยสรุปว่า ประเทศยูโกสลาเวีย จะดำเนินการทางเศรษฐกิจได้ตลอดรอดฝั่งหรือไม่ ล้วนขึ้นอยู่กับ ประสิทธิภาพของกรรมการ และตลาดในต่างประเทศเป็นสำคัญ ในการรับซื้อผลิตภัณฑ์ และส่งสิ่งจำเป็น ไปให้ในกรณีเกิดความขาดแคลน หรือต้องการความช่วยเหลือ

และปรากฏว่า ในระยะหลัง ๆ นี้ ได้พยายามสร้างสัมพันธภาพกับประเทศสหรัฐอเมริกา และทางยุโรปตะวันตกมากขึ้น ๆ เพื่อหลักอิทธิของประเทศรัสเซีย และก็ได้ปรากฏว่า ระยะปัจจุบันก็ได้หาทางติดต่อด้านสัมพันธ์กับประเทศรัสเซียอีกด้วย (เป็นปัญหาเพื่อการหยุดยั้งของประเทศเล็ก ๆ ส่วนใหญ่ที่ประพฤติ โดยพยายามหาจุดวาง ไม่ขึ้นกับประเทศใด ฝ่ายเดียว นั้นเอง)

ตัวอย่างข้อสอบ

1. จงอธิบายความหมายของคำว่า "เทวสิทธิ์ และลัทธิศักดิ์นิยม" มาให้เข้าใจโดยละเอียด และมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร หรือไม่ ?
2. ในระบบแมนเนอร์นั้น การเกษตรกรรมมีลักษณะอะไรบ้าง ที่ท่านเห็นว่าสำคัญมาก
3. จงอธิบายคำว่า "พวกวิเลนส์ในยุคกลาง เป็นกระดูกสันหลังของประเทศ" มาให้เข้าใจโดยละเอียด แจ่มแจ้ง
4. ลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม หมายความว่าอย่างไร มีส่วนในการพัฒนาประเทศอย่างไรบ้าง ?
5. การค้นพบคินแดนใหม่ มีส่วนช่วยให้การเศรษฐกิจของยุโรปก้าวหน้าเพียงใดบ้าง ? จงอธิบาย
6. เหตุใดลัทธิพาณิชย์นิยม ซึ่ง เครู้ง เรื่องมากลอคคสมัยศตวรรษที่ 16 ได้เสื่อมและสิ้นความนิยมไปในสมัยต่อมา
7. ให้เล่าถึงลักษณะระบบสมาคมอาชีพ ในประเทศอังกฤษ มาเท่าที่ทราบ
8. การเกิดโรคระบาดใหญ่ เมื่อ ค.ศ.1348 - 49 มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศอังกฤษเพียงใด หรือไม่ ?
9. การกั้นรั้วในยุคกลางของประเทศอังกฤษ มีผลต่อเศรษฐกิจอย่างไร หรือไม่ ?
10. การมีโลหะเงินเพิ่มขึ้นในทวีปยุโรป ในศตวรรษที่ 16 นั้น เศรษฐกิจภายในประเทศอังกฤษ มีส่วนได้รับความกระทบกระเทือนเพียงใด หรือไม่ ? จงอธิบายมาตามที่ทราบ
11. ให้เล่าถึงการขยายตัวของการค้าต่างประเทศของประเทศอังกฤษ สมัยศตวรรษที่ 17 - 18 มาโดยย่อ ๆ
12. จงอธิบายข้อความที่ว่า "บทบาทและแนวความคิดของ โรเบิร์ต โอเวน มีส่วนสำคัญประการหนึ่ง ในการก่อตั้งของสหบาลคนงาน"
13. ทานทราบเรื่อง เศรษฐกิจการเงินระหว่างประเทศประการใดบ้าง ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จงบอกมาให้ทราบบ้าง ?
14. กล่าวกันว่า ในศตวรรษที่ 20 ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอังกฤษ ไม่ได้ประโยชน์จากการปฏิวัติอุตสาหกรรมแต่ประการใด หมายความว่าอย่างไร จงอธิบาย
15. ระบบการคมนาคมที่สะดวก และรวดเร็ว ได้ช่วยส่งเสริมให้ประเทศอังกฤษรุ่งเรือง (Growth) มากในศตวรรษที่ 19 คืออย่างไร จงเล่ามาให้ฟังอย่างย่อ ๆ

16. อะไรเป็นสาเหตุที่สำคัญ ซึ่งทำให้ประเทศอังกฤษ ต้องสูญเสียความยิ่งใหญ่ทางเศรษฐกิจไปในศตวรรษที่ 20 จงอธิบายโดยละเอียดตามคำถามที่ทราบ
17. "สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นสงครามเศรษฐกิจ" หมายความว่าอย่างไร จงอธิบายโดยละเอียด
18. จงอธิบายมาให้ทราบโดยละเอียดที่สุดว่า "แมนเนอร์" คืออะไร ?
19. อุดมคติที่ว่า "ไม่พึ่งใคร" เป็นเพียงความฝันของบุคคลกลางเท่านั้น หมายความว่าอย่างไร ?
20. การที่อังกฤษให้คนโคปกกรอง เชื่อมั่นในอิทธิพลของสิ่งลึกลับ พิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ ไม่ได้ นั้น เป็นกลวิธีที่โหดร้ายที่สุดในการบริหารประเทศในยุคโบราณ ท่านเห็นควยไหม จงยกตัวอย่างประกอบการตอบของท่านควย
21. โรเบิร์ต มิลล์ คือใคร ? มีความสำคัญอย่างไรบ้าง ? ต่อประเทศที่กำลังพัฒนาเศรษฐกิจ
22. เหตุใดประเทศอังกฤษ จึงถูกขนานนามว่า "โรงงานของโลก หรืออู่ช่างกลของ โลก" ในอดีต จงอธิบายมาให้ทราบโดยละเอียด
23. จงกล่าวถึง การปกกรอง การทำมาหากิน ในยุคสมัยระบบศักดินา มาให้ทราบโดยละเอียด
24. การค้นพบดินแดนใหม่ เส้นทางเดินเรือสายใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างในยุโรป ?
25. มีเหตุผลอะไรบ้าง ? ที่ทำให้ชาวยุโรปต้องการระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม (laissez - faire)
26. สงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในยุโรป ในระยะต่อมา และทำให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 อีกควย ท่านเห็นควยกับข้อความดังกล่าว หรือไม่ประการใด ? จงอธิบาย และยกเหตุผลข้อเท็จจริงตามที่ได้ศึกษามาแล้ว ประกอบการอธิบายโดยละเอียดควย
27. หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นเอง ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ซึ่งก่อตัวมาก่อนหน้านี้แล้ว ได้แสดงตัวเด่นชัด และจริงจังขึ้น ระบบเศรษฐกิจดังกล่าว มีหลักเกณฑ์แตกต่างกว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อย่างไร ? และในยุคปัจจุบันนี้ ใ้มีแนวโน้มการ ไปในลักษณะใดบ้าง ?
28. ประเทศอังกฤษ และประเทศยูโกสลาเวีย ต่างก็เป็นประเทศในทวีปยุโรปด้วยกัน แต่ตั้งอยู่คนละด้านของทวีปเท่านั้น ทั้งสองประเทศมีระบบเศรษฐกิจเหมือนกัน หรือแตกต่างกันหรือไม่ประการใด ?
 ในความคิดเห็นของท่านนั้น ประเทศไทย ซึ่งรัฐบาล ก็ได้ประกาศว่า จะใช้นโยบายในลักษณะสังคมนิยม เช่นกัน ควรจะใช้แบบใด จึงจะเหมาะสม ให้ท่านอภิปรายมาให้ฟัง โดยไม่ต้องเกรงใจผม แต่ประการใด ๆ ทั้งสิ้น

29. การเรียนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจทวีปยุโรป นี้ ท่านคิดว่าจะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง ที่จะนำมาใช้วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนาเศรษฐกิจ
30. นโยบายเศรษฐกิจแบบ Capitalism และ Socialism ต่างกันอย่างไบบ้าง แบบไหนเหมาะสม หรือควรใช้ใ้กับประเทศไทย (ท่านอาจแสดงความคิดเห็นขัดแย้ง และอ้างนโยบายเศรษฐกิจแบบอื่น นอกจากสองแบบข้างต้นก็ได้ แต่ต้องไม่เป็นการชักชวนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างใด ทั้งสิ้น)
31. กล่าวกันว่า การกสิกรรมนั้น ช่วยหนุนการอุตสาหกรรมมากในการพัฒนาประเทศ จึงให้ท่านอธิบายให้เห็นอย่างชัดเจน โดยนำความรู้ที่ได้ศึกษามาแล้ว ใช้ประกอบอ้างอิงให้แน่นแฟ้นน่าเลื่อมใสที่สุดเท่าที่จะทำได้
32. ระบบทุนนิยม (Capitalism) เป็นระบบที่ส่งเสริมลักษณะปัจเจกชนนิยม (Individualism) อย่างไร **และยังเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้แก่บุคคลแต่ละคนอย่างไร** แค่นั้น จงวิจารณ์
33. การโอน กิจการเป็นของรัฐ (Nationalization) ในประเทศอังกฤษ ประสบความสำเร็จอย่างไรหรือไม่ เพราะเหตุใด จงวิจารณ์

(ข้อสอบดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้เรียบเรียง ได้ใช้ในการวัดผล ทั้งระหว่างศึกษา และสอบได้ ตั้งแต่ พ.ศ. 2518, 2519 และภาคฤดูร้อน ๓ ปี พ.ศ. 2520)

เอกสารที่ใช้ประกอบการเรียบเรียง

1. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง, โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519
2. ชามู วงศ์สาทร ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513
3. ไสว สุทธิพิทักษ์ ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ, โรงพิมพ์บรรณาคม, 2514
4. กาญจนา ธรรมสุคติ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518
5. บัณฑิต เจนการกิจ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ, โรงพิมพ์ปริทรรศ, 2504
6. เถาว์ลัย นันทาภิวัฒน์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ, โรงพิมพ์คุรุสภา พระสุเมรุ, 2514
7. วณิกา ชัยมงคล ระบบเศรษฐกิจและเศรษฐกิจไทย, โรงพิมพ์เกษมการพิมพ์, 2515
8. ถนัค คอมันตร์ ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ, โรงพิมพ์วีรชิต, 2511
9. อัมพร วิจิตรพันธ์ ประวัติลัทธิเศรษฐกิจ, โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิง, 2519
10. สมคิด ศรีสังคม ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจทวีปยุโรป, โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, 2504
11. William N. Luoks and William G. Withney Comparative Economic Systems, 1970
12. A.R. Oxenfeldt. Economic Systems in Action, 1957
13. George P. Adams Competitive Economic Systems, 1955
14. J.A. Schumpeter Capitalism, Socialism and Democracy, 19...
15. Ehemtein William Today's Ism., 1958
16. วิชิต แสงทอง คำบรรยายวิชา "ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ" ซึ่งผู้เรียบเรียงศึกษา ณ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

